

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת וישלח תשפ"ג

חינוך

חידות

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

2248228@gmail.com

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס ולפרסם את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת וישלח תשפ"ג.....ג.....ו

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלארו
"והיה כעץ שתול על פלגי מים" - מדוע נמשלו התורה ותלמידי החכמים

ל'עץ'?.....ו
התורה ותלמידי חכמים נמשלים לעץ החיים שבגן עדן!.....ז

אבוא בעיר - עיר הקודש והמקדש / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת 'מעוז חי"ל',
עיה"ק ירושליםח

יעקב קראו בית.....ח

אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים ... טו
"פן יבוא והיכני אם על בנים", החשש היה בעיקר על לאה ובניה! (ביאור

מערכת מעמד בני רחל לאה והשפחות).....טו

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקוודכ
בענין העונש בהאי עלמא של המחוסר בטחון בה, והשכר בהאי עלמא

להבוטח בה'.....כ

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ'
בב"ב, מח"ס באר צביכד

"שמא תחזירנו למוטב".....כד

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספרלא
טעם לאיסורי אכילה.....לא

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'. לד
פניני עיון בפרשת וישלח.....לד

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד,
מח"ס 'ויאמר שמואל' וש"סלח

'אוהו!!!' - אמרה בובת הנייר שגזרתי.....לח

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון
מרוגוטשובמא

בקיאותו של ר' חנינא ברפואות.....מא

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים מד

אין שני מלכים משתמשים בכתר אחד, אחר שמלכות ישראל היא דווקא מיהודה, מדוע הובטח ליעקב שתהיה מלכות גם מבנימין..... מד

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה' מח

יבאר שינויי הלשונות בשלוחי יעקב לעשיו..... מח

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב מט

ורוח תשימו בין עדר ובין עדר..... מט

מאיר לישראל / הרב ישראל מאיר בהגר"צ פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו', מח"ס קונטרס השביעית נב

פירורים בעניני חנוכה..... נב

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית סג

להתענג על ה'..... סג

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית עב

ביאור מה שתקן יעקב בשכם..... עב

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, כולל מגדל עוז (רחובות) עג

כמים פנים אל פנים..... עג

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל עה

וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אִשׁ וּבֵית יוֹסֵף לְהִבָּה וּבֵית עֲשׂוֹ לְקֵשׁ | הַהִבְדֵּל שְׁבִין יַעֲקֹב לַעֲשׂוֹ - יַעֲקֹב עִמּוּד הַתּוֹרָה וְעֲשׂוֹ בַעַל חִכְמַת אָדוּם וְתַבּוּנַת הַר עֲשׂוֹ..... עה

עיון המשפט / הרב אליעזר דוידזון, ראש כולל ובית הוראה לממונות 'עיון המשפט', אלעד עט

בדין מי שהוציא הוצאות כדי להציל ממון חבירו מהפסד..... עט

פניני פז / הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'אדני פז' על סוגיות הש"ס פד

מדוע נענש יעקב בלקיחת דינה..... פד

פניני תרגום יונתן / מכתבי הרב מאיר שפריר ז"ל בעריכת הרב מאיר פרידמן פו

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב מָאֵד | לַמְרוֹת הַהַבְטָחָה יַעֲקֹב פָּחַד מַזְכוֹת כִּיבוֹד אֲבִי שֶׁל עֲשׂוֹ..... פו

פרחים לתורה - כיצד מוכיחין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת
מרדכי קא
כוחה של מילה טובה! קא

פתחי מקרא - ליקוטים על פרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית הוראה
'נאות שמחה', מודיעין עילית..... קט
פתחי מקרא פרשת וישלח קט

רגע חושבים / הרב בנימין טאובה, קרית ספר קיג
תלמידי החכמים בעיקבתא דמשיחא קיג

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט
מישראל', מאנשעסטער קטו
הנהגות חסידות במקום שמלעיגין עליו קטו

שיח שפתותינו - שמירת הלשון בפרשת השבוע / הרב איתמר חבשוש, מח"ס
'ומשחרי ימצאונני' במעלת עשרה הראשונים קיט
הצדיק השומר פיו בקדושה, בדיבורו נבראים מלאכים - הגורמים ממילא
שכל אויביו ישלימו איתו קיט

שימו לב אל הנשמה / הרב נפתלי שמואל רייך, משפיע דישיבת 'תורת דוד', מונסי
ניו יורק קכג
"ויאבק איש עמו עד עלות השחר" - המאבק הנצחי שלנו עם שרו של עשו
קכג

שמחת אלעזר / בעקבות הגאון רבי שמחה (בן הגה"ק רבי אלחנן הי"ד) וסרמן
זצ"ל, ראש ישיבת אור אלחנן, מגדולי דורו וממעוררי תנועת התשובה קלה
מחזיק באזני כלב קלה

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר,
מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד קלט
העיר 'שכם' מהותה ורמזיה קלט
תבונות ההלכה - קריאת אדם בשם 'חמור' או בשם 'דוב' קמג

תשובות הגר"ח פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א (שעדיין
לא נדפסו) / הרב אהרן הלוי גרנדש, מח"ס תשובות הגר"ח קמה
למה כתיב רק ואת אחד עשר ילדיו ׀ מדוע נתן דינה בתיבה כל הלילה ׀
למה חשש רק על דינה ולא גם על כל התאומות ׀ מהיכן היה הכסף לקניית
חלקת השדה ׀ דברי זכרון למו"ז מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי אריה
שכטר זצ"ל בעל ה'אריה שאג' ו'אביר יעקב' עם מו"ר רבינו הקדוש מרן שר
התורה זצ"ל ׀ מעשיות מהגה"צ רבי אריה שכטר זצ"ל עם רבו הגדול מרן

החזו"א זצ"ל ועוד | גילוי מן השמים השבוע בחשיבות לימוד משניות לעילוי נשמה.....קמה

חינוך.....קסז

בנתיבות החינוך - הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י.קסז
'תתן אמת ליעקב' | נקודה למחשבה: ללמוד מהאבות הקדושים איך להגיע לתוצאות אמיתיות גם ברקע חיים קשה!.....קסז

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי קעו.....
עין טובה, אחת.....קעו

חידות.....קעח

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'.....קעח
חידה בפרשת השבוע!.....קעח
פתרון חידת פתשגן הכתב.....קעט

אספקלריא לדף היומי.....קפ

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדתקפ
הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים.....קפ
הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב.....קפה

סיפור.....קפט

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינשטוקקפט
צדיק מצרה נחלץ.....קפט

אספקלריא לפרשת וישלח תשפ"ג

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

"והיה כעץ שתול על פלגי מים" - מדוע נמשלו התורה ותלמידי החכמים ל'עץ'?

דוד המלך משבח את האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובתורתו יהגה יומם ולילה במלים: **וְהָיָה כְּעֵץ שְׂתוּל עַל פְּלָגֵי מַיִם אֲשֶׁר פְּרִיּוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ, וְעָלְהוּ לֹא יִבּוֹל, וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ.**

יש לעיין: מדוע אמר "כעץ"? מדוע המשילו לעץ השדה?

*

ראשית דבר נקדים, שאכן מצאנו בכמה מקומות המשלה דומה:

- כפי שכתב מהר"ש עתיה על פסוק זה: המשיל את האדם לעץ השדה, שכך המשילה גם התורה, שכתוב **"כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה"** (דברים כ, יט).
- כדרך שפירש רש"י על הפסוק **"הַיֵּשׁ בָּהּ עֵץ"** (במדבר יג, כ): **"אם יש בהם אדם כשר שיגין עליהם בזכותו"**.
- ראה **בזוהר הקדוש** (במדבר רלו ע"א) ש"עץ" הכוונה לצדיק.
- כמו כן ראה **במסכת אבות** (פ"ג מי"ז): **"כל שחכמתו מרבה ממעשיו למה הוא דומה, לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין וכו'"**.
- ובקדושין (מ ע"ב): **"למה צדיקים נמשלים בעולם הזה לאילן שכולו עומד במקום טהרה"**.
- וראה גם **במסכת תענית** (ז ע"א): **"אם תלמיד הגון הוא - מִמָּנוּ תֹאכַל וְאֵתוּ לֹא תִכְרֹת" וכו'.** ועיין ביאורי רש"י ותוס' ושאר המפרשים שם.
- וראה עוד **בזוהר הקדוש** (במדבר רב ע"א): **"לא תִשְׁחִית אֶת עֵצָה - זה תלמיד חכם שהוא בעיר, שהוא עץ החיים וכו'"**, עי"ש.
- וראה עוד למשל **בפסוקים והמדרשים** על הפסוק (תהלים צב, יג) **"צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה"**א.

*

^א נציין למשל: בראשית רבה מא, א; תנחומא לך לך ה; זוה"ק ויקרא טז ע"א.

התורה ותלמידי חכמים נמשלים לעץ החיים שבגן עדן!

במדרש שוחר טוב במזמורנו מבואר:

התורה נמשלה לעץ החיים שבגן עדן! כנאמר (משלי ג, יח) "עץ חיים היא למחזיקים בה"^ב.

*

הטעם שנמשלה התורה לעץ החיים, מבואר במדרש שוחר טוב:

א. שחביבה על כל החיים.

ב. כשם שעץ החיים פרוש לכל באי העולם בגן עדן, כך התורה פרושה על כל החיים ומביאתם לחיי עולם הבא.

לפי גירסת הילקוט (ילקוט תהלים תרטז, וילקוט משלי תתקלד): "ומביאתן לתחת עץ החיים"^ג.

*

יש לציין, שאף בתרגום מתרגם 'והיה כעץ' - 'ויהי כאילן חיי'.

וכן בתקוני זהר (תקון יג, דף כז, ב) מבואר ש"והיה כעץ וגו'" הכוונה "כעץ החיים".

לדברי התקוני זהר בא הכתוב לומר, שאדם זה שנדבק בבחינת "אשרי", הוא ההפך ממי שהולך בעצת רשעים, ומדוע? כי עצת רשעים, עצת הנחש הקדמוני, היתה לאכול מ"עץ הדעת טוב ורע" שמביא מיתה לעולם, ואדם זה הנו להפך: הוא כ"עץ החיים" שנאמר בו 'ואכל וחי לעולם!' 'ועלהו לא יבול' - הכוונה כמו שמצאנו 'ועלהו לתרופה' (יחזקאל מז, יב), שיש עליהם שיש בהם עצמם תועלת. הדבר רומז שבעץ זה אין שום חלק רע, בשונה מעץ הדעת טוב ורע שיש בו 'עירוב טוב ורע'. (על פי פירוש מתוק מדבש).

*

נסיים מאמר זה במה שכתב בספר מהרנ"א אשכנזי בספרו 'נאה להודות':

התורה נמשלה לעץ החיים, אולם מעלתה עוד יותר גדולה מעץ החיים! שעץ החיים בכוחו לרפא רק אחר שכבר ניזוק האדם מעץ הדעת, ואילו התורה היא כעץ מסוג 'יכל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ' - שגם מגינה שלא ינזק האדם וגם מרפאת אותו אם כבר ניזוק, כמבואר במסכת סוטה (כא, א): "תורה וכו' מגנא ומצלא".

^ב אמנם לפי חלק מפירושי המדרשים, מה שנאמר על התורה "עץ חיים היא" אין הכוונה לעץ החיים שבגן עדן.

^ג נזכר עניין זה בכמה מדרשים, כגון: תנא דבי אליהו רבה ב; ילקוט בראשית רמז כ.

^ד כמו שכתב בנמוקי רבינו ישעיה די טראני הראשון (הרי"ד) על פירוש החומש בכת"י בראשית ג, כב.

אבוא בעיר - עיר הקודש והמקדש / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת 'מעוז חי"ל', עיה"ק ירושלים

יעקב קראו בית

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵתוֹ שֵׁם אֱלֹהִים בֵּית אֱ-ל (לה, טו)
שילוש קריאת שם 'בית אל'

כתב הרמב"ן ויקרא יעקב את שם המקום בית אליה, יקראנו כן פעם אחר פעם, להודיע כי הדבר אמת ונכון כי הוא בית אלהים, ושם השכינה תמיד¹. ועומק כוונתו, שיעקב שילש את קריאת שם המקום, כי בכך גילה את שלשת הדרגות שהשיגו האבות בקדושת מקום המקדש, עד שהעמידוהו להיות 'בית', שיש בו קביעות, וראוי לשכינת השכינה תמיד². כאשר יתבאר אי"ה.

הקביעות ב'בית'

מעלת השגת יעקב כ'בית', התבארה בדרך החיים למהר"ל (פ"ה מ"ד), שבית ראשון היה בזכות אברהם, ובית שני בזכות יצחק, וכיון שהיו עתידים להחרב נקראו 'הר' או 'שדה', שהם מקומות של שממה, ורק יעקב שהוא כנגד הבית השלישי, העתיד להתקיים בקביעות לעד, הוא שזכה לקראו 'בית', ולפיכך נקרא יעקב (זהר ח"א כא: קלח: רלו): 'מאריה דביתא', והיינו שהוא הראשון שקבע שיש להשראת השכינה יחס למקום מסוים, וכבר הרחבנו בזה לעיל (פר' וירא).

¹ הרמב"ן דילג תיבות 'אשר דבר אתו אלהים', והיינו משום שנקט שקרא למקום 'אל בית אל', כי שם דיבר אתו אלקים, ברם, בהכתב והקבלה כתב בשם הגר"א, שלעיל (פס' ז) נאמר שיעקב קרא למקום 'בית אל', ואילו כאן הכוונה שקרא למקום אשר דבר אתו 'אלהים בית אל', וביאר העמק דבר, שכאן קרא למקום המצומצם, אשר נודע לו עתה כי שם נצב עליו ה' ודבר אתו או 'אלהים בית אל'. כי סביביו נשערה מאד, ובכח הדין הקשה שהוא שם אלהים, ואילו לעיל קרא שם תחלה לכל המקום שראה שם המלאכים עולים ויורדים, ושמו הוא 'אל בית אל', שהוא אות על השגחת ה', שהכל מתפעלים בשבילו במדת הרחמים.

² והיינו, שכבר קרא שם זה לעיל פעמיים (כח יט, לה ז) וכאן היא הפעם השלישית. וכן אמרו במדרשים (לקח טוב, שכל טוב) 'ללמדך שהוא המקום הראשון אשר פגע וראה בחלום את הסולם, והיא האבן אשר שם מראשותיו, והוא המקום אשר נאמר לו קום עלה בית אל, שהיה שם העיר בראשונה לזו, לכך נאמר ג' פעמים "אשר דבר אתו" (פס' יג יד טו), כנגד ג' פעמים שדיבר עמו באותו מקום'. ובהערה בסמוך יבואר ענין הקריאה שלש פעמים.

³ וסיים הרמב"ן 'וכן ענין שם באר שבע', וביאר מהר"ם פאפירש (בתורה אור) שנקראת 'באר שבע', כי יש שם השראת שכינה הנקראת בת שבע עם בעלה ספירה השביעית אל הכתר. וראה דבריו בסמוך.

⁴ ראה בתורה אור שכוונת יעקב היתה, שתהיה השכינה דבוקה בז"א, ואז נקראת 'בית אל', דהיינו שהיא בית לאל, שאין 'בית' אלא אשה (שבת קיח:): והת"ת נקרא 'אל', ובזיווגו עמו הרי הם 'בית אל'. וכבר הובא לעיל (פר' וירא) שהגר"א ביאר ששלשת השמות שנתנו האבות הם שלשת מקומות שהנוק' נאחזת בהם, 'הר' היינו עטרה, 'שדה' לקבל יסוד, ו'בית' לת"ת, ולהאמור הוא עומק ענין הקריאה שלש פעמים, להעלות את הגילוי והחיבור עד לזיווג, וכדלהלן.

גם בעל נתיבות המשפט (במילי דאגדתא ריש ברכות) כתב שעניינו של 'בית' הוא על שם קביעותו, וביאר שלכך נקראו בני יעקב 'בית ישראל', כי קודם שנולד יעקב לא היה השי"ת שוכן עמנו בקביעות, אלא תחילה נראה במדרגת ה'רואה', שהעומד למעלה רואה למטה, והעומד למטה אינו יכול לראות למעלה, ולכן נאמר (לעיל כב יד) 'ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה', דהיינו שאברהם אמר שהשי"ת רואה אותנו, אבל אנו איננו יכולים לראותו, ולכך התפלל 'אשר יאמר היום בהר ה' יראה', ודרשו חז"ל (חגיגה ב.) כשם שבא לראות כך בא ליראות, שנזכה לראותו כשם שהוא רואה אותנו. ואף יצחק קראו 'שדה', כי השדה אין בו ישיבת קבע, אלא לפעמים יוצא ורואה בשדה, ורק יעקב, שבו נשלמה זכות שלשת אבות, זכה לקראו 'בית' שהיא דירת קבע, ומאז עשה הקב"ה את ישראל לבית לקבוע דירתו אתנו בכל מצב, כאמור 'השוכן אתם בתוך טומאתם', ולכן ישראל מכונים 'בית'.

שלימות יעקב בונה 'בית'

והנה בחלום יעקב ראה 'מלאכי אלהים עולים ויורדים בו', והתבאר (ב"ר סח יב) שהיו המלאכים עולים ויורדים 'בו' ביעקב, והיינו שעניינו של יעקב הוא לחבר ולצרף את התחתונים אל העליונים, ודברים אלו אמתתם גלויה לכל, אך ההעלם מהם מצוי מאד, וראוי לבארם.

כתב מהר"ל (נצח ישראל פרק נב) שכל אחד מהאבות קרא לבית המקדש לפי השגתו בגילוי חיבור השי"ת לתחתונים במקומו, וכיון שמדת אברהם היא בחסד, הרי שראה את מקום המקדש כ'הר', כי כל חסד הוא גדול, שהרי בעל החסד אינו מדקדק עם זולתו, ועושה חסד גדול כאמור (תהלים לו ו) 'צדקתך כהררי אל', ועל כך קרא אברהם את מקום המקדש 'הר' לפי השגתו בחסד השי"ת עם ברואיו. ואילו יצחק שמדתו מדת הדין, ועושה מעשיו

^ט דעת לנבון נקל שהקביעות מורה על הצורך ורמת היחס, כי בעוד ההר עיקר מעלתו במראהו, ותשמישו ראוי רק ליחידים, הרי שהשדה נדרש לרבים, לדגן ותירוש, אך הבית נדרש לכל יחיד ויחיד, ובו נקבעת צורת חייו. אולם יש בזה עומק נוסף, כי מצבי העראיות והקביעות נעוצים בשורש ההשגה, אף שאין חילוק בדרגת המשיג, כמבואר ביערות דבש (ח"ב דרוש ד) שאברהם ויצחק סברו שלרוב קדושתו אינו ראוי אלא לשרידים אשר ה' קורא, ולא לכל העם, ואף זאת רק בזמן מקודש, כשם שאין נכנסים לקה"ק אלא ביוה"כ, ולכן קראוהו 'הר' ו'שדה' להורות שהוא מובדל מישוב בני אדם. אך יעקב השיג בחלומו רה"ק שהבית יהיה לכל הבא אליו, ושם יתקבלו תפילות כל יושבי תבל (כמבואר במלכים א' ח מא), ולכן אמר 'כי זה שער השמים', וקראו 'בית' שהוא מקום מוכן לבני אדם.

ובזה יבואר מה שאמר יעקב 'אין זה כי אם בית אלהים ואנכי לא ידעתי', ולכאורה תמוה, איך אמר שלא ידע, והלא בפסחים (צא.) אמרו, שאחר שהגיע לחרן אמר 'אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו. ירב דעתיה למהדר וחזור', ועוד, תמוה, מה שכתב רש"י 'לא ידעתי, שאם ידעתי לא ישנתי במקום קדוש כזה', והלא כיון שחזר הרי שידע שהוא מקום קדוש. ובהכרח, שידע שהוא 'הר' או 'שדה', שמורים על קדושה למעלה מעבודתו, ואין חילוק אם יהיה ער או ישן. ורק כשראה 'מלאכי אלהים עולים ויורדים בו', כמבואר במדרש (ב"ר סח יב) שהיו עולים ויורדים ביעקב, והיינו כפי עבודתו, מכח זה נודע לו שהוא 'בית', הראוי לעבודת האדם, ואילו היה יודע כן לא היה ישן.

^י וראה בפתי שערים (פנימיות וחיצוניות פתח יג) שבחלום יעקב ראה את מדרגתו, שכולל כל נשמות ישראל יוצאי חלציו, שהוא קומה שלמה כולל כל המדרגות, שסופו עומד במדרגה תחתונה שבעשיה וראשו מגיע השמימה בעליון שבנבראים.

ביושר ובדין, קראו 'שדה', כי השדה הוא שוה וישר, אך יעקב קראו 'בית', כי מדתו היא מדת הרחמים, הממוצעת בין חסד לדין, וזהו עצם החבור, ואינו כ'הר' או 'שדה' שנמצאים בהם באופן עראי, אלא כ'בית' העשוי לדירה קבועה.^{יא}

הרי שקביעות החיבור, היא כאשר נמשכת במדת ה'רחמים' שעניינה הוא המיזוג בין חסד לדין, ולכן זכה יעקב בברכות 'לנחול את הארץ ולהיות הוא בעל הברית לאלהים' (רמב"ן כו ד), כי בו התבררה הנהגת השי"ת עם העולם, וזה הוא מה שראה בחלומו, 'והנה הוי"ה ניצב עליו', וביאר רמב"ן (כח יב) 'להודיע שהוא לא יהיה ביד המלאכים אבל יהיה חלק ה' ויהיה עמו', והיינו שבו תתקיים קביעות החיבור בין עליונים ותחתונים, 'כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו'.^{יב}

נמצא איפה, שיעקב שהיה 'מעין שופריה דאדם הראשון' (פד.), האירה בו תכלית בריאתו, לחיבור עליונים ותחתונים, כאמור 'כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ, ואדם אין לעבוד את האדמה' (לעיל ב ה), ואחר שחטא, ונתקלל הוא והאדמה, החלו האבות להעמיד דרכים בעבודת ה', עד שעמד יעקב על דרך ישר, וקיבל את הברכות, ובכך השיב את כל קללות אדם הראשון, וקיבל רוב דגן ותירוש, כמו שביאר הגר"א (הדרת קדש רות, הביאו הרד"ל בפרד"א ס"פ יד).

ה'בית' מקום הייחוד

וכבר נודעו דברי הרמח"ל (בהקדמת משכני עליון) שאמנם ה'חיבור' בין כלל ישראל להשי"ת אינו פוסק לעולם, ואף כשאין הבית קיים, הוא 'שוכן אתם', אך רק בהיות הבית על מכונותיו, וארון הקודש עומד לפני ולפנים, אזי מתקיים 'זיווג' בין רעים אהובים, ובו יש

^{יא} בהקדמת עין יעקב שהביא בשם מדרש, 'בן זומא אומר מצינו פסוק כולל יותר והוא שמע ישראל. בן ננס אומר מצינו פסוק כולל יותר והוא ואהבת לרעך כמוך. שמעון בן פזי אומר מצינו פסוק כולל יותר והוא את הכבש האחד תעשה בבוקר וגו'. עמד רבי פלוני על רגליו ואמר הלכה כבן פזי דכתיב ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן, ולכאורה הוא מדרש פליאה. ויש לבארו כאמור, כי בן זומא נקט שעיקר תכלית התורה היא הדבקות בייחוד ה', ובן ננס סבר שעיקר תכליתה הוא קיום העם בדקדוק המעשים בין אדם לחברו, ובא שמעון בן פזי ואמר, שההולך באחת מדרכים אלו עד הקצה, יכול לאבד טובה, ולהפסיד את התועלת שבדרך השניה, וכנראה ונגלה לכל, שיש העסוק בייחוד ה', ובעבודתו מצער את זולתו, ובכך מפסיד כלל גדול בתורה, ולעומתו הדבק באהבת ישראל, ובדרכו דש מצוות קלות בעקביו, הרי הוא רחוק מעבודת היראה, ורק מי שדרכו ממוזגת, וסדר עבודתו הוא בדקדוק ההלכה, באופן קבוע ויציב של 'את הכבש האחד תעשה בבוקר ואת הכבש השני תעשה בין הערביים', הוא הוא ההולך בדרך הנכונה, ועל כך אמר רבי פלוני שהלכה כבן פזי דכתיב 'ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן', כי זה עניינו של ה'בית', להעמיד מקום לקביעות העבודה.

^{יב} ככל החזיון הזה כתוב בשערי אורה (ש"ה) 'הספירה הזאת (תפארת) שהוא הקו האמצעי, נקראת "נורא", והסוד, לפי שהוא כלול מן החסד ומן הדין, לפיכך הוא נקרא נורא. ויעקב כמו שהוא מכוון כנגד הקו האמצעי הוא גילה הסוד, וזהו שאמר, 'ויירא יעקב ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים', כלומר, חלקו ראה ואמר 'מה נורא המקום הזה', שהרי באותה המראה הודיעוהו חלקו ועניינו במרכבה, שנאמר 'ופרצת ימה וקדמה'. וחלק אברהם נקרא 'גדול', חלק יצחק נקרא 'גבור', חלק יעקב נקרא 'נורא'. וזהו סוד 'האל הגדול הגבור והנורא'.

תענוג ושמחה תמידית (ומבואר באריכות בגנזי רמח"ל עמ' רעו), וראה שם שלקיום הזיווג נדרש העמדת 'בית' למקומו.

וכן מצינו במעלת הקובע מקום לתפילתו (ברכות ו.) ש'אלהי אברהם בעזרו', וביאר הגר"א (ח"א שם) שכשם שבאדם הנקבה היא 'עזר' כנגדו, כך מקומו של אדם הוא העזר האמיתי שלו. והיינו כי כחה של הנקבה להוציא את כח הזכר אל הפועל⁹, תלוי בהשתוקקותה, כי על ידי שהיא קובעת מקום בביתה ומצפה לשפע בעלה, מתקיים בו 'תפארת אדם לשבת בית' (ישעיה מד), ובקביעות מקומה היא מקיימת את כוחו. וכן היא תכלית עבודת האדם בעולם, לכוונו בקביעות תחת ההשגחה העליונה, ולפיכך מי שקובע בתפילתו את העולם ב'מקומו', ומעמידו בהשתוקקות להחלת אור הקודש, הרי הוא זוכה ל'עזר' ממקור הקודש של אלהי אברהם.

ואמנם כבר אמרו (ב"ר סח ט) שהקב"ה הוא 'מקומו של עולם, ואין עולמו מקומו', והיינו שאף שבהנהגת המשפט הגלוייה לנו, נראה שמקומו של הקב"ה בעולם תלוי בבחירה, הרי שהאמת היא בהנהגת הייחוד, שהקב"ה הוא קובע את חיבורו לעולם, ואין שום יחס לנבראים לשינוי רצונו העליון, ואין יכולת בבחירה לשנות את קביעות הנהגת הייחוד, אלא שנתן הקב"ה לנבראים להכיר את שמו, לפי יכולת השגתם, והשגה זו נקראת אצלנו 'מקום'¹⁰.

אמור מעתה כי קדושת ה'מקום' של בית המקדש, היא כי בו מתגלית נקודת ההכרה בהשגחה התמידית של העליונים בתחתונים, וקיום העבודה 'לפני המקום' הוא מצד השתוקקות ישראל לחיבור קבוע אל 'מקומו של עולם'¹¹.

⁹ ראה בהגהות יעב"ץ (שבת קד.) שהשכינה מכונה 'מקום', שהוא בגימט' הוי"ה מרובעת, דהיינו שכל אות מכפילה את עצמה (ומקורו מתיקו"ז מב, פב.), והיינו כמבואר, שעניינה הוא להוציא את הכח אל הפועל, וזו הכפלתו, והיא מורה על התפשטות מלאה, שאין בה שום מניעה לגילוי.

¹⁰ וכך ביאר רמח"ל (דע"ת נח) מאמר זה 'אין שום דבר מוכרח המציאות אלא מציאותו ית', וכל הנמצא זולת זה אין לו מציאות אלא בחפצו ית', ונמצא תלוי ועומד רק ברצונו ית'. ועל כן נקרא, שכל המציאות המצויה תלוי במאמרו ית', כענין מה שאמרו (חגיגה יב): "הארץ על מה עומדת, על העמודים וכו', וסערה תלויה בזרועו של הקב"ה". וכיון שאין המציאות המחודש ממנו ית' מוכרח אליו כלל, אם כן הרי הוא נתמך רק על מה שרצונו הפשוט רוצה בו. ורק רצונו וגזירתו זאת הוא המקום לכל הנמצאים, וזולת זה לא היה מקום כלל. ועל כן הוא ית'ש קדום ודאי, אך אין בריאתו קדומה, ולאפוקי מהמינים שאומרים, כיון שהוא קדום צריך שגם העולם יהיה קדמון. כי עד שלא רצה וגזר בזה, לא היה מקום לנבראים לימצא, אדרבה, לפי מציאותו ית' אין להם ענין, כי אינם כדבר המוטבע בחוק טבעו של האדם, אלא הוא לבדו ית' יש לו לימצא בהכרח ולא זולתו, וזה פשוט. אלא ברצונו בהם, וגזר גזירה זאת שימצאו הנמצאים, אז יש להם מקום, ולא בלא זה'.

¹¹ וכמו שביאר רמח"ל (דע"ת קס) 'אע"פ שהכבוד בכל מקום, אמנם מתגלה במקום אחד יותר ממקום אחר, והוא מקום מיוחד לו ששם ידרשוהו הרוצים לידבק בו, והוא ענין (דברים יב ה), "לשכנו תדרשו ובאת שמה", ועל ענין זה עומד כל תבנית המשכן והמקדש, מקום לפניו ממקום, עד לפני ולפנים ששם הכבוד שורה לידרש ולימצא למבקשים להידבק בו. וכן יש מקדש למעלה מכוון למקדש של מטה. והנה כל צבא מעלה מעלים שבחו של הכבוד הזה, ואומרים (ישעיהו ו ג), "מלא כל הארץ כבודו", (יחזקאל ב יב), "ברוך כבוד ה' ממקומו", כי הוא לבדו כח כל הנמצאים, הרי שענין ה'מקום' אינו שייך כלל אצל השי"ת, אלא שמו הוא הנתפס אצלנו כמקום, והיינו שבו כיכול הקב"ה נותן

יעקב קראו בית

ולכך כאשר הגיע יעקב 'ויפגע במקום', זכה להשיג את מקומו של עולם (ב"ר סח ט), וראה את חלקו בעבודתו כסולם מן השמים לארץ, והוא אשר אמר בקומו, 'אכן יש הוי"ה במקום הזה, ואנכי לא ידעתי', כי התגלה עליו שם הוי"ה הכולל כל המידות, כמבואר במשך חכמה שבעוד לאברהם נפסק הגילוי בשם שד"י (לעיל יז א), וכן ליצחק (כו כח, כח ג), וכאמור (שמות ו ג) 'ושמי הוי"ה לא נודעתי להם', הרי שליעקב נאמר בחלום 'אני הוי"ה' ועל כך אמר 'ואנכי לא ידעתי', כי שם זה לא נאמר לאברהם ויצחק.

ואז 'ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים', כי כאשר נודעה לו שב'מקום' זה חלה השגחת שם הוי"ה, שהוא כולל את כל מידותיו ית' בתפארת, אזי ידע שהוא 'מקום נורא', והיינו כי ההשגחה התמידית, הנקראת 'נורא' בהיותה כלולה מכל מידות, אינה חלה אלא ב'מקום' שהוא 'בית אלהים', וכשראה אותו שורה במקום ה'בית', גילה ששם הוא 'שער השמים', כי הייחוד הוא כאשר חל גילוי העליון במדת המלכות, בה שער הכניסה לכל שם הוי"ה.

זהו איפה משמעו של 'יעקב מאריה דביתא', כי על ידו מתקיים יחוד זה של עליונים על התחתונים, ועם היותו עולה עד אין קץ, הרי שעבודתו היא להמשיך את הקדושה ולהחילה על התחתונים, למען יכירו וידעו כל יושבי תבל כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת.

אבן השתיה

והנה בטרם שילש יעקב את שם המקום 'בית אל', נאמר (פס' יד) 'וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מִצְבָּה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵתוֹ מִצְבֹּת אָבֶן וַיִּסֹּךְ עָלֶיהָ נֶסֶךְ וַיִּצַק עָלֶיהָ שָׁמֶן, וכתב רד"ק 'אבן אחרת היתה, ולא אותה שהציב בראשונה', אולם האבן עזרא כתב שכוונת הכתוב 'כבר הציב בפעם הראשונה מצבה, ועתה נסך עליה נסך ויצק עליה שמן', וכתב הרמב"ן ש'נכון הוא', ודבריהם יצוקים בכבשוננו של עולם.

כי הנה לכאורה לא יתכן לשוב לנסך על אבן זו, שהרי אחר שהציב יעקב את המצבה בראשונה, הוטבעה בקרקע ונעשית אבן השתיה, כמו שאמרו בפרקי דרבי אליעזר (לה) ומדרש תהלים (צא) 'חזר יעקב ללקט את האבנים ומצאן אחת, לקח יעקב את האבן ושם אותה מצבה בתוך המקום, וירד לו שמן מן השמים ויצק עליה, שנאמר, ויצק שמן על ראשה. מה עשה הקב"ה, נטל רגל ימינו וטבע אותה עד עומק תהומות, ועשה אותה סניף לארץ כאדם שהוא נותן סניף לכיפה. לפיכך נקראת אבן שתיה, ששם טבור הארץ ומשם נפתחה כל הארץ ועליה היכל ה', שנאמר (שם כב) והאבן הזאת אשר שמת מצבה יהיה בית אלהים'.

לנבראים להיות להם יכולת להיות עומדים לפני ה'מקום'. וראה עוד בנפש החיים (ג ה) שיש שתי משמעויות ל'מקום', כי מצדו ית' הוא מורה על צמצום כביכול, ואילו מצדנו הוא מורה על יכולת תפיסה לפי ערכנו.

אמנם מדרש זה אומר דרשני, כי לכאור' אבן השתיה קדומה היא, שהרי ממנה הושתת עולם (יומא נד:), ותמיהה זו התבארה בזהר (ח"א רלא. מתורגם) 'העולם לא נברא עד שנטל אבן אחת, והיא אבן שנקראת אבן שתיה, ולקח אותה הקב"ה וזרק אותה לתוך התהום, וננעצה מלמעלה למטה, וממנה נשתל העולם, והיא נקודה באמצע העולם, ובנקודה זו עומד קדש הקדשים וכו' זוהי אבן שהעמיד והשתיל יעקב שתילת וקיום העולם. ככתוב ויקח יעקב אבן וירימה מצבה, והאבן הזאת אשר שמתה מצבה וגו'. וכי אבן זאת שם לו יעקב, והרי אבן זאת נבראה בתחלה, כשברא הקב"ה את העולם. אלא שיעקב שם לה קיום למעלה ולמטה, ועל זה נאמר אשר שמתה מצבה, מהו אשר שמתה, שנאמר יהיה בית אלהים, ששם מדור שלמעלה כאן'.

הרי שיעקב אבינו הוא אשר נתן קיום לאבן השתיה, על ידי 'ויקח מאבני המקום', והיינו שהכפיף וצירף את כל כוחות ה'מקום' להיות כולם פונים כאחד לקבל את הארת הייחוד העליונה, כמבואר בשערי אורה (ש"א) שהמלכות מכונה 'אבן', לפי שהיא היסוד לכל הבניינים שבעולם, ונקראת 'אבן הראשה' (זכריה ד ז), כי ממנה יצאו כל המוני מעלה ומטה במעשה בראשית, והיא המפרנסת את ישראל, וסימנך 'משם רועה אבן ישראל' (בראשית מט כד), והאבן הזאת תשוקתה וחפצה ומגמתה אל אבן אחרת עליונה למעלה הימנה, וממנה יבואו לה כל מיני האצילות, ושתים אבנים טובות הם לישראל, וסימנך, 'ולקחת את שתי אבני שהם ופתחת עליהם שמות בני ישראל' (שמות כח ט).

והיינו כמבואר לעיל (פר' ויצא) ששלימותו של יעקב שהתגלתה ב'מקום' היא מדת 'נורא', היא הנהגת התפארת, העומדת בין שתי 'אבנים' אלו, ולכך נקראת 'אבן שתיה', כי בה מונח יסוד הממשיך שפע עליון ממקורו אל המלכות, כאמור (זכריה ג ט) 'על אבן אחת שבעה עינים'.

ועל דבר זה מצינו (שם עב:) שאמר יהודי מכפר מחסיא לרבי יהודה, שענין הקמת אבן השתיה על ידי יעקב, הוא משום שבהיותו מרכבה למדת תפארת הכוללת הכל, תיקן תפילת ערבית, ובכך הקים את המלכות מנפילתה ועשאה ל'בית אלהים', ונרמו בלשון הכתוב 'וישם אתה מצבה', שהיתה נפולה, והקים אותה, 'ויצוק שמן על ראשה', שהמשיך

^{טו} בזהר (שם) אמרו שנקראת 'שתיה' משני טעמים, א. שממנה הושתל העולם [-יסוד, כמו 'כי השתות יהרסון'], ב. 'שת יד', שאותיות י"ה מורות על אבא ואמא, שהם המתקנים את המלכות, שתקבל שפע ויתברך העולם ממנה. וראה תיקון"ז (ע, קיט:): 'אתפשטותא דאת י' לעילא משת, אתפשטת עד ספירה שתיתאה דרגיה דיעקב, ודא אבן השתיה דמתמן הושתת עלמא, דאתמר בה משם רועה אבן ישראל', וביאר הגר"א דיו"ד מ'שת', דהוא שית אתכליל ביעקב, ויעקב הוא ספירה הששית, ומה שאמרו 'אמר ודא אבן השתיה', אף שיו"ד הוא חכמה, מ"מ הוא גם מלכות [דאבא יסד ברתא], וזהו 'משם רועה אבן ישראל', והיינו ששפע החכמה הגלומה באות י' שהיא כנקודה סתומה, מתגלה במלכות ע"י הברית בה עובר שפע שש מידות הכלולים בת"ת, ונמצא שתואר 'שתיה' כולל ב' משמעויות 'שית', הן כ'שיתין' דהיינו יסודות, והן כ'שית' שהוא שש, [וע"ע שם סג, צה:].

לה מוחין מחכמה הקרויה 'שמן'י. לאמור, כי כוחו של יעקב לבנות 'בית אל', נובעת מצד היותו ב'מקום', בו הוא יכול להקים את ה'אבן' ולנסך עליה 'שמן', ויבואר עוד בסמוך.

'אבנים בונים בתיים'

על ראשית השגתו של יעקב ב'מקום', נאמר 'ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש', ודרשו חז"ל (ברכות כו:): שיעקב תיקן תפילת ערבית, כי אין 'פגיעה' אלא תפילה, שנאמר 'ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפילה ואל תפגע בי'.

ולאמור, שענין ה'מקום' הוא לתת לנבראים יכולת תפיסה לפי מיעוט השגתם, הרי שתיקון תפילת ערבית אחר שבא השמש, בא לגלות 'אמונתך בלילות', והיינו, שאף בעת שהחושך יכסה ארץ, ושוב אין יכולת תפיסה מצד השגת הנבראים, המוגבלת להנהגת המשפט, יש בכוחו של יעקב, לאסוף את ה'אבנים' ולהקים 'בית', בו תתגלה הנהגת הייחוד.

ועל כך אמרו חז"ל (ב"ר פח יא) 'נטל יעקב י"ב אבנים, אמר, גזר הקב"ה שהוא מעמיד י"ב שבטים, אברהם לא העמידן, יצחק לא העמידן, אני אם מתאחות שנים עשר אבנים זו לזו יודע אני שאני מעמיד שנים עשר שבטים', כי כוחו של יעקב להקים 'בית' נובע מאיחוד האבנים ל'אבן אחת' של כנסת ישראל.

'אבן' זו 'הרימה מצבה', ויצק עליה שמן החכמה, עד אשר ישוב מן הגלות, ואז בעת התיקון 'יצב יעקב מצבה במקום אשר דבר אתו', עליה גם 'יסך נסך', הוא יין, שבו חטא אדם הראשון, והוא יורד אל השיתין, ומצרף את האבן התחתונה אל העליונה, במקום אשר דבר אתו א'להים.

^{יז} ראה בספר הליקוטים (זכריה ד) 'היא האבן היורדת תוך החיצונים, ורגליה יורדות מות, השוכבת ברגלים, תשוב למקום אצילותה, להיות עטרת תפארת, בסוד אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה, ובסוד ויקח יעקב אבן וירימה מצבה, ובסוד ויצוק שמן על ראשה'.

אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

**"פן יבוא והיכני אם על בנים", החשש היה בעיקר על לאה
ובניה! (ביאור מערכת מעמד בני רחל לאה והשפחות)**

**פְּרַחֵל וּכְלָאָה אֲשֶׁר בָּנוּ שְׁמֵיהֶם אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל (רות ד, יא)
רחל עיקרו של בית**

א) חז"ל אומרים (ב"ר עא, ב) רחל היתה עיקרו של בית כמה שנאמר "ורחל עקרה" עיקרה רחל כו'. תני רשב"י לפי שכל הדברים תלוין ברחל לפיכך נקראו ישראל על שמה שנא' (ירמיה לא, יד) "רחל מבכה על בניה" ולא סוף דבר לשמה אלא לשם בנה "אולי יחנן ה' צבאות שארית יוסף" (עמוס ה, טו). ולא סוף דבר לשם בנה אלא לשם בן בנה שנאמר (ירמיה לא, יט) "הבן יקיר לי אפרים".

וע"ע ברש"י (בראשית לא, ד) עה"פ "ויקרא לרחל וללאה" שפי' לרחל תחילה ואח"כ ללאה, שהיא היתה עיקר הבית שבשבילה נזדווג יעקב עם לבן. ואף בניה של לאה מודים בדבר, שהרי בועז ובית דינו משבט יהודה אומרים (רות ד, יא) "כרחל וכלאה אשר בנו שתייהם וגו'" הקדימו רחל ללאה.

א] עלינו לבאר את הדברים מדוע רחל היא 'עיקרו של בית' עד לכדי שעם ישראל נקרא על שמה. דהגם שיעקב נזדווג עם לבן בשביל רחל, אבל מאחר שלמעשה רוב עם ישראל יצאו מלאה (שהרי ששה שבטים יצאו ממנה ועוד שנים מזלפה) נותן היה הדין שהיא תיחשב 'עיקרו של בית'.

והגמ' בב"ב (קכג, א) אומרת שראויה היתה הבכורה לינתן לראובן, אך בגלל שבלבל יצועי המטה ניתנה הבכורה ליוסף. ומבאר המהרש"א (שבת נה, ב) ז"ל שעל ידי בלבול יצועי של בלהה פגע בכבוד רחל שהיתה עקרת הבית על כן ניטלה הבכורה ממנו וניתנה ליוסף שהוא בכור של רחל עכ"ד. והדברים טעונים ביאור.

ג] בתורה נאמר (ל, כה) "ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף ויאמר יעקב את לבן שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי". ופרש"י משנולד שטנו של עשו שנאמר (עובדיה א, יח) "והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש" אש בלא להבה אינו שולט למרחוק, משנולד יוסף בטח יעקב בהקב"ה ורצה לשוב (ומקור הדברים במדרש ב"ר עג, ז).

עלינו להבין מדוע באמת רק יוסף הוא שטנו של עשו. ובפרט שאנו מוצאים שהנהגת "כי חלק ה' עמו" העמידו יעקב אצל שבט לוי כמש"כ הרמב"ם (פ"א מהל' ע"ז ה"ג). גם המלוכה הרי היא ביד שבט יהודה ולא אצל יוסף. והרגל הרביעי למרכבה אינו יוסף אלא דוד. וא"כ מדוע כלפי המלחמה עם עשו נבחר דוקא יוסף.

"פן יבוא והיכני אם על בנים", החשש היה בעיקר על לאה ובניה! (ביאור מערכת מעמד בני רחל לאה והשפחות)

והנה במדרש (ב"ר עג, ז) אמרו על ש"מסורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל". אך הרי במלחמה הנוכחית עשו לא נפל בידי יוסף, ועל כרחך הכונה היא שעם ישראל לא יכול להתקיים בלי יוסף [נוכמו שהובא לעיל בשם המדרש שעם ישראל נקרא על שמו של יוסף כמש"נ "אולי יחנן ה' צבאות שארית יוסף"], ולכן יעקב המתין עד שיוסף נולד. ועלינו לבאר את הדברים.

דן גם עצם אהבת יעקב ליוסף כמש"נ (לו, ג) "וישראל אהב את יוסף מכל אחיו כי בן זקונים הוא לו" הוא דבר שראוי ליתן עליו את הדעת, מה ראה יעקב לאהוב אותו מכל אחיו. הרי ודאי לא מדובר כאן סתם על רגשות טבעיים, אלא בכונה דאג שיראו כל אחיו שהוא אוהב אותו יותר מכל אחיו.^{יח}

הן הגר"א ('אבן שלמה' יא, ו) כותב שכמו שבתבואה יש ג' מיני פסולת מוץ, תבן, וסובין. כך בישראל שנמשלו לתבואה כמש"נ (ירמיה ב, ג) "ראשית תבואתה" יש ג' מיני פסולת שהם ישמעאל, ועשו, וערב רב. ולא יהיה בירור גמור עד שיבררו מן הערב רב שהם נגד הסובין שהם דבקים בחיטה מאוד, והם הפסולת שכנגד יעקב והם דבוקים מאוד בישראל וישראל לומדים ממעשיהם. והובא שם בהערה (אות ה) שנקראים "ערב רב" מפני שהם ראשי העם בגלות, ולכן נקראים "רב" מלשון "רב החובל" וכמש"נ (זכריה יא, ז) "לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים".

והוסיף הגר"א שזה מרומז במה שנא' (בראשית לג, ב) "וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשונה" - הם הערב רב שהם ראשי העם. "ואת לאה וילדיה אחרונים" - הם הע"ה הטובים שהם כפופים תחת הערב רב. "ואת רחל ואת יוסף אחרונים" - הם הת"ח שהם שפלים מכולם והם נקראים על שם רחל שהיא עקרת הבית וכן נקראים ישראל על שם יוסף עכ"ד. עלינו לבאר דברים הללו שיצאו מפי אדונינו הגר"א עד מקום שידינו מגעת. היאך יתכן ששבטי י"ה מייצגים את ה"ערב רב" ואת "עמי הארצות" שכפופים תחתיהם.

ורמו רמז לנו הגר"א בדבריו, שבגלל שרחל ויוסף מסמלים את ה"תלמידי חכמים", זה הטעם שרחל נקראת "עיקרו של בית", ולכן ישראל נקראים על שמו של יוסף. והדברים טעונים ביאור.

"פן יבוא והכני אם על בנים"

ב) בתורה נאמר (לב, יב) שיעקב אמר לקב"ה "הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אותו פן יבוא והכני אם על בנים". ואמרו במדרש (עו, ו) עלה "ואתה אמרת (ויקרא כב, כח) "ושור ושה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד". עלינו לבאר מה הקשר בין איסור "אותו ואת בנו" לכאן.

^{יח} ראה במדרש (ב"ר פד, ח) שאמרו על המקרא הזה "וישראל אהב את יוסף" ר' יהודה אומר שהיה זיו איקונין שלו דומה לו. ר' נחמיה אמר שכל הלכות שמסרו שם ועבר ליעקב מסרן לו. ומה שנא' "כי בן זקונים הוא לו" ראה באונקלוס שתירגם "ארי בר חכים הוא ליה" והיינו "זקונים" מלשון זקנה וחכמה.

נקדים שאנו רואים שיעקב אמר "אם על בנים" בלשון יחיד. והנה כבר פירשו המפרשים שיעקב לא חשש על עצמו כי הרי הקב"ה הבטיח לו (כח, טו; וע"ע ברכות ד, א) "ושמרתיו בכל אשר תלך", ולכן חששו היה רק על הנשים והילדים. אולם עדיין צ"ב שאמר "אם על בנים" בלשון יחיד אחרי שהיו לו ד' נשים.

וביאר בזה המבי"ט ב'בית אלוקים' (שער התפילה פרק יח) ז"ל ענין יראת יעקב מעשו היתה מצד שלאה היתה בגורלו של עשו, כמו שאמרו חז"ל (ב"ר ע, טז; עא, ב) עה"פ "ועיני לאה רכות" שחששה שלא תפול בגורלו, ועתה נתיירא שמא יגרום החטא שיהיה לו ניצחון להכות אם על בנים - היא לאה המרובה בבנים שהיתה בחלקו של עשו.

ולזה אמר יעקב בתפילתו אתה אמרת "לא תקח כו'", כי גם שיקרא קן ציפור בשדהו של אדם אינו מותר לו ליקח אם על בנים, וכמוהו אמר יעקב גם שלאה היתה בגרלו של עשו ונחשבת לו כשדהו או כביתו, לא יגרום החטא ח"ו שיהיה לו ניצחון עליה ועל בניה עכ"ד.

ובאמת מבואר במדרש (שם) שרק מכח התפילה לא נישאה לאה לעשו. וכן מבואר בגמ' בב"ב (קכג, א) שקדמתה לאה ברחמים. ומבואר שבאמת היתה לאה נתונה לחלקו של עשו.¹

וכיון שנתבאר שלאה היתה לחלקו של עשו, נמצא שיש ללאה שייכות ואחיזה בעשו (דהיינו שיש לעשו איזה אחיזה בלאה). ורק רחל היתה נקיה לגמרי שלא היה עליה שום סיג ושייכות לעשו. ולכן רחל נקראת "עיקרו של בית" שבשבילה נזדווג יעקב עם לבן - והכונה שהיא זאת שבאמת היתה ראויה לו.

ולכן מובן מאוד שהיחיד שיכול להיות שטנו של עשו, הוא רק מי שאין לעשו שום אחיזה בו, והוא יוסף שנולד מרחלכ"א, אבל לבני לאה שיש לעשו איזה אחיזה בהם, לא יתכן שהם יהיו שטנו של עשו.

ומובן מאוד מדוע אהב יעקב את יוסף מכל בניו, כי באמת רק יוסף הוא זה שנקי לגמרי זך ונקי כהמשך לאברהם יצחק ויעקב, ולכן הגם שאת הכיבודים נטלו לוי ויהודה, מ"מ יוסף אחראי על המלחמה כנגד עשו כי רק הוא אשר ראוי לכך.

¹ אולם השל"ה (וישלח תו"א אות יח) כתב שיעקב היה ירא מעשו מכיון שנשא שתי אחיות וזה יגרום להכות אם על בנים, ולא הזכיר רק אִם אחת ורומז על רחל כי בה חטא מאחר שכבר נשא אחותה לאה, אבל במה שנשא את לאה לא יש אשם. וכמו"כ בלהה וזלפה הגם שהיו אחיות לא היו אחיות מן האם ואין אבות לגוי, ולכן לא חשש כי אם על רחל.

² ראה במבי"ט ('בית אלוקים' שער התפילה פרק יד) שכותב כי הגם שארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני, אפ"ה התפילה מועילה להוסיף על מה שנגזר על בעלה או לצאת מגורלו כלאה שיצאת מגורלו של עשו ע"כ. והנה מה שאמרו בגמ' בב"ב (קכג, א) ש"היו הבריות אומרות שני בנים יש לה לרבקה שתי בנות יש לו ללבן גדולה לגדול וקטנה לקטן" ראה במהרש"א שם (סוד"ה ב') שכתב או שזה מסברא, וציין לדברי המדרש הנ"ל שאמרו "כך היו התנאים הגדולה לגדול והקטנה לקטן". ועיקר הדבר שנתבאר שלאה היתה מיועדת לעשו ביארנו במקו"א שהענין הוא כדי להחזירו למוטב לממש את החלק ישראל שבו.

³ יש מקום עיון בזה מדוע גם בנימין אינו שטנו של עשו וצ"ע. ויתכן שהטעם הוא כי גם לו יש איזה שייכות ללאה מאחר שאילו לא היתה מתפללת שדינה תהיה בת לא היה לרחל רק בן אחד ועי'.

ולכן עם ישראל נקרא על שמה של רחל ועל שמו של יוסף - כי כאמור הם עיקר הבית היינו עם ישראל הזך והנקי האמיתי. ולכן כל זמן שלא נולד יוסף היה חסר בכל הצורה של עם ישראל, ורק משנולד יוסף ונצטרף לכלל ישראל השורש של הכח להיות שטנו של עשו, ביקש יעקב לילך לדרכו.

"ואת יוסף ורחל אחרונים"

ג) ומכיון שנתבאר שיש על בניה של לאה איזה אחיזה מעשו, ממילא יש הבנה לדברי הגר"א שבני לאה מסמלים את עמי הארצות שכפופים תחת הערב רב שהם בני השפחות. כי הנה מה שבני השפחות מסמלים את הערב רב הדבר מובן, כי הרי עצם הדבר שבני השפחות נחשבים בכלל שבטי י"ה זה דבר חידוש שהרי אימותיהם אינם בכלל האמהות. ובמקו"א נתבאר שרק בזכות שנטפלו לרחל ולאה נחשבו בניהם כילדי רחל ולאה. נמצא שבני השפחות באמת יש בהם איזה אחיזה של "בני שפחות", ולכן הם מסמלים בכח עמוק אשר נשרש בתוכם את הערב רב.

ובני לאה שיש לעשו אחיזה בהם, מכח זה יש שורש עמוק בתוכם ששייך לעשו. וזה מה שגורם להם בגלות להיות כפופים תחת הערב רב.^{כב}

^{כב} ויש להוסיף בזה מש"כ הרמח"ל (כללים ראשונים סי' לב) ז"ל ענין שתי נוקבין לאה ורחל הוא, כי שני שרשים יש לישראל. א' שורש כללי לכל האומה לרעים ולטובים מצד היותם ישראל, ודבר זה משתרש בשרשים גבוהים בבחינת שרשי ההארות העליונות שאינם עשויים אלא בשביל ישראל כו' אך אין עיקר ההנהגה תלויה בזה וע"כ אין לשורש זה תולדות רבות אע"פ שהוא ענין עיקרי וגבוה. אך יש שורש אחד לישראל לפי בחינת מעשיהם כו' ותולדות השורש הזה רבות מאוד שבזה תלויים כל המקרים המתחדשים בהנהגה כו'. וזה ענין לאה ורחל, לאה היא שורש ישראל והיא גבוהה מאוד כו' ואין הזיווג עמה עיקרי אדרבה היא עלמא דאיתכסיא. אך רחל היא שורש התחתונים לפי ענין מעשיהם כו' ועיקר ההנהגה תלויה בה והיא עקרת הבית והזיווג העיקרי הוא בה כו' והעיקר בזיווג ישראל ורחל. אך השלמת ההשפעה בכל תנאיה נעשה בשאר זיווגי היום בזיווגי לאה עכ"ד. וראה בעיונים בדע"ת (סי' קס) מש"כ הגר"פ שהמושג "ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא" מיוחס ללאה, והוא ניצוץ משורש זה שיש בכל אחד ואחד מישראל מכח קשר זה שבין כנסת ישראל לקב"ה שבא מאיתערותא דלעילא שלא ע"י מעשינו. יש אפילו ברחוקים האפשרות להתעורר בתשובה ושוב לחזק ולהגביר את קשרם עם שורש ישראל ואלוקיו עכ"ד.

ולפי מש"נ בפנים נפתח לנו פתח הבנה מדוע דוק לאה מייצגת את ההנהגה הזו ש"אע"פ שחטא ישראל הוא" לעומת רחל. וזה ע"פ לשונו של הרמח"ל עצמו שכותב שרחל "היא עקרת הבית ועיקר הזיווג הוא בה", אבל לאה שיש לה איזה אחיזה לעשו והרי אנו רואים שהשפחות לא זכו לזיווג עם יעקב כמו שמוכח ממה שאינם נחשבות אמהות של כלל ישראל (וכמש"נ במקו"א שרק מכח שהיו טפלות לרחל ולאה זכו שילדיהם היו בכלל שבטי י"ה כאילו ילדו אותם רחל ולאה), וא"כ לאה שזכתה להיות בזיווג עם יעקב הוא חידוש של זיווג יחד עם איזה אחיזה של עשו שמושרש בה, ולכן בחינה זו מתייחס אליה.

ויתכן להציע שזה גם הסיבה מדוע לאה קבורה יחד עם יעקב הגם שרחל היא עיקרו של בית, וזה בכדי שישאר זיווג בין יעקב ללאה לכל הדורות (וע"ע בזוהר ח"א רכג, א; ב"ר עב, ג-פב, י; גור אריה מח, ז), וזה עפ"ד המבי"ט ב'בית אלוקים' (שער היסודות פרק מג-מז) שכותב שלכן הזכר מקום קבורת האמהות עם האבות, לכלול זכות כולם שיעמוד לזרעם ולא יתום, שאם היה נחשב זכות האבות כל אחד בפנ"ע אולי היה תם לסוף ימים, אבל השי"ת צירף זכות כולם ביחד להגדיל ולהוסיף בזכותם כו'. וזהו שאמרו "לא תמה זכות אבות" עד"ז בהיות זכותם כלול ביחד. וזה מורה ענין קבורתם ביחד במקום המיוחד כו' ומצטרף להן צירוף זכותו עם זכותן בהיותם קבורים במקום המיוחד כו'. כי קבורתם יחד במערת המכפילה מורה כי זכות כולם איש ואשתו מצטרפת ועומדת לעד לבני בניהם אף לתחיית המתים. ושם ביאר שמטעם זה נזכר אצל האבות והאמהות ענין הקבורה דבר שלא הזכיר בכל הדורות הקודמים להם.

ורק יוסף מסמל את ה"תלמידי חכמים" וכמש"כ הגר"א מאחר שהוא בא מרחל שהיא
"עיקרו של בית" ושלכן ישראל נקראים על שמו של יוסף. והביאור כנ"ל שמה שרחל עיקרו
של בית וישראל נקראים על שמו מורה שרק רחל קשורה בעצמותה ליעקב.

והנה העבודה של השבטים הוא אדרבה להיות מסתפחים ליוסף מאחר שהוא שטנו של
עשו, ולכן יעקב אהבו בפרהסיא אהבה יתירה על שאר האחים. וזה כונת המהרש"א שע"י
בלבול יצועי המטה פגע ראובן בכבודה של רחל שהיתה עקרת הבית וזה מוכיח שלא הכיר
במה שרחל עיקרה של בית ולכן היה מוכרח ליטול ממנו את הבכורה ולהעבירה ליוסף.

ויש להוסיף עפ"ז ביאור בדברי הגמ' בברכות (ז, ב) שאמרה לאה ראו מה בין בני לבן חמי,
דאילו בן חמי (עשו) אע"ג דמדעתיה זבניה לבכירותיה דכתיב "וימכור את בכורתו ליעקב",
חזו מה כתיב ביה "וישטום עשו את יעקב" וכתיב "ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה
פעמים וגו'", ואילו בני אע"ג דעל כרחיה שקליה יוסף לבכירותיה מניה דכתיב "ובחללו
יצועי אביו נתנה בכרתו לבני יוסף", אפילו הכי לא אקנא ביה דכתיב "וישמע ראובן ויצלחו
מידם".

והענין הוא שעשו כפר בהכרה זו שהוא צריך להיות כפוף תחתיו של יעקב. אולם ראובן
הגם שנלקחה ממנו הבכורה, מ"מ אח"כ הכיר ביוסף ולכן ביקש להצילו.

לתגובות: 5322906@gmail.com

להאזנה לשיעורים: 0733-718134

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

**בענין העונש בהאי עלמא של המחוסר בטחון בה, והשכר
בהאי עלמא להבוטח בה'**

וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֵר לוֹ וַיַּחַץ אֶת הָעַם אֲשֶׁר אִתּוֹ וְאֶת הַצֹּאן וְאֶת הַבָּקָר וְהַגְּמָלִים לְשְׁנֵי
מַחְנוֹת (לב, ח)
ריב לא לו

איתא במדרש רבה (פרשה ע"ה, ג'): "וישלח יעקב, ר"ה פתח (משלי כו, יז): "מחזיק באזני
כלב עובר מתעבר על ריב לא לו", שמואל בר נחמן אמר משל לארכי לסטים [לשר הגזלנים]
שהיה ישן בפרשת דרכים. עבר חד ושירי מעיר ליה, א"ל קום לך דבישא שכיח הכא. קם
ושירי מקפח ביה, א"ל ניער בישא א"ל דמיך הוה ועוררתניה. כך אמר לו הקדוש ברוך הוא
לדרכו היה מהלך ואתה משלח אצלו ואומר לו: "כה אמר עבדך יעקב", רבי יהודה ברבי
סימון פתח (ירמיה יג, כא): "מה תאמרי כי יפקוד עליך ואת למדת אותם עליך אלופים
לראש", אמר לו הקדוש ברוך הוא לדרכו היה מהלך ואתה משלח אצלו ואומר לו כה אמר
עבדך יעקב", ע"כ דברי המדרש.

ומבאר בספר עץ יוסף, שהנמשל הוא - שאילו היה בטחונו של יעקב אבינו חזק, אז היה
מתבטל כל הכח של עשו ולא היה ביכלתו של עשו לעשות לו רעה. אבל יעקב אבינו שלח
לו ואמר לו "כה אמר עבדך יעקב" - הרי זה כמו שהעיר הלסטים שהיה ישן. ומשום כך
היה יעקב אבינו בפחד, משום שלא היה שלם במדת הבטחון, וזהו גופא סיבה ליפול ביד
עשו.

אין כאן סכנה כלל

וכן האריך ר' חיים שמואלביץ זצ"ל (שיחות מוסר, מאמר לד) לבאר דברי מדרש אלו וז"ל:
"לימדונו חז"ל שהיתה בזה תביעה על יעקב אבינו ע"ה, כי לאמיתו של דבר אין כאן סכנה
כלל, שאף כשהוא רואה את עשו בא לקראתו להלחם וארבע מאות איש עמו, וכל אחד
מאותם ד' מאות ממונה על ארבע מאות איש, כמו שאמרו חז"ל (ילקוט שמועני רמז לב),
נמצא שהוא צועד לקראתו בראש צבא של ק"ס אלף אנשים, אעפ"כ אין לו לירא, וגם על
סכנה גדולה כזו אמרו שעשו "לדרכו" הוא הולך, והריב הוא "לא לו", כי כן הוא האמת,
גם כשעשו הולך להלחם בו בראש צבא גדול ועצום אין זה נוגע אליו כלום - "לדרכו" הוא
הולך, כי האם יש בכח האדם לסבב ולהניע משהו, אלא הקב"ה הוא המוליכו, ולפיכך
המתיירא ממנו הרי הוא דומה למחזיק באזני כלב עובר, שבאחיזתו הוא מעוררו לישוך
אותו, ואף כאן הפחד וה"אחיזה באזני עשו" היא שנתנה לו את הכח לישוך, ושוב הוא
באמת בסכנה", עכ"ל.

הרי שמבואר כן יסוד גדול שנוגע לכל אחד ואחד, שעיקר כח ההצלחה של כל אחד ואחד, נתון בידו. ויש לכל אדם את הבחירה לבחור אם יצליח או יפול ויענש באיזה עונש שהוא. שאם האדם בוטח בה' ואינו ירא כלל משום צרה שתבא עליו, הרי זה סיבה שינצל מכל צרה שבעולם. ואם חו"ש לא בוטח האדם בה', וירא שמא יבואו עליו צרות, הרי זה סיבה שתבא עליו אותה צרה שירא ממנה. וזהו כוונת דברי המדרש, שכיון שיעקב אבינו לא היה בטחונו שלם בהשי"ת, זהו סיבה שעלול ליפול ביד עשו אחיו.

טבע העולם

והגם שהיה מקום לומר שהיתה סיבה על פי דרך הטבע לכך שישלח יעקב שלוחים לעשו, שהרי עשו בא עם צבא גדול ועצום עד מאוד, ע"מ להרגו על מה שלקח ממנו הברכות. או"כ בדרך הטבע היה צריך יעקב לעשות מה שעשה. מ"מ מבואר בדברי המדרש שאין זה נכון, שדרך הטבע אינה תלויה כלל במה שעניו של אדם רואות, אלא דרך הטבע תלויה ביד הקב"ה, ואילו היה יעקב אבינו בוטח בשלימות בה', ולא היה לו שום פחד כלל מעשו, בטחון זה היה סיבה שלא יבא עליו עשו עם כל הצבא שלו, ולא יעשה לו שום דבר רעה שבעולם.

חרדת אדם יתן מוקש

ובאמת הך יסוד מפורש בקרא, דכתיב (משלי כט, כה): "חרדת אדם יתן מוקש ובוטח בה' ישגב". וביאור רבינו בחיי (סוף פר' עקב) פסוק זה, וז"ל: "וענין הפרשה הזאת לבאר כי אם נשמור את כל המצוה הזאת, והוא קיום התורה, שימסור הקדוש ברוך הוא ביד ישראל העמים החזקים ההם ושיירשו את מורשיהם, ולכך תצוה הפרשה שנירא מהשם יתעלה, הוא שאמר (דברים י, כ): "את ה' אלהיך תירא", ושלא נירא מן העכו"ם, הוא שאמר (דברים ז, יח): "לא תירא מהם" וגו', "לא תערוץ מפניהם", לפי שיראת בשר ודם הוא פחיתות הנפש וחסרון גדול בחק יראת השם יתברך, והירא וחרד מבשר ודם מסבב מוקש ומכשול לנפשו ומביא עליו צרה אף על פי שלא היתה ראויה לבוא עליו, ומי האיש הירא ושם ה' מבטחו ינצל מן הצרה אף על פי שהיתה ראויה לבא עליו, וכן שלמה ע"ה מזהיר את האדם על מדת הבטחון (משלי כט, כה): "חרדת אדם יתן מוקש ובוטח בה' ישגב", עכ"ל.

וכ"כ הבית הלוי (קו' הבטחון) וז"ל: "חובת הבטחון בא בפסוקים הרבה רבו מספור, ומי שמחסר בו, עבירה גדולה היא, ועבירה זו עצמה גורם לו ליפול, כמאמר הכותב: "חרדת אדם יתן מוקש ובוטח בה' ישגב", דעל ידי זה שיחרד האדם ויפחד מאיזה דבר ולא בוטח בה', זהו עצמו גורם לו שינתן לפניו מוקש שלא היה כלל מקודם באותו דבר, "ובוטח בה' ישגב", דגם מהצרה שהיה בה ינצל", עכ"ל.

הרי מפורש כאן בדברי המפרשים, שיסוד זה מפורש בקרא, שאם חסר לאדם את מידת הבטחון בהשי"ת, זהו בפני עצמה סיבה שיענש ויפול באותו צרה שירא ממנה. והגם שאותו עונש לא היה ראוי לבא עליו קודם שהיה מחוסר בטחון בהשי"ת.

ובוטח בה' ישוגב

אבל לעומת זאת, מי שיש לו את מידת האמונה ובטחון בהשי"ת ואינו ירא ומפחד מכלום, מדה טובה מרובה ממדת פורענות על אחד חמש מאות, ויזכה להניצל מכל צרות שבעולם, ואף אם אותם צרות ראויות היו לבא עליו. כלשונו של רבינו בחיי: **"ומי האיש הירא ושם ה' מבטחו ינצל מן הצרה אף על פי שהיתה ראויה לבא עליו"**, עכ"ל. שזהו כחה של מדת הבטחון, שבכח הבטחון הוא יכול לשנות גזירת השי"ת, דאף אם כבר נגזרה הגזירה על האדם, כח הבטחון יכול לבטל ולשנות הגזירות.

בטחון לשנות גזירה רעה

הנה כתיב (מלכים ב' כ, א): **"בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר ה' צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה וגו'".** ואיתא בגמ' ברכות (י, א): **"אמר ליה [ישעיהו לחזקיהו]: כבר נגזרה עליך גזירה [פרש"י: שתמות].** אמר ליה [חזקיהו לישעיהו]: **בן אמוץ, כלה נבואתך וצא! כך מקובלני מבית אבי אבא - אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים.** אתמר נמי, רבי יוחנן ורבי אליעזר דאמרי תרוייהו: **אפילו חרב מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים, שנאמר: הן יקטלני לו איחל"**, ע"כ.

ומבואר בזה דבר נפלא עד מאוד, שאפילו אם יבא נביא ה' לאדם ויתנבא שדבר ה' הוא שימות - והלא אין לך גזירה גדולה מזו - וא"כ בודאי יש לו סיבה גדולה שיתייאש ויאמר שאין שום תקוה, שהרי כבר נגזרה הגזירה מן השמים שימות. ומ"מ מה אמר חזקיהו?! כך מקובלני מבית אבי אבא - **"אפילו חרב מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים"**. הרי שאין מצב בעולם שאין לו תקוה, אפילו כנגד גזירת השי"ת שנאמרה בנבואה מפורשת מפי נביא ה' שכך נגזר מן השמים, מ"מ עדיין יש תקוה, ואם יחזק את עצמו להיות בוטח ברחמי ה', שהוא ית' ירחם עליו, בודאי ביכלתו לשנות גזירת ה', אפילו אם כבר נמסרה בנבואה לנביא ה'! וכך באמת הוה, שזכה חזקיהו להתרפאות מחליו!

הרחמים תלויים הם בכל אחד "בעצמו"

ויש להביא יסוד גדול מבעל השומר אמונים (מאמר הבטחון והתחזקות פרק ב') שהק' על דברי הגמ' (הנ"ל): **"לכאורה קשה מאי קאמר "אל ימנע עצמו מן הרחמים", מי זה האיש שמונע עצמו מן הרחמים, ואם הכוונה שיבקש רחמים, הוה ליה למימר אל ימנע עצמו מבקשת רחמים? ועוד, שהרי הגמ' מביאה ראיה מהכתוב "הן יקטלני לו איחל", והלא איחל הוא לשון בטחון ולא לשון תפילה?**

ותי': על פי מה שכתבנו (במאמר השגחה פרטית פרק ד') בשם הבעש"ט זי"ע **באם אדם הוא בצער או בסכנה ח"ו, אז סגולה שלא יתפלל שום תפלה רק יחזק בטחונו חזק בה', וזה סגולה גדולה, ואם אדם מחזק בטחונו בה' בלי תפילה, מוכח שאין לו עוד שום כח אפילו להתפלל, והוא כמו תינוק קטן שאין לו שום דעת לבקש שום דבר, רק הוא בבחינת (תהלים קלא, ב): "נפשי כגמול עלי אמו", ומעורר בזה שרש אמונת אלקות שהוא (שמות כ, ב): "אנכי ה' אלהיך" שהקב"ה כל יכול להושיע אפילו למעלה מגדר הטבע, ואז נצטרף בזה**

שלשה בחינות אמונה, בטחון, ותמימות הלב, ואז נתעורר עליו מדת הרחמים, שהוא כולל כל הספירות וכל המדות עיין בקהלת יעקב (ערך ר"ח), ורחמים שייך אפילו מי שאינו ראוי לישועה. וזה אפשר הכוונה אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו, פירוש - שלא יהיה הוא בעצמו הגורם להמנע ממדת הרחמים, בהסיר בטחונו מאלקיו, רק יחזק בטחונו חזק בה', ועל זה מביא שפיר ראייה מהכתוב לו אייחל דייקא, שהוא מדת הבטחון והבן, עכ"ד. דברים נוראים!

הרי מבואר מדבריו, שמי שנמצא באיזה מצב של צרה וזקוק הוא לרחמי שמים, הרי ישועתו נתונה בידו, שאם יקוה להשי"ת ויבטח בו שיזכה לרחמי שמים, אזי בודאי יזכה לישועת ה'. אך אם ח"ו אינו מקוה להשי"ת ומתייאש מלראות ישועת ה', הרי זו סיבה שלא יזכה לישועת ה', והרי הוא בעצמו מונע את עצמו מלזכות לרחמי ה'. והדברים מדוייקים בלשון הגמ' - "אל ימנע עצמו מן הרחמים", שהרי הוא בעצמו מונע את עצמו מלזכות לישועת ה', והבחירה נתונה בידו!

לימוד למעשה:

הצלחתו של כל אחד ואחד נתונה בידו, ויכול כל אחד ואחד לזכות לכל טוב שבעולם אם רק יבטח בהשי"ת. ובכחה של מידת הבטחון הוא לשנות כל גזירות רעות שבעולם. ואם חו"ש האדם מחוסר מדת הבטחון בהשי"ת, ומפחד שמא יבא עליו צרות, הרי הוא לבדו מעורר הצרות שיבואו עליו, וכדברי המדרש הנ"ל הרי הוא "מחזיק באזני הכלב", והוא בעצמו מעורר הכלב לבא עליו לנשכו. וע"כ, העבודה המוטלת על כל אחד ואחד היא להתחזק במדת הבטחון, ולבטוח אך ורק בהשי"ת, ובכך יזכה להינצל מכל צרות שבעולם, ויזכה לכל טוב סלה!

לתגובות: adebstein@gmail.com

באר צבי / הרב צבי קרייזר, ראש כולל 'נור אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי "שמא תחזירנו למוטב"

וַיִּקַּם בְּלִילָהּ הַיּוֹם וַיִּקַּח אֶת שְׁתֵּי נַשְׂוֹי וְאֶת שְׁתֵּי שְׂפָחָתָיו וְאֶת אֶחָד עֶשְׂרִי יְלָדָיו וְגו' (לב, כג)
רש"י הביא מדברי המדרש (ב"ר פרשה עו, ט; תנחומא י"ט) שכתב: ודינה היכן היתה,
נתנה בתיבה ונעל בפניה, אמר, הרשע הזה עינו רמה היא, שלא יתלה עיניו ויראה אותה
ויקח אותה ממני. רב הונא בשם רבי אבא הכהן ברדלא אמר, אמר לו הקב"ה, למס מרעהו
חסד (איוב ו, יד), מנעת מרעך חסד מנעת חסדך מן אחורך, דאילו איתנסיבת לגברא לא
זינתה (נ"א דנסבת לאיוב לאו גיירתיה), בתמיה, לא בקשת להשיאה למהול, הרי היא
נשאת לערל, לא בקשת להשיאה דרך היתר, הרי נשאת דרך איסור, הדא הוא דכתיב
(בראשית לד, א) ותצא דינה בת לאה. עכ"ל המדרש.

וידועה השאלה שרבים מתקשים בה, איזו טענה יכולה להיות על יעקב אבינו ע"ה בכך
שמנע מדינה ליפול ביד עשו הרשע, והלא אדרבה, מאחר ורשעותו של עשו היתה ידועה,
וכמו שאמרו חז"ל (ב"ב טז:): שכבר בהיותו בן ט"ו שנים עבר על חמש עבירות חמורות, ואף
חשש יעקב שעשו שואף לרצוח את כל בני ביתו, כמו שכתוב (לב, יב) "פן יבא והכני אם
על בנים", כיצד היה רשאי יעקב להפקיר את דינה ולקוות שאולי תחזיר את עשו בתשובה,
הרי באותה מידה יש גם לחשוש להיפך חלילה, שעד שהיא תחזירנו בתשובה, הוא יקלקל
אותה, כי ידוע היסוד שהארכנו במק"א שכח הרע להשפיע על הטוב גדול וחזק לאין ערוך
מאשר להיפך שכח הטוב ישפיע על הרע, [וכמו שמבארים על המשנה באבות (ד' ב') "הוי
רץ למצוה ובורח מהעבירה", כלומר, על מצוה כתוב שצריך לרוץ, כי מעצמה לא תבא
לאדם, ואילו בעבירה זה להיפך, שאם האדם לא יברח ממנה כל חייו, היא מעצמה כבר
תבא אליו]. ואם כן אדרבה, מן הראוי היה שמעשה זה שנעל יעקב את דינה בתיבה, ייחשב
לו לזכות.

ועוד הוסיף להקשות מרן הגרא"מ שך זצ"ל (מראש אמנה עמ' קמ"ב), דהרי יעקב עשה
בזה 'מעשה מצוה' של הצלת בתו מליפול בגורלו של עשו הרשע, שהרי אמרו חז"ל (פסחים
מט:): "כל הנותן בתו לעם הארץ כאילו כופתה לפני ארי", וקל וחומר כשנותנה בידי עשו
הרשע, כלומר, שאפילו אם נאמר שיעקב היה בטוח בדינה שלא תלמד ממעשי עשו, [שכן
היא בתו של יעקב בחיר האבות], עדיין יש כאן חשש גדול שיהיו לה במחיצתו חיי צער
וסבל נוראיים. והכיצד קראו חז"ל על יעקב את הפסוק "למס מרעהו חסד" שמנע חסד
מאחיו?!

וביותר קשה, שהנה כל מה שלא זכתה להקים ששה שבטים בישראל, היה בזכות זו
שלא רצתה ליפול בגורלו של עשו. וכדאיתא בב"ב (קכג). שהיתה בוכה על פרשת דרכים
עד שנשרו ריסי עיניה וכו' ראה הקב"ה ששנואין מעשה עשו בפניה ויפתח את רחמה. ולפי
דברי המדרש הנ"ל קשה, מדוע נדרשה לאה לשבח, והרי יכול להיות שהיתה מחזירתו

למוטב, ואם נאמר שמכל מקום עצם הפחד מלהכנס לנסיון זה נחשב לזכות ומעלה, הכיזד יתכן שדבר זה שאצל לאה היה בגדר זכות, יהיה אצל יעקב בגדר תביעה? וכי יעלה על הדעת שיאמרו לאדם שבמקום שישיא את בתו לתלמיד חכם, עדיף שישיאנה לרשע שמא תחזירנו למוטב? [והנה בשפתי חכמים (אות ט') כתב דלאה לא היתה מחזירה את עשו למוטב כי היה רשע גמור וכו', אך עתה שנכמרו רחמיו על יעקב ונשקו בכל לבו, איכא למימר שמא תחזירנו למוטב. אך צ"ע, שהרי יעקב הצניע את דינה לפני שעשו נשקו בכל לבו, ושפיר היה לו עדיין לחשוש שלא תחזירנו למוטב, כמו אצל לאה].

יתירה מכך, הנה ידוע גודל החיוב שיש על האדם להתרחק מן הרשעים, וכפי שרואים אנו כמה פעמים בפרשה עד כמה נזהר יעקב אבינו ע"ה מהתקרבות לרשע, דידוע דזה הוא שורש ההתדרדרות של האדם, וכמו שכתב הרמב"ם (בהלכות דעות פ"ו ה"א) שדרך האדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו, וידוע ביאורו של ה"בית הלוי" על הפסוק "הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אתו פן יבוא והכני אם על בנים" (לב, יב), למה נכפל בפסוק גם "מיד אחי" וגם "מיד עשו", אלא, שיעקב התיירא משני דברים, גם משפ"ד אם עשו ילחם עמו, והיינו להשמידו מבחינה גשמית, וגם מפני התקרבות יתירה שלו שינהג עמו כ"אח" ויכרות עמו ברית שלום, ויביא לאובדנו מבחינה רוחנית. וכן רואים אנו בהמשך הפרשה, שגם לאחר פיוסו עם עשו, כאשר עשו רוצה לקשור עמו קשרי ידידות, ואומר לו "נסעה ונלכה ואלכה לנגדך", יעקב מסרב ומשיב לו בנימוס ואומר לו "אדוני יודע כי הילדים רכים" וגו', וממילא קירבה יתירה עלולה להשפיע עליהם לצאת לתרבות רעה, ולכן "יעבור נא אדוני וגו' ולרגל הילדים", דהיינו לטובת חינוכם הוא מבקש להתרחק לגמרי מעשו. וכמו כן דרשו חז"ל על הפסוק "ויחן את פני העיר" (לג, יח) שהוא מלשון תחומין, שתחם עצמו מן הסביבה שלא יושפעו בניו מתהלוכות הגויים שסביבם.

וכן רואים בהמשך הפרשה על הפסוק "אשר גר שם אברהם ויצחק" (לה, כז) מבאר ה"העמק דבר" הטעם שנכתב זאת, כי זה הסיבה שיעקב הגיע לגור בחברון, אמנם לא היה דר ממש בשכונת "אלוני ממרא" כאבותיו אלא ב"עמק חברון", שזה שכונה אחרת, ומדוע, כי בשלמא אבותיו שלא היו כ"כ מטופלים בבנים יכלו לדור בשכנות עם הרשעים כדי שישפיעו עליהם, אולם יעקב שהיה מוטל עליו חינוכם של בניו ומשפחתו, הרחיק מסביבת הרשעים כדי שלא יתלמדו מהם.^כ

^כ ומצאנו שלא רק ההתקרבות לרשע בפועל היא מסוכנת, אלא אפילו המחשבה בלבד להתקרב אליו, וכפי שמבאר הג"ר אהרן קוטלר זצ"ל במדרש בפ' מסעי עה"פ "ויסעו מקדש ויחנו בהר ההר בקצה ארץ אדום, ויעל אהרן הכהן אל הר ההר על פי ה'", ובמד"ר (י"ט ט"ז) זהו שאמר הכתוב בהתחברך עם אחוזהו פרץ ה' את מעשיך, על שנתחברו לרשע הזה [אדום] לעבור בארצו, חסרו לאותו צדיק [אהרן], לכך נסמכה פרשת אסיפת אהרן לאחר פרשת מלך אדום. נשאלת השאלה, הלא כשסבבו את ארץ אדום כתוב "ותקצר נפש העם בדרך", ז"א שהיה להם נחוץ מאוד לעבור דרכו, ועוד, הרי הדבר לבסוף כלל לא יצא לפועל משום סירובו של מלך אדום, ומה טענה שייך על התקרבות לאותו רשע? אלא אומר רבי אהרן קוטלר זצ"ל, רואים מכאן עד כמה חמורה הסכנה מהתקרבות כלשהיא אל רשעים, ונענשו בעונש חמור כ"כ של פטירת אהרן הכהן, אך ורק על עצם רצונם לעבור דרכו.

ומעתה הרי שקמה וגם נצבה השאלה במלא עוצמתה, איך ועל מה נתבע יעקב אבינו ע"ה במה שהסתיר את דינה בתו מעיני עשו אחיו?

וידועים הביאורים השונים שנאמרו בזה, שבאמת לא היתה תביעה על עצם הדבר שמנע את דינה מעשו, אלא לפי ביאור הסבא מסלבודקא (בספרו "אור הצפון"), יעקב נענש על "פגם במחשבה", היינו שהיה צריך גם תוך כדי הפעולה להרגיש צער בנפשו על שאין בידו לגמול חסד עם אחיו. ולפי הביאור שאמר הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין בשם הסבא מקלם זצ"ל, התביעה היתה על כך שסגירת התיבה היתה עם חוסר מידת "נושא בעול", וע"ע בספר "מראש אמנה" למרן הגרא"מ שך זצ"ל כאן בענין זה"כ, אולם כאן נעמוד בע"ה על ביאור נוסף.

אלא שמלבד כל השאלות הנ"ל, עוד צריך עיון בענין זה, דהנה דינה היתה אז לכל היותר כבת שש או שבע שנים, שהרי נולדה ללאה לאחר ששה בנים, ואילו עשו היה כבר בן למעלה ממאה שנים, ואיך יתכן כלל שידוך שכזה, והרי כבר דרשו (סנהדרין עו.) מן הפסוק 'אל תחלל את בתך להזנותה' (ויקרא יט, כט), רבי אליעזר אומר זה המשיא את בתו לזקן. ואם כן הרי שוב יש איסור ליעקב להשיאה לעשו.

מו"מ בדברי רש"י

והנה רש"י בביאורו הוסיף על דברי המדרש וכתב וז"ל: "ולכך נענש יעקב שמנעה מאחיו, שמא תחזירנו למוטב". והנה בפשטות כוונת רש"י היא לבאר מה הטעם שיעקב נענש, משום שאפשר שהיתה מחזירתו למוטב, ומנע זאת. אך לכאורה הקושיה לפי זה רק מתחזקת, וכי בגלל חשש רחוק שתחזיר את עשו בתשובה יש להשיאה לו, הלא מלבד כל מה ששאלנו לעיל, יש להוסיף ולהקשות שזה דבר שלא מסתבר כלל שדינה תצליח עם עשו במקום שסבו אאע"ה וכן אביו הגדול יצחק לא הצליחו, ואדרבה, הרי הלכה פסוקה היא שאין ספק מוציא מידי ודאי, ומאחר ויש רק ספק אם תוכל להשיבו למוטב, ואילו הנזק בהתחברות לרשע הוא ודאי וכנ"ל, הרי שעדיין מוצדק עכ"פ חששו מלמוסרה ביד עשו, ומדוע ייענש.

יעקב חפץ למנוע את חזרתו למוטב של עשו

והנה בספר "עמר נקא" לרבינו עובדיה מברטנורא זי"ע כאן כתב לפרש בדברי רש"י, דמש"כ "שמנעה מאחיו שמא תחזירנו למוטב" אין פירושו שנענש מפני שמנעה מעשו, אלא שזהו הסיבה מדוע מנעה מאחיו, שסיבת סירובו של יעקב להשיא את דינה לעשו, היה משום שחשש שמא אכן תחזירנו למוטב, ולא היה חפץ שאחיו יהיה צדיק כדי שלא יתקיים בו ברכת הוה גביר לאחיק, ולפיכך נענש. עכ"ד.

^{כד} ובעיקר דבריהם יש לבאר שאין הפשט שהם ממציינים על יעקב אבינו ע"ה עבירה חדשה, כמו פגם במחשבה או חסרון ב'נושא בעול', שהרי אין כל ראייה שהיתה בידו עבירה כזו, אלא שבין כך לא מובן כלל מה תביעה שייך בזה על יעקב, וזה כמובן בדקות לרום דרגתו ולדלות שכלנו יש להוציא איזה חיזוק שבודאי היה בכוונת חז"ל להורנו בזה.

אך לכאורה צ"ב איך אפשר לומר כדברים הללו על בחיר האבות, יעקב אבינו ע"ה, דמות אדם שבמרכבה, שלא היה חפץ שעשו ישוב בתשובה? וביאר מרן הגר"א ווסרמן הי"ד במכתבו לחזו"א, [הו"ד בילקוט לקח טוב (עמ' ר"א) מספר "אור אלחנן" (ח"ב עמ' קב-קח), וכן בהגדת חזו"א עמ' ק"ב], לפי מה שכתב הרמב"ם (בפ"ו מהל' תשובה ה"ג) שישנם רשעים שהדין נותן למנוע מהן התשובה, "ובמדרגה כזאת היה עשו בעיני יעקב, ואפשר שלא היה כן". עכ"ל.

ובספר "דרך שיחה" הוסיף על זה מדברי הירושלמי (עבודה זרה פ"ב ה"ב) שמובא כי היה ספר גוי שנתגייר ונתברר שהרג בהיותו גוי יהודים רבים, והתפללו עליו שיחזור לסורו, כי אין מגיע לו הזכות. [וחזינן שחשבון כזה שייך גם לאדם ולא רק להקב"ה שחוקר כליות ולב. וכמו"כ לפי"ז מוכח שיעקב סבר שעשו הרשיע כל כך עד שאין לו זכות לשוב]. אמנם כאן היה בזה טענה על יעקב אבינו. אבל כנראה שלא היה חשש שדינה תימשך אחריו, וא"כ למה לא להחזירו למוטב אם יתכן שתחזירנו. עכ"ד.

וחתני הג"ר חיים ציטרנבוים שליט"א אמר לבאר בזה, דהטעם שיעקב רצה למנוע את חזרתו של עשו בתשובה, כי ככל שיהיו בידי עשו יותר זכויות, כך יוכל להרע יותר לישראל בשנות גלותם, וכמו שרואים אנו שמשום שהיה בידו מצות כיבוד אב, עלה בידו להחריב את בית המקדש (ראה 'בעל הטורים' דברים ב, ג), ועוד כיוצא בזה, ואכמ"ל.

ועל כל פנים מבואר בפירושו של הברטנורא, שגם יעקב אבינו עצמו ידע שלדינה היה כח כביר שהיה באפשרותה להחזיר את עשו בתשובה, וכדלהלן, אלא שלא היה חפץ בכך. וממילא יש להוסיף יותר בביאור הדברים, דהטענה כאן על יעקב היתה, [עד כמה שאנו רשאים להבין ולפרש את מעשי האבות הקדושים, שכל דבריהם למעלה מהשגת השכל האנושי, על פי מה שהורונו חז"ל ברוח קדשם], דאף שסבר שרשעותו של עשו מצדיקה את מניעת חזרתו בתשובה, מכל מקום הוא לא פעל בזה רק בדרך תפילה וכהמעשה הנ"ל בירושלמי, אלא אף עשה לזה מעשה בידיים למנוע ממנו את דינה. ונכנס בזה בהדי כבשי דרחמנא. [משא"כ לאה לא פעלה אלא בדרך תפילה להקב"ה].

לדינה היה כח כביר של קדושה

ובביאור הענין איך יתכן שדינה תוכל לפעול ולהשפיע על עשו מה שאבותיו וכן כל המאורעות עד כה לא הצליחו, ובפרט שאצל לאה מצינו שהיתה לה זכות בזה שלא רצתה ליפול בגורלו. בפשטות י"ל שהחילוק הוא ברור, לאה גדלה בין רשעים ומקומה אנשי רשע, ע"כ חששה לעצמה יותר שתושפע לרעה, לעומת זאת דינה שגדלה וחונכה אצל יעקב בחיר האבות, וכן מוקפת היתה בשבטים הקדושים, מאחר וכל הסביבה שלה היתה טובה, היה לה יותר כח. והטענה על יעקב היתה אפוא, שמאחר והכיר היטב את החינוך שקיבלה דינה - ידע ששום נזק רוחני לא יגרם לה גם אם תנשא לעשו.

והג"ר יעקב ניימן זצ"ל בספרו 'דרכי מוסר' מחלק באופן אחר, שעל יעקב יש תביעה שמנע חסד מאחיו, ואילו לאה שמנעה רק מבן-דודה התביעה לא כל כך גדולה. [ועיי"ש שכתב עוד חילוק].

אולם עוד יש להתבונן ולהבין מה גדול היה הכח של דינה, אנו רואים ראשית שהיתה בה צדקות שלא תתפתה לרשע, וכמו שכתוב בהמשך הפרשה "ותצא דינה" שהיתה יציאנית, אומר ה"טעם ודעת", יעקב הכיר נפש בתו שאין לחשוש בה שתתפתה, וכמו שרואים שאע"פ שהיתה יציאנית לא הושפעה לרעה.

ולא רק שאינה מושפעת לרעה, אלא מוצאים אנו שהיה בה אף כח של השפעה על אחרים. שבהמשך הפרשה אנו מוצאים דבר פלא, ששכם בן חמור כל-כך היה חפץ בה, עד שהיה מוכן לסכן בעבורה את כל חייו וחיי אנשי שכם עירו, וכאשר בעבור זה אמרו לו בני יעקב שעליהם למול את עצמם, שזה בעצם גיור גמור להיות בישראל. נשכך היתה הכוונה של בני יעקב, וכמו שביאר הגרי"ז הלוי זצ"ל, דאם אכן היו עושים כן לשם גירות לא היו נהרגים, אלא שלבסוף אנשי שכם מלו שלא לשם גירות, וע"כ לא נפטרו מן המיתה, וזהו מה שת"א במרמה "בחכמתא". וכענין זה מבואר בפירוש הרא"ש ובדעת זקנים מבעלי התוספות על הפסוק ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים (לד, כה), שלאחר שמלו נתחרטו מן המילה].

ואולם מכל מקום רואים אנו שכל אנשי העיר שכם היו במצב שקרוב לגירות ממש, והרי קיי"ל דמגלגלין זכות על ידי זכאי, ואם כן מאחר וכל המצב הזה נוצר בזכותה ובכוחה של דינה, הרי דאין לנו אפילו שיעור ומושג בגודל זכותה וגדלותה של דינה.

עוד רואים אנו על גודל כוחה של דינה, מהגמרא בב"ב (טו): דיש אומרים איוב בימי יעקב היה, ודינה בת יעקב נשא וכו', וא"כ רואים שהיתה אשה גדולה בדרגתה, שלא רק שהצליחה לגייר את איוב אלא אף אמרו בסוגיא שם שגדול הנאמר באיוב יותר ממה שנאמר באברהם, דאילו באברהם כתיב "כי עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה", ובאיוב כתיב "איש תם וישר ירא אלוקים וסר מרע". וא"כ לפי מאן דאמר זה שדינה היתה אשתו הרי שעל-ידה הצליח להגיע לכאלו פסגות בצדקות ואמונה, אפילו יותר מאאע"ה. ושו"מ דיש אף גירסא כזו בדברי המדרש כאן וז"ל: דנסבת לאיוב לא גיירתיה, בתמיה. נאלא שלכאורה קשה, כי באיוב נאמר שאשתו אמרה לו "ברך אלוקים ומות" (איוב ב, ט), ואיך מזה מתאים עם הנ"ל שזו דינה הצדקנית. ואולי יש לומר שלדעה זו היו לו כמה נשים, וזו היתה אחרת. או דכוונתה לא היתה כפשוטו. ויל"ע].

ולפי"ז אפשר להוסיף ולומר מה ששמעתי לבאר, שמה שיעקב נענש בענין שכם בן חמור, לא היה זה בגדר עונש גרידא, אלא שרצו להראותו את גודל כוחה של דינה, עד כדי כך שכל העיר שכם היו מוכנים למול עצמם, וממילא מזה יוכל להבין שדוקא היא כן היתה יכולה לשנות את עשו.

ועכ"פ נתבאר מתוך דברי חז"ל, שסברו שאכן אם היתה דינה נשאת לעשו אכן היתה מחזירתו למוטב, וזהו בעיקר הטענה על יעקב שעכ"פ למיחש לזה היה צריך לחוש, דעתה על פי התוצאה קמי שמיא גליא שמשום שמנע אותה מעשו הוא נשאר ברשעתו. דהנה איתא במדרש פרשת ויצא על מה שאמרו חז"ל (שם ובב"ב קכג.) שהיו אומרים הגדול לגדולה והקטן לקטנה, בא וראה כח התפילה שמהפכת את הגזירה, והיינו שזה לא היה

סתם אימרה של איזה ריקים, אלא שכך היתה הגזירה במחשבה תחילה, [נאיתא במד"ר (ע' ז') דהיו תנאי אירוסין ביניהן שכך היו התנאים הגדולה לגדול והקטנה לקטן, ובתנחומא (סי' י"ב) כיון שילדה רבקה את עשו ואת יעקב, נולדו לו ללבן ב' בנות לאה ורחל, שלחו אגרות זה לזה והתנו ביניהן שיטול עשו את לאה ויעקב את רחל וכו'], אלא שעל ידי כח התפילה העצום של לאה היא שינתה את המציאות, וכמו שאמרו חז"ל בברכות (ס.) לענין שדינה נהפכה לבת גם כן על ידי כח תפילתה של לאה שיכלה לשנות המציאות. ובזה גם מבארים שהטעם שיצחק היה אוהב את עשו, הוא מחמת כי ידע שכאשר ינשא ללאה היא תחזירנו למוטב.

ועיין בקרן אורה (סוטה יג.) שכתב לבאר דברי הגמרא שם שעשו סבר שהוא צריך להיות קבור במערת המכפלה עם לאה, שלכאורה זהו תימה מהיכי תיתי שיהיה שם עשו כאשר אין לו שם את הבת זוג, אלא הביא הקרן אורה את דברי הזוה"ק כעין דברי המדרש הנ"ל, שלא לאה אמנו הוציאה עצמה מגורלו של עשו על ידי תפילתה ודמעתה, וכאשר לא זכה בה הרשע בחייו רצה לזכות בה במותו, ומפני שנתן עיניו במה שאינו שלו [נהיינו במערת המכפלה], על כן מחייה בקולפי ונתרן עיניו. עכ"ד.

הכל תלוי באשה

והנה בעיקר היסוד הנ"ל שהיה כח בידי לאה ודינה להחזיר את עשו למוטב, יש שלמדו שכוח זה שייך בזעיר אנפין בכל אשה כלפי בעלה. וכמו שאמרו בגמרא (גיטין נב.) אמר רבי יוסי מימי לא קריתי לאשתי אלא ביתי, וברש"י מבאר שהיא עיקרו של בית הבית שהוא חיתום הקשר והקירבה בין האיש לאשה. וכידוע שהכל תלוי ביד האשה, המסוגלת להפוך את בעלה מרע לטוב ולהיפך. וכדאיתא במדרש (ב"ר פ' בראשית י"ז ז') מעשה בחסיד אחד שהיה נשוי לחסידה אחת, ולא העמידו בנים זה מזה, אמרו אין אנו מועילים להקב"ה כלום, עמדו וגירשו זה את זה, הלך זה ונשא רשעה אחת ועשתה אותו רשע, הלכה זאת ונישאת לרשע אחד ועשתה אותו צדיק, הרי שהכל מן האשה. עכ"ל המדרש.

ובספר "מקדש הלוי" (פרשת שלח) מיישב מדוע משה רבנו התפלל רק על יהושע, קה יושיעך מעצת המרגלים (במדבר יג, טז; סוטה לד:), כי כלב בן יפונה היה בעלה של מרים אחותו, (כדאיתא בסוטה יא:), וממילא ידע משרע"ה שאם יש לו לכלב כזו אשה תו אינו צריך לדאוג עבורו. ובזה ביאר גם את לשון הפסוק (במדבר יד, כד) 'ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו', שכן לכאורה מדוע נאמר רוח 'אחרת' ולא רוח 'אחר', הלא 'רוח' הינה גם לשון זכר וגם לשון נקבה, אלא שכוונת הפסוק לרמוז כי לכלב היתה רוח אחרת הלא היא אשתו, אשר רוחה עמדה עמו בשעת נסיונו והיא אשר הצילתו מן החטא. [אלא שלכאורה כאן הוי חידוש טפי, דבשלמא מה שאיתא בסנהדרין (קט:)] על און בן פלת שאשתו הצילתו, שם הם היו ביחד כל הזמן, אבל כאן כאשר כלב הלך לתור את הארץ הרי לא היתה אשתו עמו, מכל מקום 'רוחה' עמדה עמו].

ובזה מיישבים גם מה דאיתא בבא מציעא (פד.) שאמר רבי יוחנן לריש לקיש שאם יחזור בו ויעסוק בתורה יתן לו את אחותו לאשה, ולכאורה אע"פ שכוונת רבי יוחנן היתה להשיב את ריש לקיש למוטב, אבל מי התיר לו להבטיחו דבר כזה על חשבון אחותו, שתינשא לראש הליסטים!?

וכמו כן קשה בגמרא בבא מציעא (פה.) שאמר רבי לנכדו של רבי טרפון שהיה בעל עבירה גדול "אי הדרת בך יהיבנא לך ברתאי". וכי איך יעלה על הדעת לתת את בתו לכזה בעל עבירה גדול ועצום? אלא שהם למדו זאת מהתביעה שמצאנו כאן על יעקב אבינו ע"ה, שאכן יש כח בידי אשה להחזיר את בעלה למוטב. נוכמאמר השגור בפי העולם, דמאחורי כל אדם גדול עומדת אשה גדולה...].

התביעה על מניעת הראיה

ושוב ראיתי בזה פשט נפלא (בספר 'נפלאות מתורתך' לידידי ר"ע כהן שיחי'), שלכאורה יש לתמוה בגמרא בבא מציעא הנ"ל, איך נותן רבי יוחנן את אחותו לראש הליסטים מתוך תקווה שהוא ישוב בתשובה? ועל כרחך שבודאי לא היה נותן רבי יוחנן את אחותו טרם רואה בבירור שריש לקיש אכן קיבל עליו בפועל עול תורה. נמצא שהציל בזה את ר"ל בכך שנתן לו את האפשרות לשאת את אחותו, שבכך נתן לו את הסיכוי לחזור למוטב.

ומעתה יש לומר, שהטענה כאן על יעקב לא היתה על כך שלא רצה להשיא את דינה לעשו, שבזה חששו היה גדול ומובן, אלא הטענה היתה רק על כך שמנע מעשו לראותה, שכן יתכן שאם היה רואה אותה - היה מוכן לחזור בתשובה כדי לשאת אותה, שיש בני אדם השקועים עד מעל לראשם בתאוות וביצרם הרע, עד כדי כך שרק על ידי יצר הרע בעצמו ניתן להחזירם למוטב. ונמצא שזה היה הסיכוי האחרון של עשו. ולפיכך נענש יעקב.

לעומת זאת אצל לאה, שהיתה מסורה בידי אביה לבן הרשע, בודאי שהיה מוכן למוסרה למרבה במוהר ומתן, ועשו כלל לא היה צריך לשנות מדרכיו בכדי לשאתה, ולכן חששה מאוד מלהינשא לו, ומובן מדוע דרשה הכתוב לשבח.

הכי איתמר / הרב איתמר טעם, מח"ס 'הכי איתמר',

קרית ספר

טעם לאיסורי אכילה

על פן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה וגו' פי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה (לב, לג)
לכאורה נראה שאיסורי האכילה באו בתורה עם טעם, דבגיד הנשה נכתב שהוא זכר למה
שקרא עם יעקב, ודם הוא משום שנפש כל בשר בדם הוא, וגבי נותר ופיגול כתיב (שמות
כט לד) "ואם יוותר מבשר המילואים ומן הלחם עד הבוקר ושרפת את הנותר באש לא
יאכל כי קודש הוא", ובויקרא (יט ז-ח) "ואם האכול יאכל ביום השלישי פיגול הוא לא
ירצה, ואוכליו עוונו ישא כי את קודש ה' חילל ונכרתה הנפש ההיא מעמיה", הרי שאיסור
אכילתו בגלל שנתקדש, [ולא בגלל שעבר זמנו, דלגבי זה ליכא טעם למה לכל קרבן יש זמן
אחר, דזה כבר אינו מאיסורי אכילה]. וגבי חלב כתיב (ויקרא ז כה) "כי כל אוכל חלב מן
הבהמה אשר יקריב ממנה אשה לה' ונכרתה הנפש האוכלת מעמיה", היינו שאיסורו משום
שהוא חלק גבוה, אף שפשוטו של מקרא הוא גם שהאיסור הוא רק בבהמות שמקריבים
מהם [ומה שאיסורו גם בנבלות וטריפות, היינו רק במינים הראויים למזבח].

ועל אכילת בהמות טמאות ושקצים נאמר (ויקרא יא מד-מה) "כי אני ה' אלוקיכם
והתקדישתם והייתם קדושים כי קדוש אני ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש
על הארץ, כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלוקים והייתם קדושים כי
קדוש אני". ועל אכילת טריפה נאמר (שמות כב ל) "ואנשי קודש תהיון לי ובשר בשדה
טריפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו", ועל אכילת נבילה נאמר (דברים יד כא) "לא
תאכלו כל נבילה לגר אשר בשערך תתננה ואכלה או מכור לנכרי כי עם קדוש אתה לה'
אלוקיך". ואפשר שבעצם הדבר שהתורה כותבת "טמאים הם לכם" או "אל תשקצו את
נפשותיכם" ג"כ הוי נתינת טעם למה אין לבן ישראל לאכלם.

ולגבי איסור אכילת קודש נאמר (ויקרא כב יד-טו) "ואיש כי יאכל קודש בשגגה ויסף
חמישיתו עליו ונתן לכהן את הקודש, ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה'",
וכן שם (פסוק ט) "ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו חטא ומתו בו כי יחללוהו אני ה'
מקדשם", הרי שטעמו איסור "חילול הקודש", ומינה ילפו בסנהדרין (פג.). גם לאיסור אכילת
טבל, שהוא חילול הקודש המעורב בו. ובכללות איסורי אכילת קדשים בטומאה, הנה בחלק
מהם נאמר מפורש שהוא חילול הקודש, ובחלק י"ל דאינו דוקא איסור "אכילה" אלא
פרטים מהאיסור הכללי של טומאת קדשים לכן לא התפרש טעם האיסור בכל אחד מהם,
וצ"ע.

ועל איסור חדש אמר הכתוב (ויקרא כג יד) "ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו עד עצם היום
הזה עד הביאכם את קרבן אלוקיכם חוקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם", מובן שגבוה
קודם להדיוט, לכן אין לאכול עד שמביאים לפניו, ומ"מ צ"ע אם נחשב נתינת טעם או רק
הוראה וקביעת עובדה. [ואין להקשות למה ביכורים אינם אוסרים עד שמביאים ממינם

לגבוה, דזה קושיא ככל קושיות על מצות התורה למה ציצית ותפילין סוכה ולולב דוקא באופן כזה וכזה].

ועל איסור אכילת מעשר שני ובכור וביכורים ונדבות חוץ לחומה כתיב בקרא (דברים יב יז-יח) "לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך ותירשך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך וכל נדריך אשר תידור ונדבותיך ותרומת ירך. כי אם לפני ה' אלוקיך תאכלנו במקום אשר יבחר ה' אלוקיך בו" וגו', הרי שצריך בהם "לפני ה'".

וגבי איסור אכילה חמץ ואיסור אכילה ביוה"כ, י"ל דאיסורי אכילה הבאים לחזק עשה אי"צ בהם טעם, דהא טעמם הוא עצם קיום העשה, ועל קיום העשה לא תמיד מצאנו טעם. ומ"מ אפשר לדון דהנה לגבי חמץ נאמר (שמות יג ג) "ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחזק יד הוציא ה' אתכם מזה ולא יאכל חמץ", י"ל דרישא דקרא "זכור את היום אשר יצאתם ממצרים, הוא טעם לאיסור האכילה, שע"י המניעה מאכילה יזכור הטעם שלה שביום ט"ו בניסן יצאנו ממצרים וואכן צ"ע שמשמע שצריך לזכור את עצם היום]. וגבי יוה"כ נאמר (ויקרא כג כח-כט) "וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה כי יום כיפורים הוא לכפר עליכם לפני ה' אלוקיכם, כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה מעמיה", הנה באמת בפסוק שמוזכר האיסור עצמו לא נאמר טעם, אבל נראה שהם המשך אחד עם פסוק שלפניו נראה כחד טעם למה אסור במלאכה ובאכילה משום שהוא בגלל הכפרה, מלבד שי"ל שאכן לא נאמרה אזהרה מפורשת על אכילת יוה"כ (עי' סהמ"צ לרמב"ם לאו קצו, ויראים סימן נא), לכן גם לא נאמר בו טעם.

וכן אתה אומר על איסור אכילת נא ומבושל בקרבן פסח, שמגיע תיכף אחרי הציווי לאכול דוקא צלי אש (שמות יב ח-ט), א"כ הוא חיזוק העשה לאכול דוקא צלי.

והנה על איסור אכילת נכרי וערל את הפסח (שמות יב) לא נאמר טעם, אבל באמת נאמר על כך בתורה (שם מג) "ויאמר ה' אל משה ואהרן זאת חוקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו", הנה איסור אכילת נכרי הוא "חוק" וא"כ אולי מפני זה אי"צ ליתן בו טעם, וערל הוא רק תוספת על האיסור של נכרי כדמייתי רש"י שם, ואיסור אכילת ערל בתרומה נלמד מאיסורו בקרבן פסח (יבמות ע). א"כ גם בו אי"צ טעם, וצ"ע בכל זה.

ברם בשר וחלב (שמות כג יט, לד כו, דברים יד כא) וערלה (ויקרא יט כג) ולא תאכלו על הדם (שם כו) הוו תיובתא דכל הנ"ל, שהם איסורי אכילה שלא נאמר בהם טעם. ובדוחק יש להעמיס כל זה במש"כ רש"י על הפסוק (דברים יד ג) "לא תאכל כל תועבה", וכתב רש"י "כל שתעבתי לך", א"כ כל איסורי אכילה הם בכלל תועבה והגדרת תועבה היא נתינת טעם, וכדמשמע נמי הפסוק שקודם ללא תאכל כל תועבה "כי עם קדוש אתה לה' אלוקיך ובך בחר ה' אלוקיך להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על פני האדמה".

ובחולין (קיד:): אמרו זאת בהדיא אבשר בחלב, "אמר רב אשי מניין לבשר בחלב שאסור באכילה - שנאמר לא תאכל כל תועבה - כל שתעבתי לך הרי הוא בבל תאכל", אלא דא"כ צ"ע למה בכמה איסורי אכילה נתנה התורה טעם אם בלא"ה הכל תחת הטעם ד"כי עם קדוש אתה לה' אלוקיך".

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת וישלח

פִּי בְּמַקְלֵי עֲבָרְתֵי אֶת הַיָּרְדֵן הַזֶּה (לב, יא)

פירש"י לא היה עמי לא כסף ולא זהב ולא מקנה, אלא מקלי לבדו.

באילת השחר כתב הנה רש"י לעיל [כט, יא] מביא שאליו לקח מיעקב את כל רכושו, וכנראה שאת מקלו לא לקח ממנו עכ"ד.

ואפשר ליתן טעם בזה שהרי מביא שם שעשה כן בשביל שאביו עשיו ציוהו להורגו, ובשביל הציווי נתן לו כל רכושו דיחשב עני ועני חשוב כמת. ולפי"ז פשוט דליקרא עני אין צריך שלא יהא לו כלום ממש, אלא כל שאין לחם לאכול ובגד ללבוש וגם אין לו ממון שיוכל להשיגו מקרי עני. וא"כ את כל הממונות הגשמיים הסכים לתת לאליפו לצורך זה, משא"כ מקלו שהוא המטה שנברא בערב שבת בין השמשות כמבואר בפרקי דר"א [פרק מ'] ובמדרש ויושע ד"ה אף, ועיין שם שהיה חקוק עליו שם המפורש, א"כ יש בו כח רוחני ששמו של הקב"ה חקוק עליו, זה לא רצה ליתן לאליפו כדי שלא יבוא שם שמים לידן של רשעים ויתחלל ויתבזה [כעין שפרש"י גבי מכירת הבכורה שאמר יעקב אין כדאי רשע זה שיקריב להקב"ה] ולפיכך את כל רכושו נתן לו חוץ ממקלו.

*

לד, כה: ויבואו על העיר בטח ויהרגו כל זכר.

בסיבת הריגת אנשי שכם, נאמרו בקדמונים כמה טעמים. הרמב"ם כתב משום שעברו על מצות דינים, שנמנעו לדון את שכם על גזילת דינה. ברמב"ן עה"ת כתב שכבר היו מחוייבים מיתה על עוון ע"ז, עיין. אכן כל זה הוא רק בגלל שאנשי העיר לא נתגיירו במילתן "להיות כמונו", אבל אם הם היו מלים ומתגיירים כמו שאמרו להם בני יעקב, לא היו שמעון ולוי יכולים להרגם, וכמו שמפורש בגמ' סנהדרין [עא, ב] וכן נפסק ברמב"ם [פ"י ממלכים ה"ד] שגוי שנתחייב מיתה על אחד מז' מצות שלו ואח"כ נתגייר הרי זה פטור.

והטעם שבאמת לא עלתה להם מילתם לגירות, י"ל עפי"ד רש"י [לעיל פסוק טז] וז"ל: "ואת בנותיכם נקח לנו - אתה מוצא בתנאי שאמר חמור ליעקב ובתשובת בני יעקב לחמור שתלו החשיבות בבני יעקב, ליקח בנות שכם את שיבחרו להם, ובנותיהם יתנו להם לפי דעתם, דכתיב "ונתנו את בנותינו" לפי דעתינו, "ואת בנותיכם נקח לנו", ככל אשר נחפוץ. וכשדברו חמור ושכם בנו אל יושבי עירם הפכו הדברים [פסוק כא] "את בנותם נקח לנו לנשים ואת בנותינו נתן להם", כדי לרצותם שיאותו להמול" עכ"ל. והנה בשו"ע [יו"ד סימן רס"ח סי"ב] כתוב: "כשיבוא הגר להתגייר וגו' ואם איש הוא בודקין אחריו שמא עיניו נתן באשה יהודית וכו', ואם לא נמצאת בהם עילה מודיעין להם כובד עול התורה וכו'". נמצא א"כ שבשינוי שהפכו שכם וחמור לאנשי העיר לתלות הדבר בדעתם, שאמרו "ואת בנותיכם

נקח לנו", נחשב הדבר כמו שנתנו עיניהם באשה יהודית, ועל כן לא נתקבלה גירותם, ולכך נתחייבו כל בעלי שכם הריגה.

ועוד י"ל בטעם שגירותם לא עלתה להם, עפ"י המפורש בשו"ע [יו"ד רס"ד ס"א] דמילה ע"י גוי פסולה ע"ש, ובני יעקב אמרו להם "אם תהיו כמונו להמול לכם כל זכר", היינו "כמונו" ממש כמו שאנו עושין המילה ע"י ישראל ולא ע"י נוכרי כך אתם תעשו, והם שינו באומרם "בהמול לנו כל זכר כאשר הם נמולים", היינו דסגי להו בחתיכת הערלה בלבד ואף שאינו כמותם, ועל כן לא עלתה להם לגירות.

שוב ראיתי בספר הישר וכ"ה ברלב"ג דשכם וחמור אביו קראו אל בני יעקב וימולו להם כל זכר, ולפי"ז הוי מילה של ישראל.

*

לה, ה: ויסעו ויהי חיתת אלקים על הערים אשר סביבותיהם.

בריש מד רש ויסעו מפורש הטעם, אמרו אם הרגו שני בני יעקב שכם ועשו הדבר הגדול הזה, אם יאספו כולם יכולים להחריב כל העולם ונפל פחדו של הקב"ה עליהם, לפיכך לא רדפו אחרי בני יעקב עכ"ד.

ובתולדות יצחק [דודו של מרן הב"י] כתב בעבור שכל הארץ ההיא היה להם ע"ז ואלוה אחד לכולם, ואנשי שכם נתיחדו ועשו ברית מילה ומרדו באלוהי הארץ ההיא והמילה שמלו עצמם היתה מחיתה ושבר לאלוה שלהם, לזה אמר ויהי חיתת אלקים שהיה הברית מילה והגירות שנתגיירו חיתת אלהים שלהן וקלון, ועל מי היה הקלון לערים אשר סביבותיהם, ולכן לא רדפו אחרי בני יעקב, שלקחו נקמתם ונקמת אלהיהם בהריגתם ושמחו בה.

*

לה, י: לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך.

בספר מנוחה וקדושה [בפתיחת הספר] כותב דהגמרא אומרת דישראל עיקר ושם יעקב טפל [ברכות יג, א], והיינו דמדריגת יעקב היא פחותה ממדריגת ישראל, ואיך זכה להתעלות לשם ישראל, דהנה יעקב כל י"ד שנה שהיה בבית עבר לא שכב ועסק בתורה, ומובן ממילא שגם מימיו לא אכל לשבעה כי ידוע שהשינה הולכת אחר האכילה [יומא יח, א], ועוד הכתוב מעיד שראובן היה ראשית אוננו כשהיה בן פ"ד, ועם כל קדושתו היה נקרא בשם "יעקב" ולא זכה להקרא בשם "ישראל" עד שנתנסה עשרים שנה בבית לבן, ולבן שמו על שהיה מלובן ועמוק בטומאה [עיין בראשית רבה ס, ז] והוא רצה גם להמשיך את יעקב בטומאתו והשתדל בזה בכל כוחו ככתוב [דברים כו, ה] ארמי אובד אבי, ויעקב עמד בקדושתו ולא נמשך אחריו ככתוב [בראשית לג, יח] ויבוא יעקב שלם, שלם בתורתו [רש"י] וזה היה נסיון גדול מאד שנוסה עשרים שנה רצופות, אז זכה להקרא בשם ישראל.

*

לה, יב: ואת הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק לך אתננה ולזרעך אחריוך אתן את הארץ.
לכאורה תיבות אתן את הארץ מיותרין לגמרי [עיינ אורה"ח].

וי"ל דבפירוש הספורנו [השלם] כתב ולזרעך אחריוך אתן את הארץ וז"ל לקץ הימין אתן
לזרעך כל כדור הארץ לא א"י בלבד, כאמרו לעיל [כח, יד] ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה,
וכאמרו [במדבר כד, יד] וקרקר כל בני שת עכ"ל. א"כ מבואר דלאברהם וליצחק נתן הקב"ה
ז' עממין בלבד, וליעקב הובטח עוד את כל העולם.

וביאר בפירוש רבינו חיים פלטיאל [פרשת לך לך יז, יא ד"ה אמרינן] וא"ת למה נתן לו ז'
עממין ולא יותר, וי"ל לפי שיש בעולם ע' אומות וזה היה העישור, שנאמר [ירמיה לא, כב]
נקיבה תשובב גבר כלומר בעוה"ז ישראל דומין לנקיבה ונוטלין עישור נכסים, אבל לעוה"ב
עתידה להיות גבר ויורשת הכל.

א"כ שפיר הכי קאמר קרא את הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק לך אתננה היינו ז'
עממין בלבד, ולזרעך אחריוך אתן את הארץ היינו כל כדור הארץ. [שמעתי ממגיד המישרים
רבי שלמה לווינשטיין שליט"א]

ועיין בילקוט ישעיה [רמז תקג] דא"ר לוי עתידה ירושלים להיות כארץ ישראל וארץ
ישראל ככל העולם כולו עכ"ל. א"כ יתכן דאין זו נתינה חדשה רק "ופרצת" הנאמר ליעקב
שיתפשט ארץ ישראל בכל העולם.

*

לה, טז: ותלד רחל ותקש בלדתה.

אינו מבואר בקרא מה היה הקושי המיוחד שהיה בלידת בנימין [מה שלא מצינו קודם
בלידת יוסף ובלידות אחרות], שוב מצאתי ברוקח שכתב "קשיון הדרך הזיקה".

ויומתק לפי זה מה דכתיב להלן [מד, כא] ועזב את אביו ומת, ופירש"י אם יעזוב את אביו
דואגים אנו שמא ימות בדרך שהרי אמו בדרך מתה עכ"ל. דהתם באמת "הדרך" היא זו
שגרמה והזיקה בלידה לרחל והכא אנו דואגים שמא הדרך שוב תגרום שימות בנימין, אבל
אם התם היתה סיבה אחרת שגם בבית זה יכל לקרות אותו דבר, לכאורה אין לשייך זאת
ל"דרך", וללמוד מזה למקרה "דרך" נוספים.

*

לה, יח: ויהי בצאת נפשה כי מתה ותקרא שמו בן אוני.

הלשון "כי מתה" צריכה ביאור, דלכאורה היינו צאת נפשה היינו מתה. [ראה בחז"ל
ובמפרשים שאמרו כמה ביאורים שמיישבים זאת].

ומצאנו פירוש יקר לזה בדברי הרד"ל על ה"פרקי דרבי אליעזר" [ל"ו] שכתב: "לפיכך
גנבתם רחל [לתרפים] שלא יגידו ללבן שברח יעקב, ולא עוד אלא להכרית ע"ז מבית אביה.
ולא ידע יעקב בכל אלה, אמר כל מי שיגנוב התרפים ימות בלא עתו, והיוצא מפי צדיק
כיוצא מפי המלאך, וילדה רחל ומתה שנאמר "ויהי בצאת נפשה כי מתה".

ופירש הרד"ל [אות נט]: "שנאמר ויהי בצאת נפשה כי מתה. אפשר דרוצה לדרוש כפל "בצאת נפשה כי מתה", שר"ל כי מתה מכבר, שנגזר עליה מפני יעקב כשגגה" ע"ש. וא"כ "כי" זה הוא נתינת טעם, למה יצאה נפשה מפני שמתה כבר.

ולפי"ז יבואר דבתנחומא מבואר דרחל מתה בדרך בשביל שיעקב השהה את נדרו. והקשה בפירוש עץ יוסף דבקראי מוכח דרחל מתה בדרך אפרת אחר שכבר שילם יעקב נדרו בבית אל, ונשאר בקושיא. אבל להנ"ל ניחא שכבר נגזרה מיתתה קודם לכן, אלא שהמתין הקב"ה עד שתלד את בנימין כמו שאמר הקב"ה ליעקב אבינו ע"ה "גוי וקהל גוים יהיה ממך" דקאי על לידת בנימין כדפירש"י, ורק אחר זה יצאה נפשה.

*

לה, יט: ותמת רחל ותקבר בדרך אפרתה.

בתורה לא נזכר שיעקב התאבל על רחל, אולם במדרש רות רבה [ב, ז] אמרו שמיתתה של רחל היתה קשה על יעקב יותר מכל הצרות שבאו עליו בכל ימי חייו.

וברד"ל שם כתב הטעם אפשר דלבד מהטעם דאין אשה מתה אלא לבעלה, יש כאן טעם נוסף מחמת דאני גרמתי לה כשאמר אם אשר תמצא את אלוהיך לא יחיה והוי כשגגה היוצאת מלפני השליט כדאיתא בב"ר [וברש"י] שם עכ"ד. ומ"מ צריך לידע אמאי התורה לא הזכירה מאומה באבל רחל.

*

לו, ו: ויקח עשיו את נשיו וגו' וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו.

לכאורה תיבות "אל ארץ" ייתרות וכי לים הלך, לא הול"ל אלא וילך ותו לא.

ונ"ל עפ"מ דאיתא בילק"ש [רמז קלח] וז"ל: לקח עשו את נשיו ואת בניו והלך לו להר שעיר מפני יעקב אחיו, ובשכר שפנה נתן לו מאה מדינות משעיר עד מגדיאל זו רומי עכ"ל. ומקורו בפרקי דר"א פל"ח וע"ש בהגהות הרד"ל סקמ"ח.

והנה כתיב [אסתר י, א] וישם המלך אחשורוש מס על הארץ ואיי הים, וכתב בפירוש הגר"א [א, א] וז"ל: אמרו במדרש מאה מדינות על היבשה ושבע ועשרים על הים, וזהו שאמר וישם המלך אחשורוש "מס" על הארץ "ואיי" הים, הרי מאה בארץ וכ"ז בים עכ"ל. ולפי"ז י"ל דזה המכוון בתיבות "אל ארץ" שקיבל עשיו מאה ארצות בשכר זה, כמו וישם המלך אחשורוש מס על הארץ דנרמז בקרא דהוי מאה מדינות בארץ.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל'

וש"ס

'אוהו!!!' - אמרה בובת הנייר שגזרתי

קִטְנָתִי מִפֶּל הַחֲסָדִים וּמִפֶּל הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת עֲבֹדְךָ פִּי בְּמִקְלִי עֲבַרְתִּי אֶת הַיִּרְדֵּן הַזֶּה
וְעַתָּה הֵייתִי לְשֵׁנֵי מַחְנוֹת (לב, יא)

שוחחתי בטלפון עם ידידי מנוער, הרב הגאון רבי אהרון גינוער שליט"א, תלמיד חכם
חיפאי, ובשיחתנו עלה הנושא של הודאה להקב"ה. בן שיחי ביקש שאטול דף נייר, אקח
מספריים ואתחיל לגזור צורת בובה.

למען האמת, חשבתי שדעתו השתבשה עליו מעט, אבל מילאתי את רצונו. על שולחני
הונח דף נייר מקושקש כל שהוא ומשום מה, היה על השולחן גם מספריים, שהילדים
השאירו מעיסוקי הצהרים. גזרתי צורה של בובה מגושמת ואמרתי לו: "חתכתי צורה של
בובה. נו, מה עכשו?"....

"כעת תחזיק את בובת הנייר ותדמיין שהבובה מתחילה לחיות. הלב שלה החל לפעום
מכוּחך. אתה יצרת לה לב פועם. המוח עובד, והיא מביטה בך בעינים שאתה עצמך גזרת
לה. היא מסתכלת לראשונה במי שיצר אותה, בך עצמך. מה נראה לך היא חושבת שהיא
מסתכלת עליך כעת, כשהיא יודעת שאתה גזרת אותה ויצרת אותה?".

"רבי אהרון!" - אמרתי לו - "מה אתה רוצה ממני? קרה משהו? הכל בסדר?"

"שתענה. תנסה לדמיין מה היתה המילה הראשונה שלך שהיית אומר למי שגזר אותך
מחתיכת נייר ועשה אותך חי, נושם, חושב ומדבר"....
"הייתי אומר: אוהו!!!"....

"זוהו" - התמוגג בן שיחי - "שמת לב מה אמרת מיד, כמעט ללא מחשבה? קראת קריאת
התפעלות. קריאת ה"אוהו" הזאת אומרת שבובת הנייר שחייה ונושמת, מבינה ומכירה
שאתה יצרת אותה, אתה הפכת חתיכת נייר למשהו פועם וחי. בובת הנייר הזאת מבינה,
כמעט באופן טבעי, שהיא חייבת להכיר בך ולהתפעל ממך. זאת תודה אמיתית. הכרה
פשוטה למי שהעניק לך, החייה אותך והפך אותך מגוש עפר, בשר ודם, לאדם חי ונושם,
מדבר ופעיל, חושב, רואה, שומע, הולך וגם מחייך"....
"נו, ומה הלאה?".... אני שואל.

"איזה יחס היית מצפה ממנה? שהיא תגיד לך "תודה ולהתראות" זוהו? בודאי שלא. אנו
אומרים בכל יום בתפילת שחרית "הוא עֲשָׂנוּ. וְלוֹ אֲנַחְנוּ". אנו אומרים בשבת, בתפילת
"נשמת", "על פן אַבְרָהִים שֶׁפִּלְגֵת בָּנוּ. וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנִּפְחָת בְּאֶפְיָנוּ. וְלִשׁוֹן אֲשֶׁר שִׁמָּת בְּפִינוּ.
הֵן הֵם יוֹדוּ וַיְבָרְכוּ. וַיִּשְׁבְּחוּ. וַיִּפְאָרוּ. אֶת שִׁמְךָ מִלִּפְנֵי תְּמִיד. כִּי כָּל פֶּה לְךָ יוֹדֶה. וְכָל לִשׁוֹן

לְךָ תִשָּׁבַע. וְכָל פֶּרֶךְ לְךָ תִכְרַע. וְכָל קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִשְׁתַּחֲוֶה. וְכָל לְבָבוֹת יִירְאוּךָ. וְכָל קֶרֶב וְכָלִיּוֹת יִזְמְרוּ לְשִׁמְךָ". והנה ה"בובה" הזאת, שהיא כמובן המשל אליך ואלי, אל כולנו, זקוקה להנשמה קבועה, לתיחזוק בכל רגע ורגע, והנה אתה מבין שמי שיצר אותך נמצא ברגע מולך. גם ברגע זה הוא מספק לך את החמצן. מה תרגיש?"

"רפיסות מוחלטת, כניעה טוטאלית, יראה ופחד", אני מתחיל להבין את קו המחשבה שלו.

"אכן. כך אדם צריך להרגיש כשהוא כורע ומשתחוה לפני בורא העולם. אני מכיר אברך מהשכונה שלנו שתרם כליה מגופו לאבא לתריסר ילדים, שהיה חולה במשך שנים רבות וחיייו עברו עליו בסבל בל יתואר. כעת תדמיין את חדר הניתוח. התורם, גם הוא בעל משפחה ברוכת ילדים, יוצא לחדר השני, שם העבירו כעת את הכליה שלו ליהודי החולה. מה הם התחושות? כיצד אפשר בכלל להכיל את רגשות הכרת התודה של החולה, שחיינו ניצלו עכשו בזכות תרומת הכליה שלו? ומה יקרה כעת אם האברך שתרם לו כעת כליה, יבקש ממנו שיעביר בשבילו מכתב לשכן שלו, האם יתכן שמי שקיבל ממנו כעת את הכליה, יגיד לו: "אני קצת עסוק עכשו... תתקשר אלי בבקשה מחר"?... בודאי שלא. הוא יעשה את הכל כדי להכיר טובה, להודות בכל דרך אפשרית ולעשות את הכל למענו של מי שתרם לו כליה..."

"וכן"- המשכתי בעצמי - "הוא לא יגיד לו רק "תודה רבה" וילך לענייניו וזהו. הוא יחוש שהוא חייב את הכל כלפי מטיבו ואיש חסדו. זה מה שנקרא בלשונינו "אסיר תודה". מרוב שאני חייב לך תודה, אני אשמח להיות אסיר שלך. אני מכיר טובה כלפי מי שמטיב עימדי כל כך הרבה, עד שאעשה הכל בעבורו, כמו אסיר הנמצא בבית הסוהר, שאין לו כלום בעולמו, מלבד מי שמחזיק אותו..."

חברי לשיחה נאנח ואמר: "ומה קורה איתנו? מתקשרים אלינו באמצע ברכת המזון ואנחנו רואים על הצג שהשיחה הנכנסת היה ממישהו חשוב, שעזר או שיעזור לנו, ואז אנחנו לפעמים מבלי משים, מממהרים לסיים את הברכה וממהרים לענות לשיחה. לפעמים אנחנו סוגרים את הגמרא ועונים או פונים למישהו ש"לא נעים לנו ממנו". אבל האמת היא, כך שמעתי מהגרא"מ קירשנבוים שליט"א, ר"מ בישיבת נחלת הלוויים, ש"הראשון שצריך להיות ש"לא נעים לנו ממנו" זה הקב"ה, שמחייה אותנו עכשו..."

*

המושג של "תודה" מתחילה בהכרה פשוטה מי עשה לך מה שאתה מודה לו. כשאנו עולים לאוטובוס ואומרים לנהג "תודה", אנחנו מכירים שהוא זה שבזכותו נגיע למחוז חפצינו, אך בד בבד אנחנו יודעים שגם שילמנו לו על הנסיעה ושבזכותינו, ובזכות נוסעים נוספים, הוא יקבל החודש משכורת. אך כשאנו מודים ליהודי אלמוני שתרם בעבורינו כליה, לאחר שעבר בדיקות ממושכות, שכב בחדר הניתוחים ועבר ניתוח לא פשוט, וכל זה שלא על מנת לקבל פרס, אנחנו מכירים בטובה שהוא עשה לנו באופן שונה לחלוטין. אנו מכירים לו טובה ומוכנים לעשות הכל בעבורו, ככל שיחפוץ.

"מודים לאו לשון הוד, אלא לשון תודה, שאנו מודים בו ולא כופרים. (רש"י סוכה מה, ב).
"אמרתי לא אראה ק-ה", פירש רבינו סעדיה ענין הודאה, ונכון הוא, כי ראות הק-ל הוא
ההודאה והשבח לפניו והתבונן בדרכיו" (רד"ק ישעיהו פל"ח).

הודאה היא ההיפך מכפירה במי שאתה חייב לו טובה. כדי להגיע להודאה נכונה ולא
לכפור בטובתו התמידית של יוצרנו, כותב לנו הרד"ק, עלינו להתבונן בדרכי ה', להבין
כיצד נוצרנו יש מאין, כיצד מליוני תאים, צינורות ומכונות פועלים הרגע בגופינו, בכוחו
העכשווי של הבורא, שברגע זה ממש מעניק לנו תנאי מחייה מופלאים, כמו מערכת
השמש, האויר, האור, החמצן, התבואה הגדלה, הצמחים ובעלי החיים שאנו אוכלים, ועוד
רבבות פרטים ופריטים הפועלים עכשו כדי להחיות ולהזין ולשמח אותנו. הקב"ה מעניק
לנו ברגע זה שתי כליות, מח ולב, ידיים ורגלים, עינים ופה ועוד אלפי פרטים מדהימים.
דוגמה אחת: בשטח של 6 ס"מ של עור מצויים 1,300 תאי עצב, 100 בלוטות זיעה, 3 מיליון
תאים ו-3 מטרים של כלי דם, אם נשטח אותם בשורה ארוכה. אם נתבונן בניסיו שבכל יום
עמנו- ממילא נהיה אסירי תודה ונשמח לקיים את רצונו יתברך.

---- פְּדֵי לְהוֹדוֹת וּלְהִלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל עַל נִסֶּיךָ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְעַל יְשׁוּעָתְךָ.

מובא בספרים דבר נפלא. ישנם שני דרכים לעורר אדם משינה עמוקה, להרעיש לידו או
להדליק לו את האור בחדר. בראש השנה אנחנו "מרעישים" בקול השופר ובחנוכה אנחנו
מדליקים את האור.

ההתחזקות של ימי החנוכה הקרבים ובאים עלינו לטובה, היא להאיר לעצמנו את
הנקודות הרבות שאנו חבים הודאה ושבח ליוצרנו. לשבת מול הנרות ולהבחין בתופעה
הנפלאה הזאת, שגר דולק, שאנחנו עצמנו "דולקים", שהכל מסביבנו דולק ובווער, חי
ופועם, בכוחו של "בעל הבירה". ואז ממילא תפרוץ מקרבנו הודאה, המחייבת הכרה במי
שאמר והיה העולם.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

בקיאותו של ר' חנינא ברפואות

הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר (לו, כד)

פירש רש"י: "את הימים. פרדים, הרביע חמור על סוס נקבה וילדה פרד, והוא היה ממזר והביא פסולין לעולם. ולמה נקרא שמם ימים, שאימתן מוטלת על הבריות, דאמר רבי חנינא מימי לא שאלני אדם על מכת פרדה לבנה וחיה". ופירש השפ"ח: "ר"ל דר' חנינא היה רופא ואמר מימי לא שאלני אדם על רפואת מכת פרדה ונתתי לו רפואה".

ומקור הדבר הוא בחולין ז' ע"ב, דאמרינן התם: "אמר ר' יהושע בן לוי למה נקרא שמן ימים שאימתם מוטלת על הבריות, דאמר ר' חנינא מימי לא שאלני אדם על מכת פרדה לבנה וחיה, והא קחזינא דחיי, אימא וחייית, והא קחזינא דמיתסי, דחיוורן ריש כרעייהו קא אמרינן". ופירש רש"י שם: "לא שאלני. רבי חנינא רופא היה".

ומקור דברי רש"י הוא ביומא מ"ט ע"א, דאמרינן התם: "אמר רבי יהושע בן לוי לי התיר רבי חנינא לשתות שחליים בשבת, לשתות פשיטא... אלא לשחוק ולשתות שחליים בשבת, היכי דמי... לעולם דאיכא סכנתא והכי קא מבעיא ליה מי מסיא דניחול עלייהו שבתא או לא מסיא ולא ניחול עלייהו שבתא, ומאי שנא רבי חנינא משום דבקי ברפואות הוא דאמר רבי חנינא מעולם לא שאלני אדם על מכת פרדה לבנה וחיה" וכו'.

וכיון שכל ידיעה על רבותינו האמוראים יקרה לנו מאוד, ראיתי להביא כמה וכמה מקומות שניכר בהם ענין זה שר' חנינא היה בקי ברפואות.

א. ירושלמי שבת פי"ד ה"ג: ר' יהושע בן לוי הוה ליה קילוס, הורין ליה ר' חנינא ור' יונתן מישחוק תחלוסין בשובתא ומיתן גו חמרא עתיקא וישתי ולא יסכן. (תרגום: ר' יהושע בן לוי היה חולה בחולי ששמו 'קילוס', הורו לו ר' חנינא ור' יונתן לשחוק שחלים בשבת ולתת בתוך יין ישן ולשתות, כדי שלא יסתכן).

ב. שבת קי"ט ע"ב: אמר רבי חנינא... חמין במוצאי שבת מלוגמא פת חמה במוצאי שבת מלוגמא.

ג. שבת קנ"א ע"ב: רבי חנינא שכיבא ליה ברתייה, לא הוה קא בכי עלה, אמרה ליה דביתהו תרנגולתא אפיקת מביתך, אמר לה תרתי תכלא ועיורא (תרגום: ר' חנינא נפטרה לו בתו, לא היה בוכה עליה, אמרה לו אשתו 'תרנגולת הוצאת מביתך?' אמר לה 'שתים? שכול ועוורון!'). ע"כ. דהיינו שחשש שהדמעות יזיקו לבריאות עיניו.

ד. ובב"מ ק"ז ע"ב: והסיר ה' ממך כל חולי... רבי חנינא אמר זו צינה, דאמר רבי חנינא הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים, שנאמר צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם.

ה. ירושלמי שבת פי"ד ה"ג: ר' חנינא ושמואל תריהון אמרין צ"ט מתים בצינה ואחד בידי שמים... רבי חנינא על דהוה שרי בצפרין דצינתה תמן, הוזה אמר תשעים ותשעה מתים בצינה ואחד בידי שמים.

ו. ובכתובות ע"ז ע"ב: אמר ר' חנינא מפני מה אין בעלי ראתן בבבל, מפני שאוכלין תרדין ושותין שכר של היזמי.

ז. ובב"ב קכ"ו ע"ב: "ההוא דאתא לקמיה דרבי חנינא אמר ליה מוחזקני בזה שהוא בכור, אמר ליה מנא ידעת, אמר ליה, דכי הוו אתו לגבי אבוא, אמר להו זילו לגבי שכחת ברי, דבוכרא הוא ומסי רוקיה, ודלמא בוכרא דאמא הוא, גמירי בוכרא דאבא מסי רוקיה, בוכרא דאמא לא מסי רוקיה". וכתב בפירוש הבונה על העין יעקב שם: "רבי חנינא רופא היה, כדאמרינן מימי לא שאלני אדם על מכת פרדה לבנה וחייה, והיה יודע שרוק הבכור מרפא לעין בסגולה, והבכור לאב, כי הוא ראשית אוננו לו משפט הרפואה".

ח. ע"ז י"ב ע"ב: אמר רבי חנינא הבולע נימא של מים מותר להחם לו חמין בשבת.

ט. ע"ז כ"ח ע"ב: אמר רבה בר זוטרא אמר רבי חנינא מעלין אזנים בשבת.

י. ובע"ז ל"א ע"ב (לפי גירסת כת"י): דא"ר חנינא ישן מותר אין מניחו ליישן החמיץ מותר אין מניחו להחמיץ (פירש רש"י: "ישן מותר. כל דבר גילוי שהשהו אותו עד שנתיישן מותר דאין מניחו ארס של נחש ליישן אם היה בתוכו. החמיץ מותר. יין מגתו חדש שנתגלה עד שלא החמיץ והחמיץ מותר בידוע שלא שתה בו נחש דאילו שתה בו נחש לא היה מניחו להחמיץ").

יא. ע"ז ל"ה ע"א: דא"ר חנינא יבש מותר אין מניחו ליבש ישן מותר אין מניחו לישן (פירש"י "יבש מותר. כל גילוי שיבש מותר דארס של נחש אילו היה שם לא היה מניחו ליבש. ישן מותר וכו'. יין ושכר שנתגלו כשהם חדשים והמתין להם עד שנתיישנו מותר דאי היה בו ארס של נחש לא היה מניחו ליישן").

יב. חולין כ"ד ע"ב: עד שיוזקין, עד כמה, אמר רבי אלעא אמר ר' חנינא עד שירתת.

יג. עוד בחולין שם: תנן התם כו' ר' יוסי אומר בחולה ובזקן טמא בילד ובבריא טהור, ילד עד כמה אמר רבי אלעא אמר רבי חנינא כל שעומד על רגלו אחת וחולץ מנעלו ונועל מנעלו.

יד. עוד בחולין שם: אמרו עליו על רבי חנינא שהיה בן שמונים שנה והיה עומד על רגלו אחת וחולץ מנעלו ונועל מנעלו, אמר רבי חנינא חמין ושמן שסכתני אמי בילדותי הן עמדו לי בעת זקנותי.

טו. חולין מ"ז ע"ב: "אמר רבא ככוחלא כשרה כדיותא טרפה, דא"ר חנינא שחור אדום הוא אלא שלקה", וכתב הרשב"ץ ביבין שמועה פ"י: לפי שזה השחרות אינו אלא מחמת לקותא, כדאמר ר' חנינא לענין דם הנדה השחור שהוא טמא אעפ"י שהתורה לא טמאה אלא מראה אדום, ונתן טעם ר' חנינא האי שחור אדום הוא אלא שלקה ור' חנינא רופא הוא כמו שנזכר

בפ' ראשון מחולין ובגמ' יומא, וידע זה מחכמתו, וכן אנו רואין שהדם כשהוא נקפה חוזר שחור, וכיון שהוא לקות טריפה שסופו לירקב ולינקב".

טז. ירושלמי תענית פ"א ה"א: חד בר נש הוה איחטא בלישניה אתא לגבי רבי יוחנן ושלחיה גבי ר' חנינא א"ל איזיל תהי בך ולעי באורייתא דכתיב מרפא לשון עץ חיים. וכתב בהגהות מהר"ץ חיות יומא מ"ט ע"א: "והטעם דשלחיה לר' חנינא, משום דר' חנינא היה רופא, וסבר ר' יוחנן אולי ירפאו ר' חנינא ע"י סמים", וכן כתב בפ"י עלי תמר על הירושלמי שם.

והגאון האדר"ת בהגהות בני בנימין על הרמב"ם פ"ג משבת ה"ד כתב: "לולי מיסתפינא מרבותינו הוה אמינא, דענין מצטמק ויפה לו הוא אף אם אינו יפה בטעם רק שהוא יפה לבריאות ג"כ מיקרי מצטמק ויפה לו, שאסור מה"ט דשמא יחתה. ואדרבה, יש לחוש יותר מהטוב לבריאות, ואם הוא מתוק לחיך. כמש"ל פ"ד מדיעות דהוא המובחר, וחילא דידי מהא דמיבעיא לן (בשבת לח). מכלל דביצים מצומקות יפה להן נינהו, אין, דאמר ר' חמא פעם אחת נתארחתי אני ואבא למקום אחד והביאו לנו ביצים מצומקות כעוזרדין וכו'. ולכאורה מאי ראייה היא, והלא חיך אוכל יטעם. אבל להאמור נ"ל דהספק הוא אם הוא יפה לבריאות, ולזה הביא מר' חנינא בר' חמא שהיה רופא כמ"ש ביומא מ"ט א', וידע שהוא טוב לבריאות, ובירושלמי הגירסא 'אני ואבא' והוא ר' חנינא". עכ"ל.

ואפשר דשייך לענין זה גם כן מה דאיתא בשבת י"ב ע"ב: "אמר רבי חנינא מי שיש לו חולה בתוך ביתו צריך שיערבנו בתוך חולי ישראל". וכן הא דאיתא בסנהדרין צ"ח ע"א: "אמר רבי חנינא אין בן דוד בא עד שיתבקש דג לחולה ולא ימצא".

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

אין שני מלכים משתמשים בכתר אחד, אחר שמלכות ישראל היא דווקא מיהודה, מדוע הובטח ליעקב שתהיה מלכות גם מבנימין

בשעה שיעקב חוזר לביתו מתגלה אליו ה' ומברך אותו. כחלק מן הברכות הוא מברך אותו (בראשית לה יא): ומלכים מחלצוך יצאו. וכתב ברש"י ומלכים - שאול ואיש בשת שהיו משבט בנימין, שעדיין לא נולד.

ומבואר שהיתה זו בשורה ליעקב שיצאו ממנו עוד מלכים מלבד מלכות יהודה.

והנה אחר שכבר הומלך דוד המלך על ידי שבט יהודה, מכל מקום המליך אבנר שר צבא שאול את איש בושת. ובמדרש רבה (וישלח פרשה פב סימן ד) הקשו: רבנן אמרי אפשר אבנר אדם צדיק והוא חולק על מלכות בית דוד, אלא מדרש דריש והמליך את איש בושת, ומלכים מחלצוך יצאו, זה שאול ואיש בושת

ומבואר שרק מחמת הבטחת ה' ליעקב, שאף שתיהיה מלכות לבית דוד, מכל מקום תצא ההמלוכה גם מבנימין, והיא מחמת ההבטחה זו ומלכים מחלצוך יצאו, ומשום כן המליך אבנר את איש בושת.

ומעתה קושיה גדולה מאד יש לשאול, שבגמרא (סנהדרין כ ע"א): שם מסופר על אבנר שר צבא שאול. והקשו בגמרא מאי טעמא נענש אבנר כשנהרג. ותרצו, אמר רב נחמן בר יצחק: ששהא מלכות בית דוד שתי שנים ומחצה.

וברש"י שם ביאר שאף על פי שכבר הומלך דוד המלך מ"מ היה בכך חטא לאבנר. וכתב רש"י הטעם וז"ל: שהעמיד את איש בושת למלך, ואם לא המליכו אבנר, היו ממליכין את דוד, ומשמלך איש בושת עד יום שמלך דוד על כל ישראל היו שתי שנים ומחצה.

והדברים צריכים ביאור, אחר המתבאר שהובטח ליעקב על ידי ה', שיצאו ממנו עוד מלכים שאול ואיש בושת מלבד מלכות בית דוד, א"כ מה טענה זו על כך ששיהיה מלכות בית דוד, אדרבא, עשה כפי שהובטח ליעקב.

ובתוספות שם ד"ה תרצו: מ"מ היה יכול להתקיים במקום אחר ולא היה לו לשהות מלכות בית דוד שנמשח כבר על פי נביא.

ומבואר, שדברי הנבואה שהובטחו ליעקב, יכלו להתקיים בזמן אחר, ולא היה לו עכשיו להשהות את מלכות דוד, ומשום שהשהה את מלכות בית דוד, משום כן נענש.

וביאור דברי התוספות "שנמשח כבר על פי נביא" לכך לא היה לו לשהות מלכות בית דוד.

ומבואר שאחר משיחת דוד דווקא אחר כן, היה אסור להשהות את המלוכה.
והביאור בזה, שבתחילה כאמור מלך דוד רק על שבט יהודה, וכפי המתבאר בנביא
(שמואל ב ב ד): ויבאו אנשי יהודה וימשחו שם את דוד למלך על בית יהודה.

ועצם משיחתו של דוד על ידי אנשי יהודה היא פלא, שהרי מקרא מפורש הוא שנמשך
דוד על ידי שמואל, וכפי שנאמר בכתוב (שמואל א טז יב): ויאמר ה' קום משחחו כי זה
הוא. ומכל מקום אף שנמשח, שוב משחחו שבט יהודה. וצריך ביאור מדוע היה צריך
במשיחה, אחר שכבר נמשח.

אכן הביאור בדברי התוספות וכפי שגם ביאר באבני נזר (יו"ד סימן שיב) וכתב שם וז"ל:
וע"כ דמשיחה קמייתא אהני לי' שיהי' מחויבין להמליכו. ולא הי' רשאין להמליך אחר:

ומבואר, ששתי משיחות הם, הראשונה, שנמשח על ידי שמואל הועילה שמכח משיחה
זו שוב מחוייבים כל ישראל להמליכו בפועל ואין הם יכולים להמליך עליהם מלך אחר,
ומ"מ לא נעשה מלך בפועל עדיין לפי שצריכים קבלת מלכותו על ידי ישראל לכך, ומעתה
שקבלוהו עליהם למלך שוב משחחו בפועל שזה היה משיחה לצורך קבלת מלכותו.

ולפ"ז יומתקו דברי התוספות "שלא היה להשהות", והיינו שמכח המשיחה יש ציווי
להמליך בפועל ולקבל מלכותו, ולכך כל שעשה היפך מזה שהמליך אבנר את איש בושת
שוב היתה תביעה עליו, שהשהה היינו ששהה בפועל את מלכות דוד על כל ישראל.

איך שייך שתהיה מלכות מבנימין, והרי הוא סתירה לציווי "לא יסור שבט מיהודה"

אכן עצם דבריהם שהיה יכול להיות מלכות איש בושת בזמן אחר, צריכים ביאור רב.
שברמב"ן (בראשית מט י): ביאר את ברכת יעקב בברכו את יהודה לפני מותו, ש"לא יסור
שבט מיהודה", והיינו שנמסרה מלכות ישראל ביד שבט יהודה.

וכתב הרמב"ן וז"ל: והכתוב הזה רמז כי יעקב המליך שבט יהודה על אחיו והוריש ליהודה
הממשלה על ישראל. והוא מה שאמר דוד ויבחר ה' אלהי ישראל בי מכל בית אבי להיות
למלך על ישראל לעולם כי ביהודה בחר לנגיד ובבית יהודה בית אבי ובבני אבי בי רצה
להמליך על כל ישראל (דהי"א כח ד). ואמר לא יסור, לרמוז כי ימלוך שבט אחר על ישראל,
"אבל מעת שיחל להיות ליהודה שבט מלכות לא יסור ממנו אל שבט אחר. וזהו שנאמר
(שם ב יג ה) כי ה' אלהי ישראל נתן ממלכה לדוד על ישראל לעולם לו ולבניו":

ומבואר בדבריו, שאחר שהובטחה המלכות ליהודה, נמסרה המלכות אך ורק ביד שבט
זה, ולהם בלבד נמסרה המלכות. וראה שם בהמשך דבריו שכתב שמשום כן נענשו בית
חשמונאי בכך שהקימו את שושלת מלכותם ועברו על הציווי שלא יסור שבט מיהודה.

ומעתה יקשה מאד דברי התוספות, שהיתה תביעה על אבנר, שאף שהובטחה מלכות גם
על איש בושת, שייך שיתקיים הדבר בזמן אחר, ויקשה אחר שהובטחה המלכות ליהודה,
שוב יש איסור להמליך משבט אחר, וא"כ מה פתרון יש בכך שתהיה מלכות לאיש בושת
בזמן אחר. והרי אינו שייך שתהיה מלוכה אחרת אחר שהתחילה מלכות בית דוד, כמתבאר

אכן, ברמב"ן שם תרץ הקושיה זו. ושם הקשה, על מה שנאמר לשאול המלך (שמואל א יג יג) נסכלת לא שמרת את מצות ה' אלהיך אשר צוך כי עתה הכין ה' את ממלכתך אל ישראל עד עולם. שמבואר שאם לא היה חוטא שאל היה מלכותו לעולם, והקשה והרי זה סתירה על הציווי שלא יסור שבט מיהודה היינו שנמסרה המלכות רק בידם בלבד.

ותרץ הרמב"ן שאם שאל לא היה חוטא, היה לזרעו מלכות בישראל לא על כלל ישראל. וכתב "אולי היה מולך על שבטי אמו, על בנימין ואפרים ומנשה, כי יהודה ואפרים כשני עממים נחשבים בישראל^{כה}, או היה מלך תחת יד מלך יהודה":

ומבואר בתרוצו השני, או היה מלך תחת יד מלך יהודה, והיינו אף שהובטחה מלכות מבנימין, מכל מקום היתה זו מלכות תחת מלכות יהודה.

ומעתה אחר דברי הרמב"ן יש לבאר דברי התוספות, שיכולה היתה להתקיים בזמן אחר. נראה ביאור הדברים שאחר שנמשח דוד, צריך היה שימלוך דוד בפועל על כל ישראל, וכל עוד שלא מלך על כל ישראל שוב לא נתקיימה מלכות בית דוד כראוי.

ומעתה, אף שהובטחה מלכות לאיש בושת, זה לא יתכן רק שמלכות בית דוד קיימת כראוי, על כל ישראל, ורק כשמתקיימת מלכות בית דוד כראוי, שייך שתהיה תחתיו גם מלכות של בנימין, ומעתה כל שלא נתקיים מלכות בית דוד בשלימות, שוב אינו יכולה לחול מלכות בנימין שהיא פועל יוצא ממלכות ישראל שיהודה בראשה.

ונראה שאף לפי התרוץ הראשון ברמב"ן גם כן יתבארו הדברים, שכתב שהבשורה שמלכים מחלצין יצאו, שהיה מולך על שבטי אמו בלבד, ומכל מקום יסוד ועיקר המלכות הינה ביד מלכות יהודה, ומלכות שאל לא היתה אלא שבטי אמו בלבד. ומעתה הבשורה

^{כה} ביאור הדבר שיוסף ובנימין וישראל הם שני עממים. ראה בהרחב דבר (בראשית לג ז) שכתב שבפגישת עשיו עם יעקב ובניו, נעמד יוסף קודם ורחל מאחוריו. וכתב עתה שהלך יוסף תחלה היתה רחל כמשתחוה ליוסף ולא לעשו. וכתב שנמצא שבנימין שהיה אז בבטן אמו, לא השתחוה מעולם לעשיו. ובוה ביאר מה שאמר שמואל הנביא על שבט בנימין (שמואל א ט"ו יז) "כי ראש שבטי ישראל אתה", ונמצא שבנימין מרמז על מציאות כזו שאין בה התכופות לפני עשיו ולהבדיל מכל אחיו שנשתחו לעשיו, ובוה ביאר שנקרא בנימין ראש שבטי ישראל ולא אמר "יעקב" לפי שנולד בנימין משעה שנקרא שמו "ישראל". וידוע באגדה שמרדכי היהודי התפאר בפני המן שהוא מזרע בנימין שלא השתחוה לעשו.

ולפי זה הביאור ומלכים מחלצין "זה שאל ואיש בושת", שמציאותו של בנימין שלא השתחוה בפני עשיו היה בו שורש מלכות ראוי שיצאו ממנו מלכים ולכך נתברך שממנו יצאו שני מלכים.

יתירה מזו, בגמרא (זבחים קב ע"א) נאמר על שאל שזכה למלכות, וכתב שם רש"י, "וכשפסקו לו לשאל מלכות עולמית פסקו לו אבל הוא גרם לעצמו שתנטל הימנו". כל כך היה גדול כח המלוכה של בנימין עד שהיה ראוי שלא יבטל.

ויש להוסיף עוד שיוסף וכן בנימין שונים משאר אחיהם בני השבטים. שאר השבטים גדלים בצל הפחד מהמלחמה עם עשיו. יוסף כאמור הוא שטנו של עשיו והוא הנלחם בעשיו, ובנימין שלא השתחוה לעשיו, נמצא ששניהם מיצגים מציאות אחרת שאין בה שפלות ונמיכות קומה ומכך זה היו ראויים למלכות.

מעתה נראה שהוא עומק דברי הרמב"ן דבנימין ויוסף ושאר ישראל נחשבים כשני עממים. וביאור הדברים הוא דיסוד מלכות ישראל נקבע דעתה ירושלים נפלה קיסרי וכן להיפך אמנם זה נקבע דווקא על מלכות ישראל ולא על בנימין שמעולם לא נשתחוה ולכך היה זכאי למלכות עולמית יחד עם יוסף שהוא שטנו של עשיו. נמצא שמחד מציאות בנימין ועשיו יצרה מלכות בפני עצמה מפני האופי שהיה ביוסף ובנימין, ומכל מקום מלכות זו כפופה למכלול בית דוד.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים
אין שני מלכים משתמשים בכתר אחד, אחר שמלכות ישראל היא דווקא מיהודה, מדוע
הובטח ליעקב שתהיה מלכות גם מבנימין

שמלכים מחלציך יצאו, מתבאר בשתי פנים, או תחת יהודה או לצד יהודה ומכל מקום
עיקר המלכות הינה ביד יהודה וממלא כל שלא נתקיים עיקר המלכות ביד יהודה, לא שייך
שתהיה המלכות ביד שאול ומשום כן נענש אבנר על כך.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'

יבאר שינויי הלשונות בשלוחי יעקב לעשו

ויתן ביד עבדיו עדר עדר לברו ויאמר אל עבדיו עברו לפני ורוח תשימו בין עדר ובין עדר. ויצו את הראשון לאמר כי יפגשך עשו אחי ושאלך לאמר למי אתה ואנה תלך ולמי אלה לפניך. ואמרת לעבדך ליעקב מנחה הוא שלוחה לאדני לעשו והנה גם הוא אחרינו. ויצו גם את השני גם את השלישי גם את כל ההלכים אחרי העדרים לאמר פדבר הזה תדברון אל עשו במצאכם אתו. ואמרתם גם הנה עבדך יעקב אחרינו כי אמר אכפרה לפני במנחה ההלכת לפני ואחרי כן אראה לפני ואלי ישא פני (לב, יז - כא).

א. יש לדייק במקראי קדש דלראשון אמר כי יפגשך עשו אחי ושאלך לאמר ואילו לשאר השלוחים לא אמר כי יפגשך ושאלך אלא ויצו גם את השני גם את השלישי גם את כל ההלכים אחרי העדרים לאמר פדבר הזה תדברון אל עשו במצאכם אתו ומשמע דיאמרו זאת לעשו במצאכם אתו גם ללא שאלתו.

ב. עוד יש לדייק כיון שאמר פדבר הזה תדברון אל עשו במצאכם אתו הכל נכלל בציווי זה לרבות מה שאמר לראשון והנה גם הוא אחרינו, ולמה פירט לשאר השלוחים ואמרתם גם הנה עבדך יעקב אחרינו.

ג. עוד יש לדייק בשינוי הלשון דלראשון נאמר והנה גם הוא אחרינו ולא הזכיר עבדך יעקב, ולשאר השלוחים נאמר גם הנה עבדך יעקב אחרינו, וראה בכלי יקר מש"כ בזה.

ולע"ד יש ליישב כי יעקב אחו כאן תכסיס להשביע עינו של אותו רשע, וכמו שכתב רש"י עה"פ ורוח תשימו עדר לפני חבירו מלא עין כדי להשביע עינו של רשע ולתווהו על רבוי הדורון, ובאותו הדרך אחו גם בדברי השלוחים אל עשו דלראשון אמר דוקא אם ושאלך לאמר תאמר לו ואם לאו אל תאמר לו, ובסיום התשובה יאמר והנה גם הוא אחרינו ולא יכנה יעקב בשם עבד, ולשאר השלוחים אמר להוסיף לו כבוד בדברם אליו והוא בתוספת ב' פרטים יותר מהשליח הראשון א. פדבר הזה תדברון אל עשו במצאכם אתו וגם ללא שאלתו תאמרו לו כן, ובזה יגדל כבודו שכל ביאתם לעברו הוא בכדי לכבדו וליתן לו מתנה, וא"ש הערה א', ב. ומלבד זאת יאמרו לו בתוספת הכנעה יותר מהשליח הראשון גם הנה עבדך יעקב אחרינו ובכך יגדל כבודו של עשו, וא"ש הערה ב' ג' דבאמת הציווי אמרתם גם הנה עבדך יעקב אחרינו לא נכלל בציווי לראשון, דהראשון בדוקא נצטוה שלא הזכיר ליעקב בשם עבד, ואילו שאר השלוחים הזכירו יעקב בשם עבד, וא"ש הכל בס"ד.

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

ורוח תשימו בין עדר ובין עדר

עֲזִים מְאֵתִים וְתִשְׁוִים עֲשָׂרִים רְחֵלִים מְאֵתִים וְאֵילִים עֲשָׂרִים. גְּמָלִים מִיְּנִיקוֹת וּבְנֵי־הָם שְׁלֹשִׁים פְּרוֹת אֲרָבָעִים וּפְרִים עֲשָׂרָה אֶתְנַת עֲשָׂרִים וְעִירִם עֲשָׂרָה (לב, טו-טז)
וחז"ל (ב"ר עו, ו) ביארו שמכאן יש סמך לחיוב עונה לכל אדם לפי טורח המוטל עליו, וכמו שיעקב חילק מספר הזכרים והנקבות לפי טורחם.

והדבר צריך ביאור וכי יעקב בא ללמד את עשו איך יתנהג בתשמיש בעלי חיים. וביאר רבינו האלשיך עפ"י מה שאמרו חז"ל (ב"ר עה, יג) "ורוח תשימו בין עד לעדר". אמר יעקב לפני הקב"ה רבון כל העולמים אם תבואנה צרות בבניי, לא יהיו זו אחר זו, אלא יהא רוח להם מצרותיהם.

ומבואר שכל עניין שליחת הדורון לעשיו, לעורר רחמים על בניו, ולהמתיק צרותם, כעין מה שאמרו חז"ל על 'שעיר לעזאזל'. שהוא שוחד לסט"א שלא יקטרג על עמ"י.

והנה אמרו חז"ל (ש"ר ב, ב) שהסיבה שמשא רבינו זכה להיות מושיען של ישראל, שבשעה שהיה רועה צאן של יתרו במדבר, ברח ממנו גדי ורץ אחריו עד שהגיע לחסית, כיון שהגיע לחסית נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות, כיון שהגיע משה אצלו, אמר אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני צמא עיף אתה הרכיבו על כתיפו והיה מהלך, אמר הקב"ה יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם, כך חיך אתה תרעה צאני ישראל, הוי ומשה היה רועה. וכן אמרו (שם, ג) על דוד שהקב"ה בדקו בצאן.

ועל דרך זה יש לומר ביעקב שהתורה באה להראות שהוא חס על בעלי חיים אפי' בדברים הקטנים ביותר, שלא יטרחו יותר מהראוי להם, וכ"ש שהקב"ה ינהג עם בניו בעול הגלות, שלא יכבד עליהם יותר ממה שיכולים לסבול, וכמו שאמרו רבותינו (כתובות קיא.) שהקב"ה השביע את אומות העולם כוכבים שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי. דהיינו יותר ממה שיש בכוחם לסבול.

מספר הבע"ח - רמז לגליות

והנה מבואר בתורה שהיה חמשה עדרים, וביאר רבינו האלשיך שלפי מה שאמרו חז"ל שבדורון זה היה רמז לגלות, יש לומר שרומז לחמשה פעמים שאדום הציקו לעם ישראל. א. כשיצאו ממצרים, עמלק בא להילחם בישראל. ב. כשנפטר אהרון שוב באו עמלקים להילחם. ג. בזמן אחשוורוש עמד המן מזרע עמלק ורצה להשמיד את כל היהודים. ד. בית שני נחרב על ידי הרומאים מבני אדום. ה. נלכדה ביתר ע"י אדריינוס קיסר. וכל אלו נרמזו במספר הזכרים והנקבות של כל עדר, בגימטרייה קטנה, וביאר הרב שהסיבה שנרמז בגימטרייה קטנה, כיון שבא לרמז שסיבת הגלות לקוטן הזכויות של כלל ישראל שהיו באותה שעה.

א. כשיצאו ממצרים כתוב: "ויבא עמלק וילחם עם ישראל **ברפידים**". (שמות יז, יח). וביארו חז"ל שהטעם שהיה בכח עמלק לבוא להילחם בהם, כיון שרפו ידיהם מן התורה. וכנגד מלחמה זו שלח, 'עזים מאתים ותישים עשרים'.

כי היה בזה **עזות** מצד עם ישראל כיון שראו כ"כ הרבה ניסים בדור ההוא, ולמרות זאת התרפו מהתורה, ולכן כנגד מלחמה זו שלח 'עזים'. ומספרם מאתיים, כיון ששליטת עמלק הייתה בב' קבוצות מעם ישראל. א. אותם שהיה הענן פולטן. ב. חלק הערב רב שהיו גם כן חוץ לענן.

ותיבות 'עזים מאתים', עולה בגימטרייה קטנה עם הכולל ל"ד. וגם 'כל הנחשלים אחריך'. עולה בגימטרייה קטנה ל"ד. ועל בני הערב רב אמר 'ותישים עשרים'. כי 'הערב רב' עולה בגימטרייה קטנה עשרים.

ב. כשנפטר אהרון כתוב: כתוב: "וישמע הכנעני מלך ערד ישב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים וילחם בישראל וישב ממנו שבי". (במדבר כא, א). ואמרו חז"ל שהיו אלה עמלק היושב בארץ הנגב שבאו בדמות כנעניים. ושבו שפחה אחת בלבד. וכנגד מלחמה זו שלח 'רחלים מאתים' שב' תיבות אלו עולים בגימטרייה קטנה ל"ב, וגם 'ישב ממנו שבי' עם הכולל עולה ל"ב.

ג. בימי אחשוורוש שבקש המן להשמיד את כל היהודים, וכנגד גלות זאת שלח 'גמלים מיניקות ובניהם שלשים' כי בגמל יש סימן טהרה 'מפנים' שהם 'מעלה גרה', וסימן טומאה מבחוץ שאינו מפריס פרסה. וכמו כן הגזירה שהייתה על עם ישראל הייתה רק כלפי חוץ (מגילה יב.) כי באמת הקב"ה לא נתן לו לבצע זממו, אבל הסב צער גדול ליהודים כל זמן שהגזירה ריחפה על ראשם.

וכן רמז 'על עם ישראל נמשלו באותו דור 'לגמל' שהוא שמאלו קוצים ודרדרים. שהרי אמרו חז"ל (מגילה יב.) שהסיבה שנגזר עליהם גזירה זו על שנהנו מסעודתו של אותו רשע, והיה להם מאכל זה כמו קוץ ודרדר.

אבל אותם גמלים היו **מניקות** כי לפי האמת מה שאכלו בסעודה היה באונס, שהרי אם לא היו באים לסעודה היה הורגם, ונרמז 'במניקות' כי האכילום בעל כרחם כמו יונק שאין בו דעת לאכילה. ועוד רמז בזה שהסיבה שניצלו היה בזכות תינוקת של בית רבן שצמו עם מרדכי ג' ימים, ולכך שלח 'גמלים מיניקות ובניהם שלשים' ותיבות 'זכות הצומות' עולה בגימטרייה קטנה שלשים, ולכן שלח מהם שלשים, כי בזכות הבנים ניצלו.

ד. בית מקדש השני נחרב ע"י הרומאים, וכנגד גלות זאת שלח 'פרות ארבעים ופרים עשרה'. כי במקרא ירושלים נכתבת חסר יוד 'ירושלם' עד שתיבנה במהרה, ותיבות 'ציון ירושלים' עולה בגימטרייה קטנה ארבעים. ופרים עשרה כנגד 'ישראל' שעולה בגימטרייה קטנה עשרה.

גם 'בעשרה פרים' רמז הסיבה שנחרב הבית, שאמרו חז"ל (יומא ט.) שבית מקדש שני נחרב על שנאת חינום, ותיבות 'על שנאת חינום' עולה בגימטרייה קטנה ארבעים. ונחרב

בגלל פריצים שהיו בדור, ותיבת פרצים, יש בה 'פרים' ואותיות י' וצ' נרמזים 'בעשרה' בגימטרייה קטנה.

ה. ביתר נחרבה ע"י אדריינוס קיסר, וכנגד גלות זרת שלח 'אתנות עשרים ועירם עשרה', כי תיבות אנשי ביתר עולה בגימטרייה קטנה עשרים. ונהרגו שם הרבה תינוקת של בית רבן ורמזו בעשרה עירם כי תשב"ר בגימטרייה קטנה עולה י"א, ועשרה עירם עם הכולל הוא י"א.

מאיר לישראל / הרב ישראל מאיר בהגר"צ פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו', מח"ס קונטרס השביעית

פירושים בעניני חנוכה

א. הטור בריש הלכות חנוכה (סי' תר"ע) כתב, מאי חנוכה דתניא בכ"ה בכסליו יומי החנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון תעניתא, כשנכנסו יונים בהיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה יד מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה חתום בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא כדי להדליק יום אחד ונעשה בו נס והדליקו בו שמונה ימים, לשנה אחרת קבעום [ועשאום] שמונה ימים טובים בהלל ובהודאה פירוש לומר בהן הלל ולהודות לומר בו על הניסים בהודאה אבל מותרין הן בעשיית מלאכה וכו', וקראום חנוכה - חנו בכ"ה.

ונחלקו הראשונים אם נצחון המלחמה היתה בכ"ד, ובכ"ה מצאו את פח השמן, ולפ"ז כל השמונת הימים הוא רק זכר למציאת השמן ולא על נצחון המלחמה, או שנצחון המלחמה היתה נמי בליל כ"ה ואז מצאו ג"כ את פך השמן. ועי' בהמאירי (שבת דף כ"א ע"ב ד"ה נס וד"ה ונחזור) שהנצחון היה בכ"ד כסליו והדלקת המנורה היתה בליל כ"ה. אולם ברמב"ם מבואר שהנצחון היה בכ"ה, ולפ"ז כתב הפרי חדש שהדלקת המנורה התחילה בליל כ"ו, והטעם שמדליקים בליל כ"ה הוא לזכר נס הנצחון. והנה בטור ביאר שקראום חנוכה - חנו בכ"ה, ובפשוטו הכונה שחנו מהמלחמה, ולפ"ז מבואר שנצחון המלחמה היה בכ"ה, אך הפר"ח כתב שניצחו בכ"ד ולא נחו אלא בערב ואז מצאו את פך השמן והדליקו בו. אולם הב"ח כתב דחנו כ"ה לא קאי כלל המלחמה כ"א על איסור מלאכה בשעה שהנרות דולקים, ומזה הוכיח שיש בחנוכה איסור מלאכה לכה"פ ביום הראשון.

*

ב. ומלשון הטור ש'עשאום ליום טוב', משמע דמדין יו"ט בעי לומר הלל והודאה, ועשוהו יו"ט רק לענין הלל והודאה אבל לא לענין עשיית מלאכה. והדברים מפורשים יותר ברש"י (דף כ"א ע"ב ד"ה ה"ג) לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה - לא שאסורים במלאכה, שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הניסים בהודאה. ומעתה יש לחקור במה שאסור בהספד ובתענית, אם זה תוצאה מהדין שהם ימי הלל והודאה, שבימים שהם ימי הודאה והלל לא שייך בהם דבר שהוא היפוך זה, או שמעיקרא תקנו שזה יו"ט לענין הלל והודאה ואיסור תענית והספד. ולכאן ד"ז תליה בפירושא דהטור, בשאלת הגמ' מאי חנוכה, אם הכונה על איזה נס קבעוה, או שהשאלה מדוע אסור בתענית ובהספד, ועב"ז בב"ח, ואם כצב הב' אז התשובה שכיון שקבעום לימי הלל והודאה לכן אסור בהם בתענית ובהספד.

והנה לשון הטור, לשנה אחרת קבעום [ועשאו] שמונה ימים טובים, וכתב הב"ח שאם גורסים 'קבעום ועשאו' הכונה, קבעום - להדליק שמונה ימים, ועשאו - להלל והודאה. אבל אם גורסים רק 'קבעום' קשה אמאי לא הוזכר גם ההדלקה שהוא העיקר. ובע"כ צ"ל שגם חובת ההדלקה אינו חיוב מצד עצמו כ"א מחובת ההודאה, דזה אחד מהצורות שמודים על הנס. ובאמת כן חזינן באמירת 'הנרות הללו' להודות ולהלל לשמך הגדול, ו'להלל' היינו קריאת ההלל, ומזכירים זאת בעת הדלקת הנרות. [ושמעתי מש"ב הבה"ח אליהו יהודה פלמן שיחי' להביא לזה ראייה, דהנה בגמ' בעיקר תקנת ימי החנוכה "קבעום ועשאו ימים טובים בהלל והודאה". ורש"י פי' הודאה אמירת על הניסים. אבל הרמב"ם בפ"ג ה"ג כתב "התקינו שיהיו שמונת הימים האלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות על פתחי הבתים להראות ולגלות הנס". וצ"ב שהזכיר ימי שמחה והלל ולא הזכיר ענין הודאה, ומאידך הרמב"ם מזכיר הדלקת הנרות שלא נזכרה בגמ' בעיקר תקנת הימים. וכבר ביארו בזה שהרמב"ם מפרש שהודאה שאמרי' בגמ' הוא הדלקת הנרות, שהם באים להודאה, ודין הודאה דחנוכה הוא הדלקת הנרות. וכן מבואר ברמב"ם בסוף פ"ד שכתב "מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאוד וצריך האדם ליזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח הקל והודיה לו על הנסים שעשה לנו", מבואר שמצות נר חנוכה היא להודאה. וצריך להבין הדבר שהדלקת הנרות הוא הודאה דהרי מצות הדלקת נרות הוא לפרסומי ניסא, וכמש"כ הרמב"ם עצמו להראות ולגלות הנס. ולפי פשוטו הביאור שענין הפרסומי ניסא הוא להביא לידי הודאה דע"י שמתגלה הנס באין להודאה, וסבר הרמב"ם שכל התקנה לפרסם הנס היתה כדי שמתוך זה יבואו להודאה שהיא עיקר היום. אך לפ"ז עיקר היום אינו עצם הדלקת הנר אלא ההודאה, והדלקת הנר היא רק דרך להביא להודאה, וצ"ב. ובעל כרחו חזינן כיסוד הנ"ל דהדלקת הנר אינה כדי להביא לידי הודאה, אלא היא עצמה מעשה של הודאה, דזה עצמו שהאדם עושה מעשה לפרסם הנס הוא מעשה של הודאה והכרה להקב"ה בנס, ומתוך ההכרה על הנס הוא מפרסמו, ועצם פרסום הנס הוא מעשה הודאה על הנס. ולפ"ז יש לבאר מש"כ רש"י שהודאה הוא אמירת על הניסים, והיינו שאמירת על הניסים באה להודאה, וקשה טובא דבגמ' בדף כד ע"א איבעיא להו מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון כיון דמדרבנן הוא לא מדכרינן או דלמא משום פרסומי ניסא מדכרינן, ומבואר שאמירת על הניסים היא לפרסומי ניסא. אך להנ"ל א"ש, שכל ענין הפרסומי ניסא הוא מעשה הודאה, ואה"נ שעל הניסים הוא לפרסומי ניסא אך תקנתו הוא משום הודאה דפרסומי ניסא הוא גופא מעשה הודאה].

[ובאמת בהאי ענינא יש ג' צדדים בגדר מצות נר חנוכה, אם הוא מדין פרסומי ניסא או שזה מדין הודאה והלל, ויש צד ג' שזה מדין היום טוב, אלא שתיקנו שההדלקה תיעשה במקום שיתפרסם הנס. ולכאורה בדבר זה מצינו סוגיא במסכת ראש השנה דף י"ח ע"ב, דשם נחלקו אם בטלה מגילת תענית, דהיינו ימים טובים שקבעו חכמים ע"י נסים שאירעו בהם ואסרום בתענית, אם כשחרב הבית בטלו ומותרין בהספד ובתענית, וכתב תוס' דממתני' דמדליק נרות בחנוכה לא מיקשי לפי דהתם מדליקין נרות זכר לנס, וע"ש בריטב"א שביאר שבדבר זה נחלקו רב כהנא ואביי, אם הדלקת הנר הוא משום היום טוב וההלל או

פירושים בעניני חנוכה

משום הנס. אולם הרשב"א שם חולק על תוס', ולדבריו לכו"ע הדלקת הנר אינו מדין הפרסומי ניסא זכר לנס השמן אלא מדין היו"ט שבו, ולהכי כשבטלה מגילת תענית היה צריך ליבטל גם מצות הדלקת נר חנוכה].

ובאמת מצינו שהנס דפך השמן מישיך שייכי לעיקר ההלל דנס המלחמה, כדחזינן שגומרים את ההלל כל יום בחנוכה משום שכל יום היה נס בפנ"ע בזה שדלקה המנורה יום נוסף כמש"כ תוס' בתענית דף כ"ח ע"ב, וא"כ מבואר שההלל מישיך לנס שנעשה עם המנורה, והיינו לפי דהנס דפך השמן היה הגמר של נצחון המלחמה כנגד מלאכת יון, דמעיקר ענינם היה להחדיר ולהכניס טומאתם אל הקודש והמקדש, וגם הנס היה כדי שלא להשתמש בטומאת יון (אף שלהדלקה היו יכולים להשתמש בשמן טמא, דטומאה הותרה בציבור), ולפיכך היה הנס דפך השמן בגדר גמר המלחמה והנצחון על יון, ולכך מישיך שייך ההלל לנס פך השמן.

והנה בנוסח אמירת על הניסים בחנוכה יש להתבונן, שמלבד אמירת גוף מאורע הנס יש תוספת דברים על קביעות הימים אשר תקנו חכמים משום אותו מאורע, וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו וכו', ואילו בעל הניסים בפורים אין תוספת זו. ובע"כ נראה דחייב הלל והודאה בחנוכה גדר אחר יש בו, דהנה במדרש חנוכה איתא: בא יון הרשעה וגזרו וחשכו עיניהם של ישראל ואמרו שכל מי שיזכיר שמו של הקב"ה ידקר בחרב, אמר הקב"ה אתם אמרתם שכל מי שיזכיר שמי ידקר בחרב אני קובע הלל לשמי שמונה ימי חנוכה, ע"כ. ומבואר דבאמירת ההלל מלבד שיש בזה הודאה על הנס, יש בזה ענין נוסף, דעצם האפשרות לומר הלל בא לעומת הגזירה שלא להזכיר בשם ה' ח"ו, ואמר הקב"ה שתהיה תוספת של הזכרת ה' ע"י קריאת ההלל. ומעתה י"ל דחלק זה דקבעו את הימים האלו להודות ולהלל הוי חלק מן ההודאה, שזוכים אנו להזכיר שם שמים בבחינה המיוחדת של הלל. (נלקט מכתבי הגרש"י בורנשטיין זצ"ל).

וזה גם עיקר מצות ההדלקה, דהנה חז"ל (במסכת סופרים) תקנו לומר 'הנרות הללו אנו מדליקין וכו' אלא לראותם בלבד, כלומר דיש לנו תפקיד לראות את הנרות ולהתבונן בהם, לשמוע את ההכרזה שלהם, שהוא לבדו הוא, ואין זולתו. ולהפיק מהם את המסקנא, שאין כאן ב' מהלכים שונים, א' מהלכי טבע קבועים עם חציצות ומחיצות, ב' מהלך עליון של ניסים, אלא האמת שאין שום מחיצה כלל, ומהלכי הטבע הם רק תפיסה שלנו שנראה כך. ועי"ז נקיים 'להודות' ולהלל לשמך הגדול, מלשון הודאת בעל דין, שמה שחוקי הטבע צועקים שכאילו יש הגבלות ומחיצות, ומהווים סתירה לכוחו הבלתי מוגבל. ועי"ז התבוננות באור הנרות, נבין את האור האמיתי השרוי במחיצתו יתברך. שאין הגבלות ומחיצות כלל, וממילא נהלל להשי"ת על רוב חסדיו שמפליא עמנו בכל עת ובכל שעה. (נלקט מכתבי הגה"צ רבי אלי' וינטרוב זצ"ל).

ועפ"ז נבין היטב מש"כ במור וקציעה (סי' תרע"ב) שהברכה של נר חנוכה היא לעיכובא, דלא כשאר ברכות, ע"ש טעמו. ועפ"י מש"כ דהלל בחנוכה היא מדין הזכרת שם שמים, וזה גם הענין דנר חנוכה, נבין שגם הזכרת שם שמים בברכה של נר חנוכה כשגברו בית חשמונאי, ולך עשית שם גדול וקדוש, יש לזה תוקף מיוחד.

ג. מצות ההדלקה מהותו הוא משום פירסומי ניסא, ואין זה תנאי במצוה אלא כל מהותו של מצוה, ועל כן במקום שאין בהדלקתה פירסומי ניסא אינו מדליק.

ומרן הגר"א שטינמן זצ"ל שאל, דלכא' מה ראו חכמים לקבעו בצורה זו שראובן יספר לשמעון על הנס ושמעון יספר לראובן על הנס, ואמאי לא סגי בזה שראובן יספר לראובן ושמעון יספר לשמעון. והוא מתיב והוא מפרק, דהנה ראובן שעושה שמחה הוא מזמין את שמעון שישמח עמו, וכששמעון עושה שמחה הוא מזמין את ראובן שישמח עמו, ולכא' נשאל גם בזאת אפוכי מטרותא ל"ל, מדוע שראובן לא ישמח עם ראובן ושמעון עם שמעון, אלא דבדבר שהאדם חי הוא משתף עמו האחרים, ובדבר שאינו חי אינו משתף אחרים, ולכן בשמחה הוא משתף עמו בשמחתו את חבריו, וזהו הפירסומי נס, שכפי שמכיר ומרגיש וחי את הנס כך הוא משתף עמו את האחרים. וזה תפקידנו בימים אלו לחיות את הנס ולהתבונן בו, בגודל חסדיו ורחמיו ושהכל מאיתו יתברך, וממילא יתמלא בשמחה עצומה, ויבוא מעצמו לידי הודאה והלל לבורא העולמים.

ד. חידוש גדול מצינו ברמב"ן עה"ת פרשת בהעלותך (במדבר ח, ב), שהנרות שמדליקים בחנוכה אינם זכר בעלמא לנרות המקדש אלא הם כעבודת המנורה במקדש, ויש בכח חז"ל להכניס בהם מעין התוכן של נרות המקדש גופא, וכשמדליק את החנוכיה הוא כעין עבודת המנורה שבמקדש עם כל ההשפעות שבו, וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטלין לעולם. ודבר זה נורא, דמצות ההדלקה אינו כעוד מעשה מצוה גרידא, אלא שהוא כעבודה דלפני ולפנים. ואפשר דמה"ט בנר חנוכה החמירו להדליקו בשמן זית דומיא דמקדש, לפי דעבודת מקדש היא.

ואצטט לשונו: וראיתי עוד ב"למדנו" (תנחומא בהעלותך ה), וכן במדבר רבה טו ו: "אמר לו הקב"ה למשה, לך אמור לאהרן אל תתירא, לגדולה מזאת אתה מוכן, הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו - **וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטלין לעולם**". והנה, דבר ידוע שכשאין בית המקדש קיים והקרבנות בטלין מפני חורבנו אף הנרות בטלות, אבל לא רמזו אלא לנרות חנכת חשמונאי, **שהיא נוהגת אף לאחר החורבן בגלותנו, עכ"ל**.

ובספר החיים (לאחי המהר"ל, ח"ג ס' פרנסה וכלכלה פ"ז) הביא בשם חז"ל כל המועדים בטלים חוץ מחנוכה ופורים, ע"ש, וכבר הובא דבר זה בספר המגיד מישרים לב"י פרשת ויקהל. ויש שביארו שמקורו הוא מדברי הרמב"ן הנ"ל שהמנורה לא תבטל לעולם. ועי' בנצי"ב (עמק דבר שמות פכ"ז) שהמנורה (במשכן) היה הצינור שדרכו יעבור השפע דאור התורה וכח הפלפול והחידוש. החת"ס גילה ברוח קדשו (מנהגי חת"ס בימי חנוכה פ"ט אות א' עמו' קפ"א, וכע"ז בספר זכרון יהודא של תלמיד החת"ס ה"ה הגאון מהר"מ א"ש זי"ע שמע כן מפיו הק'), שבימים אלו של חנוכה, נתגלו סודות התורה למשה רבינו, דישראל ואורייתא חד הוא, פנימיות התורה נתגלה בימי חנוכה, ופנימיות של כנסת ישראל מתגלה

פירורים בעניני חנוכה

בימים אלו, ע"כ. ובספר מאור עינים (בעניני חנוכה) כתב וז"ל: בחנוכה הוא עת לקרב את האדם אל השי"ת ע"י התורה, כמו מאז ומקדם בימי מתתיהו בן יוחנן כה"ג שהיוונים טמאו כל השמנים שהם החכמות וכו', שהרי שמן זית רומז לחכמה כדמבואר בברכות דף נ"ז ע"א הרואה שמן זית בחלום יצפה לתורה, ובגמ' ב"ב דף כ"ה ע"ב הרוצה שיחכים ידרים ולכן מקום המנורה בדרום המקדש, וידוע שבזמן בית המקדש היה עיקר שפע התורה בכלל ישראל בכח הדלקת המנורה, וא"כ גם נרות חנוכה משפיעין השגות בתורה לכל ישראל, וזהו היפוך מכוונת היונים שרצו להשכיחם תורתך... ע"כ. ובספרי החסידות יש הרחבה בענין זה, ואצטט בקצרה מש"כ בספר מגן אברהם עה"ת (פרשת מקץ) וז"ל: כשם שבחג השבועות הוא זמן קבלת תורה שבכתב, כמו כן בחנוכה הוא זמן קבלת תורה שבע"פ, ולכן בימי החנוכה צריך כל איש לקבל עליו לעסוק בתורה שבכתב ושבע"פ, עכ"ל. וביומא דף כ"ט ע"א איתא, דנס חנוכה לא ניתן להיכתב, ונס פורים היה הנס האחרון שניתן להיכתב, וביאר רבי צדוק הכהן זצ"ל דזהו משום שחנוכה הוא זמן של קבלת תורה שבע"פ, ואולי גם לכן כמעט לא נזכר ענין חנוכה במשניות הש"ס. וע"ע בלבוש (סי' תר"ע) שטעמא שאין מספידין בחנוכה, וז"ל: דאין להסיח דעתו מהכנעה ועבודת הי"ת, דאין שכינה שורה אלא מתוך שמחה, ע"כ. וכונת הדברים שבימי חנוכה שמדליקין נ"ח שהיא מכח המנורה וכדברי הרמב"ן, שאשר היא עדות שהשכינה שורה בישראל כדמבואר בשבת דף כ"ב ע"ב, ולכן אם נתיר הספד יוכל לבוא לידי עצבות, ואז לא תוכל לשרות השכינה עליו. ויש שפירשו יותר, דכאשר מדליק הנרות הופך הוא את הבית למקום המקדש שהשכינה שריה בתוכו, לכן בחנוכה יש ענין להיות בשמחה כדי שהשכינה תוכל לשרות בתוכו.

הגר"א (תיקוני הזוהר, ומודפס בסידור הגר"א בנגלה ובנסתר, לפני אמירת ההלל) כתב, ששמונה ימים של הלל השלם בחנוכה, זה כנגד השמונה ימים שאין אומרים ההלל השלם, ששה ימים של פסח, וראש השנה ויום הכיפורים שספרי המתים פתוחין לפניך, עכ"ד. ומבואר שהלל דחנוכה משלימים ומתקנים את הימים החסרים, וממילא זאת חנוכה הוא כנגד יום הכיפורים, בזאת יבוא אל הקודש שיכלו להיכנס בפנים. ובטור ברקת (תלמיד מהרח"ו זי"ע) בסי' תר"ע כתב, ימים של חנוכה זה כנגד שמונת ימי המילואים, ואז ביום השמיני עבד אהרון, שלך לעולם קיימת. ור"ל דמעלת יום השמיני בזאת יבוא אהרון אל הקודש, שאז אהרון עבד את העבודה - שלך לעולם קיימת. נמצא דעיקר השפעות שיש מהחנוכה הוא ביום השמיני, שרק אז הוא כמו שמדליק לפני ולפנים, ועל זה אמר קב"ה שנרות אלו לעולם אל מול פני המנורה יאירו - וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטלין לעולם, דהיינו שהשפעות המנורה יחולו כל שנה מחדש.

*

ה. והנה בדברי הב"י (סי' תר"ע) המפורסמים, למה קבעו ח' ימים דכיון דשמן שבפך היה בו כדי להדליק לילה אחת נמצא שלא נעשה הנס אלא בז' הלילות, ותי' בכמה פנים, ונביא רק ב' תירוצים שנוגעים לענינו, א' שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור נשאר הפך מלא כבתחילה וניכר הנס אף בלילה הראשונה, ב' שבליל ראשון נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן וכן בכל לילה ולילה. ולכאורה נפק"מ

בתירוצים אלו, אם הנס היה בשלהבת או בשמן, דלתי' ראשון הנס היה בשמן, שהשמן התרבה, או שהנס היה בשלהבת שזה דלק בלא שכילה את השמן.

והנה האור זרוע (בסי' שכ"ב) כתב דהנידון אם השמן הוקצה למצותו תליה בפלוגתא אם כבתה זקוק לה, דאם זקוק לה אז ה"ה דאיתקצאי למצותו, אבל אם אין זקוק אז אם כבתה לא איתקצי למצותו ומותר להשתמש בו לצורכו. ורבים תמהו מאי שייכי ב' הנידונים להדדי, ובפשוטו הכונה דכיון שאם כבתה אין זקוק תו אין מקצה השמן כלל, מאחר דמה שנותר אפי' מה שהיה לשיעור המצוה אינו מוצרך תו למצוה. אולם להנ"ל אפשר דכונתו דהפלוגתא אם כבתה זקוק לה תליה בחקירה הנ"ל, דאם כבתה זקוק לה היינו לפי שהמצוה הוא בשמן - בזה שזה מתכלה, וא"כ ה"ה דאיתקצאי מאחר דהוא גוף המצוה, אבל אם אין זקוק לה והיינו לפי שהמצוה הוא השלהבת א"כ השמן אינו גוף המצוה כ"א היכי תימצי למצוה, והוי כמו הכלי דלא אמרי' ביה דאיתקצאי למצותו.

עוד אפשר דהנידון בגדר מצות ההדלקה במקדש, אי הוי כדי להאיר בעזרה או דהוי כמזבח, דכמו שיש קרבן ע"ג המזבח כן יש הקרבה של השמן ע"ג המנורה, (וידוע דברי הגרי"ז שהוכיח כצד הב' ממה שיש דין דישון ע"ג המנורה, דחזינן דתורת מזבח עליה), ונפק"מ דלצד א' המצוה הוא השלהבת ולצד ב' המצוה הוא בשמן. ואפשר דמה"ט מקפידים כ"כ בחנוכה בשמן, מאחר דאפשר דעיקר המצוה הוא בשמן, ועי'.

[הנה נסים כמו חנוכה, שלא נחסר השמן מצינו לענין ברכת השבת, במדרש רבה (בראשית פרשה י"א) ויברך אלוקים אם יום השביעי, במה ברכו, רבי ישמעאל אומר ברכו במן, רבי אליעזר אומר ברכו בנר, ובי היה מעשה שפעם אחת הדלקתי את הנר בערב שבת ומצאתיו במוצ"ש דלוק 'ולא' חיסר כלום. עוד מצינו אצל אלישע הנביא שנתמלאו הכלים שמן. עוד מצינו נסים בשמן שאינם שייכים לנס חנוכה, על נר המערבי שלא כבה לעולם - שבת דף כ"ב ע"ב, על רבי חנינא בן דוסא שהחומץ דלק כמו שבת - תענית כ"ה ע"א, אצל שרה רבקה שהיה הנר דולק באהל מערב שבת לערב שבת - ב"ר ס' ט"ז].

*

ו. דין משתה ושמחה בחנוכה, דעת מהר"ם מרוטנבורק שחנוכה לא קבעום אלא להלל ולהודות ולא למשתה ושמחה, ולכך ריבוי הסעודות שמרבים בחנוכה הם סעודות הרשות. ובטעם הדבר שלא קבעו אותו למשתה ולשמחה כמו בפורים, מצינו באחרונים בכמה נוסחאות, הב"ח כתב לפי שבפורים הגזירה היתה על הגופים מחמת שנהנו מסעודתו של אותו רשע, ועל כן נגזר להרוג ולאבד את הגופים שנהנו מאכילה ושתייה של איסור ושמחה של איסור, וכשעשו תשובה ועינו בנפשותם ולא אכלו ולא שתו שלשת ימים נתכפר להם, ולפיכך קבעו למשתה ולשמחה לזכור את סיבת הנס, אבל חנוכה עיקר הגזירה היתה על שהתראו בעבודה ועל כן היתה הגזירה לבטל מהם העבודה, דהיינו קרבן התמיד והדלקת המנורה, ולפיכך עמדו וטימאו כל השמנים, וכשחזרו בתשובה למסור נפשם על העבודה הושיעם ה' ע"י כהנים עובדי העבודה בבית ה', על כן נעשה הנס ג"כ בנרות תחת אשר הערו נפשם למות על קיום העבודה, ולפיכך לא קבעום אלא להלל ולהודות שהיא העבודה

שבלב. הלבוש (העתיקו המ"ב) ביאר בנוסח דומה, דבפורים היה הגזירה על הגופות להשמיד ולהרוג שהוא ביטול משתה ושמחה, ולא על הנפשות שאפילו המירו את דתם ח"ו לא היה מקבל אותם, ולכך כשהצילם הקב"ה קבעו להללו ולשבחו ג"כ ע"י משתה ושמחה, משא"כ בחנוכה שלא גזר להשמיד ולהרוג רק צרות ושמדות כדי להמיר את דתם ולא יותר, לפיכך כשהגביר הקב"ה יד ישראל ונצחם קבעו רק להודות ולהלל על מה שהיה לנו לאלקים ולא עזבנו מעבודתו שזה מה שרצו למנוע, שיכפרו בהקב"ה. ויש שביארו בנוסח דומה, דבפורים שהגירה היתה על הגופים, כולם היו שוים, ולפיכך ההודאה נעשית ג"כ בצורה השווה לכל ע"י משתה ושמחה, אבל בחנוכה שהגירה היתה על הנשמה, אז כל אחד לפי דרגתו היתה באופן שונה, לדוגמא אחד שרחוק משמירת תו"מ הרי הגזירה לא לשמור את התורה אינה חמורה לו כל כך, ואחד שהוא עובד ה' הרי היא בשבילו גזירה נוראה, לפיכך תקנו להודות ולהלל, שבזה נמי כל אחד לפי דרגתו מודה ומהלל.

ובדרכי משה הביא שבמרדכי איתא שחנוכה קבעו יו"ט משום חנוכת המזבח - ולזה קבעו משתה ושמחה, וקבעו יו"ט משום הנס - ולזה קבעו הלל והודאה. ובב"ח הביא מדרש (פסיקתא רבתי ו' ה') שחנוכת הנשיאים היתה צריכה להיות בחנוכה והקב"ה שילם להם שכרם בימי מתתיהו וכו', [ובהגר"א הובא זה בשם ילקוט מלכים (סי' קפ"ד) וכן אתה מוצא במלאכת המשכן אמר ר' חנינא בכ"ה בכסליו נגמרה מלאכת המשכן ועשה מקופל עד אחד בניסן וכו', אמר הקב"ה עלי לשלם, מה שילם לו הקב"ה חנוכת חשמונאי שאחר שטמאו ההיכל עשו חנוכה הבית בשמונה ימים אלו, ובזה נחשב כאילו היתה בהם חנוכת המזבח שבמדבר], וכשם שהנשיאים כל אחד עשה ביומו יו"ט גם בחנוכה יש להם לעשות יו"ט בענין ביטול מלאכה, ומטעם זה נהגו להרבות בסעודות ובפרט הנשים שהנס נעשה ע"י אשה, וה"ה לענין מלאכה שאסור בנשים 'וכדין ראש חודש'. עוד הביא הד"מ, שבהגהות מנהגים כתב, שסעודת חנוכה רשות ולכן נהגו לומר מזמורים ולהרבות בו שבחות כדי שיהא כסעודת מצוה, ובר"ן כתב דבתו של יוחנן כהן גדול האכילה לראש האויבים גבינה לשכרותו וחתכה ראשו וברחו כולם, על כן נוהגים לאכול גבינה בחנוכה, [וזה הדבר היחיד שמצינו שעושים זכר לנס נצחון המלחמה]. ולדינא, פסק המחבר (סעי' ב') רבוי הסעודות שִׁמְרָבִים בָּהֶם הֵם סְעֻדוֹת הַרְשׁוֹת, שְׁלֹא קָבְעוּם לְמִשְׁתָּה וְשִׁמְחָה. וכתב הרמ"א, וַיֵּשׁ אֲוִמְרִים שֵׁשׁ קֶצֶת מְצוּהָ בְּרַבּוּי הַסְּעֻדוֹת מִשׁוּם דְּבִאוֹתָן הַיָּמִים הָיָה חֲנֻכַּת הַמְּזֻבָּח (מהר"א מִפְּרָאג), וְנוֹהֲגִין לִזְמִירוֹת וְשִׁבְחוֹת בְּסְעֻדוֹת שִׁמְרָבִים בָּהֶם - וְאִזּוּ הָיוּ סְעֻדַת מְצוּהָ (מְנַהֲגִים). יֵשׁ אֲוִמְרִים שֵׁשׁ לְאֹכֵל גְּבִינָה בְּחֻנְפָה לְפִי שֶׁהֵנִס נַעֲשֶׂה בְּחֻלָּב שֶׁהֶאֱכִילָה יְהוּדִית אֶת הָאוֹיֵב (כָּל בּוֹ וְרִ"ן). ובב"ח כתב שלדינא חנוכה הם גם ימי שמחה (ודלא כשו"ע), והביא שכ"כ המהרש"ל בדעת הרמב"ם, וכ"כ המרדכי, ויתירה מזו מצינו שיטת רבינו יונה שפסק שאם לא אמר בברהמ"ז על הניסים מחזירין אותו, ש"מ דס"ל שיש חיוב פת בימים אלו.

*

ז. ההבדל בין נס חנוכה לנס פורים: הנה מצינו ב' הנהגות שונות שהיו בעם ישראל בנס חנוכה ובנס פורים, דבנס חנוכה יצאו ישראל במלחמה במסירות נפש אע"פ שהיו מעטים כנגד רבים וחלשים כנגד גיבורים וע"פ דרך הטבע לא היה בידם לנצח את היונים, ובנס

פורים לא עלתה בלבם לצאת למלחמה בהמן הרשע, וההשתדלות מצידם היתה ב'לך כנוס את כל היהודים וצומו עלי אל תאכלו ואל תשתו שלושת ימים... ותפול אסתר על רגלי המלך ותבך ותתחנן לו, וההשתדלות של מרדכי היה בלימוד תורה כדאיתא במגילה דף ט"ז ע"א ויקח המן את הלבוש ואת הסוס אזל אשכחיה דיתבי רבנן קמיה ומחוי להו הלכות קמיצה לרבנן וכו', ויש להבין ההבדל בין ב' המקומות. ובפשוטו שבפורים היה גזירה על הגופים, ולפיכך היה בידם להתחזק בתורה ובתפילה ועל ידם לבטל הגזירה, אבל בחנוכה הגזירה היתה על הנשמה, להעביר אותם מדתם, ולפיכך לא היה בידם ויכולתם לילמוד ולהתפלל, ולפיכך הדבר היחיד שיכלו הוא לצאת במלחמה במסירות נפש. אולם הג"ר אלחנן וסרמן זצוק"ל הי"ד (בספרו קובץ מאמרים) ביאר שיש ב' סוגי גזירות על ישראל, יש גזירה שבאה מאת ה', ויש גזירה שהיא מעשה שטן, והסימן להכיר בכך הוא לפי סוג הגזירה, גזירה שהיא על הגופות היא גזירה שבאה מאת ה' כדי להחזירנו למוטב, וגזירה שהיא על הנשמה להעביר את ישראל על דתן אינה מעשה ה' אלא מעשה שטן שניתנה לו רשות להלחם נגד קיום התורה ע"י ישראל, גם דרכי הפעולה כנגד ב' הגזירות שונות זו מזו, כשהגזירה על הגופות היא גזירה מאת ה' אז דרכי ההשתדלות הם רוחנים כדוגמת תענית תפילה תורה, ואלו כשהגזירה היא לעקור את הדת - שהיא מעשה שטן - אז דרך הפעולה היא למסור עצמינו להריגה ממש ע"י עריכת מלחמה עם העומדים עלינו לעקור את הדת, כי מסירות נפש היא האמצעי היחיד להחליש כוחו של שטן.

הנה בעל הניסים אומרים: כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יוֹן הִרְשָׁעָה עַל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁפִּיחַם תּוֹרְתָךְ, ולכאור' לגזור שלא לילמוד הוא אפשר לגזור להשכיחם. ושמעתי לבאר עפמש"כ הרמב"ם בהלכות ת"ת פ"א ה"י ע"ד אֵימְתֵי חַיִּב לְלַמֵּד תּוֹרָה עַד יוֹם מוֹתוֹ שְׁנָאֲמַר (דברים ד-ט) 'וּפֶן יִסּוּרוּ מִלְּבָבְךָ כָּל יְמֵי חַיִּיךָ', וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא יַעֲסֹק בְּלִמּוּד הוּא שׁוֹכֵחַ. והיינו שהתורה אינה כשאר החכמות שתלוי בזכרון, אלא צריך להיות מקושר עליה כל הזמן, ואם אינו מקושר מיד הוא שוכח, וזה היתה גזירת יון שכביכול נתנו קצת לילמוד, אבל המטרה שלהם היתה שלא ניהיה מחוברים עליה. ובאמת גם בשאר גזירת היונים היתה בזה הדרך, כמו שאומרים בעל הניסים וְלֹהֲעֵבְרֵיךְ מִחֻקֵי רְצוֹנְךָ, והיינו שהם הסכימו שנעשה ציווי ה', אבל לא את רצונך, כעבדים שמשעובדים לדעת קונם, שמבטלים עצמם להקב"ה. וזה גם היה גזירתם כתבו על קרן השור שאין לכם 'חלק' באלוקי ישראל (בר"ר ב-ה), והנה 'חלק' הכונה שמאמין שיש בורא עולם, רק אין לכם חלק בו, דהיינו שאינו מקושר עליו, וזה היה כל גזירתם לבטל את הקשר לבורא עולם. נווה שאומרים להעבירם 'חוקי' רצונך, דהיינו שהיונים הסכימו שיעשו מצות, אבל רק מצות שיכליות, אבל מה שהם חוק ללא טעם - לא, לפי שבזה הם מראים את ביטולם להקב"ה, וזה כל חכמת יון שעושים רק מה שמבינים בשיכלם, וכמש"כ הרמב"ן על אחד מחכמי יוון (הכוונה לאריסטו ימ"ש) שהכחיש כל דבר שלא מוחשי ורק מה שהבנו מסברא (ככיבוד או"א) קבלו, ולכן הם ביטלו רק מצות 'שבת' שזה חוק שניתן במרה, ו'קידוש החודש' שהם חוק כמו שאמרים בתפילה חוקי ראשי חודשים להם קבעת, ו'מילה' ויעמידה ליעקב לחוק, וחוק בשארו שם, ו'מקואות' שכתב הרמב"ם שזה מן החוקים כי טומאה אינה לכלוך, וכן 'קרבנות', ו'תורה שבעל פה'

כדכתיב אם בחוקתי תלכו זו תורה שבע"פ, כי בלא אומנת חכמים בתנאים ואמוראים אי אפשר לקבל את התורה].

ובאמת זה כל תרבות יון, חיצוניות, ולכן עושים זכר ומדליקין בשמן, כדי לזכור הנס שמצאו שמן טהור, דההבדל בין טמא לטהור הוא פנימי, (ובאמת שמן כל מהותו פנימי, שהרי זית גורם לשכחה והשמן שבו גורם לזכרון, והיינו שהפנימי שונה בתכליתו מהחיצוניות), וכן בהפנמת ענין הנס שנספו בו ימים זה פנימי, ולכן קבעו לעשות זכרון הנס וקבעו בו דיני הידור רק בשמן - בדבר הפנימי, ולא במנורה דהיינו בדבר החיצוני.

*

ח. נס חנוכה - מהותו: שבת דף כא ע"ב, מאי חנוכה דתנו רבנן בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון.... שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה.

ועי' בהר"ן שהביא שיש מי שכתב, שלפיכך קראום חנוכה כלומר חנו בכ"ה (בכסליו) וכו'. אולם במחזור ויטרי כתב, דחנוכה הוא מלשון חן וחנינה, שבימים אלו הם ימים מיוחדים שהקב"ה נותן חן וחנינה, והם ימים של נסים שלא כהנהגת הטבע. ויש שביארו ד"ז בדרך משל, שכידוע מי שישן יש ב' אופנים איך להעירו, א' ע"י קול ורעש, ב' ע"י אור, אך הבדל גדול ביניהם, דרעש כל דהו סגי כדי להעירו, אבל אור צריך שיהיה אור חזק מאוד שמרוב עצמותו לא יוכל לישון. וכידוע שבראש השנה הקב"ה קרוב אלינו, אך זה בדרך של קול דהיינו תקיעת שופר, אבל בחנוכה הוא ע"י אור, וזה ימים מיוחדים שיש בהם עצומה של אור שהוא מקרין על כל אחד ואחד. [ויש שפירשו עפ"ז בדרך דרוש מש"כ רש"י בפרשת נח (ח, יא) עה"פ 'ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה וגו', ופרש"י טרף - חטף, ומדרש אגדה (עירובין יח:): לשון מזון, ודרשו בפיה לשון מאמר, אמרה יהיו מזונותי מרורין כזית בידו של הקב"ה, ולא מתוקין כדבש בידי בשר ודם. והכוונה שהקב"ה יקבע את מזונותינו בימי החנוכה, שהן מרורין כזית והכוונה שהם ימים שמשתמשים בהם בשמן זית, ולא בר"ה שהן מתוקין כדבש והכוונה שהם ימים שמשתמשים בדבש, לפי שימי חנוכה הם ימים של רחמים מעל לדרך הטבע]. ומצאתי באחד הקודמנים בספר 'אוצר הכבוד השלם' לרבינו טודרוס הלוי במסכת שבת דף כ"ב ע"א, שהסיבה שנה חנוכה משמאל, אף שבכ"מ את החשוב מתחילים בימין, לפי שבחנוכה עומד נגד השכינה פנים אל פנים, ולפיכך מדליק לימין השכינה, וז"ל: אבל נר חנוכה שהוא לפרסם הנס הוא משמאל כנגד ימינו של הקב"ה שעשה עמנו בחסדיו וברחמיו הרבים ועמד לנו בעת צרותינו ועשה לו שם גדול וקדוש ולנו תשועה גדולה ופורקן, ע"כ. והיינו שחנוכה זוכים לקרבת אלקים נוראה, לא רק שהקב"ה קרוב אלינו, אלא כביכול עומד כנגדנו בפנים אל פנים.

והשאלות המפורסמות, א' קושית הבית יוסף, דאם מצאו פך שהיה בו כדי להדליק יום אחד, נמצא שהנס היה רק ז' ימים, וא"כ אמאי מדליקים ח' ימים. [ונשפכו על זה נהרות

של דיו, אך אכתוב כאן גרגיר אחד ששמעתי מאמו"ר זצוק"ל, שהביא בשם הסבא מסלבודקא שתירץ עפ"מ ש"כ הרמב"ן בפרשת בא, שמתוך הניסים הגלויים אדם בא להכרה שאף הניסים הנסתרים הכל מאת ה' אין טבע ואין מקרה, וא"כ ע"י הנס שהיה בו' ימים באו להכרה שגם מה שדלק ביום הראשון הוא ג"כ נס, ולכן הדליקו שמונה ימים. ועפ"ז הביא בשם רבו הגר"ש רזובסקי זצ"ל לפרש מה שאומרים בפזמון דמעוז צור וכו' 'בני בינה ימי שמונה' קבעו שיר ורנונים, והקשה וכי רק בני בינה (שמבינים דבר מתוך דבר) צריכים להודות על הנס, הא חיוב הודאה מוטל על כל אחד ואחד מישראל. ועפ"ז ביאר שהכוונה שבני בינה הם עשו ימי שמונה, לפי שהם הבינו שהנס הוא שמונה ימים, אבל אחרים באמת עשו רק שבעה ימים. אולם אפ"ל בענין אחר עפ"מ ש"כ האחרונים דהלל בחנוכה אינו מדין הודאה על הנס אלא הוא מדין הפרסומי ניסא, (עי' ערכין דף י' ע"ב), וד"ז קבעו בכמה דרכים ע"י ההדלקה וע"י אמירת הלל, אבל שיר ורנונים שייך רק למי שמתבונן בדרכי ה' שרואה את חסדיו המרובים]. ב' איך הדליקו בהם במקדש שמונה ימים, הא הוי שמן נס ואין זה שמן זית. ג' הפח שהיה גנוז שם ונמצא, לכאן' מאימתי גונוזים פח שמן במקדש. ד' מאימתי הכהן הגדול מכין שמן (כמש"כ בחותמו של כהן גדול) הא אין זה עבודה דכהן גדול. ה' אמאי כהן גדול הוצרך לחתום על הפך, הא כל יום היו מכינים שמן ומביאים למקדש. ו' מהו הלשון ולא מצאו אלא 'פך' אחד של שמן, ולכאן' הנס אינו בפך כ"א בשמן, וא"כ הו"ל לומר ולא מצאו אלא שמן שהיה מונח בפך שע"ג חתומו של כה"ג.

ושמעתי שיש מדרש (ויסודי הדברים ראיתי בספר ליקוטי יהודה בשם האמרי אמת) שכמה שנים קודם לכן, היה פך במקדש שהיו ממלאים בו שמן, וכשבואו להשתמש בו ראו שהפך ריק וחזרו והכינו בזה שוב שמן וחזר חלילה, וכך נעשה ח' פעמים, ואז ראו שיש כאן משהו מיסתרי בפך הזה, לפיכך לקחו הכה"ג וכתב עליו את כל המעשה הנ"ל (וזהו חתמו של כה"ג) וגנוזו. לאחר שהחשמונאים כבשו שוב לא מצאו שום שמן כ"א הפך הזה שהיה גנוז וראו עליו מה שהכה"ג כתב, ואז הבינו שהשמן שיש בו לשמונת הימים הוא מאותו שמן שנגנו בפך, ונמצא שכל השמונת ימים הוא נס (לפי שמעיקרו כשגנוז לא היה בפך אפילו ליום אחד) ואין זה שמן נס, וזה שאמרו שהנס הוא בזה שמצאו את 'הפך', לפי שעיקר הנס נעשה בפך, ודו"ק.

והנה בגזירות שגזרו היוונים על ישראל, הם שבת ומילה וקידוש החדש, ולכאן' תינח שבת ומילה שהם אות ברית בין ישראל לקב"ה, אבל מה הפריע להם 'קידוש החדש' יותר משאר מצות. וידוע מה שמפרשים בעלי המוסר, שבקידוש החדש הוכח להם שעם ישראל כפוף לחכמי ישראל ולא לשום דבר אחר, ויתירה מזו מצינו שגם הטבע משעובד לחכמים, דאיתא בנדה דף מד ע"ב נבעלה יום אחד לפני גיל שלש אזי בתוליה חוזרים ומתרפאים, אבל אחרי גיל שלש היא מאבדת את בתוליה, ובירושלמי (נדרים פ"ו סה"ח) אמרו בת שלש אין בתליה חוזרים ואם עיברו את החדש אז חשיב של הגיע זמנה ושוב בתליה חוזרים, ומזה מוכח שיש כח לחכמים לשלוט על הטבע, שהרי גיל שלש נקבע לפי התאריך הנקבע על ידי החלטת חכמים אם לעבר את השנה, וכן אם לקבוע את החדש, מלא או חסר, ועל ידי זה קובעים את גיל התינוקת, ולאחר שחכמים קובעים את גילה נהיה בה

פירושים בעניני חנוכה

שינוי מציאותי בבתוליה. וזה מה שרצו לעקור ולומר שיש טבע, והעולם משעובד לטבע ולא לתורה ולחכמיה. וזה שאמרו באבות פ"ג מי"א כל המבזה את המועדות אין לו חלק לעולם הבא, ופי' רבינו יונה לפי שמי שמבזה את תקנות רבנן הרי הוא מבזה כבוד שמים וזה תכלית הבריאה. ובאמת כל תרבות יון בנוי על חכמה (חכמת יון), והיינו שהחשמונאים עושים מצוה הוא לפי שכך הקב"ה ציווה, והיונים עושים מצוה הוא מפני 'שהם' מבינים שכך צריך לעשות. וכידוע המימרא שהובא בבי מדרשא בשם רבינו הגר"ח מבריסק זצוק"ל שיתכן שבאותו בית מדרש יושבים ב' אנשים שלומדים יחדיו ואחד שייך למתיונים ואחד שייך לחשמונאים, וההבדל ביניהם שהוא שואל 'למה' והוא שואל 'מה', והיינו שהמתיון שואל למה הקב"ה ציווה כך, והחשמונאי שואל מה הקב"ה ציווה כאן, וזה מה שצריך לדעת שהיסוד הראשון שצריך לידע שאת המצוות שאנו עושים הוא לפי שכך הקב"ה ציווה בלי להבין. ועפ"ז אפשר שלכך הוסיפו חכמים להדליק עוד יום, אף שהנס היה רק ז' ימים, כדי ללמדך שאת המצוות אנו מקיימים אף בלי להבין מדוע כך נצטוינו, וזה כל מהותם של החשמונאים. ולפיכך מי שרוצה לבדוק עצמו להיכן הוא שייך, יבדוק במצוה לשמוע דברי חכמים, אם הוא שואל מה חכמים ציווי כאן, או שהוא שואל למה הם החליטו כך. והדברים נוראים למתבונן.

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

להתענג על ה'

קִטְנַתִּי מִפֶּל הַחֲסָדִים וּמִפֶּל הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת עֲבֹדְךָ פִּי בְּמִקְלֵי עֲבָרְתִּי אֶת הַיִּרְדֵּן הַזֶּה
וְעַתָּה הֵייתִי לְשָׁנֵי מַחְנוֹת (לב, יא)

חסדים. אמת. שני מחנות.

- שפע עצום.

התחושה המיוחדת כל כך - של 'יש לי כל'. הלא 'חנני אלוקים' כל כך הרבה.

ומי הוא זה שאינו רוצה שפע. ברכה. הצלחה. ישועה.

אולי נתרגם את זה לשפה פשוטה: כולם, ללא יוצא מן הכלל, רוצים - ליהנות.

ו'הנאה', אינה ה'כיף' הגשמי בדוקא; אלא כל מה ש'עושה לי טוב'. כל 'ברכה', כל
'הצלחה'. גם סיפוק ממעשה טוב שעשיתי, ואפילו הבנה של סוגיא עמוקה.

ואם אני מתיגע להשיג את האידיאל שאני דוגל בו, וזה קשה, ואני צריך לוותר על הנאות
רבות ב'דרך', אז אני בעצם שואף - להגיע לתחושת סיפוק, או השלמה של חסר פנימי.
אולי אפילו חסר שאני עצמי יצרתי, כשציירתי לעצמי את השגת האידיאל כמשהו ורוד
ונפלא.

גם המצפון שלנו, מציב לנו מטרות. גם הוא - יוצר הנאות, או מונע אותן. כשהוא מציק
- אז אנחנו סובלים. וכשאנחנו ממלאים את דרישתו, ו'משקיטים' אותו - אז אנחנו רגועים.
שלווים. נהנים.

יש גם 'בריחה מסבל'. אנחנו בורחים - מהכאב, מההיסורים; ושניהם - רדיפת ההנאה,
ובריחה מסבל - הם דבר אחד. הסבל הוא ב'קצה' האחד, וההנאה - ב'קצה' השני. ואנחנו
טורחים - בכל זמן נתון - להתקדם בכיוון של ההנאה.

וכשיש 'סתירה' בין ההנאות, לדוגמא - ה'רוחני' סותר את ה'גשמי', אז אנחנו מודדים
לעצמנו - מה יותר 'שווה'. איזו הנאה כדאי 'להקריב', כדי להרוויח - את ההנאה הנגדית.
ככה זה. בכל מהלך החיים.

*

אנו נהנים - והם נהנים

יתכן, שהנוסח דלעיל - רדיפת הנאות - אינו מדויק.

זה ברור, שתמיד אנחנו ב'כיוון' - של ההנאה; השאלה היא - מדוע. למה אני מחפש את
זה. האם בגלל ההנאה - או מסיבות אחרות.

האם הגשמת הרצונות והשאיפות שלי רק 'מלווה' בהנאה, או שההנאה עצמה - היא המטרה.

וכנראה, שזה תלוי - באיזה 'מקום' אני נמצא. אם אני חי את ה'נפש' שלי, אולי גם את ה'רוח', אז אני שם. מחפש הנאות. רודף הנאות.

ואם עלה בידי להתחבר ל'נשמה' שלי, זו שמחפשת 'אמת' בלבד - אז אני ארדוף אחד האמת, ורק מפני - שזו האמת (עי' רמב"ם תשובה פ"י ה"ב). זה יתלווה בהנאה מרובה - כי הנשמה ממש לא 'אוהבת' שקר; אבל לא זו תהיה המטרה.

ואם כנים הדברים, אז ננסה להתקדם מכאן הלאה.

יש לנו 'שולחן ערוך'. הוראות אין ספור. מה לעשות, ומה לא לעשות. מה שצריך לדבר - או לחשוב, ומה שאסור להעלות על הדעת.

ולכל הפרטים הרבים הללו - יש מטרה אחת: ליהנות.

אתה עובד כל החיים, ואתה מרוויח - הנאה עצומה. נצחית.

וזה שווה. לגמרי.

כי זו הנאה - שאין כמותה במציאות שלנו. שאין לנו היכולת אפילו לדמיין אותה. הנאה, ש'רגע' אחד שלה - 'שווה' הרבה יותר מכל ההנאות שאי פעם היו, ויהיו, בעולם הזה. גם אם ננסה 'לאחד' את כולן - לרגע אחד.

וגם בעולם הזה שלנו, אתה נהנה. ומי שמרגיש 'מוגבל' בגלל שהוא דתי - שידע, ה'הגבלות' שלנו - אינן מיוחדות לנו. כל אדם באשר הוא, חייב להגביל את עצמו.

למשל. אף אחד אינו מסוגל להכניס את שתי רגליו - ביחד - אל תוך נעליו. זה לא 'הולך'. גם 'הם', נועלים נעל אחת - ולאחריה השנייה. זה לא ענין 'מגדרי'.

אז 'אנו' נועלים - והם נועלים'. 'הם' נועלים נעל אחת אחר השנייה - כי בלתי אפשרי אחרת; אנחנו נועלים, ימין ואח"כ שמאל - ומקבלים על זה שכר רב (בשם הגרשז"א זצוק"ל).

- הנאה רבה.

וכך זה בכל שטחי החיים. מי ש'מתחכך' ב'הגבלות' שלו תדיר, ימאס בהן. גם אם הוא אינו שומר מצוות.

וכשאתה יודע, שאם אתה רק קושר את שרוכי הנעלים שלך בסדר מסויים - אתה מצליח לשמח את ה' יתברך, יש לך - אם תתבונן בזה - סיפוק אדיר. אתה 'מכניס' משמעות נצחית - בכל פעולה קטנה.

את זה, אין 'להם'. לעולם לא יהיה. הם חיים 'סתם', בלי משמעות.

אז עבודת ה' יתברך - זה דבר מהנה. מלא תוכן, וגם 'כיף' גשמי - למי שיודע לחיות נכון.

ומי שאינו חש זאת, אז כידוע: 'לא אותי קראת, יעקב'. הוא לא 'סוּחַב' את הדבר הנכון (עי' אהל יעקב להמגיד מדובנא פר' נצבים).

ויתכן גם, שחסרה לו ידיעה - בסוגיית הנאות העולם הזה. כמה, וכיצד, ומדוע.

זו סוגיא שאינה ידועה די הצורך, ומומלץ מאוד ללמוד אותה. אם האדם מונע מעצמו הנאות באופן שאינו נכון, ומאידך - אם הוא מפריז במילויין בלי 'חשבון', הוא עלול להגיע לרדיפת הנאות אסורות, וגם - לבעיות נפשיות. חלילה. הכותב עוסק בייעוץ, ומכיר את המציאות הזו מקרוב. יש הרבה מה ללמוד בעניין, ואכמ"ל.]

*

לברך את ה'

ויש גם מטרה אחרת.

מטרה - שהיא לא רק ה'הנאה' הפרטית שלי, אלא ה'הנאה' - של מישהו אחר. לא 'אני' במרכז התמונה, אלא - מישהו אחר. גבוה ממני.

- ומיהו זה אותו 'מישהו'?

- ה' יתברך.

למשל - כשאתה מברך אותו. 'ברוך אתה ה'.

- מי 'ברוך' כאן?

- ה'.

- ומי הוא זה ש'מברך' אותו?

- אתה!

אומר רש"ר הירש (פר' נח, ט כז):

'ברוך. יש מהססים לפרש מלה זו כפשוטה, וכך משבשים את כל מובנה. לדעתם, שונה משמעותה ביחס האדם אל ה' - ממשמעותה ביחס ה' אל האדם. לפיכך הם רואים בה תאר: מקור הברכה, כדוגמת "חנן" ו"רחום": מקור החן והרחמים.

אולם, לא הרויחו בכך דבר: פעמים אין מספר אנחנו מצווים לברך את ה', ונשמת כל חי תברך את ה'. אם האדם מברך את ה', הרי ה' הוא ברוך, ואין מנוס מזה.

אך למה זה נבקש מנוס! בה בשעה שהקב"ה תלה את קיום רצונו עלי אדמות בהחלטתו החפשית של האדם, הרי הוא אמר לו: ברכני. קדם את מטרתני, עשה את מצוותי, הגשם את רצוני, ברך את מלאכתי, שהשלמתה עלי אדמות תלויה היא בידך!

עד כאן דבריו המאירים (וע"ע נפה"ח ש"ב פ"ב).

אנחנו - מברכים את ה' יתברך. והוא - 'מתברך'! ממש!

כך זה - בברכות הנהנין.

- 'הנהנין'.

אתה נהנה, ואתה מברך את ה' - על ההנאה שלך.

- והוא - אכן מתברך!!

*

חיים מינימאליים

וכדי לנסות להבין יותר, נשוב - לאחור. תחילת הבריאה. ששת ימי בראשית. ובכל תהליך הבריאה, מוזכר רק - שם 'אלוקים': 'ויאמר אלוקים'. 'וירא אלוקים'. 'ויעש אלוקים'.

גם כשנברא האדם, זה היה - 'ויברא אלוקים את האדם'.

והכל - פעל מצוין. החיות חיו, והרמשים רמשו. גם הצמחים - צמחו נהדר. אפילו האדם עצמו - נברא, וחי, ופעל. הוא כבר היה 'בעל תנועה', וגם היה לו - 'חיות והרגש' (עי' רמב"ן בראשית פ"ב פ"ז).

וזה היה עוד קודם ה'ויפח באפיו נשמת חיים'.

את כל זה, פעל ה'גילוי' - של שם 'אלוקים'.

- ומה עם שמו הגדול - שם 'הוי"ה'?

- עדיין לא התגלה.

עד - לאחר שבת בראשית. אז נאמר - 'ביום עשות הוי"ה אלוקים ארץ ושמים'.

קודם לכן, הכל היה - בגדר 'טבע'. 'אלוקים' - זה טבע. בריאת הטבע, ניהול הטבע.

וכך הכל מתנהל. האנשים הולכים, אוכלים, שותים, ישנים. כך גם החיות והבהמות. הצומחים - פועלים את פעולתם. וגם הדומם, 'חי' באיזושהי רמה. עיין ערך גרעין האטום.

אז ה'עולם' - פועל. במלוא הקיטור. כל הבריאה מתפקדת נפלא.

אבל עדיין - חסר משהו. משהו מאוד מאוד קריטי.

- שם הוי"ה.

*

מכונה משוכללת

מישהו, כשרוני, בנה פעם - מכונה.

וזה היתה - משוכללת. מאוד.

והיא גם פעלה - מצוין. כשניסו אותה, זה היה מדהים. עשרות רכיבים אלקטרוניים זעירים, מניעים מערכת שלמה. זרועות מתכת ענקיות, מסועים ארוכים.

היה שם גם מסך רחב מימדים, דרכו היה ניתן לצפות על כל שלב בייצור. על כל זרוע, על כל רכיב.

אט אט שככה ההתפעלות. קבוצות קבוצות של אנשי מדע, עמוסי תארי כבוד אקדמיים, פסעו מעדנות לעבר היציאה כשהם משוחחים בהתרגשות.

היה שם צופה אחד, מהסגל ה'זוטר' דוקא, שהעז פניו - ופנה אל הממציא הנרגש, בשאלה תמימה:

- מה המכונה הזו מייצרת?

הממציא לא הבין.

- מה אתה רוצה??

- שאלתי - מה אפשר לייצר במכונה הזו.

הממציא היה קצר רוח. 'אני לא מבין מה אתה רוצה. אתה לא רואה את השכלולים הרבים? את האלקטרוניקה המשולבת, את החדשנות הפורצת דרך?'

- אני רואה. וגם מתפעל מאוד. אבל עדיין אני שואל - לאן כל זה מוביל?

שאלה טובה, הלא כן?

נאמר, שהממציא הצליח איכשהו להפיס את דעתו של השואל.

- אבל מה עם ה'המצאה' האדירה שלנו?

בכל 'מערכת', גם אם היא פועלת מצוין - צריך איזה 'קו', שיוביל אותה קדימה. שייצר משהו. שיקח את כל הפרטים הקטנים, והגדולים, ויעביד אותם - בכיוון של מטרה כלשהי.

מכונת כביסה, ש'פועלת', ועובדת, וגם מרעישה כדבעי, אם לא יהיה מישהו שיכניס שם כביסה וחומרי ניקוי - לא יהיה בה שום טעם.

העולם - הוא מכונה משוכללת. מאוד. כך הוא נברא - בשם אלוקים. זהו ה'טבע'. המציאות של פריטים רבים מספור, חיים, וצומחים, ודוממים, ואפילו מדברים - זה 'טבע'. זו היצירה של שם 'אלוקים'.

שם 'הוי"ה', הוא ה'נשמה'. המשמעות. ה'קו' - היינו ה'תהליך' שיש בו 'ראש, תוך, וסוף' - ש'נכנס' ב'מכונה' האדירה הזו - הבריאה, ו'מוביל' אותה - אל היעד.

והיעד הוא - שם הוי"ה עצמו. שהוא - יתגלה, כאן.

וכששם הוי"ה 'נכנס', אז האדם עצמו 'השתדרג': הוא קיבל - 'נשמת חיים'.

ושם זה - הוא 'מיוחד' לנו. לעם ישראל. הקשר שלו יתברך אלינו, הוא בשם זה. הקשר המיוחד. החיבור המיוחד.

זהו גם 'ייחוד ה'". ששמו יתברך - יהיה 'מיוחד' בנו. זו הכונה בקריאת 'שמע ישראל' (עי' ספרי, פר' ואתחנן, סוף פיסקא לא).

ומי הוא זה ש'מכניס' אותו - את שמו הגדול - לכאן, כפי שהוא רצה בתחילת הבריאה? - אני. אתה. כל מי שבשם 'ישראל' יכונה.

וכמו שהוא 'מיוחד' לנו, עלינו להיות - 'מיוחדים' לו. להכניס אותו - לבריאה, לשם 'אלוקים'. 'להנשים' את הכל.
זו המטרה. זה היעד. לשם הכל 'מוביל'.

*

חיים ומוות

האדם נוטל לידו - תפוח. אדום ויפה. בלוטות הטעם שלו מתחילות 'לעבוד'.
ואז הכל פועל באופן 'אוטומטי'. כמו מכונה. משוכללת היטב. היום זה נקרא 'אני זורם עם התפוח'.

- או עם תאוות האכילה שלי.

זה 'טבע'. העולם מתנהל. 'נוסע'. התאוה נועדה - על מנת לקיים את הגוף. כדי לחיות - צריך לאכול. ככה זה עובד.

ולמה יש בזה גם הנאה? למה זה טעים?

- לא יודע. ככה זה ה'חיים'. אולי זה כדי שבאמת ארצה לקיים את גופי, ולא אזניח אותו. או. זה דוקא נשמע טוב. אז יאללה, אל התפוח.

ויש דרך אחרת. דרך יהודית.

אתה נוטל בידך את התפוח. יש כאן 'טבע'. משהו שנברא בשם 'אלוקים'.

ואתה יודע, שהתפקיד שלך הוא - 'להכניס' אל תוך הבריאה הזו, אל תוך ה'טבע' הזה, את שם - 'הוי"ה'.

ואז אתה קורא - בשמו. אומר 'אדנות', ו'קורא' בעיניך - 'הוי"ה'. ואתה 'מברך' אותו. 'ברוך אתה הוי"ה'.

ומי ש'מתברך', הוא 'מתפשט' הלאה. מתגדל. כמו אילן, שאתה 'מברך' אותו - ויוצר ממנו נטיעה חדשה.

וכך אני 'ממשיך' את שמו הגדול - על התפוח. על הבריאה כולה. אני רוצה ליהנות - ממך, באופן ישיר. לא רק מה'טבע'. לקבל - מהברכה שלך.

ואני יודע, שההנאה שלי - היא המלכות שלך.

כך מלמדים אותנו חז"ל (זוה"ק, רע"מ, דברים רע"א ע"ב, בתרגום 'הסולם'): 'זהמלך מתי נקרא מלך, הוא כשהשרים שלו באים אליו כשהם עשירים, ויש להם כל מה שצריכים בלי חסרון, אז הוא מלך'.

זוה דוקא - כשהם 'באים אליו'. כשהם יודעים - שההנאה שלהם היא ממנו. מהמלך. כשהם קוראים את שמו - על מה שהם 'מקבלים'.

ה'דעת' שלנו, הופכת את התפוח הקטן, מהנאה קטנה שלי - כזו שנגמרת לאחר שניה וחצי - לכלי של גילוי כבוד ה' בעולם. לכלי - שבו מתגלית מטרת הבריאה כולה.

וכך אתה 'מושך' ברכה, מה'מקור' העליון - יותר עליון מהדרגה בה מתגלה שם 'הוי"ה' - אל שם הוי"ה, ואל שם אדנות, ואל העולם הזה כולו. וה'המשכה' הזו, היא השפע הנכון. האמיתי. ה'דרך' הנכונה בה רצה ה' להשפיע. זו ה'דירה בתחתונים', שה' רוצה בה. שהיא המטרה שלו. אז ההנאה שלי - יכולה להיות המטרה שלו יתברך. - ובלבד - שאדע זאת, שאפנים את הסוגיא. שזה יהיה אצלי ב'דעת'. ואז - אני יכול 'ליצור' את זה. אלו - באמת באמת - 'חיים'. זה ה'ובחרת - בחיים'. ה'נשמת חיים'. - 'כי הוא - חיך'.

כי 'חיים', במובן הכי 'נמוך' שלהם - זה עצם היכולת לנוע. לזוז. לאכול, לשתות. ועוד כמה דברים 'טבעיים'. כמו שהיה לפני ששמו הגדול הופיע. וה'חיים' הנמוכים האלו, יכולים גם להיקרא - 'מוות'. ראה נתתי לפניך את החיים ואת המוות. גם ה'מתים' הללו, 'חיים' - לפי ה'קריטריון' הנ"ל. לנו, יש 'חיים' אחרים. חיים - של שמו הגדול יתברך. חיים, ש'יש' בהם. הכי 'יש' שיכול להיות. כי כששמו יתברך אכן 'נכנס', אז העולם מתחיל באמת 'לחיות'. ואז התחושה היא - שקודם לכן, זה היה הכי רחוק מ'חיים'. זה היה - 'מוות'. - 'כי כל מעשה יש בו ב' דברים. עצמותו וחיותו. עצמותו נעשה בשם אלוקים, וחיותו הוא בשם הוי"ה' (אדרת אליהו בראשית א, א. ועי' היטב בבאר יצחק שם).

*

ליהנות נכון

עשו, אומר - 'יש לי רב'. יש לי הרבה. הוא 'דיבר בגאווה, ובגודל לבב' (רבינו בחיי). את עשו, מעניינת מטרה אחת בלבד: 'עשו'. הוא עצמו. כל ה'רב' הזה, היה צריך להגיע - אליו. והוא אכן קיבל את זה. כאן נעצר התהליך. הגענו למטרה, יש הרבה 'גודל לבב'. - המטרה לא הושגה; כי 'אין אדם מת וחצי תאותו בידו'. אבל בינתיים, עשו יכול לנסות 'לעבוד' על עצמו - שאכן יש לו. זה לא 'מחזיק' הרבה זמן, כי כשיעקב מפציר בו - הוא נוטל עוד קצת 'רב'. אולי זה יהיה ה'חצי' השני של 'תאותו'. תקוה - שאף היא נכזבת מיד. שניות ספורות לאחר שזה הופך מ'תאוה' למשהו נכסף - לתאוה ממומשת.

ככה עובד התהליך, אצל עשו הקדמוני - וגם אצל תלמידיו המודרניים.
ויש כאלו, שעושים את הכל; מוכנים אפילו 'לסבול' את המצוות, כשהמטרה שלהם -
היא ההנאה שלהם עצמם. בלי 'המשכה'.
כך זה היה, למשל - אצל שכם בן חמור.
הוא היה מוכן לסבול כאבים, וגם 'לחלק' אותם בנדיבות לכל בני עירו - כדי להשיג את
ההנאות 'שלו'.
והאמת היא - שגם אם הוא היה נשאר בחיים לאחר ה'מבצע' הזה, הוא לא היה מגיע
אל ה'אושר' הנכסף.
כי הנאה ללא משמעות - לא ממלאת את החלל שבלב, אלא יוצרת חלל נוסף. היא
'חופרת' שם בורות עמוקים, המשוועים למילוי - ולשוא. זה לעולם לא 'ילך'.
יעקב אבינו, לעומתם, מצהיר - יש לי 'כל'.
'כל', זו המידה השישית. 'לך ה' הגדולה, והגבורה, והתפארת, והנצח, וההוד, כי 'כל',
בשמים ובארץ.
'כל' - זהו היסוד. זה ש'ממצה' את כל מה ש'יש', 'מתרגם' אותו לכדי 'נקודה' גשמית -
של 'בכח', ומעביר אותו הלאה.
ואל 'כל' זה, מתלווה - הנאה מרובה. ככה זה, כשאתה 'ממשיך' את ה'עליון' - מה'מח',
מה'למעלה', אל ה'למטה'. כשאתה 'מחבר' את ה'שמים' - וה'ארץ'. 'כי כל - בשמים
ובארץ'.
- עד - ה'ממלכה'. 'לך ה' הממלכה'.
כך נראה לבאר. ההנאה - מתלווה אל כל מעשה של 'המשכה'. כל מעשה, בו אתה
'מברך' - את שמו הגדול יתברך.
כל מעשה של 'חיבור' - של שמים וארץ. החיבור, מייצר - הנאה מרובה.
אפשר גם ליהנות בלי 'לברך', ואפילו ליהנות באיסור. חלילה. אבל מקור העונג האמיתי
- הוא ה'ברכה'. כל ה'אחרים', הם בגדר 'גניבה' - מהמקום האמיתי.
והסיבה - לכאורה - ה'מלכות'.
כי כשהמלכות בשיא כוחה, אז ה'שרים' כולם - מלאים בעונג. 'טובלים' ב'ים' של הנאות.
זה כבוד המלך עצמו.
אז כדאי לנו - 'לברך' את שמו, 'לחבר' אותו ל'עולם' הזה - וליהנות הנאה מרובה, למען
שמו הגדול יתברך.

*

לסיכום:

העולם כולו, רודף - הנאות.

ונראה, שכשהאדם עושה את הדבר הנכון - אז 'מתלווית' למעשהו הנאה.

אמרנו, שהבריאה כולה מתייחסת - לשם 'אלוקים'. עצם הבריאה. ושם 'הוי"ה' - הוא ה'נשמה', ה'קו' המוביל אל היעד.

והיעד - הוא שם הוי"ה עצמו. שיכנס לכאן. שיתגלה.

ואופן הגילוי של שם הוי"ה - הוא 'מלכות'. הוא מתגלה, כמלך.

ומי שמגלה את מלכותו - זה אנחנו. עם ישראל. שם הוי"ה מיוחד לנו, ואנחנו אלו ש'ממשיכים' אותו לכאן. 'מחברים' אותו לשם אלוקים. מחברים - 'שמים', ו'ארץ'.

וה'חיבור' הזה, מלווה - בהנאה. כך זה תמיד. ונראה, שהסיבה לכך - היא עצם הענין שמדובר במלכות. כי כשהמלכות חזקה, אז ה'שרים' - הם בלי שום חיסרון, ומלאים בתענוג.

ה' יזכנו!

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

*

הודעה חשובה

בעזרת ה' יתברך תתקיים סדרת שעורים נוספת בענייני הבית היהודי.

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

ביאור מה שתקן יעקב בשכם

וַיָּבֵא יַעֲקֹב שְׁלָם עִיר שְׁכָם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בְּבָאוּ מִפְּהֵי אֶרֶם וַיַּחֲזֵק אֶת פְּנֵי הָעִיר (לג, יח)
איתא בשבת דף ל"ג ע"ב ויחזן את פני העיר אמר רב מטבע תיקן להם ושמואל אמר
שווקים תיקן להם ור' יוחנן אמר מרחצאות תיקן להם. ובבראשית רבה (ע"ט) איתא, נכנס
בערב שבת עם דמדומי חמה מבעוד יום, וקבע תחומין מבעוד יום הדא אמרה ששימר יעקב
את השבת קודם שניתנה.

מבאר רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל ענין של אלו התיקונים. לשיטת רב תיקן להם שהעיקר
הוא הצורה וכהך דבבא קמא דף צ"ז ע"א דמטבע שנפסל היינו פסלתו מלכות. לשיטת
שמואל תיקן להם גדר הכרעה שהמוכר מכריע ללוקח במאזניים (כמבואר בב"ב דף פ"ח
ע"ב). וגדר ויתור המובא בנדירים (דף ל"ב ודף מ"ח ע"ב). ועניינו הפנימי הוא שגדר השגחת
השם גם בדברים שנעשים בעולמנו מתוך הכרח המציאות כמו הכרעה שא"א למדוד שוה
במדויק ולכן מכריעים לטובת הלוקח. וכדאיתא בכריתות דף ה' ע"א דהקב"ה יודע
בהכרעות. פירוש, דמה ששני חצאים מכילים יותר מאחד שלם מחמת ההכרעה זהו ג"כ
בכונת והשגחת השי"ת. (צ"פ השלמה עמו' 22 ובשו"ת החדשות ח"ב מכת' י"ד). לשיטת
ר' יוחנן שמרחצאות תיקן להם, הענין הוא דתיקן להם טבילה אף כשאינה מביאה טהרה,
דהרי לבן נח אין טהרה כמבואר נזיר דף ס"א ע"ב (ועיין עוד שהרחיב גבי טבילה לבע"ק
בזמן הזה שנשאר עליו טומאה חמורה, ובברכות דף כ"ב ע"א (ובמצוין שם) וטבילת בע"ק
במים שאובים שאינה מסירה את הטומאה אבל יש גדר טהרה). ולשיטה שבמדרש תיקן
תחומין, היינו שתיקן גדר 'צירוף' דלא שייך בבן נח והוא תיקן להם דהוא היה קיים מעשר
בהמה שצריך צירוף. [מקור: צ"פ שבת דף ל"ג ע"ב]

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות
הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל: tp089744873@gmail.com

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, כולל מגדל עוז (רחובות)

כמים פנים אל פנים

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֶשָׂו אָחִיו אֶרְצָה שְׂעִיר שְׂדֵה אָדוּם (לב, ד)
תמיהות בעניין הנהגתו של יעקב

”וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו, ארצה שעיר שדה אדום” (פרק לב פס' ד). כשנדקדק בפרשה נמצא שני מיני ביטויים של יעקב ביחס לעשו, האחד בשם 'אדוני' והשני בשם 'אחי'. וכשנתבונן נראה שבכל פעם שיעקב מדבר אל עשו או שולח מלאכים לדבר אל עשו - פונה אליו בשם 'אדוני', ומאידך כאשר יעקב חושב על עשו או מזכירו בתפילתו מציינו בשם 'אחי'. והביאור בזה, שלפי האמת לא החשיב את עשו לאדון, ורק בשעה שדיבר אל עשו קראו בלשון זה ליתן לו כבוד כדי להשקיט את חמתו ולרצותו, אולם בינו לבין עצמו התייחס אליו בלשון אחי. ויש להתבונן, מדוע יעקב בינו לבין עצמו לא כינהו בשם 'עשו' המבטא יותר את מהותו הקלוקלת של אותו רשע, אלא קראהו בשם 'אחי' שהוא תואר מכובד יותר.

לאחר י"ד שנה שעבד יעקב ברחל ולאח, ממשיך הוא לשהות בבית לבן שש שנים נוספות בהם עבד לפרנסתו. ויש להבין מדוע נשאר בבית לבן מקור ושורש הטומאה בשביל פרנסתו, ולא שב לבית הוריו שם ישהה בצד יצחק ורבקה הקדושים. ובוודאי שאף בארץ ישראל יכול היה יעקב אבינו לעבוד כרועה צאן, ומסתבר שאף היה מוצא מעסיק ישר והגון יותר מאשר לבן.

כאשר ציוותה רבקה את יעקב לברוח אל לבן מפני עשו אמרה לו "וישבת עמו ימים אחדים, עד אשר תשוב חמת אחיך. עד שוב אף אחיך ממך" (כז מד-מה). ודקדקו המפרשים בכפילות הלשון "עד אשר תשוב חמת אחיך" "עד שוב אף אחיך".

יסוד - לב האדם משתקף אצל הזולת

והביאור בזה, שכתבו תלמידי הגר"ח מוואלז'ין (נמצא בסוף נפה"ח בהוצאת הרב י. ד. רובין זצ"ל) "אמר רבינו [הגר"ח] דבר בדוק ומנוסה אם יהיה לאיש שונאים, אם יפעל אצל עצמו שהם צדיקים בזה, ויאמר שמסתמא דברו עליו לשון הרע שהם סוברים שהוא אמת וכדומה, תיכף כשידרוש זכותם ויפעל אצל עצמו שהדין עמהם, מיד יתהפכו לאוהבים" [ויעויין בתוס' (פסחים קיג ב ד"ה שראה) שמבואר שם כיסוד זה]. ומבואר שם שבכך ביאר בנו של הגר"ח [הגאון רבי יצחק] את דברי רבקה ליעקב, שתחילה אמרה לו "וישבת עמו וגו' עד אשר תשוב חמת אחיך", ושמא תאמר היאך יידע יעקב אם ואימתי שבה חמת עשו ממנו, על כך המשיכה רבקה ואמרה לו זה לך הסימן "עד שוב אף אחיך ממך" שכשאר תרגיש שבליבך שלך לא נשתייר שמץ רושם של טינה ושנאה לאחיך, הרי זה סימן שכבר שככה ושבה חמת אחיך כלפיך.

וכעין זה מבואר בגמ' (יבמות קיז א) שסתם חמות שונאת את כלתה משום שאומרת בליבה זו [הכלה] תאכל כל יגיעי ועמלי. ושיטת חכמים שם, שממילא גם הכלה שונאת את חמותה משום שכתוב "כמים הפנים אל הפנים כן לב האדם לאדם" ופירש רש"י שם "כמים הללו שאדם צופה בהן ורואה פנים כפניו, אם הוא שוחק הם שוחקות, ואם הוא עוקם הם עקומות, כן לב האדם לאדם האחר, אם הוא אוהב את זה גם הוא אוהבו, ואם הוא שונא את זה גם הוא שונאו".

ביאור הנהגתו של יעקב

ועל פי זה יש לומר, שכל זמן ששהה יעקב אצל לבן בחוסר כל, עדיין הרגיש טינה מסוימת כלפי עשו שמחמתו נמצא הוא במצבו הירוד, וכל זמן שיש בליבו כעס על עשו אין הוא יכול לשוב לביתו, ולפיכך התחיל לעמול לפרנסתו אצל לבן. וכאשר התעשר מצאן לבן, וצמחה לו טובה דווקא בהיותו גולה, אז הרגיש שאין בליבו כל תרעומת על עשו - ומכך הביין שגם עשו שָׁכַךְ כעסו וממילא יכול הוא לשוב לארצו.

ויעקב ממשיך בהנהגה זו ומתייחס לעשו בינו לבין עצמו בתואר 'אחי' כדי לעורר האהבה ואחווה אצל עצמו, כדי שמכוח הכלל של "כמים הפנים אל הפנים" גם עשו יתעורר לאהבתו, וזהו שאמר הכתוב "וישלח מלאכים לפניו אל עשו אחיו", וכן בתפילתו "הצילני מיד אחי מיד עשו" וכן כשדיבר אל מלאכיו אמר להם (פס' יח) "כי יפגשך עשו אחי", ובעבודה זו התמיד יעקב עד רגע הפגישה עם עשו, וכמאמר הכתוב (לג ג) "וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו" פירוש, שעבד על עצמו להרגיש רגש אחווה ביחס אל עשו, ואכן רגש זה פעל על עשו כפי שמצינו לאחר מכן (פס' ט) "ויאמר עשו לי רב, אחי יהי לך אשר לך" ותיבת 'אחי' מיותרת שהרי עשו מדבר עמו פנים אל פנים והיה יכול לומר לו רק "יהי לך אשר לך", אלא "שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל ליבו" (רש"י פס' ד), ורגש זה של עשו בא לידי ביטוי במילה המיותרת 'אחי'. הרי שכשקיים יעקב את דברי אימו ופעל בליבו להשריש את אהבתו לעשו, אף בליבו של עשו חלחלה הרגשה זו וחלף שנאתו ליעקב צמחה בליבו אהבה ואחווה.

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

'וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לְהִבָּהּ וּבֵית עֲשׂוֹ לְקֵשׁ' |
ההבדל שבין יעקב לעשו - יעקב עמוד התורה ועשו בעל חכמת
אדום ותבונת הר עשו

וַיֵּצֵאוּ אֹתָם לֵאמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לְאֹדְנֵי לְעֲשׂוֹ כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם לְבֶן גְּרָתִי וְאַחַר עַד עָתָה
(לב, ה)

וברש"י, עם לבן גרתי, ותרי"ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים.

וצריך לבאר מה היתה כוונת יעקב אבינו ע"ה בזה לספר לעשו על מה שגר אצל לבן
ושמר שם תרי"ג מצוות ולא למד ממעשיו הרעים. ומדוע זה היה אמור לעניין את עשו
הרשע, מעשיו הטובים של יעקב אבינו.

ויתכן לפרש דמאחר שאמר יצחק לעשו, והיה כאשר תריד, שמשמעו כאשר יעקב ירד
בשמירת התורה, ופרקת עולו מעל צוואריך, על זה אמר לו יעקב לעשו, שלא הגיע זמן זה,
שהרי, "תרי"ג מצוות שמרתי".

והנה בספר עובדיה - שאנו קוראים בהפטרת וישלח - כתיב, וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית
יוֹסֵף לְהִבָּהּ וּבֵית עֲשׂוֹ לְקֵשׁ. והיינו שבכח האש של בית יעקב והלהבה של בית יוסף, ישרף
הקש דבית עשו, וצריך להבין המשל בזה, שבודאי יש בו משמעות מיוחדת, ולא לחינם
כינה הכתוב מלחמה זו שבין בית יעקב ובית יוסף כנגד בית עשו, מלחמת האש והלהבה
שכנגד הקש, וכל כהאי גוונא ודאי בא ללמדנו, וצריך להטות אוזן לשמוע כלימודים.

ונראה לבאר בעזרת השם שורש הדברים, דהנה יעקב אבינו היה עמוד התורה כידוע,
ובתורה כתיב הלא כה דברי כאש נאום ד', ואם כן מובן היטב שבית יעקב יש לו כח האש,
דהיינו כח התורה שהיא כאש.

ויש בנותן ענין להעתיק בזה מדברי קדוש ד' הרמח"ל בספרו דרך עץ חיים שנדפס בסוף
ספר מסילת ישרים וזה לשונו:

על התורה נאמר (ירמיה כג כט): "הלוא כה דברי כאש נאם ה'". והודיענו בזה, כי אמת
הדבר, שהתורה היא ממש אור אחד ניתן לישראל לאור בו.

כי לא כחכמות הנכריות וידיעות החול, שאינן אלא ידיעת דבר מה אשר ישיג השכל
בטרחו - אך התורה הנה קודש ה', אשר לה מציאות גבוהה בגבהי מרומים. וכאשר יעסוק

בה האדם למטה - אור היא אשר תאיר בנשמתו להגיע אותו אל גנזי מרומים, גנזי הבורא יתברך שמו, בדרך הארה ופעולה חזקה אשר היא פועלת בה:

והוא דבר החכם (משלי ו כג): "ותורה אור" - אור ממש, ולא חכמה לבד, ולא שמראה אור בדרך דמיון, אלא אור ממש, כי זו מציאותה למעלה, ובהיכנסה בנשמה יכנס אור בה, כאשר יכנס ניצוץ השמש באחד הבתים.

הנה כי כן למדנו מדברי הרמח"ל, שדברי התורה הם כאש, והאש היינו אור רוחני המאיר בנשמה כאשר יאיר אור השמש כאשר יכנס באחד הבתים. ובודאי שזה באמת היה כוחו של יעקב אבינו עליו השלום עמוד התורה והאמת, ובזה היה נלחם בודאי עם עשו שהיה איש ציד ואיש שדה.

והנה יעוין שם בדרך עץ חיים בהמשך דבריו של הרמח"ל שכתב:

ואף גם זאת, הנה בדקדוק גדול נמשלה לאש ובהשוואה מדוקדקת, כי כאשר תראה הגחלת שאינה מלובה, השלהבת היא בתוכה כמוסה וסגורה, אשר בהפיח בה אז תתפשט ותתלהב ותצא מתרחבת והולכת, ובשלהבת ההיא נראים כמה מיני גוונים, מה שלא נראה בתחילה בגחלת, והכל מן הגחלת יוצא.

ומבואר בדבריו, שהשלהבת על גווייה השונים וכוחה העצום, היא כמוסה בכח בתוך הגחלת, וכל הגוונים שרואים אחר כך בהגחלת, הכל כבר מונח בתוכה של הגחלת.

ועי' בהמשך דבריו, שכן הוא גם כן בתורה, מתחילתה היא כגחלת, שהיא עמומה, אבל כאשר האדם משתדל להבין וקורא וחוזר וקורא ומתחזק להתבונן היא הופכת לשלהבת. ובאמת כל לומד תורה יכול לחוש ענין זה, שכך אמנם היא דרכה של תורה, תחילתה גחלת וסופה אש שלהבת קה, עד שאפילו מים רבים לא יוכלו לכבות אהבתה ונהרות לא ישטפוה.

והנה יש בזה שני ענינים, כי קודם כל כאשר הגחלת הופכת לשלהבת, הרי אור הנשמה גובר שבעתים כאור החמה, ועוד ששלהבת זו מסייעת להאדם לעמוד בנסיונות החיים, כי מים רבים לא יוכלו לכבות את אהבתה של תורה ונהרות לא ישטפוה.

ולפי זה י"ל שכאשר יעקב אבינו עליו השלום חינך את בנו יוסף הצדיק, שהיה בן זקונים ובר חכים, עד כדי כך שהיה בכוחו לעמוד בנסיונות קשים שהוא עבר במצרים, זהו לאות שחינוכו של יעקב הפך אצל יוסף ללהבה, וזהו שטנו של עשו, שכל מהותו הוא יצר הרע והליכה אחר נטיית לבו, ועל כן בית יוסף בדווקא הוא להבה ששורפת הקש דעשו.

ומצינו עוד שכאשר עמד יוסף הצדיק בנסיון עם אשת פוטיפר, היה זה ע"י דמות דיוקנו של אביו, שהשפיעה על יוסף הצדיק מרחוק, וע"כ זכה לכוח זה שיוכל להלחם עם עשו. וזהו שאמר יעקב לעשו עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים. והיינו שבכח זה שעמד בנסיונות אצל לבן הארמי, יוכל להלחם עם עשו הרשע ויוכל לו.

והנה שמעתי לדקדק מהו כפל הלשון ולא למדתי ממעשיו הרעים הרי כבר אמר ותרי"ג מצוות שמרתי, וא"כ ודאי שלא למד ממעשיו הרעים.

אמנם יתכן, שאף שאדם שומר את כל התרי"ג מצוות מכל מקום יש והוא משתדל ללמוד גם כן מלבן - עד כמה שזה לא סותר כמובן לתרי"ג מצוות - ואולי הוא יכול לחשוב שיש גם דברים ומעשים טובים... אצל לבן, ולא צריך להיות כל כך סגור - כי אם להיפך - יש כאלו שרוצים להיות פתוח - ללבן - ואזי יש ללבן כבר השפעה מסוימת עליו, ויתכן שמעתה עשו כבר יוכל לשלוט ביעקב, וזהו שאמר, ולא למדתי ממעשיו הרעים, והיינו שמעשיו של לבן הארמי המה בחזקת רעים.

והנה פרשה זו מלמדת כיצד יש לעם ישראל לנהוג בגלות, והגלות יכולה להיות או בין הגויים או אפילו בין היהודים, ולמרות שישנם החושבים שזהו דווקא כאשר נמצאים בין הגויים והם עושים צרות אזי צריך דורון תפילה ומלחמה, אבל כיום שאנו בארץ ישראל בין יהודים, ואין מלחמה ואין פגע בס"ד שאנו צריכים להלחם בה, ואזי אין משהו מיוחד ללמוד מהפרשה, אמנם נהפוך הוא, כי יש ויש לימודים נפלאים לדורינו אנו בפרשה זו, ועיקר העיקרים הוא לדעת שההגנה של יעקב תלויה בשמירת המצוות, ובהתבדלות מן הרשעים, ממעשיהם הרעים. כי כל מעשיהם רעים לד' מאד. וכמה רואים זאת בדורינו, ד' ישמרינו.

והנה יש להתבונן עוד בהאי קרא דבית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש.

דהנה אמרו בקידושין בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין לו, וכבר כתב המסילת ישרים דהקב"ה שהוא ברא היצה"ר הוא יודע התבלין שמועיל כנגדו, והוא יודע שאין שום דבר אחר מועיל חוץ מתבלין זה. ויש להבין ענין זה דהתורה בדווקא היא התבלין ליצר הרע.

והנה בסוגיא דסוף מסכת קידושין רואים שהיצה"ר דומה לאש, וע"כ אמר ר' עמרם שם, נורא בי ר' עמרם, ועי' מ"ש המהרש"א שם, דלא לחנם היה מוציא ר' עמרם חסידא דבר שקר מפיו. עי' שם. ואם כן בודאי היצר הרע הוא סכנה גדולה לכל אדם באשר הוא, ואם כן מה תקותינו מה כוחינו מה גבורתינו, וכיצד נעמוד בפני היצר הרע.

אלא שהתורה גם היא נמשלה לאש, ואמנם התורה היא אש של הקב"ה, והכתוב אומר כי ד' א' אש אוכלת אש ותורה דיליה אוכלת להיצה"ר שהוא כאש, כן י"ל.

ולזה אמר יעקב לעשו, עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי, ולא זו בלבד, אלא שאף לא למדתי ממעשיו הרעים. ובזה הי' יעקב אבינו מוכיח לעשו שאין לו ולא יהיה לו שום שליטה עליו.

והנה אמרו במדרש שוחר טוב שקלסתר פניו של עשו דומה לקלסתר פניו של יעקב, ופירש המהר"ל בחידושי אגדות סוטה פרק ראשון, דהענין הוא שיעקב ועשו שוין זה לזה מצד הנגלה ומתנגדים זה לזה מצד הנסתר.

ויש לפרש הכוונה, דלאדם מן הצד היה דומה שיעקב ועשו דומים זה לזה, כי היה דמיון חיצוני ביניהם, אולם מצד הנסתר, כלומר במהותם, הם היו שונים לגמרי.

והנה כתיב בעובדיה, והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו, ואמרו ע"ז במדרש אם יאמר לך אדם חכמה בגוים תאמין, תורה בגוים אל תאמין.

ונראה שכאן טמון ההבדל היסודי בין שני האחים יעקב ועשו, כי יעקב הוא סמל התורה, ועשו סמל החכמה, וע"כ היו דומים מצד הנגלה, אולם מצד הנסתר הם מתנגדים, כי יעקב תורה ועשו חכמה, ואין דרך להנצל מן היצה"ר רק על ידי תורה ולא ע"י חכמה.

ולכן מצינו שיעקב ובניו עמדו בנסיונות החיים, ואילו עשו נופל מידי יום ביומו, עד שעיפה נפשו להורגים. כי רק על ידי כח התורה שהיא כאש, ניתן להינצל מיצר הרע.

*

תורה מחכימה פתי- מצילה מפיתויים

והנה ברצוני להזכיר את השיחה האחרונה ששמעתי בשנת תשנ"ט מפי מו"ר מרן הגר"ד פוברסקי זצוק"ל, והיה זה לעת זקנתו המופלגת כידוע. שדיבר על התופעה שרואים שאדם הלומד תורה הוא מתנדנד תוך כדי לימודו, והוא מתנגן, ולא מצינו כך באדם שלומד חכמה או פילוסופיה. ואמר שהלומד תורה לומד עם הקב"ה כביכול, ולכן הנשמה מתנועעת ומתנגנת.

והנה המהר"ל כתב בנצח ישראל פרק ל"א, יש לך לדעת כי החכמות הם שתיים בעולם החכמה האחת היא חכמת התורה והם דרכי השם אשר חכמה זאת לא הוריש לשום אדם, כי היא שכל האלקי כמו שהוא ידוע כי התורה בפרט הוא שכל אלקי, ולא ניתן זה כי אם לישראל אשר צוה להם חוקים ומשפטים והחכמה הזאת היא מן השם יתברך אשר נתן תורה לישראל, החכמה השני' היא חכמה אנושית וזאת החכמה היא בעו"ג, אמרו במדרש אם יאמר לך אדם יש תורה בעו"ג אל תאמין שנאמר בגוים אין תורה, אם יאמר לך יש חכמה באומות תאמין שנאמר והאבדתי חכמה מאדום וגו' א"כ אית בהו. עי' בדבריו.

והנה צריך לדעת כי התורה מלמדת לאדם להתרחק מכל הפיתויים, כי כתיב פתי יאמין לכל דבר, והתורה מחכימת פתי, והיינו ע"י שמלמדת אותו להתרחק מן הרשעים, וממעשיהם הרעים.

וזה שורש ההבדל שבין התורה והחכמה, כי החכמה האנושית מסייעת לאדם להחכים בידיעת והבנת חלקי הבריאה, ואילו התורה מלמדת האדם את ההבנה של עצמיותו, וכיצד יכול האדם לשלוט על כוחותיו הוא. ולכן התורה מחכימת פתי, והיינו שהופכת האדם מפתי, לאדם חכם שמבין ערמת היצר. והאור הזרוע לצדיק - מביא לישרי לב שמחה...

עיון המשפט / הרב אליעזר דוידזון, ראש כולל ובית הוראה לממונות 'עיון המשפט', אלעד

בדין מי שהוציא הוצאות כדי להציל ממון חבירו מהפסד

וַיֹּאמְרוּ לֹא נוֹכַל עַד אֲשֶׁר יֵאָסְפוּ כָּל הָעֵדָרִים וְגַלְלוּ אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר וְהִשְׁקִינוּ הַצֵּאן
(כט, ח)

מעשה באדם שראה שנוצר שיטפון גדול שאמור לגרום נזק גדול, נזקים לאדם ולרכוש. ובא לפעול כדי למנוע את הנזק והוציא הוצאות. ואחר שישוכו המים, ויקם סערה לדממה, בא לבקש שישתתפו איתו בהוצאות שהוציא.

והנה, דבר זה יש לדון בכמה אופנים. יש לחלק בין אם בא להוציא עבור אחרים לבד, כמשיב אבידה בעלמא, שרואה ממון חבירו הולך וניזוק, וחייב להצילו מדין השבת אבידה, ובא ליטול הוצאותיו. או שבא להוציא עבור עצמו לבד, ואגב אורחא הציל אחרים על ידי ההוצאה שהוציא לעצמו. וכן יש לבאר דין אם כוונתו לכתחילה היתה להוציא עבור עצמו ועבור אחרים כאחד, ואותו ממון שהוציא עבור עצמו היה די בו גם עבור הצלת אחרים. עוד יש לחלק בין סתם אדם, לממונה על הציבור. ובין אדם מהשוק, לאחד מהשותפים.

ובעיקר הדבר אם אדם בא להציל ממון חבירו, והוציא הוצאות עבור זה. מצאנו בגמ' כמה אופנים שנוטל את הוצאותיו, וכן גם נוטל שכרו כפועל בטל, או גם כל דמי שכרו כפועל בעלמא. ומאידך, מצאנו גם שמבריא ארי מנכסי חבירו, אינו נוטל הוצאותיו. ובביאור החילוק בין סתם מבריא ארי שפטור, למי שבא להציל ממון חבירו שנוטל הוצאותיו, בגמ' (ב"ק נח ע"א) איתא, מבריא ארי מנכסי חבירו מדעתו הוא, האי לאו מדעתו. אי נמי, מבריא ארי מנכסי חבירו לית ליה פסידא, האי אית ליה פסידא. היינו שיש שני טעמים לחייב במבריא ארי. אם יש פסידא בהברחת הארי, היינו אם היו שם הוצאות או שהפסיד עבודה במקום אחר חייב לשלם ההוצאות. וכן אם הוא מדעתו, היינו מדעת חבירו שהציל נכסיו, חייב. אך אם לא היה פסידא ולא היה מדעתו, פטור.

ובתוס' שם הקשו, שהרי בגמ' (ב"מ צג ע"ב) איתא, שאם שומר חינם ראה שבאים זאבים לטרוף הצאן, ושכר רועים אחרים לבוא לסייעו, חוזר ונוטל הדמים מבעה"ב אף שלא היה חייב לשכור רועים שיבואו לסייעו. ומסתברא דה"ה איניש דעלמא שאינו שומר, שאם שכר רועים להציל הצאן מן הזאבים, נוטל הוצאותיו. עוד כתבו תוס' שגם שכר עצמו נוטל עבור הטירחה שטרח להציל הצאן, ואין סברא לחלק בין רועה עצמו שמוטל עליו להתעסק ולשמור לאיניש דעלמא.

וכן גם הקשו מהגמ' (ב"ק קטו ע"ב) שטף נהר חמורו וחמור חבירו והניח שלו והציל של חבירו אין לו אלא שכרו. נמצא ששכרו מיהא שקיל ולא אמרינן מבריא ארי בעלמא הוא. עוד הקשו מדין משיב אבידה שנותנין לו שכר כפועל בטל (ב"מ לא ע"ב), ונותן רק כפועל בטל ולא כל דמי פעולתו, כיון שהשבת אבידה היא חובה בחינם. ורק דמי פועל בטל נוטל,

כיון שנחשב כהפסד, כהוצאה שהוציא בפועל). וגם באבידה לא אמר דליהוי כמבריה ארי בעלמא ולא יטול כלום.

ובביאור הדבר איתא בתוס' וז"ל, ונראה לר"י דמבריה ארי שאינו נוטל שכר היינו כשאיין הדבר ברור שיבא לידי הפסד כגון שהארי רחוק ואין יודע אם יבא כאן הארי אם לאו ואין מצילו אלא מדאגה ומן הפחד שדואג שמא יבא אבל אם הדבר ברור שיבא לידי הפסד ולידי דריסת הארי או מציל מפי הארי עצמו אז ודאי נוטל שכרו כמו שטף נהר חמור חבירו. עוד איתא בתוס', שפורע חובו של חבירו פטור. היינו שאם בא אדם לפרוע חובו של הלווה שלא מדעת הלווה, הלווה פטור מלשלם למי שפרע עבורו. כיון שאינו מצילו מהפסד ברור, שהרי אפשר שחביריו היו מרחמים עליו ופורעין עבורו. ועיי"ש בתוס' שהאריכו עוד בעניין.

נמצא כללו של דבר, כל שמציל חבירו או ממון חבירו מהפסד ברור, נוטל הוצאותיו ושכר טירחתו. ואם אין ההפסד ברור, אינו נוטל כלום. אמנם יש לנו לבאר דין אם בא להציל ממון שלו ושל אחרים יחד עם ממונו.

אמנם, המרהשד"ם (שו"ת חו"מ סי' של) הביא תשובת הרשב"א (ח"א סי' תרמד) וז"ל הרשב"א, שאלת במי שפטרו המלך בחותמו ממסים ומארנוניות. שאם עשו הקהל הוצאה בצרכי ציבור כגון חלוק השחדים של יום אידם ובתיקוני העיר. וכן בענין הסימנים ולהחזיר לגוים כל רבית שלקחו מהם יותר ממאמרו. והוא טוען שהוא פטור דהוא כמבריה ארי מנכסיו. והשיב שהדין עם הצבור. דאף על פי שפטרו המלך ממה שתובע לצבור לפדות ממנו של אלו מכל מאורע שיארע להם לא פטר. ותדע לך דהא רבנן פטירי מכרגא דכתב מנדא בלו והלך לא שליט למירמא עליהן כדאיתא בריש בתרא (דף ח'). ואפ"ה לכריא דפתיא חייבין מפני שצריכין לו ופסי העיר אפילו מיתמי. ורבנן נמי חייבין אלא משום דלא צריכי נטירותא ככולהו אינשי. אף על גב דפטירי ממס מלך צריכין לנטירותא. וכן אינן יכולין לפטר מדין מבריה ארי מנכסי חבירו ופורע חובו של חבירו. דבכלל דברים אלו כציבור הן והרי הן כשאר בני העיר. ואין יכולין לומר לפרנסי הקהל אין אנו חייבין מפני שאתם מבריהין ארי מנכסנו או פרעתם חובינו לפי שהפרנסין ממונין וכאפטורופוסין מממונם הם. אבל עיקר המס עדיין מחלוקת במחלוקת שנויה. עכ"ל.

וכתב מהרשד"ם שנמצא דעת הרשב"א שכל המוציא עבור הצלת חבירו, וכגון אם הוציא כדי להציל בית חבירו מנפילה. אם היה שלא מדעת חבירו, והאיש שהוציא את הממון אינו ממונה לכך. אין חייבים לשלם לו הוצאותיו. עוד כתב המרשד"ם, שכן הוא דעת רש"י (גיטין נח ע"ב ד"ה אין בו), שכתב שם על אודות מי שקנה קרקע ישראל שהיתה ביד גוי גזלן. שבעל הקרקע נוטל קרקעו בחינם, כיון ש'עדיין לא באה לו שעה לכופו', היינו שבעל הקרקע עדיין לא הספיק לכופ את הגוי להשיב לו הקרקע, ומכל מקום, עדיין קרקע שלו היא.

ובעיקר הדבר, יש לעיין בדברי המהרשד"ם. שהרי הרשב"א לא כתב על מי שהציל מהפסד ברור. אלא על הוצאה לצרכי ציבור כדי למנוע חשש הפסד. ובכה"ג לכו"ע אם אינו ממונה על הציבור, כל אדם רשאי לומר מי יימר שההפסד היה בא לבסוף. והרי זה

ממש מבריה ארי שאפשר שהארי לא היה טורף. ועל כן רק אם הוא ממונה על הציבור, רשאי הוא להוציא הוצאות וליטול הוצאותיו מהציבור. שהרי ממונה הוא להחליט אם להוציא הוצאות או לא. וסתם אדם שהוציא שלא מדעת הציבור, אין לחייב את הציבור לשלם עבור זה. ובדעת רש"י, אפשר שכתב לפטרו מטעם שבעל הקרקע יוכל לומר למי שקנה את הקרקע, שאם לא היה קונה אותה, למחר היה מזדמן בידו לכפות הגוי ליתנה לו בחינם. וכן נראה דברי רש"י שכתב שלא באה לו שעה לכופו, משמע שעדיין ממתין היה לשעת הכושר לכפות את הגוי. עוד אפשר לחלק ולומר שכל מה שאנו אומרים שמי שבא להציל ממון חבריו, נוטל הוצאותיו, אינו אלא רק אם נתן המעות כדי להציל חבריו. והרי הוא כעין שלוחו של אדם שלא מדעתו, שאם הוא לזכותו, הרי דינו כשליח, מטעם זכין לאדם שלא בפניו. ואנו אומרים שזכות הוא לו. אמנם באותה שקנה מהגוי, לא קנה כדי להציל את הקרקע, אלא רצה את הקרקע לעצמו, ואין זה שליח של בעל הקרקע לחייבו לשלם הוצאותיו.

ועוד יש להקשות בעיקר הדבר, שהרי מצאנו כמה אופנים שאם אדם הוציא מעות להציל נכסי חבריו, נוטל הוצאותיו. כמש"כ בתוס' שהובא לעיל. וקשה לשיטת המהרשד"ם, היאך ניישב כל אותם אופנים שנתבאר בגמ' שחייב לשלם הוצאותיו. ומכל מקום, המהרשד"ם הביא דעת הרא"ש שהובא בטור שחייב לשלם הוצאות בכל מי שבא להציל, גם אם אינו ממונה על הציבור.

והרמ"א כתב (שו"ע חו"מ סי' רסד סעיף ד, ובשו"ת סי' פו) שאם אדם ירד רק כדי להציל ממון שלו, ואגב זה, אחר שכבר ירד והוציא הוצאות הציל גם את של חבריו. ולא הוסיף הוצאות עבור חבריו. אין חייבים לשלם לו הוצאותיו. ואם מתחילה ירד על דעת שניהם, והוציא הוצאות נוספות כדי להציל גם את של חבריו, וכן גם אם לא היה אפשר להציל את שלו לבד, והיה מוכרח להציל של שניהם יחד. או אפילו אם היה אפשר להציל את שלו לבד. אמנם ידע שהפעולה שעושה תסייע לשניהם יחד. בכל אלו אם הציל בפועל גם את של חבריו, יש לשלם לו חצי הוצאותיו, כדין יורד לשדה חבריו ברשות, שמקבל ההוצאה. והרמ"א הביא דברי מהר"מ פאדווא"א שאם הוציא הוצאות להציל אנשים ממאסר, חייבים לשלם לו.

וכתב הרמ"א וז"ל, לכן יש מי שפסק, מי שהציל ספריו וספרי חבריו, אם לא הוצרך להרבות הוצאות בשביל חבריו אין חבריו חייב לשלם לו כלום. כיון שהוא בגדר זה נהנה וזה לא חסר. שהרי ירד להציל רק את שלו, ואגב זה הציל גם את של חבריו. ואף שבעלמא במקיף וניקף, אם אדם הקיף שדה שלו בגדר, ואגב זה חבריו נהנה שהשדה שלו הוקפה אף היא. חייב. ואינו יכול לומר שהמקיף עשה רק לצורך עצמו. ובטעם הדבר נתבאר בגמ' שהוא בגדר חסר, שהמקיף אומר לניקף 'את גרמת לי הקיפא יתירא'. (היינו שהוא בגדר חסר, שאנו רואים את השדה של הניקף כאילו גרמה שההיקף יהיה גדול יותר ויהיה הוצאה עבורו). עוד כתב הרמ"א, ונראה לי דווקא שירד תחילה להציל שלו, אלא שהציל גם כן של חבריו עמו. אבל אם ירד על דעת שניהם חייב ליתן לו מה שנהנה, מאחר שהציל של חבריו.

וצריך עיון בביאור עיקר הדבר, שהרי אם היה יורד להציל ממון חבריו לבד. שראה שיש להציל ממנו שלא יאבד. הרי הוא ככל מוציא הוצאות כדי להשיב אבידתו, שיש לשלם לו, כדין יורד לשדה חבריו, שמשלם ההוצאה או השבח. הפחות מביניהם. וכן הדבר הזה, שאם הוציא והשביח על ידי מניעת הפסד, נוטל ההוצאה או השבח. הפחות מביניהם. והרי היורד כעין שליח של בעל השדה. ואנו אומרים שנחשב הדבר שבעל השדה שלח אותו להציל ממנו. ואף שהוא שלא מדעתו, הרי זכין לאדם שלא מדעתו.

אך אם בא לעסוק בשלו, ואגב זה עסק גם בשל חבריו, ולא הוציא כלום עבור זה שעסק גם בשל חבריו. והיה זה בבחינת נר לאחד נר למאה. הרי אם הם שותפים, או שהוא ממונה לטפל עבור חבריו. הרי הוא כשליח שלו. שלעולם כל שותף הוא גם שליח של כל השותפים להוציא את הנדרש עבור ממון השותפות. אמנם אם אינם שותפים, ואינו ממונה. הרי אם היינו באים לשאול את בעל השדה אם חפץ הוא לשלוח את האיש שירד להצילו, ואם רוצה הוא לשלחו להוציא ממון עבור שניהם. פשוט הדבר שהיה אומר שאינו חפץ בכך. שהרי חבריו מוציא ממנו להציל את של עצמו, ואגב זה יציל גם את שלו ככל משיב אבידה. ולמה לו לשלחו להוציא ממון עבורו, כאשר חבריו יציל את ממון עצמו, ואגב זה ינצל ממון חבריו עימו.

עוד יש לדון בעיקר הדבר, שהרי טעם החיוב בהוציא עבור הצלת חבריו, משום גדר יורד לשדה חבריו שלא ברשות, שהוי זה ככל גדר זה נהנה וזה חסר, ומשלם שבח או הוצאה, הפחות מביניהם. ולכאן יש לומר שבכה"ג אינו בגדר הוצאה כלל. היינו שאם הוציא עבור עצמו ועבור חבריו, כאשר מי שבא להציל לא היה שותף של חבריו שהצילו עימו, ולא היה שליח שלו או ממונה עבורו. לכאן אינו בגדר הוצאה עבור חבריו. שהרי הוציא הכל לעצמו. כיון שהוא עצמו צריך לכל ההוצאה. אינו בגדר זה חסר, שהרי לא חסר כלום בשביל חבריו. ונמצא שכאשר יבוא לבקש חלק בהוצאה, יאמר לו חבריו שלא הוציא כלל עבורו, ולפיכך אינו חייב כלום.

עוד יש להקשות, שהרי במקיף וניקף, שלאחד היו שלוש שדות והקיפם בגדר, ועל ידי זה שכינו בעל שדה אחת הוקף ונהנה מהגדר. ונתבאר שאם הניקף עמד וגדר את הרביעית, הכי זה מוכיח שהוא נהנה מהגדר של השלוש שנעשו כבר, וחייב לשלם עליהם. (ב"ק כ ע"ב) מצאנו שהמקיף עשה עבור שניהם, והניקף בגדר נהנה. ואעפ"כ אנו אומרים שהניקף חייב, רק משום שהמקיף אומר לו את גרמת לי הקיפא יתירא. היינו שלולא זה שהניקף גרם להוצאה הזו, הניקף היה פטור מלהשתתף בהוצאת הגדר, כיון שהמקיף היה בגדר לא חסר, ורק משום שהמקיף אומר לניקף את גרמת לי הקיפא יתירא, נחשב הדבר שהמקיף חסר בשביל הניקף (כפירש"י שם). ולפי זה בכל מקום שהמציל לא יכול לומר שהוציא יותר עבור חבריו, אין חבריו חייב להשתתף עימו בהוצאה זו, גם אם עשה עבור שניהם.

ומאחר והרמ"א הביא דברי הראשונים. וז"ל, לכן יש מי שפסק, מי שהציל ספריו וספרי חבריו, אם לא הוצרך להרבות הוצאות בשביל חבריו אין חבריו חייב לשלם לו כלום. למעשה אפשר שיש לומר שגם אם הוציא עבור עצמו וגם עבור חבריו, ולא הוסיף בהוצאות עבור חבריו. אין לחייב עבור אותה הצלה.

ומכל מקום, אם היה צריך להוסיף הוצאה מועטה עבור חבריו, באופן שאם היה עושה עבור עצמו לבד, לא היה צריך לתוספת זו. יש לומר שמגלגלין עליו את הכל. ונוטל חצי מכל ההוצאה, או כל ההנאה שחבריו נהנה. הפחות מביניהם. כדין הדר בחצר חבריו שלא מדעתו, שאם היה שם שחרוריתא דאשייתא, לכו"ע נוטל כל דמי השכירות, היינו כל מה שנהנה (חו"מ סי' שסג). אך לא יטול יותר מחצי ההוצאה, שהרי שניהם יחד נהנו מאותה הוצאה, ולפיכך יחלקו בהוצאה זו.

ובגדר שותף שאם הוציא עבור השותפות, השותפים כולם חייבים להשתתף. אין חילוק בין אם היה זה שותף בעסק או בקרקע שהיא של שניהם ממש. או שכל אחד יש לו בית לבדו, והם שותפים בחצר שהיא של שניהם. וכגון האידנא, שניים שיש להם בית דירה בבניין אחד, שהם שותפים בכניסה לבניין וכן הם שותפים בכל שאר חלקי הבניין שאינם הדירות שלהם עצמם. היינו שותפים בגג המשותף וכו'. בכל אלו הרי זה גדר שותפים, שאם הוציא כדי להציל, כולם חייבים להשתתף עימו.

העולה בידינו מכל הנ"ל. אם אדם הוציא עבור הצלת ממון חבריו, ובאמת הציל ממונו של חבריו. חבריו חייב לשלם לו כל הוצאתו. ואם הוציא עבור כמה בני אדם, כולם חייבים לשלם לו. ואם הוציא עבור עצמו ועבור חבריו. אפשר שחבריו פטור משלם לו. ואם היה צריך להוסיף עוד קצת בהוצאה עבור חבריו, מגלגלין עליו את הכל, ויטול חצי מכל ההוצאה. אך אם היה שותף שלו, בין אם שותף ממש, ובין אם שותף על ידי שהם שותפים באותה חצר ובא להציל את החצר מנזק. או שהיה ממונה עבורו. חייב לשלם הוצאותיו, שנחשב הדבר שעשה עבור שניהם.

פניני פז / הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'אדני פז' על סוגיות הש"ס

מדוע נענש יעקב בלקיחת דינה

וַיָּקָם בְּלִילָהּ הוּא וַיִּקַּח אֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת־שְׁתֵּי שַׁפְּחֹתָיו וְאֶת־אֶחָד עֶשֶׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֹר אֶת מִצְרַיִם וַיֵּצֵא יָעֶקֶב עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה עֵשׂוּ בָא וְעַמּוּ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיַּחֲזֵק אֶת־הַיְלָדִים עַל־לְאָה וְעַל־רָחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשַּׁפְּחוֹת (לג, א)

רש"י מבאר שהטעם שמנה הכתוב רק אחד עשר מילדי יעקב הר"ז משום: שיעקב החביא את דינה בתיבה ונעל בפניה והטעם 'שלא יתן בה עשו עיניו, ולכך נענש יעקב שמנעה מאחיו שמא תחזירנו למוטב, ונפלה ביד שכם', ע"כ.

ויש להבין טעמו של דבר, מדוע נענש יעקב בדבר, והרי אף שרה טענה שיש להרחיק את ישמעאל מיצחק בכדי שלא ישפיע עליו, והדבר כלל אף גירוש ישמעאל אע"פ שהיה בן לאברהם, ובמה יעקב עשה שונה בכך שרצה לשמור על דינה.

ותגדל השאלה שהרי לא היה וודאות שדינה תוכל להחזיר את עשיו, וכדברי רש"י שהיה זה רק 'שמא' ומאידך גיסא, יצחק ורבקה לא הצליחו להשפיע על עשיו וזה 'וודאי', ומדוע אם כך יש טענה על מעשי יעקב שהעדיף לחשוש מחמת הוודאות והניסיון שהיה בהחזרת עשיו בתשובה, על פני הספק 'שמא' דינה תוכל להחזיר את עשיו בתשובה.

ב.

אפשר לומר שכאשר אין השגה בספק אין חובת השתדלות ויש לסמוך על ה'

ובהקדם לזה, במדרש רבה בפרשה, ובעוד מקומות מבואר שעם כל שבט שנולד נולדה תאומה עימו, שישאנה. מלבד שנים, דינה ויוסף, שלא נולד תאום עבורם, והטעם לכך שליוסף יועד משמים 'אסנת בת פוטיפרע' שמבואר במדרש בפרשת מקץ, שהיא היתה בת דינה שהתעברה משכם בן חמור. ולדינה למעשה לא יועד אף אחד מן השבטים, וכתב במדרש שלכן נראה שמה 'דינה' על שם דין ומשפט. כלומר שמראשית היווצרותה מסלול חייה אמור היה להיות באופן של דין.

ומעתה אולי אפשר לומר בזה, עד כמה שאפשר להבין ע"ד משל ממה שמובא בכתובים את עומק הדברים, שמאחר ולא היה ברור ליעקב מי הוא זה שישא את דינה היה לו להניח לידי שמים להחליט בדבר זה, ובמידה מסוימת להעדיף את עשיו מאחר, שהרי עשיו היה מהול, והיה נושאה בהיתר, ויתכן ואף היתה מחזירתו למוטב, לא כן אדם אחר שאין לידע האם היה לו כל אלו צדדי 'ההיתר', וכן מבואר במדרש שמטעם זה נענש יעקב שנשאה לבסוף שכם.

ואפשר להסביר זאת ביתר עומק, שכאשר יש לאדם התלבטות או נסיון, וצרה, הרי שחובת ההשתדלות מונחת לפתחו כל זמן וצדדי הספק והשלכותיהם הם ברי השגה, אך

כאשר אין לו השגה בצדדי הספק, אין לו חובת ההשתדלות ועליו לסמוך על הקב"ה שינהיג את עולמו בטוב.

והרי שהספק במקרה של דינה האם לאפשר מציאות שעשיו ישא את דינה או לא, היה ספק שההתלבטות בו היא לא ברת השגה, שהרי אם לא ישאנה עשיו אין ידיעה מי ישאנה יתכן שאף גרוע מכך, ומאידך יתכן שתחזיר את עשיו בתשובה, ומשום כך היה צריך יעקב לסמוך על הקב"ה שינהיג את עולמו בטוב.

ג.

אין רע יורד מן השמים

אכן שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריאה, ואע"פ שבפשוטו של מקרה נראה שיעקב נענש ששכם בן חמור לקח את דינה אכן במדרש מבואר שהתוצאה היתה שתהיה בת שתינשא ליוסף.

שהנה לאחר שנולד לדינה בת מהיותה עם שכם כתב לה יעקב אבינו קמיע שישמור עליה, והשליכו אותה בחומת מצרים ומצאה פוטיפר ומתוך שגידלה נקראה ביתו, וכאשר יוסף התמנה למלך מצרים זרקה את הטס אליו ובירר של מי הטס (הקמיע) ועי"ז נשאה.

ומצינו למדים מכך את מה שאמר הבעש"ט 'שאין רע יורד מן השמים' כלומר אף אם במציאות הנהגת ה' נראית כדבר שיש בו קושי, כלקיחת דינה אחות השבטים למעשה קלון ע"י איש תועבה, וכן חייה של אסנת בת דינה שהיו בריחוק ממשפחתה, אכן הקב"ה סביב בזה שע"ז תולד אסנת בת דינה להיות אשת יוסף הצדיק.

פניני תרגום יונתן / מכתבי הרב מאיר שפירא ז"ל בעריכת הרב מאיר פרידמן

ויירא יעקב מאד | למרות ההבטחה יעקב פחד מזכות כיבוד
אב של עשיו

ויירא יעקב מאד ויצר לו ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות
(לב, ח)

קשה למה ירא יעקב, הלא ה' הבטיחו (לעיל כח, טו) ששיבנו בשלום לבית אביו?
רש"י פירש עפ"י חז"ל: "נתמעטו זכויותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי, לכך אני
ירא שמא משהבטחתי נתלכלכתי בחטא, ויגרום לי להמסר ביד עשוי".

ואילו האב"ע פירש: "וזה תשובה לשואלים למה פחד למרות ההבטחה, וידענו שעוון קטן
גדול נגד העושה הגדול, ופחד שמא חטא או שגג במחשבתו, שהרי משה שנשלח לגאול
את ישראל כמעט נהרג בדרך בשגגתו"

וראה ברמב"ן (האמונה והבטחון פרק א) שיעקב חשש על העם אשר איתו והצאן והבקר,
אך עליו ועל בניו לא חשש כי האמין בהבטחה.

ת"י מפרש באופן אחר:

ודחיל יעקב לחדא, על דלא עסק עשרין שנין ביקרא דאבוי, ועקת ליה, ופליג ית עמא
דעמיה וית ענא וית תורי וגמליא לתרין משרין, למוהבות לאה ולמוהבות רחל.

[ויירא יעקב מאד, בגלל שלא עסק במשך עשרים שנים אלו בכבוד אביו, וצר לו, וחלק את
העם אשר עמו ואת הצאן ואת השוורים והגמלים לשני מחנות, למתנת^כ לאה ולמתנת
רחל].

ת"י מבאר שיעקב חשש שמא איבד את זכותו בגלל שלא עסק בכל השנים הללו בכבוד
אביו. ויש להתבונן דהלא יעקב הלך לבית לבן במצוות אביו ואמו, ובמצוותם היה צריך
להישאר שם עד אשר תשלח אמו לקרוא לו כנאמר: (כו, מה) "עד שוב אף אחיך ממך ושכח

י. וכו' בברכות (ד.): "דרכי יעקב בר אידי רמי, כתיב, 'והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך' וכתוב ויירא יעקב
מאד' [והיאך חשש אחר שהקב"ה הבטיחו] אמר, שמא יגרום החטא".

י. וראה במפרשים עוד פירושים רבים בשאלה זו.

כ. לכתובתה.

ט. בדומה לזה מסביר ת"י הטעם שירא אברהם אחר מלחמת המלכים, שמא כלו זכויותיו, ובפעם אחרת לא יוכל
להתגבר על אויביו: "או דלמא בזמנא ההוא אשתכח עמי אגר זכון קלילין ונפלו קדמי ובזמנא תניינא לא משתכח
עמי אגרא ויתחל בי שום שמיא" [שמא בזמן ההוא נמצאו עמי שכר זכויות מעטות - ונפלו (אויבי) לפני, ובזמן אחר
לא ימצא בי שכר (ואפול לפנייהם) ויתחלל בי שם שמים].

אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לּוֹ וְשַׁלַּחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם, וְאִם כֵּן בַּהֲיוֹתוֹ בְּבֵית לְבֵן קִיִּים אֵת אֲשֶׁר נִצְטוּוּהָ, וּמִדּוּעַ חֲשַׁשׁ כַּעַת עַל שֶׁלֹּא עִסַק בְּכִיבוּד אֲבִי?

אֲכֵן בַּת"י לְהֵלֵךְ עַל הַפְּסוּק (יב) "הֲצִילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֲשׂוֹ כִּי יִרְא אֲנֹכִי אֶתְּו" מִתְּבָאֵר הַדְּבַר, דִּהְנָה ת"י שֶׁם הוֹסִיף: "אֲרוּם מִסְתַּפִּי אֲנָא מִנִּיהָ דְּהוּא עִסַק בְּאִיקְרָא דְּאָבוּי" [כִּי מִפְּחַד אֲנִי מִמֶּנּוּ, כִּי הוּא עִסַק בְּכִבוּד אֲבוּי].

כְּלוּמַר הַפְּחַד שֶׁל יַעֲקֹב לֹא הִיָּה מוֹרַכֵב רַק מִמָּה שֶׁהוּא לֹא עִסַק בְּכִיבוּד אֲבִי שְׁבוּזָה לֹא הִיָּה כֹּל חֲטָא כְּאִמּוֹר, אֲלֹא יַעֲקֹב פָּחַד מִמָּה שֶׁעֲשׂוֹ עִסַק בְּכִיבוּד אֲבִי, וְחֲשַׁשׁ שֶׁתַּעֲמוּד לּוֹ זְכוֹת זֹו לְגַבוּר עֲלָיו, לַמְּרוֹת הַהַבְּטָחָה שֶׁהוּבְטָחָה לּוֹ.

וְכִיו"ב מוּבָא בַּמְדַּרְשׁ (יִלְקוּט שְׁמַעוֹנִי רִמּוֹ קִלְא):

אִמַר... כֹּל הַשָּׁנִים הִלְלוּ הוּא יוֹשֵׁב וּמְכַבֵּד הוֹרִיו, תֹּאמַר שֶׁהוּא בֹא עָלַי מִכַּח כְּבוֹד אֲבִי. וְכֵן בַּמְדַּרְשׁ לְקַח טוֹב:

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מִלְאָכִים לִפְנֵי, אִמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָן, בֹּא וּרְאֵה בְּצַדִּיקִים כַּמָּה מִתִּירָאִים מִן הַחֲטָא, שֶׁאַחַר כֹּל הַהַבְּטָחוֹת שֶׁהַבְּטִיחַ הַקַּב"ה אֶת יַעֲקֹב אֲבִינוּ הִיָּה מִתִּירָא מַעֲשׂוֹ, וְשַׁלַּח לִפְנֵי מִלְאָכִים. וְלָמָּה הִיָּה מִתִּירָא, אִמַר, זֶה עֲשָׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה שֶׁלֹּא רִאִיתִי אֶת אֲבִי וְלֹא שִׁימַשְׁתִּי אוֹתוֹ, שְׁמָא יִגְרוּם הַחֲטָא וַיַּעֲמוּד עָלַי וַיַּהֲרֹגֵנִי, שֶׁעָמַד לִפְנֵי אֲבִי וּשְׂרַתוֹ, לְפִיכַךְ וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מִלְאָכִים. (בְּרַאשִׁית לֵב ד')

יֵשׁ שְׁכַתְּבוּ שֶׁת"י שֶׁאֲבִי פִירוּשׁ זֶה מִכַּךְ שֶׁהַמִּילָה 'מֵאֲד' עוֹלָה בְּגִימַטְרִיא 45 שְׁזֶה גַם הַגִּימַט' שֶׁל 'כִּיבוּד אֲבִי' (נַחֲלַת מִשָּׁה). וַיֵּשׁ שְׁכַתְּבוּ שֶׁהַדְּקוּק הוּא מֵהַלְשׁוֹן מוֹרָא 'וַיִּירָא יַעֲקֹב' שֶׁהוּזְכָּרָה כֹּאֵן וְאֵף לַעֲנִין כִּיבוּד אֲבִי וְאִם - 'אִישׁ אִמּוֹ וְאֲבִיו תִּירָאוּ'.

גוֹדֵל כַּח זְכוֹתוֹ שֶׁל עֲשׂוֹ בְּמִצּוֹת כִּיבוּד אֲבִי

וְהִנֵּה זְכוֹת מִצּוֹת כִּיבוּד אֲבִי שֶׁל עֲשׂוֹ, עֲמָדָה לּוֹ לְרִשְׁתָּהּ אֶת הַר שְׁעִיר, עַד כַּדִּי שְׁבַעַת שְׂרַצוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲבוּר בְּאַרְצוֹ בְּדַרְכָּם אֶל הָאָרֶץ, הוֹזְהִירָם ה' בְּאַזְהָרָה חֲמוּרָה (דְּבָרִים ב, ה): "אֶל תִּתְּגָרוּ בָּם כִּי לֹא אֶתֶּן לָכֶם מֵאַרְצָם עַד מִדְּרָךְ פֶּה רֶגֶל כִּי יִרְשָׁה לְעֲשׂוֹ נְתַתִּי אֶת הַר שְׁעִיר". הַסִּיבָה שֶׁקִּיבֵל עֲשׂוֹ יִרוּשָׁה זֹו, מִבּוֹאֲרַת בַּת"י שֶׁם:

"מִטּוֹל אִיקְרָא דְּעֵבֵד לְאָבוּי" - [בְּגַלְל הַכְּבוֹד שֶׁעָשָׂה לְאֲבוּי].

וְכַךְ מִבּוֹאֵר בַּמְדַּרְשׁ (דְּבָרִים רַבָּה פִּרְשָׁה, טו):

"אִמַר רַבִּי יוֹדֵן בֵּינָן שְׁבָאוּ יִשְׂרָאֵל לְעֲשׂוֹת עִמּוֹ מִלְחָמָה, הִרְאָהוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשָּׁה אוֹתוֹ הַר שֶׁהָאֲבוֹת קְבוּרִים בּוֹ, אִמַר לּוֹ, מִשָּׁה, אִמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, אֵינִן אַתֶּם יְכוֹלִין לְהַזְדַּוֵּג

ל. רִאֵה בְּכִלֵּי יִקָר שְׁפִירֶשׁ שִׁיעֲקֵב הַסִּיחַ דַּעְתוֹ מִבֵּית אֲבוּי: "וַיִּצֵא יַעֲקֹב - ...עוֹד כָּתַב לְשׁוֹן וַיִּצֵא, שֶׁהַסִּיחַ דַּעְתוֹ לְגַמְרֵי מִבֵּית אֲבוּי, וְלִכֵּן נִעֲנַשׁ עַל כֹּ"ב שְׁנַיִם שֶׁלֹּא כָבַד אֲבוּי וְאִמּוֹ, וַיּוֹסֵף הַרְגִישׁ שֶׁהַסִּחַת דַּעְתוֹ מִבֵּית אֲבוּי הִיָּתָה בַּהֲשַׁגְחָה, וְאִמַר כִּי נִשְׁנִי אֲלֵקִים וְגו'". (בְּרַאשִׁית כַּח ז')

לו, עַד עֲכָשׁוּ מִתְבַּקֵּשׁ לוֹ שְׂכָר הַכְּבוֹד שֶׁכָּבַד אֶת אֱלֹהֵי שְׂקִבּוּרֵינָּהּ בְּהָר הַזֶּה, מִנִּין, מִמָּה שֶׁקָּרִינוּ בְּעֵינֵינוּ, רַב לָכֵם סֵב אֶת הָהָר הַזֶּה לֹא.”

ואכן בני ישראל לא עברו בהר שעיר ונאלצו לסובב את ההר כנאמר (ב, א): “ונסב את הר שעיר ימים רבים”.

עוד נוכל ללמוד על גודל זכות מצות כיבוד אב של עשיו, דהנה בבעל הטורים על הפסוק (דברים ב, ב) “רב לָכֵם סֵב אֶת הָהָר הַזֶּה פָּנּוּ לָכֵם צְפֹנָה”, כותב:

רב לָכֵם סֵב, תגין על הסמ"ך לפי שכיבד את אביו שהיה בן ס' בלדת אותו, ולכך עתיד להחריב בהמ"ק שהוא ס' אמות.

כלומר הכח של עשו להחריב את בית המקדש, הוא בזכות הכבוד שכיבד את יצחק!

עוד מצינו בנביא (זכריה ב, יב), שהקב"ה הבטיח לזכריה הנביא, שיד של גוי, שהורמה על יהודי, תקבל את עונשה - “כִּי כֹה אָמַר ה' צְבָאוֹת, אַחַר כְּבוֹד שְׁלַחְנֵי אֶל הַגּוֹיִם הַשְּׁלָלִים אֶתְכֶם, כִּי הִנֵּנִי בְּכֶם נֹגֵעַ בְּבִבְתַּי עֵינֹו”

וברש"י הביא ב' פירושים, מהו 'אחר כבוד'. פירוש א' א - אחר כבודכם, אני שלוח להגדיל לכם כבוד. ומדרש אגדה, אחר כבוד - אחר שאשלם לעשו כבוד שכיבד את אביו.

כלומר שאף בימי זכריה שהם שנים רבות לאחר מות עשו, עדיין לא קיבל עשיו את כל שכרו על הכבוד שכיבד את אביו!

כיצד כיבד עשיו את אביו שזכה על ידי זה לזכות כה גדולה?

במדרש מתואר גודל דקדוקו של עשיו במצות כיבוד אב:

“אָמַר רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל כָּל יְמֵי הַיִּיְתִי מִשְׁמַשׁ אֶת אָבִיא וְלֹא שְׁמַשְׁתִּי אוֹתוֹ אֶחָד מִמֵּאָה שְׁשִׁמְשׁ עֲשׂוֹ אֶת אָבִיו, אָנִי בְּשַׁעַה שֶׁהַיִּיְתִי מִשְׁמַשׁ אֶת אָבִיא הַיִּיְתִי מִשְׁמַשׁוּ בְּבִגְדֵי מְלָכִין, וּבְשַׁעַה שֶׁהַיִּיְתִי יוֹצֵא לְדַרְךְ הַיִּיְתִי יוֹצֵא בְּבִגְדֵי נְקִיִּים, אֲבָל עֲשׂוֹ בְּשַׁעַה שֶׁהָיָה מִשְׁמַשׁ אֶת אָבִיו לֹא הָיָה מִשְׁמַשׁוֹ אֶלָּא בְּבִגְדֵי מְלָכוֹת, אָמַר אֵין כְּבוֹדוֹ שֶׁל אָבִיא לְהִיּוֹת מִשְׁמַשׁוֹ אֶלָּא בְּבִגְדֵי מְלָכוֹת.” (ב"ר פרשה סה טז)

ויותר מזה נאמר בזוהר (סו"פ תולדות קמו) וז"ל: “פתח רבי ייסא ואמר 'בן יכבד אב ועבד אדוניו' דא עשו, דלא הוה בר נש בעלמא דיוקיר לאבוי כמה דאוקיר עשו לאבוי” [פתח רבי ייסא ואמר את הפסוק 'בן יכבד אב ועבד אדוניו' זה עשיו, שלא היה אדם בעולם שכיבד את אביו כמו עשיו].

ובספר חסידים (סי שמא) כתב: “שיעקב התבונן ולמד מעשיו שהיה מסתכן לילך למדבריות שהם מקום סכנה מהחיות כדי לפרנס את אביו, והוסיף: שכל זה נכתב כדי

כא. וראה עוד בבראשית רבתי לו, כט. ובעל הטורים (דברים שם): “ירושה לעשיו בגימטריא בשביל מצות כיבוד”.

להודיע לישראל אך לטרוח כדי לפרנס לאביהם והאיך שיהיו זהירים לקיים מצות אביהם לב³¹.

ויחץ את העם - חלוקת למחנות לצורך הצלת הממון
עוד מבואר בת"י שיעקב חילק את רכושו 'למתנת לאה ומתנת רחל', כלומר לכתובתם, מה שמלמד לכאן שכל החלוקה שהיתה בשלב זה היתה חלוקה ממונית לצורך הצלת הממון, ואילו החלוקה של הילדים והנשים, נעשתה בשלב מאוחר יותר כמפורש בפסוקים להלן.

ולפ"ז מה שנאמר שיעקב חצה את העם אשר איתו, פירושו רק את העבדים והשפחות ולא את בני ביתו.

וכן משמע ברמב"ן ובספורנו, שהפסוק כאן מדבר רק על חציית השלל בין ב' המחנות. אך ברבנו חיי נראה ששני הפסוקים מדברים על אותה חציית המחנות.

וַיֹּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ | יַעֲקֹב נִתְבַּע עַל שְׂלָא עִישׁר מִבְּנֵי לֵה

לֵב, כִּה וַיִּוֹתֵר יַעֲקֹב לְבָדוֹ וַיֹּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשְּׁחָר:

על מה נאבק עמו המלאך עד עלות השחר?

רש"י הביא פירוש רבותינו שהמלאך הוא שרו של עשיו, ולפ"ז נאבק עמו על רקע המריבה בינו לבין עשיו³².

ת"י מפרש בענין אחר:

וַאֲשֶׁתָּאֵר יַעֲקֹב בְּלַחֲדוּי מַעֲיִבְרָא לְיוֹבְקָא וְאִתְבַּחַשׁ מְלֹאכָא עִמִּיהָ כְּדָמוֹת גְּבַר וְאָמַר הֲלֵא אִמְרַת לְעֵשְׂרָא כָּל דִּילָךְ וְהָא אֵית לָךְ תְּרִיסַר בְּנִין וּבִרְתָּא חֲדָא וְלֵא עֲשֵׂרְתִּינִין מִן יַד אֶפְרַיִם אַרְבַּע בּוֹכְרִין לְאַרְבַּע אִימָהֶתָּא וְאִשְׁתִּיירוּ תַּמְנִיָּא וְתַנָּא לְמַמְנֵי מִשְׁמַעוֹן וְסֻלִּיק לְוֵי בְּמַעֲשָׂרָא עֵנִי מִיכָאֵל וְאָמַר רְבוּנִיה דְּעֵלְמָא דִּין הוּא עַדְבָּךְ וְעַל עֵיסַק פְּתַגְמִיָּא הָאֵילִין אֲשֶׁתְּהִי מִן הָאֵל לְנַחֲלָא עַד מִיִּסַק עִמּוֹד קְרִיצָתָּא:

[ונשאר יעקב לבדו מעבר ליבק, ונאבק מלאך עמו כדמות איש, ואמר הלא אמרת לעשר את כל אשר לך והנה יש לך שנים עשר בנים ובת אחת ולא עישרתם, מיד הפריש ארבעה בכורים לארבע אמהות, ונשארו שמונה, ושנה וחזר למנות משמעון ועלה לוי במעשר, ענה מיכאל ואמר רבונו של עולם זה הוא גורלך, ועל אודות הדברים האלה השתהה מהלאה לנחל עד עלות עמוד השחר].

מבואר בת"י שהמלאך בא להוכיח את יעקב על כך שנדר לעשר מכל מתנת ה', ולא עישר את בניו. ומיד יעקב עישר וכו'.

³¹ על השאלה המתבקשת הכי צד יתכן שעשיו שהיה כה מושחת כיבד את אביו בצורה כה מיוחדת, ראה ביאור נפלא במכתב מאליהו (חלק ג עמוד צה).

³² גם בת"י להלן (לג, יז) פירש שיעקב אמר לעשיו שפגש את השר שלו, וצ"ע שכאן פירש ת"י שהמלאך בא להוכיחו וכלל לא היה שרו של עשיו. וראה עוד ברשב"ם והחזקוני שפירשו את ענין המלאך באופן אחר עיי"ש.

וצ"ע שעדיין לא הגיע עת קיום הנדר וכמו שמבואר להלן בת"י (לג, כ) שיעקב עישר מכל אשר לו כשהגיע לשכם והקריב קרבנות (ואולי הביא המעשר על המזבח) כי אז היה זמן קיום הנדר ששב בשלום אל בית אביו. וא"כ בשלב זה כלל לא הוצרך לעשר.

עוד צ"ע היכן מצינו שמעשרים בנים (ואולי מכיון שיעקב אמר 'כל אשר תתן לי' ומשמע מכל הדברים כולם). ומ"מ צ"ב לדברי ת"י מנין שמי שאין לו כדי מעשר יש לו לשוב ולמנות מההתחלה כדי לעלות למנין עשרה?

עוד צ"ב שבתוכחת המלאך הזכיר שיש לו גם בת ואילו יעקב לא מנה אותה במנין המעשרות?

ויתכן שהביאור בדבריו הוא שהרי המעשר היה מה שייחד יעקב את לוי לשרת לפני ה' ולהיות מיוחד לעבודתו. ואכן לא היה כל חיוב כזה מצד הלכות מעשרות, אלא שהמלאך גילה ליעקב שיש עליו תביעה מדוע לאחר שקיבל שנים עשר בנים ובת. דהיינו ריבוי ברכה בזרעו לא ייחד את אחד מהם לשרת ולעבוד לפני ה', על דרך מה שהבין מעצמו ונדר כל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. שראוי להפריש מהברכה אשר נתן ה' עשירי לה'.

ולכך כאשר שמע זאת יעקב עמד והפריש מיד, ואכן זה לא היה שייך לנדר, ואף אין לזה שייכות להלכות מעשר בהמה. אלא שיעקב לא ידע את מי להפריש ולכך בחר לעשות זאת בדרך שעושים מעשר בהמה שהעשירי קודש. והיות וסילק את הבכורות שאינם עולים למנין עשרה נותר ללא עשרה, לכך שב ומנה מההתחלה דאמנם מצד הלכות מעשר אין חיוב כזה, אך יעקב לא חיפש לקיים 'חיוב' אלא ביקש לעשות את רצון ה' ולייחד את אחד הבנים לעבודתו, ומטעם זה לא הוזכרה כלל הבת, מפני שלא היתה מועמדת לתפקיד זה. וכל מה שהוזכרה לעיל היה חלק מהתוכה ליעקב שלא עישר למרות ריבוי הברכה שיש לו בנים ובת.

כדברי ת"י מבואר בפרקי דר"א, אלא שבדבריו ישנם כמה תוספות:

ועוד אמר המלאך ליעקב יעקב לא נתת מעשר מכל והלא יש לך בנים ולא עשרת אותם. לי מה עשה יעקב הפריש ארבעה בכורות לארבעה אמהות ונשתיירו שמנה בנים התחיל משמעון וגמר בבנימין שבמעי אמו ועוד התחיל משמעון ועלה לוי מעשר קדש לה' שנ' העשירי יהיה קדש לה' ... ירד מיכאל המלאך ונטל לוי והעלה לפני הב"ה ואמ' לפניו רבון כל העולמים זה הוא גורלך וחלקך ממעשר ופשט הב"ה יד ימינו ואמ' שיהיו לוי ובניו משרתים לפניו בארץ כמלאכי השרת בשמים

וראה בביאור הרד"ל שם שביאר באופן אחר מנין היה ליעקב עשר, שיעקב הכניס לחשבון גם את אפרים ומנשה שעתידיים להיות שבטים תחת שבט יוסף.

אלא ולפ"ז צ"ב כיצד יצא העשירי לוי, ויתכן להנ"ל שלדעת הפרקי דר"א העשירי נבחר מבלי גורל, וכאמור שכל ההפרשה כאן לא היתה מתורת חיוב והלכות מעשר. ולכך בחר יעקב את מי שהיה ראוי לתפקיד זה.

וַיִּשְׁתַּחוּ אֶרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים | היתכן שיעקב השתחוה לעשו?

לג.ג (וְהוּא עָבַר לְפָנֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אֶרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים עַד גִּשְׁתּוֹ עַד אָחִיו.

דבר תימה הוא שיעקב השתחוה לפני עשו! וכמו שהקשה הזוה"ק (ח"א קעא:):

וכי יעקב דאיהו שלימא דאבהן... היך סגיד ליה להווא רשע, דעשו דאיהו בסטרא דאל אחר ומאן דסגיד ליה סגיד לאל אחר, [וכי יעקב שהוא השלם באבות, כיצד השתחוה לאותו רשע, הלא עשו הוא מהצד של אל אחר, ומי שמשתחוה לו משתחוה לאל אחר].

עוד יש לדקדק מלשון הכתוב 'וישתחו ארצה', למה לא כתב וישתחו לאחיו. ומסיומא דקרא 'עד גשתו עד אחיו' - משמע שהשתחוה טרם הגיע לאחיו, אך לא השתחוה לפני אחיו.

בת"י מתבאר הדבר:

וַאִיהוּ עָבַר לְקִדְמֵיהוֹן, מְצַלִּי וּבְעֵי רַחֲמִין מִן קֳדָם יְיָ, וּגְחֹן עַל אֶרְעָא שְׁבַע זְמַנִּין עַד מְקַרְבֵּיהָ עַד אָחִיו.

[והוא עבר לפניו, מתפלל ומבקש רחמים מלפני ה', והשתחוה על הארץ שבע פעמים עד קרבו עד אחיו].

ממה שהוסיף ת"י לפני כן שיעקב התפלל וביקש רחמים מה' - והשתחוה, משמע שגם ההשתחויה הייתה לפני ה' ולא שהשתחוה חלילה לעשולד.

וכך מובא במדרש (בר"ר עח,ח):

"א"ר חנינא בר יצחק לא זו משתטח והולך משתטח והולך, עד שהכניס מדת הדין למדת רחמים".

ומשמע מזה שההשתחויות לא היו לכבוד עשו אלא להמתיק הדינים על ידם. והדברים מבוארים בשכל טוב:

וישתחו ארצה שבע פעמים, נגד הקדוש ברוך הוא היה משתחוה שיטה לב עשו עליו לטובה, דא"ר חנינא בר יצחק לא זו משם, משתטח והולך, עד שהכניס מדת הדין למדת הרחמים. עד גשתו עד אחיו, דימה עשו שהוא משתחוה לו, לפיכך נתגלגלו רחמיו.

¹⁴. וכן נראה מלשון הזוה"ק (הנ"ל, בהמשך דבריו): "אוף הכא 'והוא עבר לפניו', מאי 'והוא'? דא שכינתא עלאה דהוה אזלא קמיה... כיון דחמא יעקב, אמר, הא עידן לסגדא לגביה דקודשא בריך הוא דהוה אזיל קמיה, כרע וסגיד שבע זמנין. 'עד גשתו עד אחיו' ולא כתיב וישתחו לעשו, אלא כיון דחמא דהא קודשא בריך הוא אזיל קמיה כדין סגיד לקבליה בגין דלא למיהב יקר למסגד לאחרא בר מניה", [אף כאן 'והוא עבר לפניו', מהו 'והוא'? זהו השכינה העליונה שהלכה לפניו, כיון שראה יעקב, אמר, זה הזמן להשתחוות ללפני הקב"ה שהולך לפניו, כרע והשתחוה שבע פעמים. כתוב 'עד גשתו עד אחיו', ולא כתוב וישתחו לעשו, אלא כיון שראה שהקב"ה הולך לפניו, אז כרע לפניו כדי שלא לתת כבוד להתשחוות לאחר מלבדו].

וַיִּחְבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל צְוָאָרוֹ וַיִּשְׁקֵהוּ וַיִּבְכּוּ | בְּכִי שֶׁל הַתְּרַגְּשׁוֹת אוֹ בְּכִי שֶׁל כְּאֵב?

לג.ד וַיִּרְץ עֲשׂוֹ לְקִרְאָתוֹ וַיִּחְבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל צְוָאָרוֹ וַיִּשְׁקֵהוּ וַיִּבְכּוּ.

האם באמת נתהפך לבבו של עשו ונשקו בכל ליבו?

במדרש הובאו שתי דעות (בר"ר עח,ט):

נקוד עליו (על 'וישקהו'), אר"ש בן אלעזר... מלמד שנכמרו רחמיו באותה השעה ונשקו בכל לבו, אמר לו ר' ינאי אם... אלא מלמד שלא בא לנשקו אלא לנשכו, ונעשה צוארו של אבינו יעקב של שיש וקהו שיניו של אותו רשע, ומה ת"ל "ויבכו" אלא זה בוכה על צוארו וזה בוכה על שיניו.

מת"י נראה שפירש כדעה השניה שבמדרש:

וְרָהֵט עֲשׂוֹ לְקִדְמוּתֵיהָ וְגִפְיָהּ לֵיהָ, וְאֶתְרַכֵּין עַל צְוָרֶיהָ וְנִשְׁיֵק לֵיהָ וּבְכוֹן, עֲשׂוֹ בְּכָא עַל צְעָרָא דְשִׁנּוּי דְאֶתְמַזְמִיזוּ וַיַּעֲקֹב בְּכָא עַל צְעָרָא דְצְוָרֶיהָ.

נורץ עשו לפניו וחיבקו, והתכופף על צוארו ונשק לו - ובכו, עשו בכה על צער שיניו שנתנדנולי^ה, ויעקב בכה על צער צוארו^ל].

כלומר לדברי ת"י עשו לא נשקו בכל ליבו אלא כיון לנשכו, ומכיון שנעשה ליעקב נס נעשה צוארו קשה כברזל ונתנדנדו שיניו של עשו, ובכה מחמת כן.

וראה באילת השחר שהוסיף שצריך לומר שלא נעשה צוארו כברזל משעה ראשונה עוד קודם שנשכו עשו, כי א"כ לא היו שיניו מתנדנדות, ורק מפני שיכל לנשוך ותוך כדי נשיכתו נתקשה צווארו נתנדנדו שיניו. ובזה מיושב גם מדוע כאב ליעקב דלכאו' אם היה צווארו משיש אינו צריך יותר מזאת כלום.

בת"י מתבאר הדבר:

וַיֵּשֶׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֲשׂוֹ לְדַרְכּוֹ | כִּיצַד הִגִּיעַ עֲשׂוֹ בַּיּוֹם אֶחָד לַשְּׁעִירָא?

לג.טז (וַיֵּשֶׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֲשׂוֹ לְדַרְכּוֹ שְׁעִירָא.

מדוע מדגישה התורה שעשו שב "ביום ההוא"? עוד יש לדקדק למה הקדים את 'ביום ההוא' ל'עשו', ולא נאמר "וישב עשו ביום ההוא"?

וְאֶתְעֵבִיד נֶסָא לַיַּעֲקֹב, וְתָב בַּיּוֹמָא הַהוּא עֲשׂוֹ לְאַרְחִיָּה לְגַבְלָא.

[ונעשה נס ליעקב, ששב עשו באותו היום לדרכו לגבל].

^ה. תרגום של "אתמזמיו", ודומה לו בחולין (מה): "נתמזמו - כשר", ופירשו המפרשים (נימוק"י, מאירי ועוד) שהכוונה נתנדנד. ויש מפרשים שהכוונה 'נתמסמסו'. ובגמ' מגילה אמרו שנתברו.

^ל. שנתקשה כברזל לפי שעה, לקח טוב.

מדברי ת"י עולה חידוש (שלא ידוע מכל מקור אחר¹) ש"ביום ההוא" - זהו נס שנעשה ליעקב [ולכן בזה פתח הפסוק, כי הוא העיקר], ומהו הנס? שקפצה לעשו הדרך ובו ביום שב לשעיר, כך שלא היה סיפק בידו להתחרט ולהרע ליעקב, וכך נאמר בשכל טוב: "שהלך מהלך כמה ימים מבית אל לשעיר, וקפצה לו הדרך, כדי שלא ישוב לבו לחזור להרע ליעקב".

וַיִּבֶן לוֹ בַּיִת וְלִמְקָנָהּ עָשָׂה סֶפֶת | יַעֲקֹב בִּנְה בֵּית מִדְּרַשׁ קְבוּעַ

לג, יז וַיַּעֲקֹב נָסַע סֶפֶתָה וַיִּבֶן לוֹ בַּיִת וְלִמְקָנָהּ עָשָׂה סֶפֶת עַל כֵּן קָרָא שֵׁם הַמְּקוֹם סֶפֶת.

מהו 'ויבן לו בית', איזה בית בנה יעקב?

ברש"י נראה שיעקב בנה בית לצורך מגוריו בימי החורף.

אולם ת"י מפרש באופ"א:

וַיַּעֲקֹב נָטַל לְסֻכּוֹת וְאֶת־עַכְבַּב תַּמָּן תַּרְיִסָר יָרְחֵי שְׁתָּא וּבָנָא לֵיהּ בֵּי מְדֻרְשָׁא וְלִגְיִתוּי עֶבֶד מְטָלָן בְּגִין כֵּן קָרָא שְׁמָא דְאַתְרָא סוּכּוֹת.

[ויעקב נסע לסוכות ושהה שם י"ב חדשי השנה, ובנה לו בית מדרש, ולמקנהו עשה סוכות, על כן קרא שם המקום סוכות].

ת"י מפרש ש'ויבן לו בית' הכוונה לבית מדרש, וזה מתאים עם מה שמצינו ביעקב, שבכל מקום שבא אליו - תורתו עמו. כמו שדרשו חז"ל (שבת לג:): על הכתוב (להלן פס' יח) וַיִּבְנֵא יַעֲקֹב שָׁלֵם עֵיר שְׁכָם - "שלם בתורתו". וכן על הכתוב (להלן מו, יח): וְאֶת יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו אֶל יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו גְּשֵׁנָה דְרָשׁוּ בַתְּנַחוּמָא (ויגש יא): "ואת יהודה שלח לפניו, להתקין לו בית תלמוד שיהא מורה שם הוראה שיהא מלמד את השבטים".

יש שפירשו שת"י דייק זאת מהלשון 'ויבן' שהיא משונה מיתר החניות שהיו על ידי נטיעת אהלים. ויש שפירשו שת"י דייק מהנאמר 'ויבן לו בית', ולו היינו לה' - שבנה בית לה' והוא בית המדרש. ויש שפירשו ש'לו היינו בית שמיוחד רק לו (ליעקב) ולכן פירש שזהו בית המדרש.

מדברי ת"י אלו למדנו את יחסו הארעי של יעקב אבינו לקניניו הגשמיים בעולם הזה, אל מול קניני הנצח - בעולם הבא, שלקנינים הגשמיים עשה סוכות שהם מציאות של ארעי וחוסר קביעות, ואילו את בית המדרש בנה בדרך של קבע - בצורה של 'בית'.

יש שביארו שמטעם זה נקרא חג הסוכות - על שמו של יעקב אבינו, (וכרמז שהובא בטור או"ח סימן תי"ז בשם אחיו ר' יעקב) היות ותכלית ענין הסוכה הוא כנ"ל לצאת מדירה קבע ולבוא לדירת ארעי בכדי לזכור ולהפנים את ארעיותם ואפסיותם של קניני העולם הזה.

¹ למעט השכל טוב, אך רגליים לדבר שהוא שאב מת"י.

יש להוסיף שבת"י מבואר שיעקב התעכב בסוכות י"ב חודש, וזה דלא כמבואר ברש"י עפ"י חז"ל שיעקב התעכב שם י"ח חדשים, שהם משך תקופה של קיץ וחורף וקיץ.

וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל | הֵיטָבְן שִׁיעָקֵב קָרָא לַמְּזֻבַּח 'אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל'?

לג,כ (וַיִּצַב שֵׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל.

לפי פשוטו, יעקב כינה את המזבח בשם אלוהות, ותמוה שזה נראה כגידוף חלילה? "כי איך יקרא למזבח אל אלהי ישראל, חלילה לקרוא בשם הגדול והנורא את אבנים דוממים"לח.

רש"י עמד ג"כ בשאלה זו ופירש:

לא שהמזבח קרוי אלהי ישראל, אלא על שם שהיה הקדוש ברוך הוא עמו והצילו קרא שם המזבח על שם הנס, להיות שבחו של מקום נזכר בקריאת השם, כלומר מי שהוא אל, הוא הקדוש ברוך הוא, הוא לאלהים לי - ששמי ישראל, וכן מצינו במשה (שמות יז, טו) וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ה' נְסִי, לא שהמזבח קרוי ה', אלא על שם הנס קרא שם המזבח, להזכיר שבחו של הקדוש ברוך הוא, ה' הוא נסילט.

ת"י מפרש באופן אחר:

וַאֲקִים תַּמָּן מִדְּבַחָא, וְתַמָּן יִהְיֶה מִעֲשָׂרֵי דְאִפְרַיִם מִן כָּל דִּילֵיהּ קָדָם אֵל אֱלֹהֵי דִישְׂרָאֵל.

[והקים שם מזבח, ושם נתן מעשר שהפריש מכל אשר לו לפני האל אלוהי ישראל].

יתכן שמטעם הקושיא הנ"ל נטה ת"י מפשוטו של מקרא [ולא תרגם כלל את 'ויקרא לו'] ומסביר שקיים את נדרו (לעיל כח, כב) לתת מעשר מכל אשר לו. וכמשמעות דבריו בעת שנדר שיש קשר בין מזבח למתנת המעשר, כמו שאמר 'וְהָאֵבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שִׁמְתִּי מִצֵּבָה יְהִיָּה בֵּית אֱלֹהִים וְכָל אֲשֶׁר תִּתֵּן לִי עֵשֶׂר אֲעֲשֶׂרְנֹו לָךְ'. וכיו"ב מצינו בביכורים (דברים כו, ד) יִלְקַח הַכֹּהֵן הַטָּנֵא מִיַּדְךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבֵּחַ ה' אֱלֹהֶיךָ"מ.

יש להתבונן דמת"י כאן משמע שיעקב קיים כעת את נדרו במה שעושה מכל רכושו, ומשמע שזו הפעם הראשונה שבה עושה (ממה שאמר 'ושם הביא את המעשרות') והטעם הוא לכאורה שכך היה הנדר של יעקב שלאחר שישבו לבית אביו בשלום אזי יעשה: 'אם יהיה אלוקים עמדי ושמרני בדרך הזה ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש, ושבתני בשלום אל בית אבי, והיה ה' לי וגו' והאבן הזאת אשר שמתני מצבה וגו' וכל אשר נתן לי עושה אעשורנו לך', כלומר הנדר הוא שאם שישבו אל בית אביו בשלום אזי יעשה את כל רכושו.

לח. הכוה"ק.

ט. ת"י גם שם הוציאו מפשוטו ופירש שה' הוא שאמר "זהו ניסי": "וּבְנָא מִשָּׁה מִדְּבַחָה וַקְרָא שְׁמִיהּ מִימְרָא דִּינִי דִּין נִיסָא דִּילִי, דְנִיסָא דְעֵבֶר אֲתָרָא בְּגִינִי הוּא" [ובנה משה מזבח, קרא את שמו מאמר ה' - זהו נס שלי, שהנס שעבר מקום בשלי הוא].

מ. האהבת יהונתן מפרש שהעלה את המעשרות כקרבת על המזבח, דבמקרא לא נתפרש מה הקריב, וצ"ע.

אלא שזה צ"ב מה שפירש ת"י לעיל בהיאבקות של יעקב עם המלאך על רקע תוכחתו מדוע לא עישר את כל רכושו, ולהנ"ל אין שם כל תביעה על יעקב, וצ"ע.

וַיֹּאמְרוּ הַכּוֹזְנָה יַעֲשֶׂה אֶת אַחוֹתָנוּ | אִיזָה תְּשׁוּבָה יֵשׁ בְּדַבְרֵיהֶם לְדַבְרֵי יַעֲקֹב - 'עֲכַרְתֶּם אוֹתוֹי לְהַבְּאִישְׁנִי בְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ'....?

לד, לא (וַיֹּאמְרוּ הַכּוֹזְנָה יַעֲשֶׂה אֶת אַחוֹתָנוּ).

צ"ב למה כתוב 'הכזונה יעשה את אחותנו' - בלשון עתיד, הרי המעשה כבר היה וראוי לכתוב בלשון עבר "הכזונה תיעשה אחותנו"?

עֲנִין שְׁמַעוֹן וְלוֹי, לֹא יָאִי לְמַהוּי מִתְאַמֵּר בְּכַנְשֵׁתְהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל, עֲרָלָאִין סְאִיבוּ לְבַתּוּלְתָא וּפְלָחֵי צְלָמִין טַיְנִפוּ לְבִרְתִּיָּה דְיַעֲקֹב. אֶלְהִין כְּדִין יָאִי לְמַהוּי מִתְאַמֵּר, עֲרָלָאִין אֶתְקַטִּילוּ בְּגִין בְּתוּלְתָא וּפְלָחֵי צְלָמִין בְּגִין בְּרִתִּיָּה דְיַעֲקֹב. וְלֹא יְהוּי שְׁכֶם בֶּן חַמּוֹר מְלַגֵּל בְּמַלְיָה עֲלֵנָא, וְכֹאֲתָא מְטַעֲיָא נְפֻקַת בְּרָה דְלִית לָהּ תְּבוּעָה יַעֲבִיד יֵת אַחְתָּן, אִין לֹא עֲבַדְנָא יֵת פְּתַגְמָא הָדִין.

[ענו שמעון ולוי, לא ראוי שיהיה נאמר באסיפות ישראל, ערלים טימאו לבתולה ועובדי צלמים טינפו את בת יעקב. אלא כך ראוי שיאמר, ערלים נהרגו בגלל בתולה, ועובדי צלמים בשביל בת יעקב. ולא יהיה שכם בן חמור מלגלג בדברים עלינו, וכאשה זונה ויצאנית שאין לה מגן יעשה את אחותנו, אם לא עשינו את הדבר הזה].

ת"י מבאר שטענת שמעון ולוי הייתה שמעשיהם לא היו נקמה על מה שכבר נעשה אלא נעשו לצורך העתיד, מב' טעמים: א. מצד הרושם ההיסטורי שיותר סיפור זה אשר יסופר בתוך בתי כנסיותיהם של ישראל, שאילולי נקמתם המעשה מסתכם בכך שערלים ועובדי צלמים טימאו את בת יעקב, אך לאחר נקמתם הרושם הוא הפוך, שעיר שלמהשל ערלים ועובדי צלמים הומתה בגלל (כבודה של) בת יעקב.

לביאור זה התשובה לשאלת יעקב 'עכרתם אותי' וגו' היא שלמרות שיש חשש מפני יושבי הארץ, מ"מ ישנו צורך עתידי המחייב את מעשה הנקמה.

ב. טעם נוסף לנקמתם מבואר בת"י כי אם לא עשו מה שעשו, יהיה שכם בן חמור מלגלג בדברים עליהם ויהיו אומרים שבת יעקב זונה ויצאנית הייתה ולא היה לה תובע ומגן, ובמעשיהם טיהרו את שמהמא.

והתשובה בזה ליעקב היא לכאן' כמו שכתב האוה"ח:

שהיות והרגו עם סיבה שלא הניחו שתהיה אחותם כזונה, לפיכך לא יקומו עליהם האומות ורק אם היו הורגים ללא כל סיבה היו קמים עליהם. ובפרט שמציאות זו שמעשה זה נותר ללא תגובה הולמת הוא זלזול שעלול לגרור בעקבותיו מעשים דומים. וכמו שהוסיף האוה"ח:

מא. ראה לשון לקח טוב: "השיבוהו תשובה נצחת, ללמדך שאנוסה היתה, ולא נתרצה בו".

או ירצה להשיב, כי אדרבה יסתכנו בין האומות כשיראו שבזוי אחד שלט בבת יעקב, ופעל ועשה כחפצו ורצונו, לא תהיה לשונאיהם תקומה בין העמים, ואדרבה בזה תהיה חתתם על העמים, ורעשו מפניהם.

כדברים הללו נרמז גם בחז"ל (בר"ר פ, יבמב): "ויאמרו הכוזנה", אמרו, מה הם נוהגים בנו כבני אדם של הפקר", כלומר, הסיבה שהכו באנשי שכם היא בגלל הצורה שבה הם מתייחסים אליהם.

וַיִּסַּךְ עָלֶיהָ נֶסֶךְ וַיִּצַק עָלֶיהָ שֶׁמֶן | מהו 'הנסך', אשר ניסך יעקב ומדוע? ואיזה שמן יצק יעקב עַל המזבח?

לה, יד ויצב יעקב מצבה במקום אשר דבר אתו מצבת אבן ויסך עליה נסך ויצק עליה שמן. מהו ה"נסך" שניסך יעקב? הרי שמן אינו, כי הוא מפורש בנפרד בסוף הפסוק, 'ויצוק עליה שמן'?

האב"ע מפרש שיעקב ניסך מים או יין ובזה רחץ את המצבה ואחרי כן יצק עליה שמן. וכן בספורנו פירש שניסוך זה היה לצורך הכשרת האבן לקיום הנדר 'והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלוהים'. כענין דוד בהראות אליו המלאך בגורן ארונה היבוסי. ת"י מפרש באופ"א:

וְאֵקִים תָּמֶן קָמָא בְּאַתְרָא דְּמַלְיִל עֲמִיּהָ קָמָא דְּאַבְנָא, וְנִסִּיךְ עָלֶיהָ נְסוּךְ חֲמֵר נְסוּךְ מוּי, אָרוּם כְּדִין עֲתִידִין לְמַעַבְדַּ בְּחָגָא דְּמַטְלִיא, וְאַרְיִק עָלֶיהָ מִשַּׁח זִיתָא. [והעמיד שם מצבה במקום שדיבר עמו, מצבת אבן, וניסך עליה נסך יין ונסך מים, כי כך עתידים לעשות בחג הסוכות, ויצק עליה שמן זית].

ת"י מבאר שהניסוך היה ניסוך מים ויין, כנגד מה שעתידיים בניו לעשות בבית המקדש בחג הסוכות. ואפשר שרמזו כן לפי שנאמר (לעיל לג, יז) 'וַיַּעֲקֹב נָסַע סֹכְתָה וַיִּבֶן לֹו בַּיִת וְלִמְקַנְהוּ עָשָׂה סֹכְתָ'. ודרשו בזה רמז לחג הסוכות (טור או"ח סימן תי"ז):

ושמעתי מאחי הר"י טעם לדבר, לפי שהמועדים נתקנו כנגד אבות וכו', סוכות כנגד יעקב, דכתיב 'ולמקנהו עשה סוכות'.

איזה סוג שמן היה השמן שירד ליעקב מן השמים? יישוב תמיהה בדברי ת"י

בענין יציקת השמן יל"ע בדברי ת"י שכאן הוסיף שיעקב יצק על האבן שמן זית, (למרות שזה לא מוזכר להדיא בפסוק) ואילו בפרשת ויצא (כב, ח) כשנדר את הנדר נאמר 'ויצוק שמן על ראשה', ובת"י לא פירש שהוא שמן זית אלא 'משחא' - שמן בעלמא, וצ"ע מנ"ל שכאן זה היה שמן זית ומדוע לא פירש כך גם לעילמג?

מב. כהבנת האהבת יהונתן.

מג. אמנם יש מקום להעיר שסתם שמן האמור בתורה הינו שמן זית, ושאר שמנים בלשון חז"ל

ומטו משמיה דמרן הגר"ד לנדו שליט"א ליישב זאת^מ, דהנה לעיל כשיעקב לן בהר המוריה ונדר את הנדר, לא היה לו שמן, או מפני שלא לקח עמו שמן בעת שברח^מ. או מפני שגם אם לקח עמו, לקח אליפו את כל אשר לו, אז מנין היה לו שמן? ומבואר בפרקי דר"א (פל"ה) וכן במדרש (רבה סט, ח) שירד לו שמן מן השמים. וא"כ שמן זה הוא שמן של נס ואינו שמן זית, אך בפסוקנו בעת שחזר יעקב לקיים את נדרו היה לו ממון בשפע ויצק שמן זית שהוא המובחר ליציקה, והסתבר לת"י שסתם יציקת שמן היא שמן זית ולכן הוסיף כאן שהשמן הוא שמן זית^מ.

ויל"ע בתירוץ זה דהנה מצינו בת"י מקום נוסף שבו ירד שמן מן השמים והיה זה שמן זית. בפרשת ויקהל נאמר (שמות לה, כז-כח) 'וַהֲנִשְׂאֵם הִבִּיאוּ אֶת... וְאֵת הַשֶּׁמֶן לְמָאוֹר וְלִשְׁמֹן הַמִּשְׁחָה' ובת"י שם מפרש שהנשיאים אינם נשיאים כפשוטו, אלא אלו עננים (מלשון 'נשיאים ורוח וגשם') שהביאו שמן זית למאור מגן עדן. כלומר שירד מהשמים שמן מוכן ולא זיתים לשמן, וקשה דבנ"י נצטוו לעשות את השמן מזיתים באופן המצריך אומנות וכמו שנאמר בגמ' (הובא ברש"י שם) שצריך לגרגר את הזיתים בראש הזית. ואף אם הדין לגרגר את השמן בראש הזית אינו לעיכובא, מ"מ צריך 'שמן זית' וכמו שהגמ' במנחות (סט:): הסתפקה אם חטים שירדו מן השמים כשרים למנחות היות ואינם 'ממושבותיכם', ואף **שמן הבא מן השמים הוא שמן נס ואינו 'שמן זית'?** (כה"ק בעל כלי חמדה)

ואולם יש שמיישבים שהשמן שירד הוא שמן זית מגן עדן התחתון ששם יש עצים ממש ואף עץ זית יש שם ומשם ירד שמן זית, והכירו בני ישראל שכך הוא לפי סוגו. והנה יש מקורות שאף בגן עדן העליון יש עצי זית. (עיין במדרש רבה בראשית לג, שהיונה של תיבת נח לקחה את עלה הזית מגן עדן) וכשם שנטועים שם העצים המוזכרים בפרשת בראשית. ולפ"ז צ"ע מנ"ל לומר שהשמן שירד בנס ליעקב מן השמים לא היה זה שמן זית, וצ"ע.

מֵהֶלְאָה לְמַגְדֵּל עֶדֶר | מְקוֹם הַתְּגִלּוֹת הַמְּשִׁיחַ

לֵה, כֹּא (וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וַיֵּט אֶהְלֵה לְמַגְדֵּל עֶדֶר.

לאיזה טעם סיפרה התורה שנטע יעקב אהלו להלאה ממגדל עדר, 'ומה יתן ומה יוסיף שבת במקומו או נטות אהלה במקום ההוא' (אלשיך)?
ת"י ביאר זאת:

וַנִּטֵּל יַעֲקֹב וּפְרָס לְמִשְׁכְּנֵיהָ מִן הַהֵלָא לְמַגְדֵּלָא דְעֶדֶר, אֶתְרָא דְמִתְמָן עֵתִיד דִּיתְגְּלִי מִלְפָּא מְשִׁיחָא בְּסוּף יוֹמֵיא.

^מ. וכן פירש הקטורת הסמים. והברכת אברהם.

^מ. כ"כ היפ"ת על המדרש המובא להלן.

^מ. בביאור הרד"ל (על הפדר"א שם) מוסיף שעל פי האמור שלעיל השמן ירד מן השמים, מובן מדוע לעיל נאמר שיצק שמן על ראש האבן בלבד - 'ויצוק שמן על ראשה' ולא על כל המצבה, משום שלא היה לו אלא כשיעור מועט שירד לו מן השמים, ('כמלא פי הפך' - לשון המדרש) אך כעת היה לו שפע רב ויצק שמן על כל האבן.

וַיִּירָא יַעֲקֹב וּפְרָס מִשְׁכְּנוֹ מֵהַלֵּאָה לַמַּגְדֵּל עֵדֶר, הַמְּקוֹם שֶׁמֶשׁ עֵתִיד לְהַתְגַּלּוֹת מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ
בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים].

ת"י מפרש ש"מגדל עדר" הוא המקום ששם עתיד המשיח להתגלות שם. וכן תרגם יונתן
על הכתוב (מיכה ד, ח) 'וְאַתָּה מִגְדֵּל עֵדֶר עֹפֵל בַּת צִיּוֹן עֲדִיךָ תֵּאָתֶה' וגו': 'וְאַתָּה מְשִׁיחָא
דְּיִשְׂרָאֵל דְּטָמִיר מִן קְדָם חוֹבֵי כְּנֻשְׁתָּא דְּצִיּוֹן, לְךָ עֵתִידָא מְלָכוּתָא לְמִיתִי' [וְאַתָּה מְשִׁיחַ
יִשְׂרָאֵל שְׁנִסְתָּר מִפְּנֵי חֲטָאֵי כְּנִסְתָּא צִיּוֹן, לְךָ עֵתִידָא מְלָכוּתָא לְבוֹא]. הרי שהלשון מגדל עדר
רומזת למשיח.

מעשי אבות סימן לבנים, ויעקב במסעותיו פעל לתקן ענינים נשגבים בשביל בניו כידוע.
ואף כאן פעל התנוצצות אורו של משיח. ובעומק הדברים יש לראות את ההתרחשויות
שמסביב לנסיעה זו של יעקב כקשורים לגאולה העתידה. נסיעת יעקב מהלאה למגדל עדר
הייתה אחר קבורת רחל, שנקברה בדרך אפרת^מ (לעיל פס' יט). ורחל מבכה על בניה, וה'
הבטיח לה כי יש שכר לאחרייתה ושבנו בנים לגבולם (ירמיהו לא, יד-טז). ונרמזו הדברים
אצל הקדמונים, בבראשית רבתי:

מהלאה למגדל עדר, רבנין אמרי, יעקב אבינו סימן לבניו, מה יעקב אבינו קבר רחל בדרך
אפרת היא בית לחם ואח"כ נסע ונטע אהלו מהלאה למגדל עדר, כך לעתיד לבא ירחם
הב"ה על ישראל בזכות אונאת קבורת רחל כמד"א ויש תקוה לאחריתך וגו'.

גם בסמוך למקום זה נולד בנימין, ובו נשלמו שבטי י-ה, ומזה התחילה הגאולה, כמו
שכתב רבינו בחיי שזה נרמז בפסוק הנזכר:

וכן בכאן נטה אהלו מנגד למגדל עדר, ושם באותו המקום נשלמו השבטים, כי בנימין
שנולד שם הוא היה תשלום השבטים, ועל זה אמר הכתוב (מיכה ד, ח) "וְאַתָּה מִגְדֵּל עֵדֶר
עוֹפֵל בַּת צִיּוֹן". (וכאמור לעיל שבת"י על פסוק זה מבואר שמגדל עדר הוא משיח ישראל).

וַיִּשְׁכַּב אֶת בְּלָהָה... וַיְהִי בְּנֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם עָשָׂר | הֵיכָן הִיטָה פְּעוּלַת הַחִילּוּל?

לה, כב וַיְהִי בְּשָׁפֶן יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הַהוּא וַיִּלְךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת בְּלָהָה פִּילְגָשׁ אֲבִיו וַיִּשְׁמַע
יִשְׂרָאֵל פ' וַיְהִי בְּנֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם עָשָׂר:

מה הפירוש 'וישכב את בלהה?' ומה השייכות בין תחילת הפסוק 'וישכב את בלהה'
לסופו 'ויהיו בני יעקב שני עשר'?

אונקלוס מפרש שכיבה ממש. וכן דעת ר"א ור"י בשבת (נה:): שראובן חטא וחזר בתשובה.
אך בגמ' הובא דעת רשב"א ועוד שס"ל שלא שכב ממש אלא מתוך שבלבל יצועי אביו
מעלה עליו הכתוב כאילו שכב. וכל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה. ולגירסא אחרת
אינו אלא שוטה. וכך פירש רש"י כאן שעל כך דרשו רבותינו את הסמיכות ל'ויהיו בני יעקב
שנים עשר' ללמדנו, שכולם שוין וכולם צדיקים, שלא חטא ראובן.

^מ. רשב"ם: "למגדל עדר - סמוך לבית לחם היה". חזקוני: "למגדל עדר מקום קרוב לאפרת כדכתיב במיכה (ה, א) ואתה
בית לחם אפרתה. וכתיב לאלתר (שם ד, ח) ואתה מגדל עדר".

בתרגום יונתן מבואר כרש"י, אך עם תוספת על אופן החילול, ועל תשובת 'רוח הקודש' בפסוקנו לחששו של יעקב מחמת מעשה ראובן:

וַהֲוֶה כִּד שְׂרָא יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא הָהוּא וְאַזְל רְאוּבֵן וּבְלַבֵּל יַת מְצַעָא דְבִלְהָה פְּלִקְתִּיהָ דְאַבּוּי דְהוּה מְסוּדְרָא כָּל קְבִיל מְצַעָא דְלֵאָה אִמִּי וְאַתְחָשִׁיב עִילוּי כְּפָלוּ שִׁימֵשׁ עִמָּה וְשָׁמַע יִשְׂרָאֵל וּבְאִישׁ לִיה וְאָמַר וּוּי דְלָמָּא נָפֵק מִינִי פִּיסוּלָא הֵיכְמָא דְנָפֵק מִן אֲבְרָהָם יִשְׁמַעְאֵל וּמִן אָבָא נָפֵק עֲשׂוֹ, מְתִיבָא רִוּחָא דְקוּדְשָׁא וְכֵן אָמַר לִיה לֹא תִדְחַל דְכְּלָהוֹן צְדִיקִין וְלִית בְּהוֹן פִּיסוּלָא דְמִבְּתַר דְאַתְיָלִיד בְּנִימִין הוּוּ בְּנֵי יַעֲקֹב תְּרִיסַר:

[והיה כאשר שכן ישראל בארץ ההיא, וברהם, ישמעאל, הלך ראובן ובלבל את המיטה של בלהה פלגשו של אביו, שהיתה מסודרת כנגד המיטה של לאה אמו, ונחשב עליה כאילו שיש עמה, ושמע ישראל וירע לו ויאמר ווי, שמא יצא ממני פסול כמו שיצא מאברהם ישמעאל, ומאבא יצא עשו, משיבה רוח הקודש וכן אמר לו, לא תירא שכולם צדיקים ואין בהם פסול, שמאחר שנולד בנימין היו בני יעקב שנים עשר]

בת"י מבואר שמיטת בלהה היתה מסודרת כנגד מיטת לאה. והנה בסוגיא זו נאמרו כמה פירושים על אופן החילול של יצועי יעקב. רש"י פירש שלאחר פטירת רחל נטל יעקב את מיטתו ונתנה באהל בלהה, וראובן בלבב את משכבו. (ולא פירש מה הבלבול) ובמדרש (בראשית רבה צח, ד) מבואר שלאחר פטירת רחל לקח יעקב את מיטת בלהה ונתנה אצל מיטתו. ולכך קילקל ראובן את מיטתה. מדברי ת"י לכאן' משמע שלאחר פטירת רחל לא היה שינוי בעצם המיטות אלא בחשיבותם שהחשיבות של מיטת בלהה היתה מסודרת כנגד מיטת לאה, כלומר באותה חשיבות של מיטת לאה. (וזה הפשט שהיתה 'מסודרת כנגד' דלכאן' לא יתכן שהיו ב' המיטות באותו אהל כדמוכח בפסוקים לעיל, בעת שלבן חיפש באהלים שלכל אחת היה אהל משלה, אלא הכוונה לחשיבות המיטות באהליהם, וכן פירש הביאור יונתן).

הצד השווה מכל פירושים אלו הוא שפעולת החילול היתה לכאן' במיטתה של בלהה, שראובן קלקל - חילל, את יצועי בלהה. (בשונה מהמקובל להבין שראובן העביר את מיטתו של יעקב לאהל לאה - והמקור לכך הוא בספר הישר 'שראובן ניתק את משכב אבי מאהל בלהה' ואולי יש לכך משמעות בדברי רש"י, עיי"ש ודו"ק).

עוד מבואר בת"י שכה היה חמור חטאו של ראובן עד כדי שכאשר שמע מכך יעקב חשש שמא נמצא פסול בזרעו כמו שיצא מאברהם - ישמעאל, ומיצחק - עשיו. ועל כך ענתה לו רוח"ק 'ויהיו בני יעקב שנים עשר' שכולם צדיקים ואין בהם פסול.

וַיִּלֶךְ אֶל אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו | עֲשׂוֹ לְבַסּוֹף פָּחַד מִיַּעֲקֹב

לו, ו וַיִּקַּח עֲשׂוֹ אֶת נַשְׂוֹ וְאֶת בְּנָיו וְאֶת בְּנֹתָיו וְאֶת כָּל נַפְשֹׁת בֵּיתוֹ וְאֶת מִקְנֵהוּ וְאֶת כָּל בְּהֵמָתוֹ וְאֶת כָּל קְנִינֹו אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיִּלֶךְ אֶל אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו:

מה הפירוש שעשיו הלך 'מפני יעקב אחיו'?

לכאורה הביאור בזה הוא מה שמבואר בפסוק הבא, 'כי היה רכושם רב משבת יחדיו ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אותם מפני מקניהם'. אלא שכבר ברש"י הביא על זה פירושים אחרים:

שעשיו הלך מפני השטר חוב של גזרת כי גר יהיה זרעך, המוטלת על זרעו של יצחק, "אמר אליך לי מכאן אין חלק לא במתנה ולא בפרעון השטר ומפני הבושה שמכר בכורתו.

בפרקי דר"א מובא יישוב נוסף שיעקב ועשיו חלקו את ירושת הארץ חלק אחד ארץ ישראל והברכות. וחלק ב' יתר הדברים הנצרכים. ועשיו נועץ בישמעאל והחליט לקחת חלק זה, ומפני כן נאלץ לעזוב את ארץ כנען.

ת"י מבאר אופן נוסף:

וַדְבַר עֲשׂוֹ יֵת נְשׁוּי וְיֵת בְּנוֹי וְיֵת בְּנֹתוֹי וְיֵת כָּל נַפְשֹׁת בְּיַתִּיָּה וְיֵת גִּיתוֹי וְיֵת בְּעִירוֹי וְיֵת כָּל נְכֹסוֹי דִּי קְנָה בְּאַרְעָא דְכְנַעַן וְטַיִל לְאַרְעֵי אוֹחְרֵי דְהוּדָה רַמְיָא עֲלוּי אֵימְתָא דִּיעֲקֹב אַחוּהִי: [ולקח עשיו את נשיו ואת בניו ואת בנותיו ואת כל נפשות ביתו ואת מקניו ואת בהמותיו ואת כל נכסיו אשר קנה בארץ של כנען והלך לארץ אחרת שהיתה מוטלת עליו האימה של יעקב אחיו].

ת"י מפרש את סיבת לכתו של עשו מפני שהיה ירא מיעקב, יש שפירשו שהוא מחמת ששמע עשו את הקורות בשכם מה שעשו שמעון ולי ליעקב אבינו.

באהבת יונתן הוסיף שהמבואר בפסוק הבא שהלך מחמת שדאג שלא יריבו הרועים פירושו שלא יריבו הרועים ביניהם ויפגע כבודו של יעקב אשר היה ירא ממנו.

בַּלַע בֶּן בְּעוֹר וְשֵׁם עִירוֹ דְנִהְבָּה: | בַּלַע הוּא בַלְעָם שְׂבוֹקֵשׁ לַבְלוֹעַ אֶת יִשְׂרָאֵל.

לו, לֵב וַיִּמְלֶךְ בְּאֲדוֹם בַּלַע בֶּן בְּעוֹר וְשֵׁם עִירוֹ דְנִהְבָּה:

מי היה בלע זה?

האב־ע כותב איננו בלעם, גם בלעם איננו בן לבן הארמי. ויתכן שהיה מנחש כמוהו.

אמנם ת"י מפרש שבלע הוא בלעם:

וַיִּמְלֶךְ בְּאֲדוֹם בַּלַע בֶּן בְּעוֹר וְשֵׁם קְרָתָא דְבֵית מְלָכוּתִיָּה דְנִהְבָּא:

[ומלך באדום בלעם בן בעור, ושם העיר של בית מלכותו דנהבה]

נמצא לדעת ת"י בכמה קומות שלבן הוא בלעם כפשוטו. הרי שכעת לאותו אדם ישנו שם נוסף והוא בלע שהוא לבן והוא בלעם אשר ביקש לעקור את הכל. ובהיותו מלך על אדום הסית את עמלק להילחם עם ישראל, ונחמו איתם ביציאתם ממצרים.

וכך מבואר בתרגום (דברי הימים א, א, מג):

בלעם בר בעור רשיעא, הוא לבן ארמאה דאחתבר עם בנוי דעשיו מטול לחבלא ית יעקב וית בנוי ובעא להובדא יתהון מלך על אדום.

לתגובות: 0686762@gmail.com

פרחים לתורה - כיצד מוכיחין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

כוחה של מילה טובה!

וַיִּרְץ עֶשָׂו לִקְרֹאתוֹ וַיַּחֲבֹקְהוּ וַיִּפֹּל עַל צְנָאָרוֹ וַיִּשָּׁקְהוּ וַיִּבְכּוּ (לג, ד)

כותב על כך רש"י: ויחבקהו. נתגלגלו רחמיו כשראהו משתחוה כל השתחוואות הללו. וישקהו. נקוד עליו, ויש חולקין בדבר הזה בברייתא דספרי (ספרי בהעלותך ט), יש שדרשו נקודה זו, לומר שלא נשקו בכל לבו (בראשית רבה עח, ט). אמר רבי שמעון בן יוחאי, הלכה היא, בידוע שעשו שונא ליעקב, אלא שנכמרו רחמיו באותה שעה, ונשקו בכל לבו (בראשית רבה שם).

להלן סיפור שכתב ופרסם אחד המרצים בארץ הקודש, כפי שסיפר לו איש עסקים עשיר: אני גר בלונדון. ה' יתברך השפיע עלי עושר רב, ובלי עין הרע אני בעל רכוש גדול ונכסים לא מועטים. פעם יצאתי בעת לילה מבית הכנסת בחיפזון, כשבכיסי מונחת חבילת שטרות כסף עבה המכילה סכום עצום. צעדתי בחיפזון ברחובות לונדון, ומיהרתי לביתי. כאשר עברתי ברחוב צדדי וחשוך, הסתערו עלי לפתע שני גויים גברתנים, מגודלי שרירים, שהערימו לעברי את המשפט העתיק השגור על לשונם של שודדים ורוצחים: 'או הכסף או הנפש!'

על פי הגיון הבהיר הייתי צריך להשלים עם הפסד הממון ולהגיש לשניים את חבילת השטרות באופן מידי ללא דין ודברים. אל תשאלוני שאלות מיותרות, כי אין לי כל דרך להסבר מדוע פעלתי באופן הבא. ככל הנראה הקב"ה כיון את צעדי ונטע במוחי את הרעיון המופרך. אינני יודע מהיכן שאבתי את הכוחות, אבל במקום להושיט את חבילת השטרות לשני הגברתנים, פניתי לגדול שבהם, שנראה כמי שיוזם את השוד, ושאלתי: 'מה אתה רוצה ממני? לשם מה אתה צריך את הכסף שלי?'

השודד ההמום מההעזה הבלתי מוסברת שגיליתי, נרתע לרגע, ואחר כך השיב בקול גס: 'אנחנו רוצים ללכת עכשיו למסבאה קרובה, לקנות יין וויסקי, לשתות ולהשתכר עד כלות הנשמה. תן כבר את הכסף!'

'האמת שאתה נראה לי אדם מאוד הגון ועדין', ציינתי, 'אם זו הסיבה, הנה אני מוציא לך עכשיו שטר של עשרים לירות שטרלינג, לך ותשתה כאוות נפשך!'

אל תשאלו כיצד צץ במוחי רעיון כה מוזר, כאשר על פניו הייתי אמור לאבד עשתונות ולהתמוטט ברגע אחד. ה' יתברך פשוט שם בפי את המילים הנכונות. הבריון חטף את השטר שהושטתי לעברו, והסתלק עם חברו מהמקום בלי לומר מילה!

באותו לילה פניתי לרב בית הכנסת שבו אני מתפלל, וגוללתי באזניו את החוויה יוצאת הדופן והמופלאה שעברתי. הרב שמע את הדברים ופסק אל אתר: 'ניצלת ממוות לחיים, מחר בבוקר תבוא לבית כנסת ותברך ברכת 'הגומל!'

ניתן היה לחשוב כי בכך הסתיים הסיפור, אבל האמת שהוא טרם התחיל...

אני אדם עסוק מאוד, המסחר הבלתי פוסק והעסקים הקדחתניים תובעים את מרבית שעות יומי, ולמרות זאת אני משתדל מאוד לקום בכל יום לפנות בוקר וללמוד דף גמרא בחברותא, כדי שלכל הפחות אתחיל את סדר יומי העמוס בלימוד תורה.

שלושה ימים לאחר נסיון השוד, צעדתי לפנות בוקר לעבר בית הכנסת. הרחוב היה אפל, אך גם בחושך הצלחתי להבחין בצלליות של יהודים המסתובבות לפני בית הכנסת. תוך כדי כך, קלטתי מזווית עיני גוי רחב גרם המתקרב לעברי. אין לתאר את החרדה שחשתי באותם רגעים. המחשבות התרוצצו במוחי. 'האם באים לשדוד אותי פעם נוספת? מי יודע אם הפעם יסתיים הענין בשלום, כפי שארע בפעם הקודמת'...

הגוי הענק נגש אלי ושאל: 'זה אתה, נכון? זה אתה!'

תוך כדי כך, אזרו המתפללים אומץ והתאספו סביבנו. התברר כי הגוי הזה ממתין במקום, ובמשך עשרים דקות תמימות הוא נגש לכל יהודי שפונה לעבר בית הכנסת, מתבונן בו מקרוב, ומנסה לזהות האם פניו תואמות לפני האיש אותו הוא מחפש.

המתפללים היו נתונים באימת מות. ה' ישמרנו, מה הוא רוצה, מה הוא עלול לעשות?! אבל הגוי המשיך בדבריו. 'לפני שלושה לילות, אני וחברי התנפלנו עליך ודרשנו ממך באיומים את כספך'. התחלתי לרעוד, אולי העבריין שמע כי אני אמיד, ובא עכשיו להשלים את המלאכה. 'תראה', הסביר הפושע 'נתת לי שטר של עשרים שטרלינג, כדי שאקנה בו משקאות חריפים, אבל בסוף הוצאתי רק שלוש עשרה לירות שטרלינג. אני רוצה להחזיר לך את העודף, שבע לירות שטרלינג'.

'אומר לך האמת', סיפר הגברתן, 'אני היום בן עשרים ושבע, אבל מאז זוכר אני את עצמי הייתי ילד מופרע וחסר מעצורים. ההורים שלי היו אומרים לי תמיד: אתה אפס מאופס, מה יצא ממך?! המורים בבית הספר היסודי היו מטיחים בי פעם אחר פעם: אתה פרא אדם, חדל אישים, לא יצא ממך כלום!'

אני לא זוכר שאי פעם, אבא ואמא או אחד מהמורים שלי בבית ספר, אמר עלי מילה טובה. כשראיתי אותך באותו לילה, לאחר שעבר עלי יום קשה, התכוונתי לפרוק עליך את עצבי ולרצוח אותך בין אם תסרב לתת את הכסף, ובין אם לא! אבל כשאמרת לי כי אני נראה אדם עדין והגון היתה זו הפעם הראשונה בימי חיי, שבה שמעו אזני בן אדם שאומר עלי משהו חיובי. החלטתי לקחת ממך את עשרים הלירות ולהחזיר את ההפרש. עכשיו באתי להשיב לך את העודף, הנה קח לך בבקשה שבע לירות שטרלינג.

הגוי עב השרירים סיים את דבריו, ולנגד כל היהודים המתאספים פרץ בבכי חסר שליטה כתינוק בן יומו. 'זו הפעם הראשונה שאוזני שמעו כי אני אדם הגון ועדין!' מלמל בגרון חנוק מבעד למסך דמעותיו הנגרות.

היהודי העשיר סיפר לי את המעשה במערת רבי שמעון בר יוחאי, ופרץ גם הוא בבכי נרגש. הוא לא יכול להרגע ואמר: "אתה לא מכיר אותי, אני איש עסקים אינני נוטה

לרגשות יתרה. אבל מאז חלפו שבועיים, והמאורע הזה אינו מפסיק להדהד בראשי. אתה הרי מרצה ברבים, אז הנה, סיפר לכולם מהו כוחה של מילה טובה, אפילו היא נאמרת לגוי נטול מצפון, שאינו מהסס לשדוד ולרצוח נפשות".

היהודי סיים את סיפורו המפתיע, ותוך כדי כך, אולי בזכות התנא הקדוש רבי שמעון בר יוחאי, נצנץ במוחי הרעיון כי שמא זה הפשט, בהנהגתו המיוחדת של רבי יוחנן בן זכאי, שאף על פי שלא הלך ד' אמות בלא תורה ותפילין, אמרו עליו שלא הקדים לו אדם שלום מעולם, ואפילו נכרי בשוק (ברכות יז).

ככל הנראה רבי יוחנן וכל התנאים והאמוראים הקדושים ידעו את סוד כוחה הכביר של מילה טובה, עד שאפילו גוי שבא לשדוד ולרצוח, משנה בלי משים את תכניותיו הזדוניות, ברגע שהוא שומע מילה טובה ומנחמת!

חז"ל אומרים במדרש (ילקו"ש בהעלותך רמז תשכב): "רבי שמעון בן יוחאי אומר, והלא בידוע שעשו שונא ליעקב אלא נהפכו רחמיו באותה שעה, ונשקו בכל לבו". אמנם הגוי שונא את היהודי ומבקש להורגו, אבל מילה אחת יכולה לשנות את עורו, עד שלא רק שהוא אינו מבקש עוד להרוג את היהודי, אלא מודה לו ואוהב אותו בכל ליבו!

גם כאשר אדם ניגש לילד קטן ואומר לו: "ראיתי אותך היום בבית הכנסת, אתה מתוק שבמתוקים, כמה התרגשתי כשראיתי איך אתה מתפלל בחשק ובכוונה!" הילד שומע את הדברים ומבין עד כמה חשובה התפילה שלו, ומכאן והלאה הוא יבוא בעזר ה' בכל יום לבית הכנסת ויתפלל בהשתוקקות ובכוונת הלב.

אם אותו אדם הוא יהודי בר דעת, היה ניגש גם לאביו של הילד ואומר לו: "שמע, היום בבוקר הייתי בבית הכנסת, ובמקרה שמתי לב איך הילד שלך מתפלל. אני רוצה לומר לך, כי ממש התפעלתי מהתפילה המיוחדת שלו".

כאשר אבי הילד חוזר הביתה, ומספר את אשר שמע באזני כל בני המשפחה, הדברים נשתלים בלב הילד ומעודדים אותו להמשיך להתפלל בהשתוקקות ובערגה. כך מתרבים בכלל ישראל אהבה ואחוה, שלום ורעות. וכל אחד זוכה לחזק לב רעהו ולהרבות עבודת ה' וכבוד שמים בעולם.

**

השבוע בדף היומי (נדרים דף לז): נלמד בסייעתא דשמיא: דִּיפְנֵי אַבְהֵתְהוֹן דְּיִנּוּקֵי לְמִצְוֹתָא דְּשִׁבְתָּא, ומבאר הר"ן, שאבות התינוקות פונין למצות שבת, ומשתעשעין עם התינוקות.

נספר סיפור מרטיט מאחת השבתות האחרונות:

יש לי ידיד קרוב כאח בביתר עילית, שלא נותן לי לפרסם את שמו, אז ניתן לו שם: "הצדיק נסתר מביתר" □ באמצע התפילה בשבת קודש, ניגש אליו מחלק הסוכריות בבית הכנסת ונתן לו שלש סוכריות טופי. טוב, הוא לא ילד, זו סתם היתה 'קריצה' נחמדה של המחלק, אבל הביתה הוא לא יכול היה להביא את זה, כי הילדים יריבו ביניהם מי יקבל את הטופי,

יש בלי עין הרע יותר משלשה ילדים, אז הוא אמר לעצמו: אני אשים את הסוכריות בכיס, וכבר נמצא את מי לשמח בהן.

כשיצא מבית הכנסת, הוא שמע אַ גַּאנְצֶע טוהט'יך - בלגן אימים. מה קרה, ילד כלשהו שלא מהקהילה, ילד שבשפת העם נקרא לא עליכם 'ילד רחוב', פשוט זורק אבנים על הילדים בתוך בית הכנסת. כמה אברכים ניגשו אליו, ניסו להרחיק אותו בדרכי נועם, וגם בדרכים פחות נעימות, ואילו הילדים שמחו כמוצא שלל רב, היה שם טוהט'יך ובלגן. נו, הם ילדים, וילדים אוהבים בלגן. אבל אותו ילד לא נכנע, כמו חיה הוא נלחם איתם, ורצה להיכנס ולהילחם עם אבנים בתוך בית הכנסת. האברכים היו במבוכה. וואס טוהט מ'ען - מה עושים?

אותו "צדיק נסתר" הסתכל לתוך העינים של הילד, וראה שני דברים. הוא ראה עקשנות, אבל הוא ראה עוד משהו, שמהו כואב לילד, הילד במצוקה. הוא ניגש לילד, שם את ידיו על הכתפיים שלו, ונתן לו את שלש הסוכריות!...

הילד כל כך התרגש, כל כך שמח, עד שהוא שכח לגמרי מהמריבה. אותו צדיק נסתר בירר, ושמע שהילד הוא ממשפחה הרוסה ושבורה, וכשראה הילד המסכן את כל הקיפקע של הילדים יוצאים מבית הכנסת עם האבא, ואיך ש"אבות התינוקות פונין למצות שבת, ומשתעשעין עם התינוקות", ונותנים להם סוכריות ופֶּעֶקֶאֶלְעֶךְ, ולו אין כלום, אז הוא גם רצה, וכך, נֶעֱבֵאךְ, ביטא את רגשותיו באבנים ובבלגן. הוא בסך הכל רצה קצת אהבה. הוא לא רצה לריב, הוא פשוט לא ידע איך לבקש.

ולכן ברגע שניגש אליו "הצדיק נסתר" והשתעשע אתו ונתן לו שלש סוכריות הוא קיבל בזה את מה שהוא רצה, ונרגע. מי יודע כמה הצלת נפשות יש בסיפור הזה, כמה זה יכול לשנות את הילד הזה מן הקצה אל הקצה.

כאשר שמעתי סיפור זה, זה החזיר אותי לכל מיני חוויות בימי הילדות. כמה חשוב להבין את נפש הילד. גם אם הילד עושה מעשה נוראי, גם אם הילד עושה מעשה קונדס, להבין שזה יושב על מצוקה, ובמקום לגעור ולהעניש, להציל אותו, להבין את המצוקה שלו, להאכיל אותו, ולהציל אותו לדורי דורות.

(מתוך מתיקות הדף היומי)

**

לחנך - לא לנעול!

עוד מסר חשוב לפרשת וישלח:

בפרק ל"ב פסוק כ"ג נאמר: וַיִּקָּם בְּלִילָהּ הוּא וַיִּקַּח אֶת שְׁתֵּי נְשָׁיו וְאֶת שְׁתֵּי שְׂפָחֹתָיו וְאֶת אֶחָד עֶשֶׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֵר אֶת מַעְבְּרַיִם יַבֵּק.

כותב רש"י: ואת אחד עשר ילדיו. ודינה היכן היתה, נתנה בתיבה ונעל בפניה, שלא יתן בה עשו עיניו, ולכך נענש יעקב שמנעה מאחיו, שמא תחזירנו למוטב, ונפלה ביד שכם (ב"ר עח, ג.).

מה רע בכך שיעקב שמר על בתו ונעל אותה בתיבה? הרי כוונתו לטובה הייתה?
כותב על כך בספר "להעיר להורות ולהשכיל" (מאת הרב יהונתן שרגא דומב): אם רצה
יעקב שעשו לא יתן עיניו בדינה - אם כן די היה אם נתנה בתיבה. למה היה צריך לנעול
בפניה? הרי אם חשש שמא יפתח עשו את התיבה, גם מנעול לא יעמוד בפניו...

אלא כנראה נתנה בתיבה כדי שעשו לא יראנה, ונעל בפניה כדי שהיא לא תצא...
יש כאן מסר - אין הוא סומך עליה, והוא מודיע לה זאת בגלוי - הוא נועל בפניה. כאשר
לא סומכים על אדם ומודיעים לו שלא סומכים עליו - הורסים את הבטחון העצמי שלו
לחלוטין. אם סוגרים נועלם אותו כדי שלא יצא, גורמים לו בזה גופא לרצות לפרוץ ולצאת
בכח!

יעקב לא סמך עליה כי הכיר את תכונותיה של אמה, ובמקום לחזק אותה - גילה לה את
דעתו שאין בכוחה להלחם נגד תכונותיה ונעל אותה...

בא וראה מה שאמרו חז"ל (מדרש אגדה על חמשה חומשי תורה - ווייען תרנ"ד, בראשית
לב כג): הדא הוא דכתיב ותצא דינה בת לאה, מהיכן יצאה, מן התיבה. נאמר כאן "ותצא"
ונאמר לעיל "ויצא נח" מה שם מן התיבה אף כאן מן התיבה. עד כאן המדרש.

כלומר, גם אחרי שעשו הלך לדרכו, דינה הייתה עדיין נעולה בתיבה כי יעקב עדיין חשש
שמא תצא ותלך לעשו. ואשר יגור ממנו - בא לו. שיצאה מן התיבה בגלל שרצתה לפרוץ.
כאשר לקח אותה שכם בן חמור ואנסה בעל כורחה, לא צעקה ולא עמדה על נפשה כי
איבדה את בטחונה העצמי כאשר סגר אותה אביה בתיבה ולא סמך עליה.

*

אחד מתלמידי 'תלמוד תורה עץ חיים' בירושלים, היה הילד אברהם בהר"ן, לימים מחנך
דגול ובעל שם. את הצלחתו בחינוך תלה במשגיח של הת"ת, הלא הוא הצדיק הירושלמי
רבי אריה לוי זצ"ל. וכך סיפר:

עוני גדול היה מנת חלקם של מרבית תושבי ירושלים באותם הימים. ילדים רבים שלמדו
בת"ת עץ חיים, היו אוכלים ארוחת צהרים בחדר האוכל של הת"ת. לרבים מהם היתה זו
ארוחתם היחידה ביום...

בהיותו ילד, התייתם מאביו. את ארוחת הצהריים היה אוכל בחדר האוכל של 'עץ חיים'.
בראש חודש נהוג היה לחלק לתלמידים פודינג שוקולד. אברהם התלהב מאוד מהפודינג,
שהיה מצרך יקר ונדיר באותם הימים, ובמיוחד לילד עני כמוהו. על כן, פעם אחת כשסיים
לאכול את מנתו, נעמד שוב בתור כדי לקבל מנה נוספת. המחלק הבחין בכך וסטר לו על
פניו.

תגובת הילד על העלבון הצורב והפומבי היתה נועזת - מתוך סערת רגשות וחוסר מחשבה
הוא בעט בחוזקה בשולחן והפיל את סיר הפודינג על הרצפה, עם כל תכולתו שנשפכה
אנה ואנה... אם לא נותנים לי - שלא יתנו לאף אחד...

לאחר מעשה התחרט מאוד ומחשבות אימה רצדו במוחו על העונש הקשה שיקבל. הוא חשש שיסולק מהתלמוד תורה עולמית. מרוב פחד, לא הצליח להרדם באותו לילה... למחרת נגש אליו רבי אריה לויין ושאל: האם נכון שכך עשית אמש? כן, השיב הילד בבושת פנים.

ומדוע? שאל רבי אריה. הילד השיב שמאוד רצה מנה נוספת מרוב חיבתו לפודינג שוקולד, ולכן נעמד שוב בתור. חזר רבי אריה ושאל בקול נוקב: האם תעשה כך שוב? לא! לעולם לא! הבטיח הילד נחרצות.

כשהרגיש רבי אריה שהילד הבין את חומרת מעשהו, הושיב אותו לצידו ואמר לו בחמימות ובטון אבהי: אתה יודע, גם אני מאוד אוהב פודינג שוקולד... הוא קם ממקומו והוציא מהארון... שתי מנות פודינג שוקולד, אחת העניק לילד ואת השניה לעצמו, וכך ישבו הרב ותלמידו ואכלו יחד פודינג. מחווה זו, סיפר לימים הרב בהר"ן, האירה ממש את חיי. מאז גמלה בלבי החלטה שגם אני אעסוק בחינוך. ראיתי כיצד מחנך טוב יכול לשנות חיים של תלמיד. (דרך אבות)

**

ילד תמים, שלמד באחד מתלמודי התורה שבארצנו הקדושה, הגיע יום אחד לת"ת ושלף מתיקו אוצר יקר ונדיר: שעון זהב שהיה שייך לסבא שלו!!! לרבים מן הילדים היתה זו הפעם הראשונה בחייהם שראו בכלל שעון זהב... השעון עבר מיד ליד כשהכל מתפעלים ממנו. כשהתחיל השיעור - גילה הילד שהשעון איננו... הוא שאל את חבריו היכן השעון - אך אף אחד לא ידע...

כמתבקש, הוא פנה מיידית למחנך והתלונן: שעון הזהב של סבי נלקח על ידי אחד מילדי כיתתנו.

אכן מעשה חמור, הפטיר המחנך. הוא ביקש מן הילדים לעמוד לאורך הקיר כאשר גבם מופנה לחלל הכיתה ופניהם לכיוון הקיר, וכך יערוך חיפוש בכיסיהם עד שיימצא השעון האבוד. הילדים נעמדו חיש מהר כפי שנתבקשו והמלמד אכן חיפש בכיסיהם. כאשר סיים - פנה לילד המאבד והכריז: הנה השעון! הרי שלך לפניך! הילד נטל את השעון, החביאו ושמר עליו היטב.

הילד שבכיסו אכן נמצא השעון - חשש מפני הבאות, ובצדק. אך להפתעתו המחנך לא אמר לו כלום והמשיך להתייחס אליו בכבוד והחיבה כאשר היה עד היום. שנים עברו. הילד שבכיסו נמצא השעון כבר גדל, נישא והקים בית של תורה והפך להיות אברך רציני מאוד!

הוא לא שכח מ'סיפור השעון'. הוא הבין היטב שאם המחנך היה מענישו ברבים או מבזהו, זה היה נותן בו את אותותיו ומשפיע עליו, הן בהווה והן בעתיד. יום אחד גמלה החלטה בליבו להתקשר לאותו מחנך ולהודות לו שנהג בו בחיבה ואהבה עד סוף השנה ולא העיר לו כלום ואף לא ביישו ברבים.

הוא השיג את מס' הטל' של המחנך והתקשר. לאחר מספר צלצולים, המחנך הרים ושאל: מי זה?

ענה התלמיד: האם כבוד המחנך זוכר את סיפור שעון הזהב?

המחנך השיב בחיוב.

אמר התלמיד: אני ממש מודה לך שנהגת בי כך. שמרת על כבודי והשארת לי את האמון בעצמי שעוד יכול לצאת ממני אדם טוב וגדול וצדיק. ואכן היום אני אברך תלמיד חכם שתורתו אומנותו וכו'.

להפתעתו ולתדהמתו, ענה המחנך: עדיין לא הזדהית. עם מי יש לי הכבוד לדבר? השיב התלמיד: האם המחנך שכח כבר את שמי?

ענה המחנך: מעולם לא ידעתי מי אתה. חפשתי את השעון בעיניים עצומות. לא פקחתי את עיניי עד שסיימתי את החיפוש - ורק אז השבתי את השעון למאבד...

[הערת הרב ירמיהו אברמוב שליט"א: פעם ילד התלונן למחנך הכיתה שנגנב מילקוטו קלמר יקר. המחנך חיפש וחיש קל מצא את הקלמר אצל אחד התלמידים. הוא נזף בו בחומרה לעיני כל ילדי הכיתה, ולא נחה דעתו עד שלקח בריסטול גדול וכתב עליו באותיות גדולות: **אני גנב!** הדביק אותו על חולצת הילד מלפנים. אח"כ לקח בריסטול נוסף וכתב גם עליו: **אני גנב!** אותו הוא הדביק על גבו של הילד, ורק כך הרשה לו לצאת להפסקה, כשהוא מוודא שהילד שב בתום ההפסקה עם שני הבריסטולים מודבקים כמות שהם... לאחר מספר ימים הילד הפסיק להגיע ללימודים. הוא התדרדר מדחי אל דחי וסופו שנישא לבת א-ל נכר... ה' ישמרנו!!!]

**

בת"ת שארית ישראל בפתח תקוה, יום ראשון אחד הגיעו שני ילדים-אחים לת"ת כבכל יום, וספרו כבדרך אגב לחבריהם כי בשבת לאחר קידוש, הם נסעו עם אביהם לתל אביב כדי לשחות בים ולהשתזף.

עד מהרה הגיעה הידיעה לחברי ועד ההורים, אשר הזדעזעו מחילול השבת והחליטו לסלק את שני האחים מהת"ת לאלתר.

הסופר רבי משה שיינפלד זצ"ל שהיה מעורה במתרחש, התאמץ ואף הצליח להשעות את ביצוע גזר הדין החמור, עד שילך להוועץ במרן החזון איש כדת מה לעשות באותם שני אחים.

החזון איש שמע את הסיפור, השפיל את עיניו והרהר דומם במשך כחמש דקות רצופות.
"היה זה מחזה נדיר ויוצא דופן" אמר לימים רבי משה שיינפלד, "דרכו של החזון איש היתה
לחרוץ דברים ולהכריע מיידית בלא להשתהות".

לאחר חמש דקות ניעור החזון איש משרעפיו, הרים עיניו אמר: "חפשתי והפכתי בכל
התורה כולה ובחנתי בפרוטרוט את כל צורות הענישה למחלל שבת, ולא מצאתי שאסור
ללמד תורה לבניו" ... (בנין נפש האדם)

שבת שלום ומבורך!

לתגובות blu.israel@gmail.com

פתחי מקרא - ליקוטים על פרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית

פתחי מקרא פרשת וישלח

הצילני נא מיד אחי מיד עשו (לב-יב)

יש להבין מהי הכפילות מיד אחי מיד עשו, והנה כבר מצינו בתורה כמה פעמים כפילות של מילה, ופירש רש"י בכל מקום דהוי טעם לכל אחד לבדו, כגון מש"כ ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק (בראשית כא - י), ופירש רש"י 'מכיון שהוא בני - אפילו אם אינו הגון כיצחק, או הגון כיצחק - אפילו אינו בני אין זה כדאי לירש עמו, ק"ו עם בני עם יצחק ששתיהן בו, וא"כ יש להבין מהי הרבותא במה שאמר מיד אחי.

ונראה לבאר שיעקב חשש מחברותו של עשו - לא פחות מהחשש מהמלחמה עמו, וכמאמר התנא באבות פ"א מ"ז, 'הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע', וכשם שאנו מבקשים כל בוקר בברכות השחר, 'זהרחיקנו מאדם רע ומחבר רע'.

וזהו שאמר הצילני נא מיד אחי, היינו הצילני מעשיו שרוצה להתחבר אלי ולהתיידד עימי, וסייע לי להתרחק מחבר רע.

וע"כ על אף שהפציר בו עשיו ואמר לו נסעה ונלכה ואלכה לנגדך, ושוב הפציר בו ויאמר עשו אציגה נא עמך מן העם אשר אתי, בכל זאת סירב יעקב להתחבר אליו ולהיות בקרבתו. ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר, וירא פי לא יכל לו ויגע בכף ירכו ותקע פה ירך יעקב בהאבקו עמו (בראשית לב - כה; כו)

כתב בפירוש רבינו אברהם בן הרמב"ם, וז"ל 'אחר שהתבודד יעקב ע"ה בלבדו התבודדות גשמית ולא נשארו אצלו עבדים וחפצים, נתעלה באותה התבודדות הגשמית אל התבודדות הרוחנית, אשר בסופה השיג השגת נבואה שנדמה לו בה כאילו יאבק איש עמו, והוא מלאך, בדבריו מצאנו חידוש גדול, שאין פירוש הפסוק כפשוטו - שפגש את שרו של עשיו ונאבק עמו, אלא היה כל זה בנבואה 'כאילו יאבק איש עמו'.

אולם למעשה דברים אלו לקוחים הם מדברי אביו הרמב"ם, שכתב בספר מורה נבוכים ח"ב פמ"ב, 'כל מקום שנזכר ראיית מלאך או דיבורו - שאין זה אלא במראה הנבואה או בחלום ... ואל היסוד הגדול הזה פנין אחד החכמים ז"ל ואף גדול מגדוליהם והוא ר' חייא הגדול ... וכך אני אומר גם בפרשת יעקב באמרו ויאבק איש עמו, שזה בצורת החזון כיון שנתבאר בסוף שהוא מלאך ... וכך ביעקב אמר ויפגעו בו מלאכי אלקים, ואחר בא לבאר היאך אירע עד שפגעו בו, ואמר שהוא שלח שליחים ופעל ועשה ויותר יעקב לבדו וגו', וזה

הוא מלאכי אלקים האמור עליהם בתחילה וַיִּפְגְּעוּ בוּ מִלְאֲכֵי אֱלֹקִים, וכל ההיאבקות והשיחה הללו במראה הנבואה'.

דברי הרמב"ם הללו - הביאם הרמב"ן על התורה תחילת פרשת וירא, פרק י"ח פסוק א', והאריך לתמוה עליו, ובתוך דבריו תמה על דבריו, וזגם לא ידעתי למה היה צולע על ירכו בהקיץ', דהיינו דלדברי הרמב"ם דלא היה זה מלחמה במציאות - אלא מראה נבואה, מדוע במציאות היה יעקב צולע על ירכו.

אולם אף על קושיא זו כבר עמד רבנו אברהם בן הרמב"ם שם, שכתב 'ואל תתמה איך אירע זה במצב שאינו מציאות אלא בדמיון, שהרי האדם יראה בחלומו כאילו הוא נוסע - וייקץ עייף, ויראה בחלומו כאילו היכו אותו - ויקץ ברגש של כאב, לפי שהאברים מתפעלים על ידי כח הדמיון, ואם יהיה כך על ידי השפעת החלום הרגיל, כל שכן שיהיה על ידי השפעת מראה הנבואה'.

ועי' בפירוש הריטב"א על התורה בספר הזכרון פרשת וירא, שהביא את יסודו של הרמב"ם הנ"ל, והביא גם את קושיית הרמב"ן הנ"ל מצליעתו של יעקב, וכתב גם הוא לתרץ מעין דברי בנו של הרמב"ם, 'כי בהתאבקות וההכאה בירך המדומות ההם, אינו מן הנמנע שישאר הלום ומדוכה בגופו - גם לאחר היקיצה'.^{מח}

כע"ז תירץ גם האברבנל בביאור על מורה נבוכים הנ"ל, וביתר ביאור בביאורו על התורה בפרשתנו, 'לפי שכבר נראה התפעל כלי הנפש מהדמיונים - שהם יגיעו כלי הנפש להנעה מה, הלא תראה שיחלום החולם ששוכב עם אשה - ומאותו חלום יראה קרי כאילו היה עושה אותו בועל בהקיץ, ואחר שהוא נופל ממקום גבוה ויתנועעו איבריו כולם תנועה חזקה בשינה - עד שיקץ מאותה תנועה, וכל זה נראה מן החוש, לכן לא ירחק שבהיות יעקב בחלום נבואתו רואה ההתאבקות ההוא ושנגע בכף ירכו, התפעל כל כך טבעו ומפני הרושם שעשה בו דמיונו באותו חלום, שהכלים הגופיים נפגעו בזה ונשאר צולע על ירכו'.

בהמשך דבריו הביא האברבנל שגם הרלב"ג דיבר בזה, והוא בפירוש הרלב"ג עה"ת בפרשה דידן, שתחילה פירש ממש כדברי האברבנל הנ"ל, מט (וכדבריהם של בנו של הרמב"ם והריטב"א), דיסוד דבריהם דהאדם מרגיש כאילו חלומו הינו מציאות חיה, ומכח זה הרגיש יעקב אבינו כאב בירכו, אולם לבסוף כבר לבאר באופן הפוך, דהאדם חולם מכח מה שעובר עליו במציאות, וז"ל 'שכבר יתעורר לפעמים הדמיון מהדברים אשר יתפעל האדם בעת השינה, ולזה יקחו הרופאים ראייה חזקה על ענין החולי מחלומות החולה, והמשל שאם יגע הישן בדבר קר - יחלום שהוא במים קרים או שכבר ירד עליו השלג והכפור או מה שידמה לזה, ואם יגע הישן בדבר חם - יחלום שהוא באש או שהשמש מכה

^{מח} בהמשך דבריו מביא סיוע לכך, מחכמי הישמעלים האומרים על מוחמד, ששרתה עליו הנבואה והוא רוכב על הגמל, עד שהיה גופו כבד עליו - באופן שהגיע אחורי הגמל לארץ, דהיינו שמתארים דברים רוחניים - בתיאורים מציאותיים.

^{מט} מתוך הדברים נראה שהאברבנל העתיק את דבריו מתוך דברי הרלב"ג, שחי כ-200 שנה לפניו.

פתחי מקרא פרשת וישלח

עליו ומה שידמה לזה ... ולזאת הסיבה תמצא שכאשר יגבר המותר הזרעי באדם ויתעורר לצאת - יחלום שהוא שוכב עם אשה, ולזאת הסיבה בעינה הנה כשיתחדש לאדם כאב מה בעת השינה - יחלום שכבר הוכה במקום ההוא בסיבת ריב אשר היה לו עם אדם אחר בחלומו ... הנה אפשר שקרה ליעקב מהעמל שעמל בהעברת כל אשר לו בנחל, שנתחדש לו כאב בכף הירך בעת השינה, ונדמה לו מפני זה בחלום הנבואה שיתאבק עם זה האיש ושתקע כף ירכו בהאבקו עמו, לפי התאבקותו הנראה לו.

עַל כֵּן לֹא יֹאכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׁה אֲשֶׁר עַל כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נִגַע בְּכַף יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנֶּשֶׁה (בראשית לב - לג)

כתב בספר עקידת יצחק (מהר"י ערמאה)^{יא} עה"ת, 'שמעתי מפי רבים שנמצא במדרש הנעלם מאמר זה לשונו, עַל כֵּן לֹא יֹאכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׁה כו' - אֶת לרבות ט' באב, ותמהו ממנו כי לא נודע להם טעמו, ונשאלתי עליו והשתוממתי בו כשעה חדא, וקפץ לפני ענין נאות, אז אמרתי אם המאמר הזה ישנו במציאות הנה הוא מבואר מאד - וזהו פירושו, כי בכתוב נרמז ארבע צומות השנה - אשר נמשכו אלינו מצד קעקוע הכף הזה, ומלת הַנֶּשֶׁה כמו הפוך 'השנה', כלומר עַל כֵּן לֹא יֹאכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׁה, ג - ג' בתשרי, י - בעשרה בטבת, גיד כולו - שבעה עשר בתמוז, את - לרבות תשעה באב.

אולם בספר באר התורה הביא דבריו, וכתב 'ומתוך דימי קולמוסו ניכר כי לא ראה המדרש, ואילו ראה - לא היה כותב פתרונו בסגנון זה, והמדרש הוא בספר הזוהר' (דף ק"ע ע"ב),^{יב} 'ואית בבר נש שס"ה גידין ולקבלהון שס"ה פקודין דלאו אינון אתיהיבו למעבד ולקבל שס"ה יומי שתא והא תשעה באב חד מנהון דאיהו לקבל סמא"ל דאיהו חד מאינון שס"ה מלאכין (נ"א יומין) ובגין כך אמרה אורייתא לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה, א"ת לאסגאה תשעה באב דלא אכלין ביה ולא שתין ובגין כך חזא קודשא בריך הוא כלא ונרמז בהון רמז ליעקב ויאבק איש עמו בכל יומי שתא ובכל שייפין דיעקב ולא אשכח בר ההוא גיד הנשה מיד תשש חיליה דיעקב וביומי שתא אשכח יום תשעה באב דביה אתתקף ואתגזר דינא עלנא ואתחרב בי מקדשא וכל מאן דאכיל בתשעה באב כאילו אכיל גיד הנשה'.

ופירוש דברי הזוה"ק (עפ"י פירוש מתוק בדבש), שיש באדם שס"ה גידים, וכנגדם שס"ה מצוות 'לא תעשה', והם כנגד 365 ימות השנה, ויום תשעה באב הוא כנגד הס"מ - מלאכו של עשיו, שהוא שולט על א' משס"ה הימים - יום תשעה באב, ולפיכך אמרה התורה לא

^{יא} היפך ממש"כ בגמ' בגמ' בכתובות דף מ"ו ע"א, 'וְנִשְׁמְרֶתָ מִפְּלַ דְּבַר רַע (דברים כג - י) מכאן אמר ר' פנחס בן יאיר אל ירהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה'.

^{יב} חי לפני מעל 500 שנה.

^{יג} גימטריא י"ז - כנגד שבעה עשר בתמוז.

^{יד} ואכן מאמר זה אינו בכל ספרי הזוהר הישנים, די"א דהוא מדרש נעלם.

פתחי מקרא פרשת וישלח

יֹאכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׁה, שְׁמִילַת אֶת בָּאָה לְרַבּוֹת אֶת יוֹם תְּשַׁעָה בָּאָב, שְׁאִין אוֹכְלִים
וְאִין שׁוֹתִים בּוֹ - לְפִי שֶׁהוּא כְּנֹגֵד הַס"מ.

וְהֵינּוּ וַיֵּאבֶּק אִישׁ עִמּוֹ שְׁנִיִּסָה הַס"מ לְשִׁלוֹט בְּכָל אַבְרֵי הָאָדָם, וְלֹא מִצָּא אַחִיזָה - רַק בְּגִיד
הַנֶּשֶׁה, וְגִיד וְנִיִּסָה לְשִׁלוֹט עַל כָּל יָמוֹת הַשָּׁנָה, וְלֹא מִצָּא אַחִיזָה - רַק בְּיוֹם תְּשַׁעָה בָּאָב, שְׁבו
נִתְחַזַּק הַס"מ וְנִגְזַר הַדִּין בְּמַדְבַּר שֶׁלֹּא נִיכְנַס לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל, וְבוֹ נִחְרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, לְכֵן כָּל
מִי שֶׁאוֹכֵל בְּתְשַׁעָה בָּאָב - נִחְשָׁב לוֹ כְּאִילוֹ אִכַּל גִּיד הַנֶּשֶׁה.

לְתַגּוּבוֹת נִיתֵן לְפָנוֹת בְּמֵייל YR4295@gmail.com

רגע חושבים / הרב בנימין טאובה, קרית ספר

תלמידי החכמים בעיקבתא דמשיחא

”וַיִּשֶׁם אֶת הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת יְלָדֵיהֶן רֵאשֵׁנָה, וְאֶת לֵאָה וְיְלָדֶיהָ אַחֲרָנִים, וְאֶת רַחֵל וְאֶת יוֹסֵף אַחֲרָנִים (לג, ב)

ידועים דברי הגר"א באבן שלמה פרק חבלי משיח, שכאן נרמז המצב של עם ישראל בתקופת עיקבתא דמשיחא. שהשולטים בעם הם הערב רב הנקראים עמלקים, והם ראשי העם בגלות, 'ואת לאה וילדיה אחרונים' הם העמי הארץ הטובים שכפופים תחת הערב רב. 'ואת רחל ואת יוסף אחרונים', אלו התלמידי חכמים שהם שפלים מכל. והעולה מדבריו שיש גזירה מיוחדת על תלמידי החכמים בעיקבתא דמשיחא, שיהיו נשפלים מתחת ידי ראשי העם.

(והו"ד בקובץ הערות, בבאורי אגדות סי' י' סק"ג, והביא גם מרעיא מהימנא, שמשמע מדבריו שעיקר השפלת הרשעים את התלמידי חכמים הוא בגזירות כלכליות, וזמש"כ בסוף כתובות דור שבן דוד בא אנגריא בתלמידי חכמים, ועל המאמר הנ"ל של הגר"א נתחבר ספרו של הגרי"א וינטרויב זצ"ל 'התקופה בסערת אליהו'. ובענין הקושיה איך יתכן שנרמזו הרשעים בשבטי קה ואימותיהם בלהה וזלפה, כן הק' מו"ר הגר"מ יעקובזון שליט"א ראש ישיבת 'מאור יצחק' חמד, להגרי"א וינטרויב זצ"ל והגר"מ שפירא זצ"ל, וענו לו במכתביהם דברים עמוקים למעלה מהבנתי).

והנה מצאתי לזה מקור בדברי הדעת תבונות (סי' קס"ו- ק"ע) ועיקרי דבריו הם, שישנם שני הנהגות: הנהגת שכר ועונש בעולם הזה לפי מעשי האדם, והנהגת המזל (שהיא הנהגת היחוד). והנהגת המזל אינה לפי המעשים, אלא לפי מה שהקב"ה רוצה להביא את העולם לתיקון השלם, ולכן לפעמים הקב"ה נותן לצדיק מזל של יסורים, שאינו לפי מעשיו, אלא כדי לתקן את העולם.

ופעמים שהקב"ה נותן לדור שלם מזל של יסורים, ולא בגלל מעשיהם, אלא כדי להביא את העולם לתיקונו. והביא דוגמא לכך- הרעב שהיה בזמן דוד, שעקרו היה צריך להיות בימי שאול. אלא שלא היה בהם כח לסבול, ולכן זה עבר לדורו של דוד, והם אלו שסבלו בשביל תיקון העולם.

והסיבה שהייסורים מתקנים את העולם, הוא משום שבזמן שהצדיקים סובלים זה נראה כאילו הרע שולט ח"ו, כיוון שהרשעים מצליחים והצדיקים סובלים, אך גדלות זו של הרע היא כדי להפילו, כמ"ש משגיא לגויים ויאבדם, וכמו בלון אשר ככל שינפחוהו גדול יותר, כך יהיה הפיצוץ גדול יותר, כך שלטונו של הרע אשר גדל והולך, ומביא את העולם אל סף חורבנו, אינו אלא לצורך ביטולו, כי כל דבר שגודלו אינו אמיתי, אין זה אלא בועה, וסופו להתנפץ.

וכשזה יקרה יראו הכל שאין הקב"ה מבטל את הרע מן העולם כמו מישוהו שהתחרט על טעות ח"ו, אלא שהכל היה מתוכנן מראש. כמו סופר מוצלח שנותן הצלחות ל"איש הרע",

ומתוך הצלחותיו הוא מסובב את הנפילה שלו. כך הקב"ה ברא את הרע ומגדל אותו, ומתוך זה מגיע לו הכליון, כדי להוכיח שהקב"ה הוא השולט בכל העולם ואפילו על כוחות הרע, וזהו בירור היחוד.

ובסי' ק"ע (ד"ה ובמדרשו של רשב"י) כתב הדעת תבונות, שבזמן עקבתא דמשיחא לא יקשה עלינו אם הצדיקים נשפלים השפלה גדולה, ואם בני אדם צועקים ולא נענים, וכל שאר הדברים הרעים שאמרו חז"ל (בסוטה מ"ט) בעקבות משיחא חוצפה יסגא, בגלל שבזמן עקבתא דמשיחא הקב"ה מנהיג את העולם ע"פ רוב בהנהגת המזל, שהרע גדל בשביל להתפוצץ, ולכן הרשעים שולטים על הצדיקים הסובלים לצורך תיקון הבריאה.

ובזה יש רווח נוסף כי אם הגאולה היתה מגיעה בהנהגת שכר ועונש בלבד, היו הצדיקים נגאלים והרשעים אובדים, אך אם הצדיקים סובלים בשביל לתקן את העולם, אפשר לתת גם לרשעים להיגאל, ואין זה בצדקה בעלמא, אלא בשכר הצדיקים שסבלו ותיקנו את העולם כולו כולל הרשעים שבו. (ויתכן שיהיו רשעים שישתתפו בעשיית הסבל לצדיקים, ולבסוף הם עצמם יגאלו בזכות זה, אולי.)

והצדיקים שסבלו למען תיקון העולם יזכו לשכר עצום עבור זה, משום שהם אינם עוסקים בתיקון עצמם בלבד, אלא בתיקון העולם, וא"כ גם שכרם לא יהיה בסדר גודל פרטי אלא ברמה עולמית, שכן מגיע להם שכר על תיקון כל העולם, ונתינת אפשרות אפילו לרשעים להיגאל ולהיכנס לימות המשיח ולהיות חלק מהעולם בזמן תיקונו.

דומה שיש בידיעות אלו כדי להניח את הדעת, ולתת קצה של הבנה במטרת הקושי הכלכלי העובר על בני התורה בדורנו.

ויהי רצון שיתן ה' שכר טוב לצדיקים הבוטחים בשמו באמת, וישים חלקינו עמהם לעולם, ולא נבוש לעולם ועד, כי בשם קדשו בטחנו, ובקרוב נגילה ונשמחה בישועתו, במהרה בימינו אמן!

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

הנהגות חסידות במקום שמלעיגין עליו

עֲכָרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישְׁנִי בְּיֹשֵׁב הָאָרֶץ (לד, ל)

בעיר וינה לפני מלחמת העולם השנייה לא היה נהוג כלל שאנשים הלכו ברחובות העיר לבוש בשטריימל, וגם האדמו"ר מטשארטקוב זי"ע כשבא לגור בעיר כיבד את הנהגה זאת. כמעט שלא יצא מפתח ביתו בשב"ק, ובאותם פעמים נדירים שכן יצא, לבש כובע בראשו ולא השטריימל. (וכן היה נוהג אדמו"ר הרה"ק רמ"ש מבאיאן זי"ע כשהיה הולך ברחובות ניו יארק בימי חול המועד, שהיה הולך בכובע ולא בשטריימל).

אבל הרה"צ ר' אברהם שפירא זצ"ל מטלוסט היה מספר מעשה רב, שאחיו הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל אב"ד לובלין, באחת הפעמים שהיה בוניה לשב"ק, שכח להביא השטריימל שלו לבית המדרש של רבינו לפני שבת, ועקב כך הלך ברחובות וינה בשב"ק עטור בשטריימל בראשו. לפתע התקרב אליו גוי והפיל את השטריימל מעל ראשו. כשרבי מאיר סיפר הדברים אח"כ להרבי, נענח ואמר: "חבל שעם הגיעי לוינה לא הוריתי לחסידי לחבוש את השטריימל בלכתם ברחוב, אז עוד הייתי יכול לבצע את זאת, ואילו עכשיו הדבר מאוחר".

וצריך להבין מעיקרא מאי קא סבר רבינו ולבסוף מאי קא סבר, ולמה מעשה זה השפיע על הרבי לשנות את דעתו והשקפתו בענין זה וצ"ב. והנה ברשימות של הרה"ח המפואר ר' אהרן מוזס ז"ל מובא שהרה"ק מזלאטיפול שהיה חתן האדמו"ר מטשארטקוב סיפר שהרבי מטשארטקוב היה מעיין הרבה במסילת ישרים, ופעם הראה לו במסילת ישרים פרק כ' שבדבר חומרא אם מלעיגים עליו יותר טוב שלא יעשהו שמכשיל אחרים.

והרה"ח המפואר רבי זלמן הוכרמן ז"ל שהיה מחשובי חסידי טשארטקוב, סיפר הדברים בהרחבה יותר, שהרה"ק מזלאטיפול אמר לו שהסיבה שהרבי לא הלך בשטריימל בוניה היה עקב דבריו הנוקבים של המסילת ישרים בפרק כ', וז"ל שם:

"הנה חייב האדם לשמור כל המצות בכל דקדוקיהם לפני מי שיהיה ולא יירא ולא יבוש, וכן הוא אומר (תהלים קי"ט): "ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש", וכן שנינו הוי עז כנמר וגו', אמנם גם בזה צריך חילוק והבחנה כי כל זה נאמר על גופי המצות שחייבים אנחנו בהם חובה גמורה שבהם ישים פניו כחלמיש, אך יש איזה תוספות חסידות שאם יעשה אותם האדם לפני המון העם ישחקו עליו ויתלוצצו, ונמצאו חוטאים ונענשים על ידו, והוא היה יכול להניח מלעשות הדברים ההם, כי אינם חובה מוחלטת, הנה דבר כזה ודאי שיותר הגון הוא לחסיד שיניחם משיעשהו, והוא מה שאמר (מיכה ו'): "והצנע לכת עם אלהיך".

וכמה חסידים גדולים הניחו ממנהגי חסידותם בהיותם בין המון העם, משום דמחזי כיוהרא. כללו של דבר: כל מה שהוא עיקרי במצוה יעשהו לפני כל מלעיג, ומה שאינו עיקרי והוא גורם שחוק והיתול לא יעשהו: נמצאת למד שהבא להתחסד חסידות אמיתי צריך שישקול כל מעשיו לפי התולדות הנמשכות מהם, ולפי התנאים המתלויים להם לפי העת לפי החברה לפי הנושא ולפי המקום, ואם הפרישה תוליד יותר קידוש שם שמים ונחת רוח לפניו מן המעשה יפרוש ולא יעשה, עכ"ל המסילת ישרים.

ואכן דרכו של אדמו"ר"י בית רוזין היה תמיד להסתיר את מעשיהם מעיני רואים, וכהוראת הס"ק מרוזין על דברי התפלה "בפי ישרים תתרום, ובשפתי צדיקים תתברך, ובלשון חסידים תתקדש ובקרב קדושים תתהלל" כי אצל ישרים אמר דירוממו "בפי" ואצל צדיקים אמר "ובשפתי", ואצל חסידים אמר "ובלשון" ואצל קדושים אמר "ובקרב". והיינו שאצל ישרים כתיב "בפי" כי כן הוא מידת הישר בהרמת קולו בתורה ובתפלה בפה מלא, כי כן הוא מידת הישר, כלבו כן בפיו, אבל מדריגת הצדיקים היא בסוד ולא ניכר מה שבלבם, כי רק שפתותיהם נעות וקולם לא נשמע, ורק על שפתותיהם ניכרת הצעקה ולזה אמר "ובשפתי צדיקים". ומדריגת החסידים עוד יותר בהעלם ובהסתר עד שאינה ניכרת אפילו על שפתותיהם, ורק "בלשון חסידים" ירחישו בדביקות נפלאה. ומדריגת קדושים גבוה מעל גבוה ואפילו בלשונם אינו ניכר עבודתם ולזה אמר "ובקרב קדושים תתהלל".

ובזה יובן מאמר חז"ל (ברכות י:): "ותאמר אל אישה הנה נא ידעתי כי איש אלקים קדוש הוא, מנא ידעה רב ושמואל חד אמר שלא ראתה זבוב עובר על שולחנו, וחד אמר" וכו'. ולכאורה קשה דמאי קשיא ליה מנא ידעה הלא יהודי צדיק ניכר במעשיו שהוא צועק תפלה ולומד תורה ובודאי ראתה אותו עובד את השי"ת בתורה ובתפלה. אלא דמאחר שאמרה "ידעתי כי איש אלקים קדוש הוא", שאלו הלא מדריגת איש קדוש הוא בהסתר ובהעלם, ואיך ידעה והכירה שאכן איש קדוש הוא עכ"ד הס"ק מרוזין.

וכן היה נוהג אדמו"ר מטשארטקוב והיה תמיד משתדל להשתיק הסיפורי מופת הרבים שסיפרו אודותיו, וכך כתב הרה"ח ר' שבתי שיינפלד ז"ל מוינה בספרו תקופות ואישים: "מעטים היו האדמו"רים שסירבו להתגלות כבעלי מופת כמו האדמו"ר רבי ישראל מטשארטקוב, למרות שהחסידים והמעריצים ידעו לספר מופתים עד אין ספור הקשורים באישיותו, כאשר הגיע לאזניו של הרבי מטשארטקוב שמע מופת, מיד ביטל אותו כלאחר יד והסבירו על פי דרך הטבע".

ובנו הרה"ק ר' נחום מרדכי התבטא פעם על אביו הק' ואמר (הובא בהקדמה לספר הישר והטוב מהרה"ח ר' צבי טוביה רוטנשטרייך ז"ל) שהיה "איש קדוש הישר שבישרים, והטוב שבטובים".

והרבי הסביר (ישמח ישראל הו"ר תרצ"א) דכתיב בפרשת מלך "והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה תורה הזאת וכו' לבלתי רום לבבו מאחיו" (דברים יז, יח-כ) וכתב רש"י על פי רבותינו "משנה תורה, שתי ספרי תורות, אחת שהיא מונחת בבית גנזיו ואחת שנכנסת ויוצאת עמו".

ושאל הרבי דאם יש לו ספר שנכנס ויוצא עמו, למה הוא צריך עוד ספר תורה שהיא מונחת בבית גנזיו למה הוא בא? וביאר שהתורה מרמז לו שיתנהג שתי מיני הנהגות שונות "אחת שנכנסת ויוצאת עמו" כשיוצא ונכנס לפני העם יתנהג בנשיאות ובגדלות כראוי למלך, "ואחת שמונחת בבית גנזיו" היינו בתוך תוכו יהיה ענו ושפל ברך, והיא תזכירהו תמיד לבלתי רום לבבו.

וכן היה הרבי נוהג בעצמו, שבחדרו הפרטי היה לו כסא פשוט על רצפת אבן, ועל זה ישב רוב היום, וכשהיה הופיע לפני חסידיו ישב על כסא מפואר מעשה ידי אומן בחדר נהדר כראוי למלך ישראל.

ומעתה מבואר היטב איך שהנהגת הרבי מטשארטקוב היה מתאימה עם הוראת המסילת ישרים "שהבא להתחסד חסידות אמיתי צריך שישקול כל מעשיו לפי התולדות הנמשכות מהם, ולפי התנאים המתלויים להם לפי העת לפי החברה לפי הנושא ולפי המקום".

אמנם המפרשים הקשו על המסילת ישרים מדברי רבינו הרא"ש בספרו אורחות חיים (אות ע"ז) שכתב "אל תניח דרך חסידות אע"פ שמלעיגין עליך ואל תבוש לדבר מצוה", הרי שאפילו בדברי חסידות אין לו להתבייש מפני המלעיגין עליו ואין לו להתחשב במה יאמרו הבריות, ודלא כדברי המסילת ישרים.

וכמה תירוצים נאמרה בשוב קושיא זו. הגר"ח קניבסקי זצ"ל בספרו "השם אורחותיו" נקט שהרא"ש חולק על המסילת ישרים, ובספר בית קלם מביא מהאלטר מקלם זצ"ל שיש לחלק בין דבר חסידות אשר אמנם טוב הוא בעיניו אבל אינו עיקר דרכי הנהגתו, הנה יניח זה לבל יכשיל אחרים בלעגם על מעשיו, ועל זה סובב דברי המסילת ישרים, אבל אם הוא אחד מדברי הנהגותיו שמצא בשכלו כי עי"ז ישבור מידותיו ודבר עיקרי הוא אצלו, לא יניח אותו מפני המלעיגים עליו כדברי הרא"ש.

ומהלך שלישי אמר הגרי"ח זוננפלד זצ"ל (בשו"ת שלמת חיים חלק א' ס"ב), דיש לחלק בין סוגי האנשים המתלוצצים עליו. המסילת ישרים מיירי באנשים שהם תמימי דרך והם מתלוצצים עליו דמאחר שאינם מורגלים במין חסידות כזו ולכן אין מבינים מעשיו, ובזה יעשה בסתר כדברי המסילת ישרים, משא"כ הרא"ש מיירי באנשים שדרכם להלעיג על כל דבר קדוש, ובזדון נפשם הם לועגים על מעשיו הטובים ולא מצד טעות ואי הבנה, והם שמחים למצוא איד להתלוצץ עליו, ולכן אין לו להניח חסידותו מפני ליצנים כאלו, ואמר הגרי"ח שחילוק זה נכון הוא.

ובדבריו מבואר דברי הרבי מטשארטקוב, שבתחילת בואו לוינה לא הלך בשטריימל ברחובות העיר מפני שהדבר היה זרה בעיני הגוים שם, ולכן לא רצה לגרום שהם יתלוצצו עוד יותר על היהודים הגרים שם, והם יבואו אליו בטענות שהוא גורם להשפיל ערכם בעיני הגוים שם, ולא רצה הרבי שיהודים תמימים תושבי המקום יתלוננו עליו "עכרתם אותי להבאישני ביושב הארץ" (בראשית לד, ל), אבל כאשר נכח לדעת שגם כאשר כולם הולכים בלי שטריימל, ועכ"ז מיד כאשר יהודי אחד הלך פעם אחת עם שטריימל על ראשו

הם מתנפלים עליו ונתונים למכה ולחרפה, זה מראה שפשוט מצד שנאת ישראל הם לועגים על כל הקדוש לנו ואם כן אין לנו להתחשב עמהם ומהמונם ולא להתבייש מהם.

שיח שפתותינו - שמירת הלשון בפרשת השבוע / הרב איתמר חבשוש, מח"ס 'ומשחרי ימצאונני' במעלת עשרה הראשונים

**הצדיק השומר פיו בקדושה, בדיבורו נבראים מלאכים -
הגורמים ממילא שכל אויביו ישלימו איתו**

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֶשָׂו אָחִיו אֲרֻצָּה שְׂעִיר שָׂדֵה אֲדוּם. וַיֵּצֵא אֹתָם לֵאמֹר וְגו'
(לב, ד-ה)

בספר 'נועם אלימלך' (להגה"ק רבי אלימלך מליז'נסק זצ"ל), כתב וז"ל: "וישלח יעקב מלאכים לפניו וגו'". נראה לי על דרך הרמז, דהנה הצדיק כל עבודתו הוא להיותו דבוק בו יתברך ויתעלה ולדבק נשמתו תחת כסא הכבוד מקום שרשו, והצדיק המזכך את גופו ומטהר עצמו מכל התאויות החיצוניים אז גם גופו הטהור דבוק בו יתברך. וזהו הוא לשון תפילה, דהיינו דביקות כמו "נפתולי אל-הים וגו' (בראשית ל, ח), שעל ידי התפילות הזכות והצלולות במחשבות טהורות נתדבק בו יתברך. וזהו "וישלח" - לשון לווייה, כמו "ויצו פרעה אנשים וישלחו אותו" (בראשית יב, כ), תרגום "וישלחו" ואלוויאו, רצה לומר שהצדיק מלווה את המלאכים הנשלחים לפניו, דהיינו הדבורים היוצאים מפי הצדיק נבראים מהם מלאכים, והיינו שגם גופו הטהור הוא מסייע להמלאכים שלו שיעלו למעלה. "לפניו אל עשו אחיו", רצה לומר על ידי זה גורם שעשו נעשה אחיו. "ארצה שעיר שדה אדום", פירוש שנעשה אחיו למטה, לזה רמז "ארצה שעיר". וגם נעשה אחיו למעלה, דהיינו בעולם שלו הנקרא "שדה אדום" השר של אדום נעשה גם כן אחיו.

"ויצו אותם לאמר", פירוש צו הוא לשון זירוז כדאיתא (תו"כ פרשת צו פ' א') אין צו אלא זירוז, דהיינו שהצדיק מוציא דבריו מפיו הקדוש בקדושה ובזירוז כל כך עד שהם נעשים חזקים כל כך. "לאמר" פירוש שַׁיְאָמַר ממילא הדבר הזה שיתהפך עשו לאחיו, כי בוודאי אין מן הנכון לעשות זאת עיקר התפילה, רק על ידי הדביקות בשאר תפילותיו ודבוריו של הצדיק במחשבות טהורות וצלולות, ממילא יוצא הדבר הזה לפעולתו שגם אויביו ישלים עמו, עכ"ל.

בחשש סכנת נפשות מותר לספר לשון הרע

"וַיֵּשְׁבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל יַעֲקֹב לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל אָחִיךָ אֶל עֶשָׂו וְגַם הֵלַךְ לְקִרְאָתְךָ וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ" (לב, ז)

בספר 'נועם אלימלך' (הנ"ל), הוסיף וכתב בפסוק זה וז"ל: "וישובו המלאכים אל יעקב לאמר באנו אל אחיך וגו'", רצה לומר הרמז הגם שהדבורים של הצדיק פועלים ונכנסים בלב עשו שיתהפך לאחיו כנ"ל, אף על פי כן "וגם הולך לקראתך", פירוש אף על פי כן הוא מתנגד והולך לקראתך, ומעשיו הם התנגדות והיפך מעשיך הטובים, עכ"ל.

והגה"ק רבי צבי אלימלך שפירא מדינוב זצ"ל (בעל ה'בני יששכר') בספרו 'אגרא דכלה' העיר, כיצד קיבל יעקב לשון הרע מן המלאכים שעשו עדיין ברשעו וכו'. וכתב וז"ל: "וישובו המלאכים אל יעקב לאמר". גם כן לאמר לדורות, הגם שהיה זה לשון הרע, ואיך אמרו המלאכים ואיך קיבל יעקב, כי המלאכים אמרו בחשש סכנות נפשות מותר לומר, כמו שאמר יוחנן בן קרח לגדליה (ירמיה מ, טו) וגם יעקב למיחוש מיבעיא, וכמו שמצינו שהאשים הכתוב (שם מא, ט) את גדליה על שלא חש לדברי יוחנן (נדה סא, א). וזהו "לאמר", שבאופן כזה מותר לומר ולקבל לשון הרע, עכ"ל.

עיקר מאבק הס"מ הוא היצר הרע עם יעקב ובניו עד עלות השחר, הוא בעבירות קלות כ'אבק לשון הרע'

"ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר" (לב, כה)

א] בספר 'מגלה עמוקות', כתב וז"ל: "ויאבק איש עמו" - העלה אבק עד כסא הכבוד, כי סמאל שהוא השטן יצר הרע נחש, אחז בעקב על מצוות קלות שאדם דש בעקב: אבק ריבית, אבק לשון הרע, אבק שביעית. ויעקב העלה אבק מן מצוות - אבקת רוכל, והוא אבק שהעלו בבבל (כתובות קו, א) כד קמו ממתיתבתא דרב הונא, עכ"ל. [נוע"ע בדרשות ה'חתם סופר' (ח"א דרשה לשובבי"ם דף קה עמ' ג-ד) שכתב: בלשון הרע וריבית מצינו בהם אבק, אבק לשה"ר וכו'. שהם מסטרא דס"מ "ויאבק איש עמו", עכ"ל].

ולא זכיתי להבין עומק דבריו, אך מצאתי סמך לדבריו מהזוהר 'רעיא מהימנא' פרשת פנחס (רמג, א), וז"ל: "מכל אבקת רוכל" דאתמר ביה "ויאבק איש עמו", עכ"ל. ועיין עוד בזוהר בפרשתינו פרשת וישלח (קעו, ב), שכתב וז"ל: מכל אבקת רוכל דא יעקב, ועיי"ש שכתב עוד דרוכל הוא מלשון רכיליה.

ב] ובעיקר מה שכתב שעיקר המאבק עם יעקב אבינו היה על מצוות קלות שאדם דש בעקביו. כן כתב בספר 'פרדס יוסף' וז"ל: ועל דרך דרוש יש לומר, דעל עקרי מצות המלאך לא לחם עמו, ורק על המצוות שאדם דש בעקביו: היינו אבק ריבית, אבק גול, אבק לשון הרע, וזה לשון "ויאבק עמו", עכ"ל. וכן מפורש כבר בספר 'פנים יפות' להגה"ק רבי פנחס מקוריץ זצ"ל, וזה לשונו: יש לפרש לשון ויאבק, מפני שלא היה יכול להחטיאו בעבירה עצמה, אלא באבק עבירה כמו שאמרו חז"ל (ב"ב קסה, א) אבק לשון הרע, עכ"ל בקצרה.

ג] ובספר 'חתן ישעיה' להגאון רבי ישראל אברהם לנדא (חתן הגה"ק המפורסם רבי ישעיה מקרעסטיר זצ"ל), כתב לבאר עוד המשך הכתוב "עד עלות השחר", וז"ל: 'אבק לשון הרע' שכיח אצל כל העולם, ואי אפשר להינצל מזה עד שיהיה העולם התיקון והגאולה שלימה, שאז יעביר הקדוש ברוך הוא היצר הרע מן העולם, ואז יהיה העולם כולו קדוש לה'. והנה רש"י פירש בשם המדרש "ויאבק איש" זה שרו של עשו, והיינו היצר הרע שהוא שרו של עשו. וזה לדעתי הרמו "ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו" שהיצר הרע

⁷² והמבין בחן-יעיין בספר 'אור התורה' לבעל 'צמח צדק' מליובאוויטש, עמ' תשכ"ז, מש"כ עוד בזה.

העלה אבק לשון הרע של בניו של יעקב עד כסא הכבוד, שרצה לקטרג בזה עד עלות השחר - עד הגאולה שלימה שנקראת בשם בוקר ושחר, עכ"ל.

דן ויש לבאר מדוע המאבק של היצר הרע נמשך בעקבות עוון 'אבק לשון הרע' עד הגאולה השלימה. לפי מה שכתב בספר 'ערבי נחל' (וישלח - דרוש ב') שכל הכוח של יצר הרע להחטיא את האדם הוא על ידי שמכשילו ב'אבק לשון הרע'. וזה לשונו שם: אמרו רבותינו ז"ל (סוכה נב, א) יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, ומתחדש עליו בכל יום (קידושין ל, ב), והוא עבור שאין האדם שומר פיו ולשונו כמאמרם ז"ל (ב"ב קסה, א) וכולן באבק לשון הרע, ועל ידי זה נמשך חיות ממקום הרע חס ושלום, וכאמור, עכ"ל.

[לשלימות הדברים, אביא בזה עוד ביאור שכתב בזה בספר 'נועם אלימלך' כאן, וז"ל: הנה הצדיק השלם העובד ה' באמת הוא מסתכל תמיד ברוממות אל וגדולתו יתברך ומתבודד עצמו במחשבתו לעלות במחשבתו ממדריגה למדריגה עד רום המעלות. וגם רואה תמיד בשפלות עצמו. וזוכר חטאת נעוריו כמו שכתוב (תהלים נא, ה) "וחטאתי נגדי תמיד". ואפילו החטאים שאינם חטאים גמורים רק כמו אבק כמו שאמר חז"ל (ב"ב קסד, ב) שלשה דברים אין אדם ניצול בכל יום אבק לשון הרע כו', הם לזכרון לפניו תמיד והם בעיניו כחמורות שבחמורות ומתחרט עליהם ושב בתשובה שלימה מאהבתו יתברך, ותשובתו עולה עד כסא הכבוד ונעשה הכל זכויות כמו שאמרו חז"ל (יומא פו, ב) שזדונות נעשים לו כזכויות בעושה תשובה מאהבה. וזהו "ויותר יעקב לבדו", רצה לומר בעת שהיה יעקב אבינו עליו השלום בהתבודדות מחשבתו בבדידות גמור. אז ויאבק איש עמו, ודרשו חז"ל (חולין צא, א) שהיה מעלים אבק עד כסא הכבוד, פירוש ויאבק איש, היינו אבק החטאים שהם עם כל איש. כל זה היה עמו לנגד עיניו כנ"ל והיה מעלה האבק עד כסא הכבוד על דרך שאמרו חז"ל (יומא פו, א) גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד. עד עלות השחר, פירוש עד שהעלה הכל לפני השכינה כנסת ישראל הנקראת אילת השחר, עכ"ל עיי"ש].

יעקב אבינו נזהר בדיבורו לומר "ומתו כל הצאן" ולא לומר 'ומתו כולם', כדי שלא יכלול חס ושלום את הילדים

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי יַדְעֵ פִי הַיְלָדִים רַפִּים וְגו' וּמֵתוּ כָּל הַצֹּאן" (לג, יג)

יש לנו ללמוד מיעקב אבינו, עד כמה דיבורו של צדיק השומר את פיו יכול לפעול, ועד כמה צריך להיזהר בדיבורו. שהנה בפרשה הקודמת מצינו אצל יעקב אבינו שאמר ללבן (לא, לב) "עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה" והיה זה כשגגה היוצאת מלפני השליט, שמאותה הקללה מתה רחל אמנו בדרך, וכפי שהובא במדרש רבה שם (פרשה עד, ד' וט'), הובא בקצרה גם רש"י. ובמדרש הגדול שם הוסיף: לפי שלא ידע יעקב אבינו שרחל לקחה אותן, אמר, כל מי שהוא עמו לא יחיה אלא ימות בלא עיתו. וכל היוצא מפי צדיק כיוצא מפי הגבורה ונתחייבה מיתה, עכ"ל עיי"ש.

אכן כאן בפרשת וישלח, ממאמר יעקב אבינו לעשו "אדוני יודע כי הילדים רכים וגו' ומתו כל הצאן" למדים אנו עד כמה היה יעקב אבינו נזהר בדיבורו, מפני שידע ש'ברית כרותה

שיח שפתותינו - שמירת הלשון בפרשת השבוע / הרב איתמר חבשוש, מח"ס 'ומשחרי ימצאוני' במעלת עשרה הראשונים
הצדיק השומר פיו בקדושה, בדיבורו נבראים מלאכים - הגורמים ממילא שכל אויביו
ישלימו איתו

לשפתיים' (עייין באורך בגמרא במועד קטן יח, א). ולכן כשהוצרך לדבר עם עשו באופן ישיר, הן על הצאן והן על ילדיו, נזהר מאוד ואמר "ומתו כל הצאן" ולא אמר "ומתו כולם", כדי שלא יכלול חס ושלוש את הילדים שלו. וכפי שכותב כאן הרמב"ן, וז"ל: "ומתו כל הצאן" - דרך חמלה, שהיה לו לומר "ומתו כולם", אבל לא יאמר כן על הילדים. וגם לא רצה לומר "ומתו" סתם, על הבקר ועל הצאן, כי יחמול על הילדים שלא יהיו במשמעיו. ולא רצה להאריך "ומתו כל הצאן והבקר", עכ"ל.

ויש ללמוד מכאן עד כמה צריך כל בר ישראל להיות זהיר בדיבורו וכפי שכתב בספר חסידים (סימן תעט), וז"ל: כתיב (משלי כא, כג) "שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו" ראשי תיבות: רמוז שמשון - שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו. ברית כרותה לשפתיים, לכך אל יפתח אדם פיו לשטן, לא יאמר אדם לחבירו ולא לבניו תלך ותמיר - מומר יהיה. אחד היה רגיל לקרוא לבני אדם כשמדברים דברים שלא היו נראים לו פגר, או פעמים אמר אתה עושה כמו כומר, אמר ליה החכם לא יתכן כך לזרע ישראל שלא יתקיים בו או בזרעו לכך חדל לך, עכ"ל.

לתגובות: Ci9335108@gmail.com

¹¹ אכן ראה בחזקוני וברבינו חיים פלטיאל שפירשו שמה שכתוב כאן "והילדים רכים" הכוונה לצאן שהיו בהם גדיים וטלאים שהיו יונקים ורכים.

שימו לב אל הנשמה / הרב נפתלי שמואל רייך, משפיע דישיבת 'תורת דוד', מונסי ניו יורק

"ויאבק איש עמו עד עלות השחר" - המאבק הנצחי שלנו עם שרו של עשו

בפרשת וישלח אנו נפגשים עם המעשה המסתורי והמרתק של המאבק בין יעקב לשרו של עשו, אשר בסיומו מתעלה יעקב אל דרגת 'ישראל' - "כִּי שָׁרִיתָ עִם אֱלֹקִים וְעַם אַנְשִׁים וְתוֹכַל" (בראשית לב, כט).

כידוע, כל התורה מכוסה היא ומוסתרת. מחביאה מתחת לפני השטח רבדים אין-סופיים של סודות ורמזים, וכלשון הזוהר הקדוש (אחרי עא, ב): "שְׁמָא קְדִישָׁא - סְתִים וְגִלְיָא, וְאוֹרֵייתָא דְהִיא שְׁמָא קְדִישָׁא עֲלָא - סְתִים וְגִלְיָא, וְכָל קְרָא דְבְאוֹרֵייתָא, וְכָל פְּרָשְׁתָא דְאוֹרֵייתָא - סְתִים וְגִלְיָא" [השם הקדוש - נִסְתָר וְנִגְלָה. וְהַתּוֹרָה, שְׁהִיא הַשֵּׁם הַקְּדוֹשׁ הָעֲלִיּוֹן - נִסְתָרְתָּ וְנִגְלִיתָ. וְכָל פְּסוּק שֶׁבַתּוֹרָה, וְכָל פְּרָשָׁה שֶׁל הַתּוֹרָה - נִסְתָר וְנִגְלָה]. אכן, אם בכל פרשה של התורה הקדושה נמצא רובד הסוד מעבר לפשוטם של הדברים, הרי שפרשה זו נראה כי היא כולה סוד.

"וַיֵּאבֶק אִישׁ עִמוֹ עַד עֲלֹת הַשָּׁחַר" (בראשית לב, כה). מה טיבו של מאבק זה? וכי אפשר לו לבשר ודם להתעמת עם מלאך?!

בפסוק הבא כתובות תוצאות המאבק: "וַיֵּרָא כִּי לֹא יָכַל לוֹ" - לא עולה בידו של המלאך לנצח את יעקב, אבל מאידך □ "וַיַּגַּע בְּכַף יָרְכוֹ". כאן יש לשאול: אם יעקב הוא המנצח, איך באמת הצליח המלאך להזיק לו?

על כל פנים, בסוף הלילה נמצא שרו של עשו תחת ידו של יעקב, ונאלץ להתחנן על נפשו: "שְׁלַחֲנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר!". דברים נשגבים! בשר ודם □ מחזיק במלאך ומונע ממנו ללכת!

אבל יעקב מסרב לשחררו חינם... הוא אומר לו: "לֹא אֶשְׁלַחְךָ כִּי אִם בְּרִכְתָּנִי!". המלאך מוכרח להיענות לבקשתו, אבל קודם לכן אומר לו: "לֹא יַעֲקֹב יֵאמֵר עוֹד שְׁמֶךָ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל" כִּי שָׁרִיתָ עִם אֱלֹהִים וְעִם אַנְשִׁים וְתוֹכַל". אחר כך מברכו, ויעקב קורא למקום 'פניאל' - "כִּי רָאִיתִי אֱלֹקִים פְּנִים אֶל פְּנִים וְתַנְצֵל נַפְשִׁי!".

הדברים מרתקים, וכאמור □ אנו מבינים כי הפרשה כולה סודות נפלאים. אמנם, כדרכנו לא נלך בגדולות ונפלאות מאתנו, אלא נבקש למצוא את הלקח עבורנו. את המסר מסיפור הפרשה אשר רלוונטי בשבילנו. כשם שמצוותיה וחוקותיה של תורתנו הקדושה נצחיים, כך גם לקחיה ומוסריה □ מכילים הכוונה והדרכה אשר שייכת לכל דור, תקופה וזמן, ונוגעים לכל איש ואיש.

הדברים אמורים במיוחד בפרשיות אלו של "מעשה אבות" שהוא "סימן לבנים", ובפרט בפרשה העוסקת בתקופה בה שדה יעקב אבינו בביתו של לבן, שמבואר בספרים הקדושים

שהיא כעין מיניאטורה □ "דגם מוקטן" □ של כל הגלויות שעתידים בני ישראל לעבור עד עלות השחר □ הגאולה השלימה. והרי כל יהודי הוא עולם קטן, אשר תכלית מסכת חייו היא לצלוח את הגלות הפרטית שלו, עד הגיעו אל גאולתו השלימה.

ננסה אפוא בעה"י להלך ברוח הפרשה, ולמצוא בה את המסר שיאיר את דרכנו במסע החיים המורכב והמפותל שאנו עוברים כאן בעולם הזה. לאתר את המפתח שבאמצעותו ניתן לצלוח את כל מעברי החיים, על כל קשייהם והתמודדויותיהם.

*

אכן, נראה כי פתח להבנת עומק הענין אנו מוצאים בדברי המדרש על הפסוק "וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיִּצְרָ לוֹ" (לב, ח): "אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי עֵילָא, לֹא הָיָא 'יִרְאָה' לֹא הָיָא 'צָרָה'? אָלָא: 'וַיִּירָא' □ שְׁלֹא יִהְרֵג, 'וַיִּצְרָ לוֹ' □ שְׁלֹא יִהְרֵג. אָמַר, אִם הוּא מְתַגַּבֵּר עָלַי □ הוֹרְגֵנִי, וְאִם אֲנִי מְתַגַּבֵּר עָלָיו □ אֲנִי הוֹרְגוֹ. הֵדָא הוּא 'וַיִּירָא' □ שְׁלֹא יִהְרֵג, 'וַיִּצְרָ לוֹ' □ שְׁלֹא יִהְרֵג" (ב"ר עו, ב והובאה תמצית הדברים ברש"י).

מדברי המדרש משמע, כי יעקב אבינו פחד שמא יהרוג □ בדיוק כפי שפחד שמא ייהרג! וענין זה תמוה וטעון ביאור. אם נתבונן קצת בפרשת חייו של יעקב, בכל מנת הייסורים שעבר בעשרים וארבע השנים האחרונות "בזכותו" של עשו אחיו, קשה להבין □ מנין הרחמנות הגדולה שהייתה לו כלפי עשו?!...

הלוא בגלל עשו הרשע נקרע יעקב אבינו מבית הוריו, מכל ההווי הקדוש של בית יצחק, והאפשרויות והתנאים שהיו לו שם להיות 'איש תם יושב אהלים'. הוא נשלח לארץ גזירה, כאשר בדרך בא אליפו בשליחות אביו להורגו. בקושי הצליח לשכנעו כי 'עני חשוב כמת' ובכך הציל את חייו - אך נשאר ריק מכל נכסיו... הוא מגיע לביתו של לבן הארמי שבחרן בערום ובחוסר כל, ובכדי לשרוד שם הוא חייב לאמץ לעצמו הנהגה הנוגדת את כל מהותו, בבחינת "עַם נֶבֶר תִּתְבָּרַר וְעַם עֶקֶשׁ תִּתְפַּתֵּל" (תהלים יח, כז).

כל ימי שהותו אצל לבן סובל הוא ממנו צרות רבות ורעות. אמנם, למרות הכל הוא מצליח בסייעתא דשמיא באופן ניסי לבנות את כל המחנה הזה - המשפחה והרכוש, אך עתה בא עשו לקראתו בליווי ארבע מאות איש במטרה לנהל מולו מלחמה, לשדוד ממנו את הכל. וכי על רשע כזה יש מקום לרחם?!

מעבר לפן ההלכתי, שעשו הוא 'רודף' ומותר על פי דין להורגו, הרי הכל תלוי בקרב הזה! כל היגיעה שלו במשך כל השנים הללו, תלויה בנצחוננו על עשו! ולכאורה, מהי בכלל ההוה אמינא? אם צריך - מדוע לא יכרות לעשו את הראש ויגמור אותו אחת ולתמיד?!

ואף אם בכל זאת הוא אח רחמן ואינו חפץ במות אחיו הרשע, עדיין אין מובן □ מה המקום לפחד הגדול □ "ויירא שלא יהרוג, וייצר לו שלא ייהרג"?! משמע כי לא הייתה זו דאגה בעלמא, אלא שהפחד שלו לבל יהרוג היה במידה שווה לפחד לבל ייהרג! לכאורה, מה כל כך נורא אם יחסר מהעולם 'איש דמים ומרמה' אחד? אם יעלם מהמפה שורש הרוע של העולם?

אך הביאור בזה, כי יעקב אבינו אינו מחפש למחוק את צרותיו ולחסל אותן בכח. הוא מחפש איך לגדול מהן!

יעקב אבינו מבין כי עשו לא המציא את עצמו. עם כל הרוע שהוא מייצג ומגלם בתוכו, יש לו לעשו תפקיד בעולם. הקב"ה ברא אותו, והוא ורק הוא אשר מקיים אותו ומחיייהו! אם בעצם קיומו, מהווה עשו מטרד בלתי נסבל עבורו, מציאותו ממררת לו את החיים בלי סוף ומאיימת עליו באופן כה נורא, הרי בהכרח שיש סיבה טובה לכך, כי מאת השי"ת יוצא רק טוב!

מהו אפוא הדבר הטוב שיכול לצאת מהצרה ששמה "עשו הרשע"?

אין זאת אלא כי הצרות והקשיים שהוא מערים על יעקב, משמשים עבורו כקרבן קפיצה על מנת לגדול, להתעלות ולממש את תפקידו בעולם!

*

מצינו שבשעה שיעצה רבקה אמנו ליעקב לברוח אל לבן, אמרה לו: "וַיִּשְׁבֹּת עִמּוֹ יָמִים אַחֲדָיִם עַד אֲשֶׁר תָּשׁוּב חַמַּת אַחִיךָ. עַד שׁוּב אָף אַחִיךָ מִמְךָ וְשָׁכַח אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לוֹ" (בראשית כז, מד-מה). ולכאורה קשה הכפילות □ אחר שאמרה "עד אשר תשוב חמת אחיך", לאיזה צורך חזרה ואמרה "עד שוב אף אחיך ממך"?

אך יש לפרש, שרבקה התכוונה לומר לו בכך, כי כל תכלית חמת אחיך עליך היא כדי שאתה עצמך תגיע לדרגה הגבוהה ביותר של זיכור וטהרת המידות!

מתי 'תשוב חמת אחיך'? 'עד שוב אף אחיך ממך'! - לכשאתה תוציא 'ממך' עצמך, מהשורשים הכי עמוקים שלך, כל שמץ של רגש שלילי, כל בדל של כעס וחימה אישיים, כלפי אחיך. או-אז תשיג את התכלית של חימה זו, וכבר לא יהיה בה צורך ותחלוף כלעומת שבאה! תסתלק אותה חימה מן העולם, "ושכח את אשר עשית לו!"

*

לכן יעקב לא רצה בשום אופן להרוג את עשו! כי אם הקב"ה החליט לעת עתה לקיים אותו ולא הגיע הזמן שיעביר השי"ת את ממשלת הזדון מן הארץ, הרי שהוא צריך לחיות! הוא צריך להמשיך את התפקיד שלו בעולם, לשמש כ'זה לעומת זה' שמדרבן אותו לגדול ולפרוח! לחסל את עשו זה לא פתרון □ כי הבעיה היא לא עשו! להיפך, עשו הוא הפתרון! עשו הרשע, עם כל הצרות והקשיים שהוא מייצר, מהווה את ה'היכי תמצי', האמצעי עבור יעקב, שיוכל להגיע אל התיקון הגמור שלו!

אם יהרוג את עשו, הרי בזה יפסיד את תכליתו. לעולם כבר לא יוכל לממש ולהוציא מן הכח אל הפועל את שלמות מעלותיו ודרגותיו. רק הודות לכך שישנו לעשו בעולם, והוא מאתגר אותו ומנסה אותו, מתאפשר לו להגיע אל רום מעלתו.

*

התרחשות דומה מצינו אצל דוד המלך [אם כי שם לא מדובר במאבק נגד רשע חלילה, אלא בשאול המלך, בחיר ה'].

בספר שמואל-א' (פכ"ד) מתואר באריכות כיצד שאול מנסה כל דרך אפשרית לתפוס את דוד ולהרגו. במהלך המרדף התחבא דוד במערה, שאול שמחפש אחריו נכנס אליה לעשות צרכיו בלא ידיעה שדוד נמצא בעומקה. לכאורה זהו הרגע המוצלח ביותר עבור דוד לקום על שאול ולהורגו, לסיים את כל שנות הסבל שלו אחת ולתמיד!

אבל במקום זאת, דוד המלך מנצל את ההזדמנות על מנת לפייס את שאול. הוא מתקרב לשאול בלאט, גוזר את קצה בגדו, וחוזר פנימה לעומק המערה. אנשי דוד מתחננים בפניו להרוג את שאול, ונדרשים מדוד מאמצים כדי להתגבר על דבריהם □ "וַיִּשְׁסַע דָּוִד אֶת אַנְשָׁיו בַּדְּבָרִים...," מתחנן בפניהם שלא לגעת במשיח ה'.

שאול יוצא מהמערה, ורק אז יוצא דוד, וממרחק מה קורא אל שאול, מראה לו את כנף בגדו, ואומר לו: מדוע אתה רודף אחרי להרוג אותי? ראה כי אין לי שום דבר נגדך, וזו לך ראייה □ שהלוא יכולתי עכשיו להרוג אותך, ולא הרגתי!

לאחר שמסיים דוד את דבריו הנרגשים, בוכה שאול לפניו ומודה לדבריו: "וַיֹּאמֶר אֶל דָּוִד צְדִיק אַתָּה מִמְּנִי, כִּי אַתָּה גִּמְלַתְנִי הַטּוֹבָה וְאֲנִי גִּמְלַתִּיךָ הָרָעָה" (שמואל א' כד, יז), ולאחר מכן הוא מברך אותו ואומר: "וְכִי יִמָּצָא אִישׁ אֶת אֵיבוֹ וְשָׁלְחוֹ בְּדֶרֶךְ טוֹבָה, וְהוּא יִשְׁלַמְךָ טוֹבָה תַּחַת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתָה לִּי".

שם, בתוך המערה, חיבר דוד המלך את מזמור קמ"ב □ "מִשְׁפִּיל לְדָוִד בְּהִיּוֹתוֹ בַּמְּעָרָה תְּפִלָּה". ומה היתה תפילתו באותה שעה? "קוֹלִי אֶל ה' אֲזַעַק קוֹלִי אֶל ה' אֶתְחַנֵּן". אומר על כך המדרש (שוחר טוב): "למה ב' פעמים 'קולי'? 'קולי אל ה' אזעק' □ שלא אפול בידו, 'קולי אל ה' אתחנן' □ שלא יפול בידי". שתי התפלות מכונות בתואר זהה: 'קולי', משמע שהתפלל את שתייהן באותה כוונת לב. כשם שהתפלל שלא יפול בידיו של שאול □ כך, באותה מידה, התפלל שלא יפול שאול בידיו! שהוא לא ייאלץ להרוג אותו!

ויש לתמוה. אמנם דוד המלך הוא צדיק, הוא יכול להרוג את שאול והוא בוחר להניח לו לחיות, "וְכִי יִמָּצָא אִישׁ אֶת אֵיבוֹ וְשָׁלְחוֹ בְּדֶרֶךְ טוֹבָה", ברם, מאיזה טעם חמורה אצלו מיתתו של שאול כמיתתו הוא? הרי שאול רודף אחריו להרגו! ולמה יתפלל על רודפו בדיוק כמו שהוא מתפלל על עצמו?

יתירה מכך. יש ווארט נפלא מהגה"צ רבי שלום שבדרון זצ"ל על מעשה זה של דוד המלך: לכאורה יש לשאול, למה נהג דוד בצורה כזאת, לקרוע מכנף בגדו של שאול ולהמתין עד שייצא, הרי היה יכול בעודו בתוך המערה להקיף את שאול עם אנשיו, ולומר לו בפניו: "ראה! אני יכול עכשיו להרוג אותך ואיני עושה זאת, וזה לך סימן שאיני רוצה להרוג אותך, ואתה רודף אותי חינם!" מדוע לא עשה כך?

משיב על כך רבי שלום שבדרון באמצעות רעיון נפלא: דוד ידע כי אם יכתר את שאול במערה, ייתקף שאול בפחד עצום □ ורצה למנוע ממנו גם את הצער הזה! לכן פעל באופן שפעל, כך שלא ייגרם לו שום צער ולו לזמן מועט!

לכאורה גם כלפי סיפור זה יש לשאול: מדוע? מה פשר ההתחשבות העצומה והרגישות של דוד כלפי שאול?

אלא, כי באמת לא היה בלבו של דוד כלום על שאול! דוד המלך מבין כי לא שאול הוא שרודף אותו! שאול הוא בסך הכל שליח של הקב"ה, והוא נשלח עם מטרה! הוא גומל עמו חסד, בכך שהוא מאפשר לו לזכך את מידותיו ולהתרומם! הייתכן שיגרום לו צער כלשהו?! ולכן אף קשתה עליו מיתת שאול כמיתתו הוא!
צא ולמד עד היכן הדברים מגיעים.

*

והנה, מדרגה זו שייכת רק למי שחי למעלה מן השכל. אף אדם אינו אוהב קושי, הטבע האנושי נוטה לחפש תמיד דרכי מילוט מהצרות והקשיים, וכולנו חפצים בחיים שהם 'על מי מנחות'. לפי מהלך המחשבה של אדם מן השורה, אם אפשר לחסל את הצרה, לכרות לשונא את הראש ובכך לשים סוף לכל הבעיות שהוא מייצר □ מה יותר טוב מזה?

אבל מהי האמת? שכאשר אנשים מרגיזים אותנו, וכשהחיים אינם זורמים באופן שהיינו רוצים, אין זו קללה, אלא בדיוק להפך □ זוהי מתנה! הזדמנות עבורנו לנצל את האתגר כקרבן קפיצה לעלות מעלה, להזדכך, להיטהר ולהתרומם לעולם גבוה יותר!

אמנם, להשיג את הבהירות הזאת, השכל העליון הזה - זה להיאבק עם שרו של עשו...
חז"ל (חולין צא ע"א) דורשים על הפסוק "וַיֵּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלֹת הַשָּׁחַר" - "מלמד שהעלו אבק עד כסא הכבוד". לכאורה הדברים סתומים. איך עולה אבק, שנמצא כאן בעולם החומרי, עד לכסא הכבוד בעולמות הרוחניים העליונים? ובכלל, מהי ה'נפקא מינא' מעליית האבק?

אך יש לפרש בזה, על פי מה שביארנו (בפרשת ויצא) בענין מראה החלום והמסר העמוק הטמון בו:

בכל אדם ישנן שתי בחינות: ישנה המציאות שלו למטה בעולם הזה, ולעומת זאת ישנה גם בחינה נוספת □ הנשמה הקדושה שנמצאת למעלה, מתחת לכסא הכבוד, קשורה בעליונים.

התפקיד שלנו כאן בעולם הזה, הוא להתעלות מעל למציאות הארצית שלנו □ הבחינה שנמצאת למטה, ולהתחבר לנשמה העליונה □ הבחינה הגבוהה שלנו.

וזהו מה שנאמר במראה החלום: "וַיִּחַלַם וְהִנֵּה סֵלַם מְצַב אֶרְצָה וְרָאֵשׁוּ מְגִיעַ הַשְּׁמַיְמָה וְהִנֵּה מְלֹאכֵי אֱ-לֹהִים עֹלִים וְיִרְדִּים בּוֹ", ואמרו חז"ל (עיין ב"ר פס"ז, יב ובמדרש אגדה) כי ראה יעקב אבינו את דמותו החקוקה בכסא הכבוד. הוא ראה את הדמות שלו למעלה, את החלק שלו שאחוז בכסא הכבוד, והבין כי רק על ידי שיאחז בו יוכל לעבור את מסע החיים בשלום.

והנה כעת, בשעת המאבק עם שרו של עשו, העלו אבק עד כסא הכבוד, כלומר שרו של עשו ניסה לטשטש ולנתק את יעקב מהקשר והאחיזה שלו עם כסא הכבוד, עם השורש העליון שלו.

וזהו מאבק נצחי שיש לכל יהודי עם 'שרו של עשו'. עשו הוא מלשון 'עשוי', הוא מושלם, בנוי כולו ותמיד צודק. מהלך מחשבה שמקורו בשכל הנמוך, הטבעי והחומרי של האדם. התפקיד שלנו הוא להתגבר על כל אותן מחשבות, על כל מהלך החיים שאליו מכוון אותנו שרו של עשו, ולאחוז בכסא הכבוד, בשכל הגבוה שלנו...

בראשו של עשו, אין בכלל את היכולת לחשוב ולראות דברים מחוץ לתחום ה'אני' שלו. הוא חוזר מהשדה רעב וצמא - הוא חייב את נזיד העדשים של יעקב. "הֲלֵעִיטְנִי נָא מִן הָאָדָם הָאָדָם הַזֶּה" (בראשית כה, ל). הוא חוזר פעמיים על המילה 'אדם' בתור הדגשה, שכן הוא רואה את זה כדבר ששייך אליו! זה אדם (מלשון 'אדם'), זה שלי! הוא רואה רק את עצמו, את מאוויי גופו.

הוא מותש ורעב, מתחשק לו נזיד העדשים שריח נודף ומגרה את כל חושיו, אין אצלו מושג של איפוק, הוא לא מסוגל לעצור לרגע ולחשוב קצת: מה אני רוצה ומה המחיר שאשלם עבור כך? הוא יודע דבר אחד: אני רוצה את זה, וזה שלי! זה מגיע לי!
- מחשבות של ה'שכל התחתון'.

*

וזהו המאבק הנצחי של כל אחד מאתנו עם שרו של עשו - "וַיֵּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלֹת הַשָּׁחַר".

יש כל מיני כוחות הרע שמפתים אותנו לעבירה, אבל ההתמודדות האמתית של החיים - ואולי יותר נכון לקרוא לזה: המתנה של החיים - היא העימות שלנו עם עשו בשדה הקרב של המוח שלנו! המאבק הפנימי עם האינסטינקטים, עם המושכל הראשון שלנו, שבאופן טבעי מקורו מהשכל התחתון.

וזה מאבק. מאבק קשה! השכל הוא הנכס היקר ביותר שלנו. אנחנו חייבים את השכל בשביל להחזיק במושכות, לנהוג בחכמה ובתבונה ולקבל את ההחלטות הנכונות בחיים. אבל מאידך, הוא גם המכשול הגדול שלנו... כי כאשר ההחלטות שלנו מבוססות על השכל הפשוט ועל הרגש שלנו - הן מעוותות! כי אלו נשלטים על ידי הגוף! על ידי עשו! הרפלקסים הטבעיים שלנו, ההתנהגות האינסטינקטיבית שלנו, כולם סביב ה'אני', לשמור על הזכויות שלנו ולהגן על עצמנו. וזהו מקום המאבק, להכיר כי המושכל הראשון והרצון האינסטינקטיבי שלנו חייב עיון, בדיקה וחקירה. להכיר בכך שמכורח המציאות הרצון הטבעי שלנו אפוף 'נגיעות', ואנחנו צריכים להתרגל לעצור כאשר זה נוגע למעשה, ולומר לעצמנו: אני רוצה להעמיק יותר, לרדת לעומק המחשבה וההחלטה שלי, להבין מה מניע אותי, ולפי זה לדעת מהו הדבר שבאמת הנכון לעשות!

ואמנם כאשר אדם זוכה ומתעלה מעל לשכל התחתון ומחזיק בשכל העליון שלו, הוא לא חי עם 'רשימת הזכויות' שלו, אלא עם 'רשימת ההתחייבויות'...

*

אדם שחי לפי השכל התחתון אולי לא יבין את המעלה בזה - לוותר על הזכויות שלי!
לחיות עם רשימת התחייבויות?! למה? מה טוב בזה? אבל באמת, רק כך אפשר להתרומם
ולשמוח באמת!

בחיים אפשר להיות או צודק או שמח - אי אפשר את שניהם! אם נלך ונפעל לפי השכל
הרציונלי שלנו, הלוגיקה הפשוטה, תמיד ידמה לנו כי הזכויות שלנו נרמסות. ולפעמים זה
נכון. החיים אכן לא תמיד הוגנים. או אז, נצא למלחמת חורמה על הזכויות שלנו שלא
נהיה מקופחים, ואף אם לא נצא למלחמה בפועל, אבל בלבנו פנימה, ירגיז אותנו הקיפוח
הנורא שאנחנו סובלים ממנו, ונכעס על כל אלו שאשמים בכך. אבל מה נרוויח מזה? חיים
ממורמרים מלווים בעצב תמידי...

לעומת זאת, יש חיים עילאיים של "ויירא... ויצר..." של "קולי אל ה' אזעק, קולי אל ה'
אתחנן". חיים עם מחשבה עמוקה יותר...

"מִשְׁפִּיל לְדָוֶד בְּהִיּוֹתוֹ בְּמַעֲרָה תְּפִלָּה". משכיל הוא מלשון 'שכל', 'משכיל לדוד' היינו
שהשיג שליטה מלאה על השכל, על מערכת הפיקוד שלו, ולכן היה מסוגל להגיע לקולי
אֶל ה' אֲזַעֵק קוֹלִי אֶל ה' אֶתְחַנֵּן, כדברי המדרש הנ"ל, שהתפלל שלא יהרוג באותה מידה
שהתפלל שלא ייהרג.

למרות ששאל המלך ממרר את חייו בחינם, ורודף אחריו להרגו, ומי יודע כמה הוא עוד
עתידי למרר לו את חייו, דוד לא מסכים לגעת בו לרעה! הוא מתפלל שלא יגיע למצב שהוא
יהרוג, בדיוק כמו שהוא מתפלל שלא ייהרג! ואפילו נזהר שלא יגיע אליו שום רגש של פחד
ואי-נעימות!

כל כך למה? משום שדוד המלך לא חי את האינסטינקט הטבעי של האדם, את השכל
התחתון! הוא כבש את השכל התחתון, וחי עם השכל העליון! ומכח השכל העליון הבין
כי רצון ה' הוא ששאל יחיה! וכל מה שהוא עולל לו, זה לטובתו! לכן הוא לא רוצה לנגוע
בו לרעה, ואפילו לא לצער אותו במקצת, למרות כל הסבל שהוא סובל ממנו!

*

המאבק הזה של השכל מלווה אותנו כל החיים - עד עלות השחר. וזהו מה שהתורה
מספרת לנו כאן. אבל התורה לא מספרת לנו את כל זה רק בשביל להפחיד אותנו. בפרשה
טמון גם סוד ההצלחה, כיצד ניתן לצלוח את המאבק הזה.

לאחר המאבק הקשה עם שרו של עשו, נאמר: "וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאל כִּי רָאִיתִי
אֱלֹקִים פָּנִים אֶל פָּנִים וַתִּנְצֹל נַפְשִׁי. וַיִּזְרַח לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ כְּאֲשֶׁר עָבַר אֶת פְּנוּאֵל וְהוּא צֹלַע עַל
יָרְכוֹ" (בראשית לב, לא-לב).

הלשון "ויזרח לו השמש", משמע שהשמש זרחה במיוחד עבורו, בשבילו. אכן, רש"י מביא
דברי חז"ל: "ויזרח לו - לצרכו, לרפאות את צלעתו. כמה דתימא 'שמש צדקה ומרפא
בכנפיה'" (מלאכי ג, כ). וצריך להבין, שהרי רק לאחר מכן התורה אומרת "והוא צולע על
ירכו", ולכאורה אם השמש זרחה במיוחד כדי לרפאותו, למה המשיך לצלוע?

(ואמנם רש"י מפרש: "והוא צלע, היה צולע כשזרחה השמש". כלומר, כשזרחה השמש הוא היה צולע. אך עדיין צריך ביאור למה לא נכתב כסדר - "והוא צולע על ירכו - ויזרח לו השמש"?)

בנוסף, עלינו להבין את הקשר בין זריחת השמש למקום 'פניאל', כפי שהתורה מדגישה זאת באומרה כי השמש זרחה לו "כאשר עבר את פנואל", ואם להודיענו שם המקום, הרי זה עתה נאמר כי יעקב קרא למקום 'פנואל'! ובכלל, לשם מה צריך להודיע היכן היה בשעת זריחת השמש, למאי נפקא מינה באיזה מקום זרח לו השמש? משמע שיש קשר בין זריחת השמש עבורו והמקום הנקרא 'פנואל'.

ונראה לבאר בזה, על דרך ה'זווארט' הסלונימאי שבנוגע למלחמת האדם עם היצר הרע: "א פאטש אהין, א פאטש אהער, די עיקר איז די לעצטע פאטש!" [סטירה לשם, סטירה לכאן, העיקר הוא הסטירה האחרונה]. לפעמים אנחנו סופגים מכה, לפעמים אנחנו מצליחים לתת מכה, אבל כל זה לא חשוב, זה לא מכריע את המערכה, העיקר הוא - מי נותן את המכה האחרונה!

יש מאבקים בהם אנו מנצחים, ויש מאבקים שאנו מפסידים בהם, אבל המאבק העיקרי הוא המאבק האחרון - "עד עלות השחר"! שם אנחנו חייבים לנצח!

וזהו המסר של הפרשה. יעקב אבינו מנצח בעלות השחר! אמנם במהלך המאבק "ויגע בכף ירכו", אבל בעלות השחר - כבר נמצא שרו של עשו תחת ידו!

ומה סוד הצלחתו של יעקב? איך החזיק מעמד עד עלות השחר?

העובדה שהוא נמצא בפנואל - - -

*

ענין פנואל הוא על דרך שמצאנו אצל יונה הנביא, לאחר שנפל מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, עד שהוא נזרק לים ונבלע במעי הדג, מהי תפילתו? "וְאָנִי אֲמַרְתִּי נִגְרַשְׁתִּי מִנְּגֹד עֵינַיִךְ" (יונה ב, ה).

אלו מילים שמהדהדות אצלנו בכל כך הרבה הזדמנויות... זמנים בהם אנו מרגישים שהמצב אבוד, שאנו חסרי תועלת, "אוי, איך הסתבכתי כל כך, החיים ממשיכים ואני קלקלתי ופספסתי כל כך הרבה הזדמנויות..."

אבל המילים הבאות שלו אומרות את הכל: "אֲךָ אוֹסִיף לְהַבִּיט אֶל הַיֵּכַל קְדֹשְׁךָ!" - למרות הכל אני אמשיך להביט להיכל קודשך!

יעקב אבינו קרא למקום בו נאבק עם שרו של עשו 'פנואל', כי זה מגדיר בדיוק את כל תחבולתו במאבקו עם שרו של עשו. 'פנואל' מלשון 'פונה לא-ל', על דרך: "אך אוסיף להביט אל היכל קדשך".

בתחילת דרכו הראו ליעקב אבינו את מחזה הסולם, הוא ראה את כסא הכבוד למעלה, ומחזה זה ליווה אותו דרך כל מסעו. בכל המצבים הוא מחזיק בכח בכסא הכבוד, ומקיים 'אך אוסיף להביט אל היכל קדשך'!

כל הבלבול, הערפל הכבד, האבק שעשו מעלה עד כסא הכבוד ומנסה לטשטש את הראייה, לא מרתיע אותנו. הוא יודע שמבעד לערפל ישנו כסא הכבוד, ולכן הוא ממשיך להחזיק את עצמו עם עיניו למעלה, "אך אוסיף להביט אל היכל קדשך!" בכח גדול, למרות כל החושך, הוא "פונה אל ה'", ולכן אף זוכה, ולבסוף - "ראיתי אלקים פנים אל פנים". על דרך "גם חושך לא יחשיך ממך". ובזכות זה: ותינצל נפשי - הוא זוכה לישועה!

*

והנה לכשנדקדק בדברי יונה הנביא, הוא לא אומר רק שיחזור להביט אל היכל הקודש, אלא 'אוסיף' להביט, הוא יוסיף עוד ויחזק את הראייה שלו אל היכל קדשך! מדוע יוסיף?

אלא דייקא בגלל שהוא עובר כזו חשכות, שהוא זרוק בבטן הדג ומרגיש כגרוש מלפני ה', זה מורה לו יותר מהכל שכעת זה הזמן! ההזדמנות שלו להתרומם! לא להיכנע לחושך ולרגש הניתוק שמאיים עליו אלא לנצל את ההזדמנות לקחת את הקושי הזה כקרש קפיצה להוסיף להביט אל היכל קדשך! לפנות אל ה'!

זהו משהו שאנחנו צריכים להשריש בתוך התודעה שלנו, כי היצר תמיד נועץ את ציפורניו המלוכלכות בתוך המוח שלנו ומחדיר לנו כי אנחנו אבודים, חסרי תקוה וישע. ראה מה עשה לך פלוני ומה עולל לך אלמוני. ההורים, אחים, הבוס. מה שעשית אתה לעצמך...

אבל באמת זה הכל הבל! כי העיקר הוא ה"אך אוסיף להביט אל היכל קודשך!". המאמץ להחזיק בכסא הכבוד גם כאשר האבק עולה עד לשם ומסתיר את הקשר שלנו עם הקב"ה והשורש שלנו!

זהו "ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנואל - והוא צולע על ירכו". כלומר, ה'ויזרח לו השמש' מגיע כאשר הוא מקיים את 'פנואל' - דוקא בשעה שהוא צולע על ירכו!

אין באמת בעיה בכך שאנחנו לפעמים במצב של 'והוא צולע על ירכו', שיש נתק, שמשוהו בפנים זו מהמקום ואנחנו מרגישים שאנו כמו במעי הדגה, בבטן שאול... מה שחשוב זה, שאנחנו מחזיקים ב'פנואל' - למרות הצליעה!

"והוא עובר את פנואל" - זוהי הוראה לכל אחד ואחד מאתנו. וכך זוכים להגיע למדרגת 'ישראל' - ישר א-ל! כאשר יודעים לחבק את האתגרים, לקיים גם במעי הדגה "אך אוסיף להביט אל היכל קדשך", גם כאשר אנו במצב של "וְאֲנִי אֲמַרְתִּי נְגַרְשָׁתִּי מִנְּגֵד עֵינַיִךְ", אז זוכים ל"ויזרח לו השמש"!

*

היה יהודי יקר בשם ר' שמעון בינוש ז"ל, יהודי מיוחד, ניצול שואה, בעלה של המחנכת המפורסמת הרבנית פערל בינוש ע"ה, מחשובי תלמידותיה של מרת שרה שנירר ע"ה, (מחברת הספר To Vanquish the Dragon [לנצח את הדרקון]). בשנותיהם האחרונות, התגוררו בני הזוג בינוש בארץ ישראל, ובנם ר' יעקב ישראל, הזמין את הוריו לארזה"ב לחדשי הקיץ, לשהות לצד בני המשפחה ולנוח במושבה בהרי הקטסקילס.

הרב בינוש היה אז כבר מבוגר וחלוש מאוד. הבן, ר' יעקב ישראל, חשש שהמאמץ ללכת להתפלל בבית הכנסת, שהיה בצד השני של המושבה, ישפיע לרעה על בריאותו של אביו, אבל היות והוא ידע שאביו לא יוותר כל כך מהר על תפילה במנין, נעל את דלת הבית והחביא את המפתח...

אולם לא איש כר' שמעון דנן יכנע. בראותו כי הדלת נעולה בעדו, החל לתור אחר המפתח. הוא בודק כל מדף, פותח כל ארון ומחפש בכל פינה, עד אשר נכמרו רחמי הבן... הוא הבין שאביו לא יירגע עד שיצא למנין ולכן פתח את הדלת, והאב והבן החלו לעשות יחדיו את הדרך הארוכה לבית הכנסת.

כצפוי, ר' שמעון התקשה מאוד לעשות את כל הדרך. כל פסיעה עלתה לו במאמצים מרובים, עד אשר לפתע בהיותם באמצע הדרך, כבר לא היה לו כח להמשיך והתיישב על אבן... הבן מצא שעת הכושר ואמר לאביו: "אבא, אמרתי לך לא ללכת, למה כל כך התעקשת?".

ענה לו ר' שמעון: "וכי נראה לך שאני לא יודע את המצב שלי וכי אין לי כח לעשות את הדרך הזאת?! אבל אסביר לך. כתוב 'אַל תְּשְׁלִיכֵנִי לְעֵת זְקָנָה' (תהלים עא, ט), ולכאורה קשה, וכי יעלה על הדעת שהקב"ה יעזוב אותנו לעת זקנה? הרי כל החיים הוא עזר לנו, כלכל אותנו ודאג לכל צרכינו, 'עד הנה עזרונו רחמיך', למה שנחשוב שפתאום לעת זקנה הוא יזרוק אותנו?!

אבל נראה לי הביאור, המשיך ר' שמעון, שהדברים אמורים כלפינו! הקב"ה מתחנן לפנינו: אל תשליכני לעת זקנה! בימי זקנה כאשר אין לך את הכוחות - אל תשליכני מלפניך! אל תשכח ממני אז!"

*

'עת זקנה' אינו מכוון רק לשנות הזקנה. אלו גם הזמנים שהאדם מרגיש מיואש. מיואש מהעבר שלו ומכל מה שעבר בחיים, והוא חושב שזהו... כבר אין לו כח להמשיך. פספסתי מדי, קלקלתי מדי, הפסדתי את כל ההזדמנויות הטובות שהיו לי, מה יש לי עוד לקוות לטוב... במצב הזה הקב"ה מתחנן אלינו: "אל תשליכני לעת זקנה!"

*

לסיום, אני רוצה לשתף אתכם עם רעיון קצר נוסף, אשר מאוד מדבר אלי ונוגע לליבי, והוא ממחיש את עומק הענין, שאדם הזוכה להחזיק מעמד ב'עלות השחר', ומקיים "אך אוסיף להביט אל היכל קודשך". כמה זה מרומם אותו, על אף כל הנפילות שאולי עבר ועובר.

דוד המלך בצוואתו האחרונה לשלמה נותן לו כמה הוראות. יש הוראה איך לטפל ביואב בן צרויה על מעשיו הנוראיים, מה לעשות לשמעני בן גרא שקללו קללה נמרצת וכו'. ואז הוא אומר לו הוראות לגבי 'ברזילי הגלעדי'.

ברזילי הגלעדי יצא לקבל את פניו בעת שברח מאבשלום. הם היו שני אנשים, והביאו לו ולאנשיו אוכל, ודאגו להם לכל מחסורם. זה היה רחוק מהארמון - בגלעד, על הגבול. ברזילי הגיע ממחניים, שם התגורר. זהו הגבול של ארץ ישראל, כמו שלומדים בפרשתנו. הוא הגיע לעזרת דוד המלך. ודוד אומר לשלמה: "ולברזילי הגלעדי תעשה חסד ויהיה מאוכלי שולחני, הוא וזרעו עד עולם" (מלכים-א' ב, ז). ולכאורה, מה כל כך מיוחד במעשה ברזילי הגלעדי עד שזכה לשכר כה גדול?

כשלומדים תנ"ך, לכל אחד יש את הגיבור שלו. אצלי, ברזילי הגלעדי הוא אחד מהגיבורים הכי גדולים... (אמרתי את זה פעם לאחי הגדול, הגאון ר' אורן שליט"א, והוא אמר לי בפליאה: ברזילי? אתה יודע מה כתוב עליו בחז"ל? הגמרא בשבת אומרת: רב אמר שקרן היה, רבא אומר שהיה שטוף בזימה... האיש הזה, הוא הגיבור שלך? אמרתי לו: נכון, אני יודע, ואולי דוקא לכן הוא הגיבור שלי!).

ברגעי חייו האחרונים של דוד המלך, את מי הוא מחפש להוקיר? הרי היו לו גבורי כח. כפי שמפורט בסוף ספר שמואל ב' (פכ"ג), היו לו שלשה גיבורים שכל אחד מהם היה ראש על שלשים שתחתיו, גיבורי חיל. מתואר שם איך מסרו את נפשם עבורו. אבל את מי דוד בוחר להוקיר ולתגמל - את ברזילי הגלעדי! למה? מה הוא כבר עשה? הביא לו אוכל בעת שברח מאבשלום... מה כל כך מיוחד בזה עד שמגיע לו על כך שכר כה גדול - הוא וכל זרעו יהיו מאוכלי שולחן המלך! מרואי פני המלך! ורק הוא מכל אנשי דוד נבחר לכבוד הגדול הזה! הייתכן? מה פשר הדבר?!

*

נראה לי הביאור בזה - ואמרתי את זה לידיד קרוב שהוא אחד מחשובי ראשי הישיבות בארץ ישראל ואישר את הדברים - נאמר שם: "כי כן קרבו אלי", מה פירוש המילים האלו? אחר שנתן ברזילי את האוכל לדוד, לכאורה - זהו, הוא יצא ידי חובתו. הרי הוא סיכן את חייו עבור דוד, שאילו היה אבשלום מתוודע למעשיו היה הורגו. ודאי זהו מעשה נאצל ממדרגה ראשונה. עכשיו הוא יכול לחזור הביתה. הוא הרי איש זקן בן שמונים!

אך לא. ברזילי גם מלווה את דוד מעבר לירדן! הוא לא מסתפק בעזרה שהושיט לו, הוא רוצה לראות את דוד מוחזר למלכות! שהכל חוזר על כנו והמלכות שלו שלימה! ולכן בגיל שמונים, כשהוא זקן וחלוש, וכפי שאמר לדוד שם, שהוא זקן והוא רוצה רק לזכות להיקבר בחלקת אביו, הוא מתאמץ ומלווה את דוד מעבר לירדן.

זהו "כי כן קרבו אלי!" ברזילי רוצה לראות את המלכות של דוד! לא מעניין אותו כבוד ולא כסף, הוא רוצה לראות את דוד מוחזר למלכותו!

מעשה זה מבטא בחינה של "אך אוסיף להביט אל היכל קדשך". לכאורה, מדבריו של ברזילי לדוד על גילו המבוגר, משתמע כי הוא די השלים עם המציאות שלו... כביכול כבר עשה את שלו... אבל מתברר שלא! למרות כל הירידות שלו, ה'צליעות' מהן הוא סובל, רדיפת הזימה שהיתה לו וכו', ברזילי הגלעדי חי עם ה"אך אוסיף להביט אל היכל קדשך"! ולכן דוד המלך רואה בו את האיש הראוי להיות תמיד ליד כסא מלכותו!

אנחנו חיים בתקופה בה עשו לוחם את מלחמתו האחרונה. המצב שלנו היום הוא בבחינת 'עד עלות השחר', הזמן החשוך ביותר, רגע לפני עלות השחר.

והיצר משתולל ומוציא עלינו את כל התחמושת. השכל הרציונלי של בני הדור רוצה להתיר את הכל, "למה לא?! זה בסדר! מותר לי!" אנחנו אפופים בשמירה על הזכויות שלנו, ולא מסוגלים לקבל הגבלות משום צורה. כל הגבלה גורמת לאנשים להרגיש צמצום ומחנק בלתי נסבל.

נוסף על זה, הרגישות, ממנה אנו סובלים. אנחנו רגישים היום באופן לא מידתי. הנפשות חלושות ופגיעות, כל דבר קטן מהווה סיבה לפגיעה עצומה, ואנשים מסתובבים מוכים וחבולים, פגועים וכאובים, וממה? משטויות ודמיונות... דברים של מה בכך...

כל זה בא מכחו של עשו, המלחמה של עשו להשליט את השכל התחתון על האדם. אבל אנחנו צריכים לדעת כי זוהי המערכה האחרונה, והעיקר: איז דער לעצטע פאטש! מי יתן את המכה האחרונה! ובמכה האחרונה הזאת, נבטיח לעצמנו מקום בכסא הכבוד! בסמוך לשולחן ה' - עד עולם! לו רק לא ניכנע לזקנה, לרגשות החידלון וחוסר הישע המתגנבות לנו אל הלב לב וקונות בו שביתה.

אם נחזיק חזק ולא נירתע מהנפילות והאכזבות של החיים, ולמרות הכל נתקדם הלאה עם כל המרץ, בבחינת "אך אוסיף להביט", להתקרב יותר יותר, אזי מובטחים אנו כי סוף כל סוף יתפוגגו כל האבק והערפל, ונזכה ל"ויזרח לו השמש". וכאשר יודלקו האורות, נמצא את עצמנו על יד השולחן אשר לפני ה', קרוב למשיח צדקנו!

לתגובות: a0527151544@gmail.com

ניתן להאזין לשיעורים (באנגלית) בקו "חזק" של "חפץ חיים הריטג' פאונדיישן" שלוחה

1 - 5

בארץ הקודש: 03-929-0707 | בארה"ב: 845-356-6665 או 718-258-2008 | באנגליה: 44-

203-375-1580

שמחת אלעזר / בעקבות הגאון רבי שמחה (בן הגה"ק רבי אלחנן הי"ד) וסרמן זצ"ל, ראש ישיבת אור אלחנן, מגדולי דורו וממעוררי תנועת התשובה

בעריכת ה' מ"צ גולדבאום, עורך ספרי קובץ פרשיות, קובץ מאמרים ושמחת אלעזר

מחזיק באזני כלב

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֶשָׂו אָחִיו אֶרְצָה שְׂעִיר שָׂדֵה אָדוּם (לב, ד)

מחזיק באזני כלב עבר

הרמב"ן בתחילת פרשת וישלח כותב: "...[יעקב] פחד אולי ישמע עשו, והקדים לשלוח אליו מלאכים לארצו. וכבר תפסוהו החכמים על זה. אמרו בבראשית רבה (עה, ג) 'מחזיק באזני כלב עבר מתעבר על ריב לא לו' (משלי כו, יז). אמר לו הקדוש ברוך הוא, לדרכו היה מהלך והיית משלח אצלו ואומר לו 'כה אמר עבדך יעקב' וכו'.

כאשר נחרב בית שני הקב"ה הקדים להכין את הנדרש עבור קיום עם ישראל בגלות. מצד אחד הוא שלח את רבן יוחנן בן זכאי שהקים ישיבה - את יבנה ואת חכמיה, ומאידך הוא שלח את עשו כדי לייסר את ישראל. זה היה בהשגחה.

והיא שעמדה

[א"ה מצ"ג: פעמים רבות שמענו מרבינו רבי שמחה זצ"ל אודות מה שאומרים בהגדה של פסח "והיא שעמדה" וכו', שרגילים להבין ש-"והקדוש ב"ה מצילנו... היא שעמדה לאבותינו ולנו". אולם הוא זצ"ל ביאר, שגם מה ש"בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו", רחמנא ליצלן, עומד לנו, ואכמ"ל.

השבוע שמעתי מהגאון רבי יצחק חדש שליט"א תוספת נאה משמו של מו"ר רבי שמחה זצ"ל, ועל כן על של עתה באתי: נוהגים להגביה את כוס-של-יין כאשר אומרים "והיא שעמדה". מדוע? כי יין מסמל את ההרחקה בין ישראל לעמים, ולמשל דיני-יין-נסך וסתם-יין אשר נועדו למנוע קירוב, ולהרחיק בין ישראל לעמים. אשר על כן מגביהים את הכוס, וכביכול אומרים שהכוס של יין, המסמל את ההבדלה וההרחקה בין ישראל לעמים, היא שעמדה לאבותינו ולנו" שלא נתבולל בין העמים חלילה, ודפח"ח - חמרא למריה וטיבותא להג"ר יצחק חדש שליט"א דשקיה.

המבדיל בין ישראל לעמים

ומדי דברי, נשאלתי השבוע למקור להא דאמרי אינשי משמיה דהגה"ק רבי אלחנן זצוק"ל הי"ד, "אם היהודים אינם עושים קידוש, הגויים עושים להם הבדלה", ופשיטא לי שהמקור ממנו השתרבבו הדברים הוא ממה שכתב הגה"ק רבי אלחנן זצ"ל בקונטרס "עקבתא דמשיחא" וז"ל: "בשם הגאון בעל בית הלוי ז"ל אומרים, כתוב 'המבדיל בין אור לחושך,

בין ישראל לעמים'. 'בין אור לחשך' - יש מרחק ידוע וקבוע (בין השמשות) ואין בכח ילוד אשה להוסיף או לגרוע על מרחק זה. גם 'בין ישראל לעמים' יש מרחק ידוע המבדיל ביניהם. אם היהודים מדלגים על הגבולות ומתקרבים לגוים יותר מן המדה, הגויים דוחפים אותם חזרה למקומם הקבוע. מדבריו של הגאון יוצא כי באופן יחסי למדת התקרבות מצד היהודים, באה גם הדחיפה מצד הגויים. "אולם אשוב שהנוסח הנ"ל "אם יהודים אינם עושים קידוש הגויים עושים להם הבדלה" לא יצא מפיו של ר' אלחנן ולא מקולמוסו, אף שמצאתי גדול אחד שהביא כן משמו].

למרות שיעקב גרם לעשו לבוא צריך להמשיך בדרכו של יעקב

יעקב גרם לעשו לבוא. "מִחֲזִיק בְּאָזְנֵי כָּלֵב" - הוא לא היה צריך להתקרב לעשו, (כך כותב הרמב"ן בשם חז"ל). ולמרות זאת, כל מה שיעקב עשה אנחנו צריכים להמשיך בדרכו.

וכך כתב הרמב"ן בהמשך: "רבותינו ראו עוד בזה עצה, אמרו (בראשית רבה עח, טו), 'רבי ינאי כד הוה סליק למלכותא הוה מסתכל בהדא פרשתא ולא הוה נסיב עמיה רומאין, חד זמן לא איסתכל בה ונסיב עמיה רומאין, ולא הגיעו לעכו עד שמכר פינס שלו' נכאשר רבי ינאי היה עולה לביקור אצל ממשלת רומי, הוא היה לומד את הפרשה הזו ולא היה לוקח עמו רומאים ללוותו. פעם אחת הוא לא למד את הפרשה והוא לקח עמו רומאים. הם לא הגיעו עד עכו וכבר הוא נאלץ למכור את הסוס שלו]. מפני שהיתה קבלה בידם שזו פרשת גלות, כשהיה בא ברומה, בחצר מלכי אדום, על עסקי הצבור, היה מסתכל בפרשה זו ללכת אחרי עצת הזקן החכם, כי ממנו יראו הדורות וכן יעשו, ולא היה מקבל חברת אנשי רומי ללוותו, שאין מקרבין אלא להנאת עצמן ומפקירין ממונו של אדם".

להתרחק מחברת אנשי רומי - הגויים

כל פעם שרבי ינאי נאלץ לנסוע לרומה הוא נטל חומש ולמד את פרשת וישלח, ותמיד הוא הסיק שלא לבקש טובות מהרומאים המקומיים ולא לבקש מהם ללוותו. הרומאים שלטו אז בארץ ישראל. הם היו "שלטון הכיבוש" והם שהעמידו את המושל המקומי בארץ ישראל. על כן היה מקום לשער שאם הרומאים המקומיים - שבוודאי היו להם קשרים טובים עם השלטון המרכזי ברומה - יכתבו עבורו איזו אגרת, או ילוו אותו, זה יסייע בידו לפתוח את ה"חלונות-הגבוהים" בשלטון המרכזי ברומה כדי שיצליח בשליחותו. בכל זאת, כאשר רבי ינאי היה חוזר ולומד את פרשת וישלח, הוא היה מגיע לפסוקים (לג, יב-יד):
"וַיֹּאמֶר נִסְעָה וְנִלְכְּהָ וְנִלְכְּהָ לְנִגְדָךְ. וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אֲדָנִי יִדַּע פִּי הַיְלָדִים רַבִּים... וַיִּדְפְּקוּם יוֹם אֶחָד וּמָתוּ... יַעֲבֹר נָא אֲדָנִי לְפָנַי עֲבָדוּ וְנִגְדָה לְפָנַי לְרַגְלֵי הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר לְפָנַי וְלְרַגְלֵי הַיְלָדִים עַד אֲשֶׁר אָבֵא אֶל אֲדָנִי שְׁעִירָה". או אז רבי ינאי היה מבין שיעקב לא רצה שום עזרה מעשו. ועל כן גם כאשר רבי ינאי נסע לרומי הוא סירב לקבל עזרה מהרומאים.

פעם אחת רבי ינאי לא הספיק להעמיק בפרשת וישלח לפני צאתו למסע, ולכן נטל עמו כמה רומאים. כמובן שהוא היה צריך לשחד את הרומאים. הם היו בדרכם לעכו, עיר הנמל, משם יוצאות הספינות לרומא, ובדרך הוא כבר נאלץ למכור את סוסיו, כי הרומאים

שליוו אותו רוקנו אותו מכל הנכסים שנטל עמו על מנת לשחד את השלטון המרכזי ברומי.

🔗 **"קח נא את ברכתי"**

גם הענין לשחד את הגויים לומדים מהפרשה (לג, יא): **"קח נא את ברכתי אשר הבאת לך... ויפצר בו ויקח"**.

לכן, כאשר רבי ינאי נסע לרומה הוא לקח עמו כספים ומתנות, על מנת לשחדם.

זו השפה של הגויים. כך צריכים לדבר איתם. לתת להם מתנות על מנת לשחד אותם.

🔗 **"וישלח" - פרשת הגלות בכלל ובפרט**

הרמב"ן אומר שלומדים מהמדרש, שכאשר נאלצים להתעסק עם עשו / רומי / הגויים, כדאי קודם ללמוד את פרשת וישלח.

ויתכן לשאול: וכי רבי ינאי נזקק ללמוד פרשה זו כה הרבה פעמים? וכי הוא לא ידע את הפרשה על פה?

התשובה היא שהפרשה לא כוללת רק גישה כללית לגלות בכלל. היא כוללת גם גישה פרטית לכל פרט ופרט. הפרשה הזו כוללת כל מה שיקרה מאז היותנו לעם ועד ביאת המשיח. כל פרט ופרט, במשך ההיסטוריה כולה, כלול בפרשה הזו.

אולם אין בן אנוש שיכול ללמוד את הפרשה על כל רמזיה.

אך כאשר מתעוררת שאלה, ואז לומדים את הפרשה, וגם מתפללים לסייעתא דשמיא, אז הקב"ה פותח את העיניים לגלות את התשובה לשאלה הספציפית שעומדת על הפרק, בתוך הפרשה.

לכן כאשר רבי ינאי נאלץ לנסוע, כל פעם מחמת סיבה אחרת, שעת-חירום שונה, תנאים שונים ומצב שונה, הוא היה צריך ללמוד מה הפרשה אומרת לו ומה היא רומזת לו באופן ספציפי אודות אותו מצב נתון.

אם לא לומדים כיצד הפרשה מתייחסת לכל מקרה ספציפי, עלולים עדיין לטעות.

🔗 **הצרה של ימינו: מנהיגנו אינם מבינים ואינם רוצים להבין את ההדרכות של הפרשה**

אולם בהחלט, גם בלי להיכנס לפרטים של הפרשה, אפשר ללמוד מהכללים הנלמדים מהפרשה.

בימינו עם ישראל חי באמת בזמנים קשים. אולם הצרה הכי גדולה של עם ישראל בתקופתנו היא, שאלו שמשמשים כ"מנהיגים" של עם ישראל כעת, אינם יודעים אפילו לקרוא את האל"ף ב"ת של הפרשה. זה גם לא מעניין אותם. ולכן הם טועים, מועדים ונופלים בדרכם. וכולנו משלמים את המחיר של המעידות שלהם. זאת הצרה הגדולה שלנו.

והנה יש אדם אחד שאומר דברים הגיוניים מאוד אודות המצב שלנו. הוא רואה את הבעיה נכוחה. אבל בשלב של הפתרון הוא שוב שוכח את הפרשה - פרשת וישלח. פתאום

יש לו תיאוריה חדשה. הוא מתוסכל מהיהודים, ואפשר להבין אותו. אז מה הוא עושה? הוא פונה אל הגויים. והנה תמצית התיאוריה החדשה שלו: הגויים הקתולים סבורים שהיהודים צריכים לבוא לארץ ישראל לפני שיבוא ה"משיח" שלהם. ולהבדיל אלף אלפי הבדלות אנחנו - היהודים - מאמינים שאנחנו צריכים לבוא לארץ ישראל לפני שיבוא משיח בן דוד. אומר אפוא הנ"ל לגויים: "גם אתם מאמינים שהיהודים צריכים לבוא לארץ ישראל. אם כן אפוא תעזרו לנו לבוא לארץ ישראל. מיהו המשיח? את זה נגלה בהמשך"...

אבל מרבי ינאי למדנו לא להסתייע בגויים. זו סכנה עצומה!

להמשיך בעקבותיו של יעקב אבינו גם בטעויות שלו

ולמרות שחז"ל אומרים שיעקב אבינו טעה טעות גדולה - "מחזיק באזני כלב עבר מתעבר על ריב לא לו" - בזה שהוא שלח מתנות לעשו, אבל היות ו"מעשה אבות סימן לבנים", על כן אנחנו צריכים להמשיך בעקבותיו של יעקב אבינו - גם בטעויות שלו. אנחנו לא יכולים להצליח בלי להמשיך את הגישה של יעקב אבינו.

זה כמו מכונה לשכפול מפתחות. כפי המקור כך יצא גם השכפול. אין אפשרות לשנות את זה.

אנחנו מוכרחים להמשיך עם דורון, תפילה ומלחמה, למרות שחז"ל ביקרו את יעקב אבינו על כך.

"זיינם מבפנים והלבישם בגדים לבנים מבחוץ"

והנה הרמב"ן מביא מדרש (קהלת רבה ט, יח): "מה עשה [יעקב אבינו]? זיינם מבפנים והלבישם בגדים לבנים מבחוץ, והתקין עצמו לשלשה דברים".

"בגדים לבנים" מסמלים שלום. אם עשו לא יתקוף - יהיה שלום.

אך אם עשו יתקוף התחמושת מוכנה: "זיינם מבפנים".

גם את זה צריכים ללמוד. ללכת תמיד עם בגדים לבנים. לחפש את השלום. אבל מינייה-וביה להיות מוכנים למצבי חירום.

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד

העיר 'שכם' מהותה ורמזיה

וַיָּבֵא יַעֲקֹב שָׁלֹם עִיר שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בְּבֵאוֹ מִפְּדַן אָרָם וַיַּחֲנֶן אֶת פְּנֵי הָעִיר. וַיִּקַּן אֶת
חֶלְקֵת הַשְּׂדֵה אֲשֶׁר נָטָה שָׁם אֶהְלוּ מִיַּד בְּנֵי חַמּוֹר אָבִי שְׁכָם בְּמֵאָה קִשְׁיָטָה (לג, יח-יט)

השורש 'שכם' אינו רק שם עיר, ושם בנו של נשיא העיר, אלא משמש גם לענין של
'השכמה', וכן במרומי גוף האדם יש מקום הקרוי 'שְׁכָם', כמו 'שם על שכמה', 'ויט שכמו',
ועל הפסוק (בראשית מח, כב) 'ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך' פרש"י פירוש אחד
שהכוונה ל'שכם ממש' דהיינו ל'עיר שכם', ומוסיף "דבר אחר שכם אחד היא הבכורה
שיטלו בניו שני חלקים, ושכם לשון חלק הוא, והרבה יש לו דומים במקרא (תהלים כא יג)
כי תשיתמו שכם - תשית שונאי לפני לחלקים, [שם ס ח) אחלקה שכם, (הושע ו ט) דרך
ירצחו שכמה - איש חלקון], (צפניה ג ט) לעבדו שכם אחד". גם על פסוק 'ויבא שכמה (לו,
יד) כתב רש"י: "מקום מוכן לפורענות, שם קלקלו השבטים, שם ענו את דינה, שם נחלקה
מלכות בית דוד, שנאמר (דהי"ב י א) וילך רחבעם שכמה וגו'" וצריך להבין מה קשר
הענינים.

וכן כאן בהמשך הפסוק מצאנו גם את הענין של 'חלק' - 'חלקת השדה', וצריך להבין מתי
אומרים 'חֶלֶק' ומתי אומרים 'שכם'. ועצם הענין של 'חלק' משמש גם לענין של 'הן אני
איש חֶלֶק' שאמר יעקב, וכן לענין של 'חלקלקות' וצריך להבין את קשר הדברים. עוד יש
לתת לב על שבעבר היו התוארים של יעקב 'איש חלק', 'איש תם', ואילו כעת נזכר בתואר
'שלם' - 'ויבא יעקב שלם', גם עצם הענין של 'שלם' דומה לענין של 'תמים', ויש להבין
למה השתנה שמו מ'תמים' ל'שלם'.

ובעצם המבואר בפסוקים צריך להבין למה קנה את החלקה מיד 'בני חמור' ולא מיד
חמור עצמו אשר היה נשיא הארץ [גם בחתם סופר עמד בזה], ולמה מדגיש הפסוק שחמור
היא 'אבי שכם'?

ונתחיל לבאר בס"ד מהו החילוק בין 'חלק' ל'שכם':

מִשְׁפַּחַת הַחֶלְקִי וְעֵינֵן הַמַּחְלוּקֹת

כאשר יש שטח השייך לכמה אנשים - יש כמה דעות בסדר ניהול השטח, ועל כן למעשה
סגנון הניהול לא ברור, מוטשטש, וזה לא 'חֶלֶק', אבל כאשר השותפים 'מתחלקים',
ומגדירים מהו ה'חֶלֶק' של כל אחד, נעשה כל חֶלֶק - חֶלֶק, הניהול שלו ברור, לא מוטשטש.
והנה הוויכוחים שהיו בתחילה, אין הכרח שיהיו הלכתיים כגון כמה זכותו ההלכתית של
כל אחד בשטח, שהרי את זה אפשר לברר אצל יודעי ההלכה, ויש 'הלכות שותפין', אלא

העיר 'שכם' מהותה ורמזיה

בדרך כלל הוויכוחים הם רגשיים, מה עדיף, ומה לא משתלם, ומה ראוי, ומה יותר נכון וצודק... וברגש כל אחד שונה מחבירו, וכאשר אין מוכנות לפשרה, צריך 'להתחלק', וכח ה'חילוק' הוא כח של 'דין והלכה' שמעתה כל אחד בעלים יחיד על חלקו, ויכול לנהלו רק לפי רגשו שלו.

ובזה אפשר להבין את הענין של 'מחלוקת', מחלוקת אמתית היא רק ב'הלכה ודין', ב'משפט', גם כאשר מישוהו יוצא כלפי אחר בתוכחה, צריך שהתוכחה תהא ב'דין', שיוכיח לו שאינו נוהג על פי הדין וההלכה, ואז, אם הלה ישיב לו שאדרבא אני נוהג לפי ההלכה ואתה הוא הטועה בדין, זהו מצב של 'מחלוקת', שכל אחד אומר אני ה'חלק' ואתה הטועה.

אולם בדרך כלל 'מחלוקת' עם התסמינים וההשלכות, הינה מחלוקת בענינים רגשיים שאינם 'הלכה ברורה', וכגון, 'עד כמה צריך לעשות גדרים וסייגים בענין מסוים', אך היות שבאמת כל צד יודע שיותר לשני להבין אחרת ממנו, לכן מחפשים איזה נקודה של 'הלכה' שכאילו הלה עובר על הלכה, ועושים פלפולים להמציא את ההלכה המבוקשת... והצד השני צריך לדחות את הפלפולים, ואולי להמציא פלפול הפוך שאדרבא אתם עוברים על הלכה, ורואים שלמעשה כל צד אינו 'חלק' עם עצמו עד שמרגיש שגם ההלכה תומכת ברגש וההשקפה שלו -

ועל כן 'מחלוקת לשם שמים' היא תמיד 'מחלוקת' רגועה, כי הוויכוח הוא בדברים מוגדרים של הלכה, אבל מחלוקת שלא לשם שמים היא כאשר כל צד רוצה להצדיק את ה'רגש' שלו, ולכן ממציא הלכות להצדיק את עצמו או להפליל את השני, וכמו שהיה אצל קרח שהיה לו ענין רגשי להיות נשיא או כהן גדול, ולכן המציא הלכות של טלית שכולה תכלת וכו'.

ולכן כל ההתחזקויות וההצדקות הללו הינם 'חלקלקות' - אנשים מנסים להחליק את עצמם, להרגיש שהם בסדר הן בהלכה והן ברגש.

ועולה לנו, שיש לאנושות צורך להרגיש 'חלק', ויש הטועים להשיג את זה בשקר וחלקלקות, [וב'מחלוקת' יתכן שצד אחד אכן 'חלק', וצד אחד מחלקלק].

מִשְׁפַּחַת הַשְּׁכָמִי

ה'שְׁכָמִי' של האדם הוא מקום של 'קבלת עול', כמו 'וכדה על שכמה', 'שם על שכמה', 'ויט שכמו לסבול', מצוי גם שאדם שיש לו עול ממהו, מרגיש כבדות באזור הגב העליון והכתפיים, יש אנשים ההולכים מעט כפוף מתוך העול שעליהם, הכתפיים והידיים מצומצמים כלפי פנים, ולעומתם אנשים משוחררים ללא עול, התנועה של גופם היא להיפך הגב פונה לאחורה והכתפיים והידיים מתרחבות, ובקיצור, בעלי העול התנועה שלהם מורה על צמצום אין לו פנאי להתרחב לצדדים, ולעומתם המשוחררים גופם מתרחב וגמיש כלפי הצדדים, אולי גם מצפים לאיזה הפתעה שתופיע מהצדדים...

המציאות היא שאנשים שיש להם 'עול' הם ה'משכימים' גם כאשר מצד רצון המנוחה היתה עדיפות להמשיך לשכב, ולכן הקימה שלהם מוגדרת כ'השכמה', [מה שאמרו 'הבא להרגך השכם להרגו', הכונה, תקח אחריות על החיים שלך ואל תהסס מלהורגו].

העיר 'שכם' מהותה ורמזיה

אדם שיש לו עול - יש לו 'שכם', אדם שאין לו עול יש לו גב וכתפיים, אין לו 'שכם', ולכן אצל יפת ושם נאמר שלקחו את השמלה 'על שכם שניהם' לא נאמר על כתף שניהם, כי עשו את המעשה הזה מתוך עול של שמירה על כבוד אביהם, ואז הכתף שלהם היה מוגדר כ'שכם'.

שכם ואמת... והחמור

והקשר בין 'שכם' ל'חלק' הוא כי הנה ברור שלא שייך שאדם אחד יקח על עצמו את כל העולות שבעולם, ומי שלוקח על עצמו הרבה עולות סופו שמנהל את חייו במקריות ממש כמו החיים בלא עול, ויתכן שכל המציאות שיש אנשים בלא עול, הוא מפני שיש להם הרבה שאיפות ואינם יודעים במה לבחור ולהתחייב ולהשתעבד, והיינו, שלא מצאו להם בעולמם 'חלק' ברור ומוגדר שהוא תפקידם וחובתם ומקומם בעולמם -

והחילוק ביניהם הוא ש'חלק' הוא בחפצא, ו'שכם' הוא בגברא, כלומר, כל אדם מטפל בבית שלו כי הוא 'חלקו', אין לו מה להתעסק בביתו של חבירו, אבל מה בדיוק יהא הטיפול שלו בבית, אם בשטיפת הרצפה או בכיסוי של המשכנתא זה כבר שייך ל'שכם', כל גברא יש לו את העול המיוחד שלו.

אך כמו שאמרנו שב'חלק' יש אנשים שאכן חלקים עם החלק שלהם, אך יש גם כאלו שהחלק שלהם מוחלק בחלקלקות, כך גם ב'שכם' יש אנשים שהעול אשר על שכמם, הוא עול מתאים וראוי להם, ויש כאלו שלוקחים על עצמם עול זר, וכבר כתבנו לפני כמה שבועות שיש דברים שאדם מרגיש שמוטל עליו לעשותם מחמת שהוא 'מחוייב' כי כך הוא ה'דין', ויש דברים שמרגיש כך מפני שהוא 'מוכרח', וביארנו שה'מוכרח' הזה יכול להיות שקרן, יכול להכריח אנשים בכח של פיתוי או של כפייתיות, וכל מצב של כפייתיות אכן מורגש בלחץ על שרירי השכם, ויתכן שאדם יצדיק לעצמו את כל העולות הללו בחלקלקות.

והנה בברכת יששכר נאמר 'יששכר חמור גרם... ויט שכמו לסבול', וכידוע חמור הכח שלו הוא לסחוב משאות כבדים, יש לו יכולת לקחת עול כבד מאד, והדרך הוא ש'מעמיסים על החמור כאשר יוכל שאת', דהיינו, מעמיסים עליו עוד ועוד עד שרואים שאינו יכול לשאת יותר, ונמצא שהחמור לוקח 'עול' עד קצה גבול היכולת, לא מותר לעצמו שום מקום של שחרור, וזאת היא הברכה המיוחדת ליששכר, כי הנה גם אדם שיש לו עול מסוים, מצוי שיש זמנים או מצבים שאינו עסוק עם העול, ואז יכול הוא להתנהל כמישהו שאין לו 'שכם', אבל לא כן יששכר, כמו חמור, תמיד יש לו שכם המוכן לסבול. ולא כל אחד זוכה לכך, כי קשה לנהל חיים כאלו ללא לערב בהם שיעבודים כפיתיים ולא נכונים או מיותרים, וגם חמור עצמו יכול לטעות ביכולת שלו כמו שמצינו בתורה שיש מצב של 'חמור רובץ תחת משאו'.

ויבא יעקב שלם...

ובזה אפשר להבין את רמזי הפסוקים שלפנינו, אולם קודם נקדים לבאר את החילוק בין 'תם' ל'שלם' - 'שלם' זה משהו ששייך בו חסרון, וכאשר אין בו חסרון הוא שלם, אבל

העיר 'שכם' מהותה ורמזיה

'תמים' הוא משהו שלא שייך בו חסרון, או שיש את כולו או שאין כלום, ולמשל, כאשר אדם לומד מסכת, אם הוא סיים הוא 'השלים', ואם לא יש לו כמה דפים שלמד, אך ה'מסכת חסירה', אבל כאשר אדם מניח תפילין שחסר בהם אות אחת, אין זה כמו שיש לו משהו עם חסרון, אלא אין לו כלום, והיינו שהמצוה צריכה להיות 'תמימה'.

יעקב אבינו היה 'איש תם' - הרגיש מהו מהותו ומהו תפקידו, והשתעבד לזה, ולא עשה טעויות שהרי היה 'איש חלק', ידע היטב מהו חלקו.

אך לאחר המצב של 'שרית עם אנשים ואלהים', אשר ניסו להכשילו ולערב בתוכו רצונות זרים, שילמד ממעשיהם, או שיהא מבולבל בשאיפות זרים [גם ברוחניות], היה צריך להיות 'שלם', לסכם לעצמו שכל ההצעות שלהם לא חסרים לי, יש לי את השלמות שלי, [זהו גם פירוש הפסוק בפרשה 'האנשים הללו שלמים הם אתנו', כלומר, לא חסר להם משהו משלנו ואשר לכן יזדקקו לכבוש אותנו].

ואומר, ויבא יעקב שלם עיר שכם, שבא עם כל השלמות האמתית שלו אל הענין של 'שכם', שהוא ענין של קבלת עול, שקיבל על עצמו את כל עול העבודה הנדרשת מהשלמות שלו.

והנה נשיא העיר היה 'חמור', וזה רמז שהקבלת עול שלו היתה כל כך צפופה כמו של 'חמור', וכבר כתבנו שבעול שכזה מצויה הטעות, ובפרט שהעול שלו לא הגיע מתוך מלכות שמים... וכנראה הבנים שלו לא יכלו לסבול עול כבד שכזה, ובנו היה 'שכם בן חמור', כאומר, אני לא יכול להטות שכם כחמור, מספיק שיש לי איזה עול מסוים, יש לי 'שָׁכֶם'... ויתכן שיעקב אבינו חשש לקנות השדה מיד חמור, כי אחר כך יטען שהרגיש כפוי למכירה הזו, שלא היה נאה לו לסרב לאדם מכובד וזקן, אבל באמת זקוק הוא לשטח הזה, שהרי הוא כמו חמור בתחילה נראה לו שהוא מסוגל, ואחר כך רואה שאינו יכול לסבול, ולכן קנה את 'חלקת השדה' דוקא דרך 'בני חמור אבי שכם', דהיינו שאמר להם, אני לא רוצה לקנות משהו לא ברור, אני רוצה 'חלקת השדה' משהו חלק וברור למי שייך, ולכן אתם המכירים שלא שייך להיות כמו 'חמור', אתם תהיו המתווכים שיבררו שאין כאן הסכמה של חמור, אלא עול ניהול רגיל של בחינת שכם.

אך הנה מבארת לנו הפרשה, שגם הבן שכם לקח על עצמו עול מיותר, החליט ש'מוכרח' הוא להשיג את בת יעקב בכל מחיר, וה'חמור' אביו לקח על עצמו את העול לסדר השידוך והסכם השלום, ושניהם יחד הצליחו לשכנע את כל העיר למול עצמם, וברור שזהו הסכמה כפייתית כדי להשיג את הדמיונות שציירו להם בחלקקות שלהם, ונמצא שאכן התפארו כאילו יש להם את הענין של 'שכם', אבל האמת של בחינת שכם היתה דוקא אצל יעקב אשר בא 'שלם אל עיר שכם'.

וזהו הרמז גם שהענין של 'שכם' הוא מקום המוכן לפורענות, כי הענין של קבלת עול מצויה בו טעות, כי גם קלקול השבטים היה בזה שסברו שעל פי 'דין' עליהם למכור את יוסף, וכאילו שזה עול המוטל עליהם... ושם 'נחלקה מלכות בית דוד', וכידוע החלוקה הזו נעשתה מפני שרחבעם הלך אחר עצת הנערים ואמר להם 'אביכם ייסר אתכם בשוטים

ואני אייסר אתכם בעקרבים', דהיינו שסבר שאפשר להטיל על העם עול מסים כבדים יותר ויותר, וזוהי הטעות.

שם כבוד מלכותו

ידוע ש'שכם' הוא ראשי תיבות של 'שם כבוד מלכותו', וכן ראשי תיבות 'שבת כלה מלכתא', ואכן יעקב הגיע לעיר שכם בפניא דמעלי שבתא.

והיות שביארנו ש'שכם' הוא ענין של קבלת עול, מובן הראשי תיבות הראשון, כי 'שם כבוד מלכותו' הוא הדורש 'עול מלכות שמים', הוא השואף ל'ויטו שכם אחד לעבדך', שכל העולם יטעון על שכמו עול אחד והוא 'לעשות רצונך בלבב שלם'. אך הראשי תיבות השני לכאורה אינו מובן כי 'שבת כלה מלכתא' הוא מנוחת שלום והשקט ובטח, זמן שאדם נח מהעול של כל השבוע.

אבל האמת היא להיפך, שבכל ששת ימי המעשה, מרוצת וטרדת עולם המעשה מושך את האדם להיות כמו חמור ולקחת על עצמו עול מיותר, וכאשר באה שבת באה מנוחה, ומזכירים לנשמות ישראל שאינם חמורים ולא עבדי החומר, אלא ככלה לפני דודה, כל עול שעולה עליה צריך להגיע מתוך זכירת המעלה והזכות שלה, לא מתוך הרמאות של לבן והאבק של עשו, המבקשים לטשטש את העול החלק והתמים, לבלבלו בחלקקות... והמנוחה של שבת מאירה את האמת הזו, כאשר מגיעה 'מנוחה שלימה' שאתה רוצה בה' מאירה היא את אור השלמות גם לאלו שכבר התאבקו עם החלקקות, מזומנים הם לעצור ולחשב את מעשיהם ולבדוק מה נעשה מחמת העול של 'שם כבוד מלכותו' ומה הגיע מחמת עול מצטדק של 'שכם בן חמור'... לזכור שאף שיש יהודים הזוכים להיות כיששכר חמור גרם, אבל גם יששכר עצמו לא זכה בברכתו רק לאחר שהכיר את הבריור של ה'מנוחה' וככתוב 'וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה - ויט שכמו לסבול', זאת היא המנוחה אשר יעקב ובניו ינוחו בו... ומכח המנוחה הזו זוכים לשוב לימי המעשה עם קבלת עול מלכות שמים מחדש, ככלה הפונה להיות 'עקרת בית' להוסיף על עצמם עול עבודות חדשות ומבוררות, להטות שכם...

ואולי זהו הענין שבמוצאי שבת אוכלים סעודת דוד מלכא משיחא, כי ענין דוד המלך הוא מדת המלכות, לקבל עול מלכות שמים, ובפרט הענין של משיח הוא להביא את היעוד של 'יטו שכם אחד לעבדך', זה מה שיאחד שוב את מלכות בית דוד בב"א.

*

תבונות ההלכה - קריאת אדם בשם 'חמור' או בשם 'דוב'

שמעתי שכל השמות המצויים שנותנים שמות של חיות כמו אריה וזאב, זה מחמת ששמות אלו מוזכרים בברכת השבטים, ולכן לשם יהודה הוסיפו כינוי אריה, ולבנימין הוסיפו זאב, ואחר כך התפצלו השמות הללו לעצמם והתערבו גם בשמות אחרים. והשם 'צבי' הוא כנראה תחליף ל'נפתלי אילה שלוחה', שלא רצו לתת לזכר שם 'אילה'. כך שמעתי, ויש להוסיף שכנראה גם נתנו שמות אחר בעלי חיים שנמשלו בהם ישראל, ולכן

יש שם 'יונה', ובאידיש יש שם 'שעפסיל' שהוא 'כבש', ובעצם גם 'רחל' הוא משמות הכבשה. והתמיהה היא על שם 'דוב' מה ענינו, ואמרו שהיות שמצינו שהוא כינוי לשם יששכר, כנראה הוא מפני שלא רצו לתת כינוי 'חמור' ובפרט שרואים בפרשה שהוא שם של רשע, והחליפו אותו בדוב, אולם טעמא בעי, מה המעלה בשם הנבחר הזה.

והנה בקידושין (עב, א) "תני רב יוסף: אלו פרסיים, שאוכלין ושותין כדוב, ומסורבלין כדוב, ומגדלין שער כדוב, ואין להם מנוחה כדוב. ר' אמי כי הוה חזי פרסא דרכיב, אמר: היינו דובא ניידא. א"ל רבי ללוי: הראני פרסיים, אמר ליה: דומים לחיילות של בית דוד..." מבואר ש'דוב' טרוד כל הזמן אין לו מנוחה, וכמו שכתב שם רש"י "כשהוא קשור הולך ובא תמיד סביבותיו", ורואים מזה שהוא מוכן לטרוח, ובזה דומה לחמור, ומבואר גם שהפרסיים הדומים לדוב הם דומים לחיילות של בית דוד, ופירש"י שהכוונה שהם גבורים, ולכאורה תמוה וכי חסר דוגמא לגבורים אלא חיילות של בית דוד, אולם מסמיכות המאמרים בגמרא נראה שחיילות של בית דוד היו תחת שליטת מדת המלכות, והיינו שקבע לכל אחד את מקומו ותפקידו המתאים והמיוחד לו, באופן שכל אחד קיבל את העול והאחריות על ענינו בשלמות, והבהירות הממקדת הזו נותנת לכל אחד להיות גבור בענינו, להיות עסוק וטרוד בזה ללא רפיון.

ונמצא שיש ל'דוב' התכונות הרצויות של חמור, שמוכן לקבל עול ולהיות טרוד בזה, ומצינו בפסוק גם כן 'דוב אורב' ונראה מזה שהדוב מוכן להטריד עצמו גם בצפיה ממושכת עד שיזדמן לפניו משהו הראוי לו, ורואים שיש לו בבת אחת הן את כח המנוחה ואת יכולת הטירדה, וזה ממש השלמות המבוארת לפנינו, ואולי לכן בחרו בשם זה.

תשובות הגר"ח פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א (שעדיין לא נדפסו) / הרב אהרן הלוי גרנודש,
מח"ס תשובות הגר"ח

למה כתיב רק ואת אחד עשר ילדיו | מדוע נתן דינה בתיבה כל הלילה | למה חשש רק
על דינה ולא גם על כל התאומות | מהיכן היה הכסף לקניית חלקת השדה | דברי זכרון
למו"ז מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי אריה שכטר זצ"ל בעל ה'אריה שאג' ו'אביר
יעקב' עם מו"ר רבינו הקדוש מרן שר

תשובות הגר"ח פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א (שעדיין לא נדפסו) / הרב אהרן הלוי גרנודש, מח"ס תשובות הגר"ח

למה כתיב רק ואת אחד עשר ילדיו | מדוע נתן דינה בתיבה
כל הלילה | למה חשש רק על דינה ולא גם על כל התאומות |
מהיכן היה הכסף לקניית חלקת השדה | דברי זכרון למו"ז
מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי אריה שכטר זצ"ל בעל
ה'אריה שאג' ו'אביר יעקב' עם מו"ר רבינו הקדוש מרן שר
התורה זצ"ל | מעשיות מהגה"צ רבי אריה שכטר זצ"ל עם רבו
הגדול מרן החזו"א זצ"ל ועוד | גילוי מן השמים השבוע
בחיבות לימוד משניות לעילוי נשמה

למה כתיב ואת אחד עשר ילדיו והרי הם היו כ"ב ילדים [מלבד דינה שהיתה בתיבה]

ש.נ.נ. וישלח ל"ב כ"ג. ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחתיו ואת אחד
עשר ילדיו ויעבר את מעבר יבק. הנה להלן (וישב ל"ז ל"ה) פרש"י וז"ל, וכל בנתיו. רבי
יהודה אומר אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבט ונשאום כו' עכ"ל (וכן פרש"י בפ'
דין ל"ה י"ז), וכיון שכן, לכאו' צ"ב למה אמר הכתוב רק ואת אחד עשר ילדיו' דלמה לא
נזכרו גם התאומות והו"ל להכתוב לומר ואת כ"ב ילדיו, וביותר זה ק' כי כבר מצינו דשאלו
היכן דינה (כדפרש"י) ולמה לא שאלו היכן כל התאומות.

¹⁰ ע"ע תשובות לפרשת וישלח בספרנו תשובות הגר"ח ח"א תשובות ל"ד - ל"ח יעו"ש.

¹¹ הערה לפרשת וישלח ואילך: בפרשת וישלח לא מוזכר שם הוי"ה הק' מלבד פעם אחת והשאר הוא שם אלקים וגם
זה רק במקצת. ובפרשת וישב, במכירת יוסף [עד רביעי] לא מוזכר כלל השם הקדוש. ובמעשה דיהודה [פל"ח] מוזכר
רק ב' פעמים שם הוי"ה הק' אצל ער ואונן. ולהלן בנעשה עם יוסף במצרים [פל"ט עד שישי] הוזכר שם הוי"ה. ולהלן
עד סוף הפ' בחלומות שרי פרעה לא הוזכר שם הוי"ה הק' מלבד פעם א' שהוזכר שם אלקים [מ' ח']. ובפרשת מקץ,
לא מוזכר כלל שם הוי"ה הק', רק כמה פעמים שם אלקים. וכן בפרשת ויחי, לא מוזכר שם הוי"ה הק' מלבד פעם
אחת, והשאר הוא שם אלקים. וכמדומה שהיכן שיוסף דיבר עם אחיו תמיד אמר שם אלקים. ויל"ע אם מצינו רמז
וטעם לזה בדברי חז"ל הק'.

תשובות הגר"ח פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א (שעדיין לא נדפסו) / הרב אהרן הלוי גרנרש,
מח"ס תשובות הגר"ח

למה כתיב רק ואת אחד עשר ילדיו | מדוע נתן דינה בתיבה כל הלילה | למה חשש רק
על דינה ולא גם על כל התאומות | מהיכן היה הכסף לקניית חלקת השדה | דברי זכרון
למו"ז מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי אריה שכטר זצ"ל בעל ה'אריה שאג' ו'אביר
יעקב' עם מו"ר רבינו הקדוש מרן שר

ת. הם בכלל הבנים.נט

*

בהנ"ל

ש. בהנ"ל. ובאופן אחר השאלה, איך קאמר רבי יהודה דהיו להם תאומות, והרי כתיב
בהדיא רק ואת אחד עשר ילדיו ולא כתיב ואת כ"ב ילדיו. וצ"ב.

ת. כנ"ל.

*

מדוע נתנה בתיבה כל הלילה

ולמה חשש רק על דינה ולא חשש גם על כל התאומות

ש. בהנ"ל. פרש"י וז"ל, ואת אחד עשר ילדיו. ודינה היכן היתה נתנה בתיבה ונעל בפניה
שלא יתן בה עשו עיניו ולכך נענש יעקב שמנעה מאחיו שמא תחזירנו למוטב ונפלה ביד
שכם עכ"ל, הנה איירי הכא בלילה כמ"ש בתחילת הפסוק ויקם בלילה וגו', וכיון שכן,
לכאן צ"ב למה נתן יעקב אע"ה את דינה בתיבה כבר מהלילה, דכיון שהיה לילה והפסיקו
מללכת עד הבוקר כמ"ש והוא לן בלילה ההוא במחנה, א"כ למה נתנה בתיבה אז, ועכ"פ
להלילה היה לו להוציאה משם. ולכאן לא היה חשש שעשו יגיע בלילה דא"כ למה לן שם
ועל כרחק שלא חשש לזה, וא"כ למה נתנה בתיבה, וגם אם היה מגיע בלילה הרי היה
חושך ואיך היה עשו נותן בה עיניו. ולכאן צ"ב.

ת. שמא ישכח, ושמא ידליק.ס

*

מנין היה ליעקב כסף לקנות את חלקת השדה והרי נתן הכל לעשו

ש. וישלח ל"ג, י"ח י"ט. ויבא יעקב שלם עיר שכם אשר בארץ כנען בבאו מפרדן ארם ויחן
את פני העיר. ויקן את חלקת השדה אשר נטה שם אהלו מיד בני חמור אבי שכם במאה
קשיטה. פרש"י וז"ל, קשיטה. מעה כו' עכ"ל, קצת יש לשאול מנין הי' ליעקב אע"ה המעות

נט כמ"ש לן מרן שליט"א כמה פעמים שכשכתוב בנים בכללם זה גם בנות.

ס היינו שמא ישכח יעקב אע"ה ליתנה בבוקר בתיבה, ואם היה מגיע בלילה שמא ידליק אבוקות של אור ויאיר את
המקום שהיה יעקב אע"ה שם וכך היה נותן בה עיניו, ומפני חששות אלו נתן יעקב אע"ה את דינה בתיבה כבר
מהלילה ולא המתין עד הבוקר.

(ויש לשאול למה יעקב אע"ה חשש כן רק על דינה ולא חש כן על כל התאומות שנולדו עם השבטים. ואולי י"ל שכבר
נשאום בקטנותם וזה לא חשש יעקב אע"ה שעשו יקחם, אבל דינה שלא היתה נשואה חשש טובא מפני עשו).

למה כתיב רק ואת אחד עשר ילדיו | מדוע נתן דינה בתיבה כל הלילה | למה חשש רק על דינה ולא גם על כל התאומות | מהיכן היה הכסף לקניית חלקת השדה | דברי זכרון למו"ז מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי אריה שכטר זצ"ל בעל ה'אריה שאג' ו'אביר יעקב' עם מו"ר רבינו הקדוש מרן שר

לקנות חלקת השדה, שהרי עתה הגיע מפרדן ארם כמבו' בפסו', והרי כל הכסף והזהב שהיה לו נתן הכל לעשו כדפרש"י להלן פ' ויגש מ"ו ו'.

ואין ליישב דנהי שכל מה שרכש בפרדן ארם נתן הכל לעשו מ"מ נתן לעשו רק אחר שקנה את חלקת השדה בשכם, שהרי יעקב אע"ה ועשו נפרדו מקודם שהגיע יעקב אע"ה לשכם כמבואר לעיל בפסוקים ט"ז י"ז.

וכן אין ליישב שקנה את חלקת השדה ממה שהי' לו קודם שהגיע לפרדן ארם, שהרי כל מה שהי' לו אז נתן לאליפו וכדפרש"י לעיל ויצא כ"ט י"א (חוץ ממקלו, לעיל ל"ב י"א).

וכיון שכן צ"ב מנין היה ליעקב מאה מעות לקניית חלקת השדה מאחר שעתה נתן הכל לעשו וכנ"ל. וקצת צ"ב.

ת. הקב"ה המציא לו.

*

בהנ"ל

ש. בהנ"ל. בתחילה חשבנו ליישב, דהנה כתיב להלן ל"ה כ"ט ויגוע יצחק וימת ויאסף אל עמיו זקן ושבע ימים ויקברו אתו עשו ויעקב בניו, והרי לנו שיעקב אע"ה נפגש עם עשו שוב (אע"פ שאמר יעקב אע"ה (לעיל ל"ג י"ד) עד אשר אבא אל אדני שעירה, מ"מ כאן עשו הגיע ליעקב ולא יעקב אל עשו) וא"כ אפשר דמש"כ רש"י להלן פ' ויגש שנתן הכל לעשו הי' עתה כשנפגשו בקבורת יצחק, ואף מסתברא לומר כן כי מה שנתן יעקב לעשו הוא עבור חלקת יעקב במערת המכפלה כמ"ש רש"י בפ' ויגש שם, ועתה כשנפגשו בקבורת יצחק אע"ה במערת המכפלה הי' העיתוי הנכון לכך שיעקב יתן לו בעבור חלקו שבמערת המכפלה, ועוד יש לדייק כן ממה שכשנתן יעקב לעשו המנחה בתחי' הפרשה לא מוזכר שנתן לעשו עוד כסף וזהב מלבד המנחה והיינו כנ"ל שהכסף והזהב נתן לו אח"כ כשנפגשו במערת המכפלה בקבורת יצחק, ולפי"ז לא קשיא מהיכן הי' ליעקב לקנות את חלקת השדה בשכם, כי קניית החלקה בשכם קדם לפחות י"ב שנה [כמבו' ברש"י להלן ל"ה כ"ט] לפטירת יצחק שאז נתן יעקב לעשו וכנ"ל.

ושוב חשבנו דאולי אין ליישב כן, והיינו, כי הטעם שיעקב אע"ה נתן לעשו דווקא את כל מה שרכש 'בפרדן ארם' ולא ממה שרכש בא"י, הי' משום שאמר יעקב אע"ה 'נכסי חוצה לארץ אינן כדאי לי' כמ"ש רש"י בפ' ויגש שם, ואם כדברינו הנ"ל שנתן לעשו רק בפטירת יצחק אע"ה, א"כ נמצא שי"ב שנה יעקב החזיק בנכסי חו"ל ולא מסתבר מאחר שלא רצה ליהנות מהם (ומשמע שמיד נתן נתן לעשו עוד בעודם טרם נפרדו לפני שהגיע לשכם). ואם

תשובות הגר"ח פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א (שעדיין לא נדפסו) / הרב אהרן הלוי גרנרש,
מח"ס תשובות הגר"ח

למה כתיב רק ואת אחד עשר ילדיו | מדוע נתן דינה בתיבה כל הלילה | למה חשש רק
על דינה ולא גם על כל התאומות | מהיכן היה הכסף לקניית חלקת השדה | דברי זכרון
למו"ז מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי אריה שכטר זצ"ל בעל ה'אריה שאג' ו'אביר
יעקב' עם מו"ר רבינו הקדוש מרן שר

הדחיה נכונה א"כ הרנא לשאלה מהיכן הי' ליעקב המעות לקניית חלקת השדה בשכם
וכנ"ל.^{סא}

ת. כנ"ל.

*

בהנ"ל

ש. בהנ"ל. כמו כן לכאור' אין ליישב שיעקב מכר ממקנהו שהי' לו מפרן ארם וכך קנה, כי
א"כ נמצא ששוב נהנה מנכסי חו"ל. (ואדרבה לכאור' צ"ל שמכר את כל מקנהו שהביא מפרן
ארם ולא נהנה מזה כלום אלא נתן הכל לעשו, דאל"כ נמצא שנהנה מנכסי חו"ל, דמאי
שנא אם נהנה מהכסף והזהב עצמם שהביא מחו"ל או מהמקנה שהביא משם, שהלא סוף
סוף שניהם הם נכסי חו"ל).

ת. כנ"ל.

*

מו"ז המגיד מישרים מזכה הרבים הגאון הצדיק רבי אריה שכטר זצ"ל שחל יום היארצייט
השלישי שלו השבוע יום חמישי י"ד בכסליו עם מו"ר רבינו הגדול מרן שר התורה הגר"ח
קניבסקי זצ"ל

(נכתב אחר פטירת מו"ז זצ"ל, עוד בחיי מרן זיע"א)

ידידותם העמוקה של מו"ז זצ"ל עם מרן שליט"א התחילה בראשית דרכו של מו"ז הגה"צ
ר' אריה שכטר זצ"ל בביתו של מרן החזון איש זצ"ל, כאשר מו"ז זצ"ל היה עשר שנים בצילו
של מרן החזון"א זצ"ל אשר חיבבו לאין ערוך והיתה נפשו קשורה בנפשו כידוע.

ומעשים רבים נפלאים שמענו בס"ד מפי מו"ז זצ"ל מתקופותיו אצל מרן החזון"א זצ"ל ומרן
הגרי"ז מבריסק זצ"ל ומרן הסטייפלער זצ"ל אב רבינו מרן שליט"א, ואצל עוד הרבה מגדולי
ישראל זצ"ל, וצריך לכל אחד ואחד יריעה גדולה מאד בפני עצמה, ואי"ה עוד יודפסו, וכאן
נביא בעיקר מהידידות הגדולה שהיתה לרבינו מרן שליט"א עם מו"ז זצ"ל:

שמחת הבר מצוה

כאשר ביקר מו"ז זצ"ל אצל רבינו מרן שליט"א כחודש לפני פטירתו של מו"ז זצ"ל, הזכיר
רבינו מרן שליט"א למו"ז זצ"ל שזוכר שהשתתף בשמחת הבר מצוה של מו"ז זצ"ל, ואגב
כן נביא בזה מעשה נפלא שסיפר מו"ז זצ"ל שאירע בשמחת הבר מצוה שלו, שהתקיימה

^{סא} שוב חשבנו שאי"ז דחיה נכונה, כי אדרבה מזה שיי"ב שנה לא השתמש בזה ש"מ שלא רצה ליהנות מנכסי חו"ל רק
המתין להזדמנות בה יוכל ליתנה מבלי ליהנות מנכסי חו"ל, ולכן אי"ז קושיא מה שהחזיק זה אצלו י"ב שנה.
והנה לכאורה יש להבין למה מה שנתן לעשו עבור חלקו במערת המכפלה לא חשיבא שנהנה מנכסי חו"ל.

למה כתיב רק ואת אחד עשר ילדיו | מדוע נתן דינה בתיבה כל הלילה | למה חשש רק על דינה ולא גם על כל התאומות | מהיכן היה הכסף לקניית חלקת השדה | דברי זכרון למו"ז מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי אריה שכטר זצ"ל בעל ה'אריה שאג' ו'אביר יעקב' עם מו"ר רבינו הקדוש מרן שר

בשבת קודש בישיבת חכמי לובלין של מרן בעל השבט הלוי זצ"ל, כאשר לפתע הופיע מרן החזו"א זצ"ל בהדרו בקידושא רבא שלאחר התפילה בכבודו ובעצמו להשתתף בשמחת הבר מצוה שלו, וכאשר התחיל לשאת הדרשה הפריעו אותו מלומר הדרשה וכנהוג עד היום, אז אמר לו מרן החזו"א זצ"ל תמשיך להגיד את הדבר תורה שלך אל תפסיק ולא רק עכשיו עד סוף ימך אל תפסיק לדרוש! וכך ישב מרן החזו"א זצ"ל משך שעה ארוכה לשמוע את כל הדרשה שנשא מו"ז זצ"ל, ואכן התקיימה ברכתו של מרן החזו"א זצ"ל שמאז והלאה עד יומו האחרון של מו"ז זצ"ל לא פסק מלשאת דברי חיזוק, לכלל ולפרט, בכל עיר ועיר, ובכל מקום שרק היה צריך איזה חיזוק, הכל כדי להרבות עוד ועוד את כבוד ה' בעולם.

שמחת השבע ברכות

בשמחת השבע ברכות של רבינו מרן שליט"א שהיה בבית מרן החזו"א זצ"ל, אמר מרן החזו"א זצ"ל למו"ז זצ"ל שישיר להם לכבוד השמחה 'שיר המעלות'...

הנביאים על קלף

דבר נפלא מאוד, סיפר מו"ז זצ"ל שלא היו להם נביאים על קלף בבית הכנסת לדרמן, ורבינו מרן שליט"א ביקש ממו"ז זצ"ל שידבר בשבת קודם קריאת התורה עם הציבור שיתרמו עבור זה, ולא היו אז הרבה מתפללים, וביקש רבינו מרן שליט"א שיתרים כ"א מהמתפללים 500 לירות, ומו"ז זצ"ל הסכים וסיכמו ביניהם על שבת מסויימת שמו"ז זצ"ל יעשה זאת, והנה לפתע באותה שבת המדוברת בשעה ארבע לפנות בוקר נשמעו דפיקות על דלתות ביתו של מו"ז זצ"ל, ולא היה זה אחר מאשר רבינו מרן שליט"א שהופיע בפתח בית מו"ז זצ"ל יחד עם ב' ילדיו הקטנים, והיה זה כאשר מו"ז זצ"ל עדיין היה גר ברחוב ירושלים, והיה מרחק גדול ללכת מרחוב רשב"ם עד שם, ועוד בשעה כזו מוקדמת וכשהעיר אז לא היתה כ"כ בנויה, ושאל מו"ז זצ"ל את רבינו מרן שליט"א מדוע הטריח עצמו כל כך, והרי סיכמו ביניהם בלא"ה שהוא מגיע, ואמר לו רבינו מרן שליט"א שלא היה רגוע ורצה להיות בטוח שידאג להתרים שיוכלו לקנות הנביאים, וכך חזרו לפנות בוקר רבינו מרן שליט"א ומו"ז זצ"ל יחד מרחוב ירושלים עד ביהכ"נ לדרמן שברחוב רשב"ם, ואכן מו"ז זצ"ל התרים כל אחד מן המתפללים 500 לירות בתשלומים, והיה הצלחה גדולה למעלה מן המשוער, וכשמו"ז זצ"ל סיפר זאת לפני בחודש אדר האחרון לחייו עדיין זכר לפרטי פרטים מי השתתף ותרם ובאיזה סכום כל אחד השתתף, ואמר שהרשימה עדיין קיימת [כנראה] בארון הנביאים. ואמר שרוצה עוד לבקש הרשימה מהגבאי הצדיק הרה"ג רבי משה כהן שליט"א.

למה כתיב רק ואת אחד עשר ילדיו | מדוע נתן דינה בתיבה כל הלילה | למה חשש רק על דינה ולא גם על כל התאומות | מהיכן היה הכסף לקניית חלקת השדה | דברי זכרון למו"ז מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי אריה שכטר זצ"ל בעל ה'אריה שאג' ו'אביר יעקב' עם מו"ר רבינו הקדוש מרן שר

ובתחילה לא היה ארון עבור הנביאים והביא מו"ז זצ"ל ארון שהיה לו בישיבה כשהיה חבר חדר עם גיסו הגאון רבי יחזקאל ברטלר זצ"ל שם היו מניחים את מאכליהם המיוחדים בכשרותם. עד שמו"ז זצ"ל קנה בעצמו ארון חדש בסכום גדול מאוד.

ואמר מו"ז זצ"ל שמרן הסטייפלער זצ"ל הקפיד שלא לכסות חלונות בית הכנסת, ולכן שמו את ארון הנביאים באופן שלא יסתיר את החלון בית הכנסת.

בתקופת מגוריו בעיה"ק ירושלים פעם אחת ראיתי בארון של מו"ז זצ"ל ספר משלי וספר שיר השירים על קלף, עם פרוכת כשל ספר תורה, ושאלתי למה כתב אותם, וסיפר, שרבינו מרן שליט"א ביקש ממנו לתרים לו כל הכ"ד ספרים שיהיו על קלף, ואחר שסיים את משלי ושיר השירים והביאם לרבינו מרן שליט"א, החזירם לו רבינו מרן שליט"א באומרו שכבר מצא תורם לכל הכ"ד ספרים יחד.

תפילין רבינו תם

סיפור נפלא היה כאשר נודע למרן הסטייפלער זצ"ל אב רבינו מרן שליט"א שיש למו"ז זצ"ל תפילין רבינו תם, היה מגיע לביתו בכל יום להניח את התפילין ר"ת, עד שפעם אחת שאלו מו"ז זצ"ל: אם התפילין ר"ת כה חשוב לו, מדוע לא קונה לעצמו תפילין ר"ת ומטריח עצמו לבוא אליו בכל יום להניחם? והשיבו מרן הסטייפלער זצ"ל: אין לי כסף לקנותם. ומיד כשמו"ז זצ"ל שמע זאת, הלך מו"ז לאחיו החסיד רבי טוביה זצ"ל להתרימו ממון לרכישת תפילין ר"ת (ויש מכתב תודה שמרן הסטייפלער כתבו לרבי טוביה על כך, והודפס עתה אחר פטירת רבי טוביה זצ"ל) ומו"ז זצ"ל זירז את העוסקים במלאכת קודש זו וכעבור ג' חודשים בלבד [שבזמנים ההם היה זה מהר מאוד] כבר היה למרן הסטייפלער זצ"ל תפילין ר"ת חדשים, ובמשך כל ג' חודשים אלו הגיע מרן הסטייפלער לבית מו"ז בכל יום ויום להניח התפילין ר"ת של מו"ז זצ"ל. (ועל מעשה זה זכינו לקבל כמה תשובות מרבינו מרן שליט"א, והדפסנום בס"ד בספרנו תשובות הגר"ח ח"ב יעו"ש).

ובאותה תקופה כאשר מרן הסטייפלער זצ"ל הלך למו"ז זצ"ל כדי להניח אצלו התפילין ר"ת שלו, גם רבינו מרן שליט"א שמע מזה, והלך גם הוא להניחם עכ"פ פעם אחת באומרו שלפי איזה ראשונים מי שאינו מניח תפילין ר"ת הרי הוא בכלל קרקפתא דלא מנחי תפילין.

(ואגב, באורח פלאי קבלתי גם אני הקטן תפילין ר"ת מיהודי יקר א', וכשספרתי לרבינו מרן שליט"א ההשגחה פרטית הנפלאה שהיתה בזה, נענה ואמר לי: גם לי מישהו הביא תפילין ר"ת. ושאלתי האם רבינו מרן שליט"א מניחם? והשיבני: פעם אחת הינחתי אותם).

מרן הסטייפלער זצ"ל על בנו רבינו מרן שליט"א

ידידות גדולה מאד היתה למו"ז זצ"ל עם מרן הסטייפלער זצ"ל, וזה התבטא בדברים רבים לאין ספור, וכגון בכך שבכל פעם שהיה מו"ז זצ"ל נוסע לחו"ל היה מרן הסטייפלער זצ"ל מלווהו עד פתח ביתו. וכאשר נסע מו"ז זצ"ל לחו"ל להתרים עבור בניית בית הכנסת לדרמן

למה כתיב רק ואת אחד עשר ילדיו | מדוע נתן דינה בתיבה כל הלילה | למה חשש רק על דינה ולא גם על כל התאומות | מהיכן היה הכסף לקניית חלקת השדה | דברי זכרון למו"ז מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי אריה שכטר זצ"ל בעל ה'אריה שאג' ו'אביר יעקב' עם מו"ר רבינו הקדוש מרן שר

(ובדבר פעולותיו הכבירים של מו"ז זצ"ל בבנייה של הבית הכנסת לדרמן, אי"ה יודפס בזה יריעה בפני עצמה, ודבר אחד של השגחה פרטית נפלאה נציין פה, שבמקום שחפר מו"ז זצ"ל עצמו, ויצק שם עמוד אבן, שם נבנה העזרת נשים, וכשנפטרה אשתו הסבתא הרבנית מרת אילה שרה הינדא ע"ה, תרם תאורה לשבת לעזרת הנשים שם, ובאורח פלאי תלוהו על עמוד אבן שהוא בעצמו יצקו. פלאי פלאים!) ליווה רבינו מרן שליט"א את מו"ז זצ"ל עד שדה התעופה בלוד. וכמו כן, עד שמו"ז זצ"ל הוצרך לנסוע לחו"ל לגור שם עקב חולי שהיה לו, היה מספר תספורת את מרן הסטייפלער זצ"ל, וכשגמר לספרו, היה מרן הסטייפלער זצ"ל אומר לו: עכשיו תשב אתה ... (ובשנים שאח"כ החליפו הגר"ד ויינטרויב זצ"ל). וכמו כן סיפר לי מו"ז זצ"ל שבכל פעם כשהיה חולה באיזה חולי שהוא, היה מרן הסטייפלער זצ"ל מגיע אליו לבקרו כשהוא שוכב בחדר שינה שלו ומרן הסטייפלער זצ"ל היה יושב על כסא סמוך למטתו ממש. ופ"א סיפר מו"ז זצ"ל שמרן הסטייפלער זצ"ל בשנותיו האחרונות היה שולח את הבאים אליו בשאלות שונות לגדולי ישראל אחרים, והציבור לא ידע מדוע עושה כן, עד אשר פעם אחת אמר מרן הסטייפלער זצ"ל למו"ז זצ"ל אתה יודע למה אני שולח את השואלים? זהו משום שפעם למדתי שמונה עשרה שעות ביממה ואז יכולתי להכריע, אבל עכשיו שכבר זקנתי ואיני יכול ללמוד כבר שמונה עשרה שעות איני יכול להכריע. עוד סיפר לי מו"ז זצ"ל אשר פעם אחת מרן הסטייפלער זצ"ל אמר לו על רבינו מרן שליט"א: **הבן שלי כ"כ חכם שהוא עושה את עצמו כ"כ טיפש, עד כדי כך שכבר כולם בטוחים שהוא אכן טיפש, והוא עושה זאת כדי שלא יכירוהו ויפריעו מתלמודו, אבל הוא כ"כ חכם שהוא אכן מצליח שיחשבו עליו כן.**

לווית הרבנית אם רבינו מרן שליט"א

סיפר לי הגר"ר משה ברזם שליט"א [אחינו של מרן שליט"א], שבלויית אשת מרן הסטייפלער זצ"ל, הלך מו"ז זצ"ל עם רבינו מרן שליט"א ברגל, את רחוב רשב"ם ורחוב חזון איש עד הבית החיים, ובדרך סיפר רבינו מרן שליט"א סיפורים ועובדות על אמו הנפטרת ע"ה למו"ז זצ"ל, וכשהגיעו לבית החיים שומרי שבת, אף שכבר עשו הטהרה במקוה שבבית מרן הסטייפלער זצ"ל, מ"מ היה איזה עיכוב עד הקבורה, ומרן הסטייפלער ביקש ממו"ז שיספיד, אז סיפר מו"ז עובדות על הנפטרת ממה ששמע בדרך מרבינו מרן שליט"א.

דאגת מו"ז זצ"ל לרבינו מרן שליט"א ותגובת הרבניות ע"ה

מו"ז זצ"ל היה רגיל לספר כדי שילמדו מזה, שהיה לומד בחברותא עם רבינו מרן שליט"א בכל יום לפנות בוקר בבית רבינו מרן שליט"א, (וכמו כן היו חברותא ז' שנים בכולל), עד שהוצרך מו"ז זצ"ל לעבור לגור בחו"ל עקב מחלתו אז, (ומו"ז זצ"ל נצטער מאד על שנאלץ להיות מחוץ לא"י), ובכל בוקר כשלמדו חברותא בבית הי' צריך לפנות מהסלון [חדר ספרים] את המטות עם הישינים עליהם, כדי שיהיה מקום ללמוד, אז כאשר ראה מו"ז זצ"ל את הקושי והטורח שיש לרבינו מרן שליט"א בזה, הלך מו"ז זצ"ל בשקט והשיג לרבינו

למה כתיב רק ואת אחד עשר ילדיו | מדוע נתן דינה בתיבה כל הלילה | למה חשש רק על דינה ולא גם על כל התאומות | מהיכן היה הכסף לקניית חלקת השדה | דברי זכרון למו"ז מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי אריה שכטר זצ"ל בעל ה'אריה שאג' ו'אביר יעקב' עם מו"ר רבינו הקדוש מרן שר

מרן שליט"א תורם שהסכים לתרום לו דירה גדולה יותר, ופנה לאמו הרבנית פעשא מרים ע"ה אשת מרן הסטייפלער זצ"ל בהצעה נפלאה זו, ודחתה אותו בדברים עד אשר ראתה שהיא מוכרחת לומר לו את סירובה, ואמרה, שיש עוד אברכים כמו במצב של רבינו מרן שליט"א ואם בנה רבינו מרן שליט"א יקבל דירה יותר גדולה זה יהיה פתח לתחרות שגם אברכים אחרים ירצו יותר מה שיש להם בעוד שהם כל אחד טוב לו במה שיש לו, וזה היא לא רוצה לגרום ח"ו. והלך מו"ז זצ"ל גם לאשת רבינו מרן שליט"א הרבנית מרת בת שבע אסתר ע"ה והיא נענתה ואמרה לו שבדירה שהם גרים [ברשב"ם 23] התקרה גבוהה וממילא יש בה יותר אויר וכך רבינו מרן שליט"א יכול ללמוד יותר טוב ואם הם יעברו לדירה אחרת שהתקרה פחות גבוהה ילמד רבינו מרן שליט"א פחות טוב, ולכן כדאי לה בכל לילה הסבל הזה והעיקר שיוכל ללמוד יותר טוב. והיה חוזר על סיפור זה כדי שילמדו מהרבניות הצדקניות ע"ה הללו סדר העדיפויות.

וסיפור מו"ז זצ"ל, שכאשר היה לומד עם מרן רבינו שליט"א בחברותא בסלון, היתה הרבנית מרת בת שבע אסתר ע"ה, יושבת בפתח החדר, ומקשיבה לקול התורה שלהם, ודיבר בזה בגדלותה.

מצוות נדירות

ידידות רבינו מרן שליט"א עם מו"ז זצ"ל התבטא בהרבה ענינים, וביניהם קיום מצוות נדירות ביחד זה עם זה, ופ"א היה קן בכולל חזון איש, ואמר רבינו מרן שליט"א למו"ז זצ"ל שישלח גם הוא היונה, ואכן לשנה האחרת נולדו בנים גם למרן רבינו שליט"א וגם למו"ז זצ"ל.

וסיפור לי מו"ז זצ"ל, שלמרן רבינו שליט"א לא היה מעקה בביתו, ורצה לקיים מצוות מעקה, ולכן ביקש ממנו, להסיר את הרעפים שהיו בגגו של מו"ז זצ"ל ולהשאיר שם גג שיתחייב במעקה, וישתתף עמו בשותפות כדי לקיים מצוות מעקה, אלא שעלות דבר זה היה סכום של 1500 לירות, שהיה זה סכום מאד גדול ולא היה למו"ז זצ"ל הסכום ההוא ולכן לא איסתעייא מילתא, וכל ימיו של מו"ז זצ"ל היה מו"ז זצ"ל בצער גדול מאוד על דבר זה. (וזכינו לכמה תשובות מרבינו מרן שליט"א אודות מעשה זה ונדפס בס"ד בסוף ספרנו תשובות הגר"ח ח"ב יעו"ש).

החברותא עם מרן רבינו שליט"א

במהלך שנות לימודם של רבינו מרן שליט"א עם מו"ז זצ"ל, היו לומדים כל הש"ס כמה וכמה פעמים, ומלבד זה למדו בחברותא גם את מסכת סוטה בעיון, ומו"ז זצ"ל היה יושב וכותב הרבה חידושי תורה ממה שנתחדש להם גם יחד (ועדיין יש הרבה בכת"י), עד שהוצרך מו"ז זצ"ל לעבור לגור בחו"ל עקב מצב בריאותו, והיה רבינו מרן שליט"א שולח למו"ז זצ"ל מכתבים של חידו"ת על מסכת סוטה (ונדפס קצת גם בספרנו תשובות הגר"ח),

למה כתיב רק ואת אחד עשר ילדיו | מדוע נתן דינה בתיבה כל הלילה | למה חשש רק על דינה ולא גם על כל התאומות | מהיכן היה הכסף לקניית חלקת השדה | דברי זכרון למו"ז מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי אריה שכטר זצ"ל בעל ה'אריה שאג' ו'אביר יעקב' עם מו"ר רבינו הקדוש מרן שר

ומו"ז זצ"ל כמעט לא השיב עליהם, ומרן רבינו שליט"א כתב לו מכתבי תוכחות על כך שהפסיק תלמודו זה, ומו"ז זצ"ל הדפיס ברוב ענוותנותו מכתבים אלו בספרו תוספי הרא"ש על מסכת סוטה (עיין שם י"א מכתבי מרן רבינו שליט"א), אף שמו"ז זצ"ל אמר לי שלא בחינם הפסיק לעסוק במסכת סוטה, אלא היה זה משום שהיה ראש כולל בסקעוויר (לבקשת האדמו"ר מסקויער זצ"ל) וראש ישיבה בויוניץ מונסי (לבקשת האדמו"ר מויוניץ מונסי זצ"ל, ואגב, מו"ז זצ"ל בתקופת בחרותו בעיר תל אביב היה חברותא של האדמו"ר בעל הישועות משה מויוניץ זצ"ל) ולא היה לו פנאי לעסוק גם בלימודי הכולל והישיבה (שהיה הוא עצמו צריך להכין וגם למסור בהם שיעורים) וגם להמשיך את לימוד מסכת סוטה, אלא שלא גילה דבר זה למרן רבינו שליט"א וכך קיבל כמה וכמה מכתבים של תוכחות (ראה בסוף הספר שם), וכך הופסק הלימוד והחיבור שעל מסכת סוטה, עד בערך שנת תש"ע שאז חזר מו"ז זצ"ל - לאחר חמישים שנה, לעסוק שוב במסכת זו כדי לגמור את מה שהתחיל, ובשנת תשע"ו הדפיס מו"ז זצ"ל חיבור גדול מאוד - ובו, ב' חלקים: החלק הא' - ספר תוספי הרא"ש על מסכת סוטה עם ביאורים שלו שקראם 'אביר יעקב' שזה ר"ת יהודה אריה בן רבי יעקב, ובפנים הביאורים מביא הרבה הרבה חידושים משמיה דרבינו מרן שליט"א ממה שלמדו אז בחברותא. וחלק הב' - חידושים 'אביר יעקב' שלו על סדר הדף על המסכת, וגם שם מביא הרבה משמיה דרבינו מרן שליט"א, - אחר שלמד אותו חמישים שנה קודם עם רבינו מרן שליט"א בחברותא, באומרו אליו רבינו מרן שליט"א: המתחיל במצוה אומרים לו גמור, ואך קודם שהדפיס למד הכל שוב בעיון מתחילת המסכת ועד תומה. ובספר נפלא גדול ומיוחד זה מודפסים המלצת מרן הסטייפלער זצ"ל שכתב לו כשעבר לגור בחו"ל כנ"ל בהיותו רק בן כ"ד שנים, והסכמת רבינו מרן שליט"א לספר. ומרוב חביבותם הניכרת מתוך המלצות אלו נעתיק כאן את לשונם המיוחד שכתבו למו"ז זצ"ל.

וזה לשון מרן הסטייפלער זצ"ל: בעזה"י יום א' י"א ניסן התשכ"ב, הן מכיר אנכי מכמה שנים את מע"כ הרב הגאון הנעלה חריף ובקי ומצויין ביר"ש מוהר"ר ארי' שכטר שליט"א אשר מנעוריו שוקד על התורה ונתחנך בישיבות הגדולות סלבודקא ומיר בארצה"ק, נוסף לזה שימש שני גדולי הדור זצוקללה"ה ה"ה מרן החזו"א זצ"ל ומרן הגאון מבריסק זצ"ל וקלט מדותיהם ודרכיהם הן בתורה והן ביר"ש, והנני להכירו במקום שאין מכירין כי ידיו רב לו לישא וליתן במלחמתה של תורה בעיון ישר ושכל הקודש לירד לעומקא דדינא, וראוי הוא להוקרה רבא כרום ערכו, כמותו ירבו בישראל, הכ"ד הכו"ח לכבוד התורה ולומדי' שוחרי' שוקדי' והוגי', יעקב ישראל קניבסקי. עכ"ל.

וזה לשון רבינו מרן שליט"א בהסכמתו לספר מו"ז זצ"ל שעל מסכת סוטה: בעזה"י ל"ג בעומר שמיטה תשע"ה, ידידי ידיד נעורי הגאון ר' ארי' שכטר שליט"א מו"ל תוס' הרא"ש על מס' סוטה עם ביאורים והגהות נפלאים בעומק העיון שאני מכיר את המחבר שליט"א שנים רבות, גם למדנו כמה שנים והמחבר ת"ח גדול ופה מפיך מרגליות ופועל גדולות

למה כתיב רק ואת אחד עשר ילדיו | מדוע נתן דינה בתיבה כל הלילה | למה חשש רק על דינה ולא גם על כל התאומות | מהיכן היה הכסף לקניית חלקת השדה | דברי זכרון למו"ז מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי אריה שכטר זצ"ל בעל ה'אריה שאג' ו'אביר יעקב' עם מו"ר רבינו הקדוש מרן שר

ונצורות, יה"ר שיזכה לחבר עוד הרבה ספרים להגדיל תורה ולהאדירה, חיים קניבסקי. עכ"ל.

עוד ממכתבי רבינו מרן שליט"א למו"ז זצ"ל

ולחביבותו של מרן רבינו שליט"א למו"ז זצ"ל, נעתיק כאן קטעים ממכתבי מרן רבינו שליט"א ממה שכתב ושלח למו"ז זצ"ל, והדפיסם בספרו שעל מסכת סוטה:

מכתב א' - בעזה"י ב' יתרו תשכ"ג לכבוד ידידי יקירי הרה"ג מופלג ומצויין יראת ה' היא אוצרו הר"ר ארי' שיחי' לאוי"ט, אחדשה"ט, יקרת מכתבו הגיעני היום ובודאי אינו מקפיד על שלא כתבתי כל הזמן כידוע לו, הנה מכתבו שמחני מאד כו', כעת אני עוסק בעזה"י במס' מזוזה ואבקש שיתפלל שאזכה להשלימו ולהדפיסו ושלא אכשל בדבר הלכה כו' בקיצור מ"ב אנחנו עומדים בה' נטילת ידים השי"ת יעזור שנזכה להשלים, ע"ד הערתו כו' והנני דוש"ת ידידו חיים קניבסקי.

מכתב ב' - בעזה"י א' אחו"ק תשכ"ו לכבוד ידי"נ הרה"ג הצ' מזכה הרבים וכו' מוהר"ר ארי' שליט"א, אחדשה"ט שמחתי שנזכר בעז"ה להשיב לי כו' ע"ד הערותיו היקרות כו' שמחתי מאד שמעכ"ת ידידי מרוצה שמה (כנראה העיקר שנתפטר מהטרדנים דפה) וגם מצב בריאותו הוטב, השי"ת יעזור לו שיוכל לחזור מהרה לאה"ק בבריאות ולשקוד על תוה"ק כרצונו ורצון ידידו דוש"ת חיים קניבסקי.

מכתב ג' - בעזה"י אור ליום ה' חקת תשכ"ו לכבוד ידידי הרה"ג ר' ארי' שליט"א, אחדשה"ט, הגיעני שלשה מכתבים ממך רצופים כו', וע"ד הערותיך וחדושיך הנה רובם טובים ונכוחים וניכר מהם שיגעת במקצת על הענינים השי"ת יחזקך ויתן לך כח לגמור עד סוף המסכת, ואכתוב לך איזה הערות כו', ויתר דבריך נכונים כו', אצלנו אין חדש כו', אקוה שתראה ממנו הרבה נחת בעזה"י, והנני דוש"ת ומחכה למכתבך בהקדם חיים קניבסקי.

מכתב ד' - בעזה"י ב' נצבים תשכ"ו, לשנה טובה ומבורכה יכתב ויחתם בספרן של צדיקים גמורים כב' ידי"נ אהובי הרה"ג הצ' אוהב את התוכחות והמישרים כב' מוהר"ר ארי' שליט"א, אחדשה"ט כו', ואטו מי גרע זה מכל מיני מצות של הכנסת כלה ושל' בית וכדו' שעושה לאלפים בכל יום כו', ימחול על שאני מרבה בדברי תוכחה כו', ידידו דוש"ת חיים קניבסקי.

מכתב ה' - בעזה"י כבוד ידידי יקירי שיחי' לאוי"ט, אני מתפלא מאד שלא כותב כל הזמן כלום כנראה ששכח מחביריו שבא"י, כו', מהמשך כזה אולי נזכה לסיים אחר ק"נ שנה, השי"ת יברכך ברפוש ותוכל לחזור במהרה לאה"ק ולשקוד על התורה והעבודה כרצונך ורצון ידידך, בברכת פורים חיים קניבסקי.

תשובות הגר"ח פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א (שעדיין לא נדפסו) / הרב אהרן הלוי גרנרש,
מח"ס תשובות הגר"ח

למה כתיב רק ואת אחד עשר ילדיו | מדוע נתן דינה בתיבה כל הלילה | למה חשש רק
על דינה ולא גם על כל התאומות | מהיכן היה הכסף לקניית חלקת השדה | דברי זכרון
למו"ז מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי אריה שכטר זצ"ל בעל ה'אריה שאג' ו'אביר
יעקב' עם מו"ר רבינו הקדוש מרן שר

מכתב ו' - לידידי הר' ארי' שליט"א כו' אנחנו מסיימים מחר אי"ה שבת כו' גם רצייתי להזכירך על אודות הס"ת שדברנו אם יודמן לך, דו"ש ומצפה לשובך בבריאות אי"ה חיים קניבסקי.

מכתב ז' - בעזה"י ר"ח אלול תשכ"ו, לשנה טובה בספרן של צדיקים גמורים יכתב ויחתם בכ' ידי"נ ר' ארי' שליט"א עם כל הנלוים עליו כו' אחדשה"ט כו' אבקש שתודיעני אם נתקבלו הספרים ששלחנו כו', חיים קניבסקי.

מכתב ח' - בעזה"י אור ליום ה' תרומה תשכ"ז, לכבוד ידי"נ הרה"ג הצ' מוה"ר ארי' שליט"א, אחדשה"ט, מכתבך הגיעני וח"ו אין לי שום תרעומות עליך כי אני יודע שאתה עוסק בתורה ומצוות כ"ד שעות ביום, רק הצטערתי כו', הנני כותב לך ט"ז קושיות על העמוד הראשון של סוטה ואבקשך שתעיין בזה כו', ברכת מזל טוב להולדת בתך שתחי' כו', והנני דוש"ת ידידך חיים קניבסקי.

מכתב ט' - בעזה"י אור ליום ג' ראה תשכ"ז, לידידי הרה"ג וכו' ר' ארי' שליט"א, אחדשה"ט, מכתביו הגיעוני הראשון וגם השני ושמחני מאד ובפרט מכתבו השני שמלא ד"ת בעזה"י והנני להשיבו ע"ס הערותיו, א' יפה כתבת כו', יישר כחך על ברכותיך ואברכה מברכך כו' השי"ת ישלח לך רפואה שלמה במהרה ותחזור בקרוב לאה"ק ותזכה לישב עה"ת ועה"ע ולראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות, דוש"ת חיים קניבסקי.

מכתב י' - בעזה"י לידידי הר"ר ארי' שליט"א, אחדשה"ט, כו', על מה שלא כתבתי הערות הם לכאו' דברים נכונים כו', אקוה לראותך בקרוב באה"ק ושלא תצטרך לחזור יותר לארץ העמים ויה"ר שנזכה לחוג את חג הסוכות בירושלים הבנוי' עם כל ישראל, דברי ידידך דוש"ת המצפה למכתב ממך לעתים קרובות יותר חיים קניבסקי.

ויש עוד מכתבים בכת"י אשר לא נדפסו עדיין ובא' מהם כתב לו רבינו מרן שליט"א למו"ז זצ"ל שכבר פעמיים שנסע לחו"ל היו מלחמות בארץ ישראל וזה משום שכשהוא נמצא בא"י הוא מגין על כל א"י ועתה שהוא בחו"ל חסר את ההגנה שלו.

סטרא דקדושה

וכשלמדו בחברותא אמר רבינו מרן שליט"א למו"ז זצ"ל דברים רבים וכאמור למעלה, ופ"א סיפר מרן רבינו שליט"א למו"ז זצ"ל אשר מרן החזו"א זצ"ל אמר לו בתחילת דרכה של המדינה הארורה פה באר"י, שיש חבל ארוך שמצדו הא' הרשע ב"ג מושך ומצדו הא' הוא [מרן החזו"א זצ"ל] מושך ופעם הוא מנצח ופעם הוא מנצח. וכבר ידוע אשר אמר מרן החזו"א לאותו רשע שהם יצטרכו לפנות מקום לעגלה המלאה שלנו וכמפורסם. וזה נדפס עתה בספר אריה שאג על חומש בראשית עמ' שמ"ה וכך הוא הלשון שם: איך החזון איש נחלץ להלחם באבי אבות הטומאה? סיפר לי מו"ר הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א לפני כחמישים שנה כשלמדתי אתו בחברותא כל יום, ואז הוא סיפר שמרן החזון איש אמר לו:

למה כתיב רק ואת אחד עשר ילדיו | מדוע נתן דינה בתיבה כל הלילה | למה חשש רק על דינה ולא גם על כל התאומות | מהיכן היה הכסף לקניית חלקת השדה | דברי זכרון למו"ז מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי אריה שכטר זצ"ל בעל ה'אריה שאג' ו'אביר יעקב' עם מו"ר רבינו הקדוש מרן שר

יש חבל ארוך, בקצהו האחד מחזיק בן גוריון, ומנסה למשוך את כל עם ישראל אליו, ובקצה השני אני מחזיק, ואני מנסה למשוך את כל עם ישראל לכיוון שלי, לפעמים הוא חזק יותר ולפעמים אני חזק יותר... ע"כ.

לימוד הזוהר הקדוש

ופעם ראיתי את מו"ז זצ"ל בדרך לדרשותיו נושא עמו ספר הזוהר"ק, ושאלתיו אם יש לו סדר בזה, והשיבני שכשלמדו בחברותא אמר לו רבינו מרן שליט"א שילמד כל הזוהר הקדוש, ואף אם לא מבין, עכ"פ שיקרא, כדי שלעתיד לבוא יבין כשילמדו זה בישיבה של מעלה. וגם זה נדפס עתה בספר אריה שאג על חומש בראשית עמ' תכ"ג וכך הוא הלשון שם: לפני כשישים שנה כאשר מרן הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א למד אתי מה שנקרא 'חברותא', אמר לי פעם: אריה, אתה יודע שאני ידיד שלך, אני יודע שאתה מבין ארמית, אני מתחנן אליך שתעבור על הזוהר לפחות פעם אחת, תקרא, מה שתבין תבין, ומה שלא תבין לפחות תקרא, משום שבאלף השביעי ילמדו גם זוהר, ויש סודות רבים מאוד בזוהר שאיש אינו מבין את פשרם, אבל אז יסבירו את כל הסודות, ועיני האנשים תהינה בורקות מאושר, מחמת התענוג העצום שיהיה להם, ואם לא תעשה מה שאיני אומר לך, אתה תשב מולם ותאכל את הלב מדוע לא עברת על הזוהר לפחות פעם אחת, ע"כ.

התעניינות מרן רבינו שליט"א בשלו' מו"ז זצ"ל

במהלך השנים נאלץ מו"ז זצ"ל לעבור לגור בירושלים, ופעמים הרבה רבינו מרן שליט"א היה שואל אותי: היכן ר' אריה גר? האם הוא כבר חזר לגור בבני ברק? וכשחזר מו"ז זצ"ל לגור בבני ברק והשבתי לרבינו מרן שליט"א שרבי אריה כבר חזר לגור בב"ב ראיתי ש**שמח רבינו מרן שליט"א שמחה גדולה עד מאד**, והיה ניכרת השמחה עד מאד.

ופעם אחת ראיתי איך שמו"ז זצ"ל הוריד דמעות בבכיה ואמר לן כמה חבל שהיה צריך לעבור, כי אילו היה נשאר בבני ברק היו הרבה ממשיכים להתחזק ולחזור בתשובה באשר היה לו גם שיעור לנערים שהיו צריכים חיזוק שלא לירד לשאול חלילה, ומפני שנאלץ לעזוב הי' הפסד גדול ובכה על זה מאוד על הפסד הנשמות האלו. ולא את כאב עצמו כאב כמו את צער הפסד הכבוד שמים והפסד הנשמות שהיו יכולים להתחזק ולחזור בתשובה. ואמנם גם כאשר היה בירושלים לא הפסיק לרגע את עבודת הקודש ובכל רגע היה עסוק להרבות כבוד שמים בעולם באופן בל ישוער ובל יתואר כלל, ובשנת שמיטה ביקשוהו ונענה ומסר שיעורים רבים בסוגיות של מסכת שביעית בבית הכנסת המרכזי ב'זכרון משה' וב"ה יש מזה עשרות הקלטות של שיעוריו במסכת שביעית אלו, ושם אירע דבר מופלא עד מאד, והוא, שהנה בכל י' שנותיו של מו"ז זצ"ל אצל מרן החזו"א זצ"ל, היה מרן החזו"א זצ"ל מגדלו באופן נפלא, כאשר היה מדריכו שלב אחר שלב, שילך ללמוד במקום פלוני ובעיר פלוני ועם חברותא פלוני וכו', ממש כאב המגדל את בנו במסירות נפלאה, וסיפר

למה כתיב רק ואת אחד עשר ילדיו | מדוע נתן דינה בתיבה כל הלילה | למה חשש רק על דינה ולא גם על כל התאומות | מהיכן היה הכסף לקניית חלקת השדה | דברי זכרון למו"ז מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי אריה שכטר זצ"ל בעל ה'אריה שאג' ו'אביר יעקב' עם מו"ר רבינו הקדוש מרן שר

מו"ז זצ"ל שבא' השנים כשהיה עדיין בחור צעיר אמר לו מרן החזו"א זצ"ל שילך ללמוד בבית הכנסת הילגמן בב"ב, והלך וישב שם, ולפתע הגיע הגאון רבי אלעזר צדוק טורצין זצ"ל [שלימים רבינו מרן שליט"א כתב עמו בספר שונה הלכות, וכבר נתפרסם שאמר רבינו מרן שליט"א לאחד מהחברות שלו אז שקודם שכתב השונה הלכות למד כל טור שו"ע עם הנו"כ חמישים פעמים!] ושאלו אם רוצה ללמוד עמו, וכמובן שהשיב בחיוב, ולמדו תקופה ארוכה איזה מסכתות, ולפני כעשרים שנה כשמו"ז זצ"ל כשהיה גר בעיה"ק ירושלים והיה מוסר השיעור במסכת שביעית בביהכ"נ זכרון משה, תיכנן לנסוע אחר השיעור לב"ב, לילך לומר לגאון ר' אלעזר צדוק זצ"ל תודה ויישר כוח על תלמודו עמו שלמד עמו לפני כמה וכמה עשרות בשנים, וכשנגמר השיעור ורצה לצאת לכיוון בני ברק, לפתע הופיע שם בזכרון משה הגאון ר' אלעזר צדוק זצ"ל בכבודו ובעצמו, ומו"ז זצ"ל סיפר לו שהיה בדעתו לצאת אליו לב"ב לומר לו תודה וייש"כ על אותה תקופה שלמד עמו בחברותא, אז אמר לו: תדע שלא מעצמי הלכתי ללמוד עמך בחברותא, אלא מרן החזו"א זצ"ל הוא זה ששלח אותי ללמוד עמך בחברותא, ואמר מו"ז זצ"ל, כדרכו בכל דבר, איזה דבר חיזוק יש ללמוד מכל מעשה וענין, כמה חיוב הכרת הטוב יש ללמוד מזה, שאילו לא היה מבקש מעצמו לילך ולומר תודה, לא היה יודע מעולם שמרן החזו"א זצ"ל הוא זה שדאג לו ושלח לו החברותא. וכן בהיותו בירושלים עיה"ק היה בקשר הדוק עם ריעו הגה"צ רבי חיים ברים זצ"ל שהכירו עוד מימי מרן החזו"א זצ"ל וזכורני מוצ"ש שמו"ז זצ"ל התקשר להגה"צ ר"ח ברים זצ"ל לשאול אותו על מה לדבר באיזה דרשה שהזמיננוהו לדבר, וענהו ואמרו לו שר' חיים נפטר, ומיד מו"ז זצ"ל פרץ בבכי וישבתי עמו כרבע שעה בעודו בוכה ובוכה עד שקם ואמר שהולך לעזור לבני המשפחה של רבי חיים, וכך בכל דבר היה עושה הכל למעשה מה שצריך לעשות, ועוד בהיותו בירושלים עיה"ק פעל וסייע הרבה מאוד למען ארגון 'צהר' של חזרה בתשובה, וכן פעל וסייע הרבה מאוד למען ארגון 'הידברות' שהיו בתחלת דרכם, וכן יעמוד לזכותו מניעת חילולי שבת גדול שכמעט והיה בכביש שבנו משכונת סנהדריה לשכונות צאנו ובעלזא, והתחיל הפגנות גדולות בדבר, והלך מו"ז בהחבא לראש העיר דאז [שהיה חרדי] ואמר לו הרי גם אתה רוצה שלא יהיו חילולי שבת, בא ואתן לך עצה, תעשה מדרכות רחבות מאד וכמה ככרות בכביש כך שבאופן זה לה יהיה נח לנסוע משם, ואכן שמע לעצתו, וכך נשקט הדבר ויהי לפלא, וכהנה רבות רבות מאד מאד עד אין מספר מפעולותיו הכבירים.

כמו כן סיפר א' ממשמשיו של מרן הגרא"מ שך זצ"ל שמו"ז זצ"ל שהיה נכנס ובא אצלו רצה להיכנס ולא תנו לו כבעבר, והגרא"מ שך זצ"ל הרגיש בדבר ואמר להם: **הזהרו בכבודו של רבי אריה, הוא אדם שקנה את כל ארבעים ושמונה קניני תורה!**

ואכן פ"א בקשתי ממו"ז זצ"ל לראות המכתבים מגדולי ישראל ששלחו לו במשך עשרות השנים ויש שם מכל גדולי הדורות שעברו ועד היום, והיה שם מכתב ממרן הגרא"מ שך

תשובות הגר"ח פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א (שעדיין לא נדפסו) / הרב אהרן הלוי גרנרש,
מח"ס תשובות הגר"ח

למה כתיב רק ואת אחד עשר ילדיו | מדוע נתן דינה בתיבה כל הלילה | למה חשש רק
על דינה ולא גם על כל התאומות | מהיכן היה הכסף לקניית חלקת השדה | דברי זכרון
למו"ז מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי אריה שכטר זצ"ל בעל ה'אריה שאג' ו'אביר
יעקב' עם מו"ר רבינו הקדוש מרן שר

זצ"ל, ולא אכחיד מלומר האמת שהיה זה דף גדול ורובו של הדף היה מלא תוארי כבוד
שכתב הגרא"מ למו"ז, ובין הדברים היה כתוב אשר אמר בעל פה שהוא אדם שקנה את
ארבעים ושמונה קניני תורה, ואגב היו שם כמו כן מכתבים רבים מכל גדולי הדורות
הקודמים וביניהם מכתבים ממרן הגאון רבי משה פינשטיין זצ"ל וממרן הגאון רבי יעקב
קמינצקי זצ"ל, וכשהיה מו"ז זצ"ל בחו"ל היה תוקע בראש השנה להגר"י קמינצקי בבית
מדרשו, אז אמר הגר"י קמינצקי זצ"ל, שהוא לא יודע איך יוכל להיות שופר של משיח יותר
יפה מתקיעותיו של מו"ז זצ"ל!

שמחת רבינו מרן שליט"א

פעמים רבות ראינו איך שרבינו מרן שליט"א שמח שמחה גדולה בכל פעם מחדש כשמו"ז
זצ"ל היה מגיע אליו, ואכן פעם אחת סח לי הגאון רבי יצחק שאול שליט"א בן רבינו מרן
שליט"א, שלא ראה אף פעם מכל האלפים שבאו למרן שליט"א, שאביו רבינו מרן שליט"א
כ"כ שמח שהוא מגיע אליו כמו רבי אריה, ונעניתי לו שאכן הדורות החדשים אין יודעים
גודל הקשר העמוק שביניהם ולכן אין פלא בדבר.

כבודו של מו"ז זצ"ל אצל רבינו מרן שליט"א

דבר נפלא סיפר לנו הרה"ג ר' אהרן הלוי דינר שליט"א (גבאי במנייני התפלות של שבת
בבית הכנסת לדרמן), אשר שם לב לדבר מופלא מאד, שכידוע היה לרבינו מרן שליט"א
מנהג קבוע להיות הש"צ בשבת במנחה [כדי להשלים למאה ברכות], (וכיום בנו הגאון רבי
יצחק שאול שליט"א ממשיך מנהג גדול זה), ובכל שבת ושבת היה רבינו מרן שליט"א
ממתין למו"ז זצ"ל שיגמור תפלת שמו"ע שלו, ורק כשמו"ז זצ"ל עשה עושה שלו רק אז
התחיל רבינו מרן שליט"א את חזרת הש"צ, וכשסיפר זאת לא מבניו של רבינו מרן שליט"א
התפלא בדבר, ואמר לו הרב דינר: בא וראה בעצמך, ואכן ראה את הדבר המופלא הזה.
ואין זה אלא משום שרבינו מרן שליט"א הכיר ערכו האמיתי של מו"ז זצ"ל.

בערב שבת אופרוף שלנו לפני למעלה מי"ט שנה, אמר לי מרן רבינו שליט"א, שההזמנה
של החתונה נמצאת בסטנדר שלו, כדי שלא ישכח מלבוא לחתונה, והוסיף ואמר: **אני צריך
לבוא לכבוד רבי אריה!** ואכן רבינו מרן שליט"א הגיע והשתתף זמן רב בס"ד.

ובשנה האחרונה הדפיס תלמידו של מו"ז זצ"ל ה"ה הרה"ג ר' משה בויאר שליט"א מרצה
גדול בזמנינו, אשר שימש את מו"ז זצ"ל שנים הרבה, ושלל רב לו מגדולת מו"ז זצ"ל, ספר
חדש גדול ונפלא, ספר 'הנפש היהודית', והביאו לרבינו מרן שליט"א שיתן לו הסכמה,
ואמר לו רבינו מרן שליט"א: איני רב, איני כותב הסכמות. והנה לפתע קראו לו לבית רבינו
מרן שליט"א, ואמר לו רבינו מרן שליט"א שעבר על כל הספר והוא יפה והוסיף חתימתו
הקדושה על אחד מכל כמה וכמה מכתבי הסכמות שהיו שם, בזה"ל: גם אני מצטרף חיים
קניבסקי. ע"כ. ופלא פלאות שמרן שליט"א בחר להוסיף הסכמתו דווקא על הסכמתו של

למה כתיב רק ואת אחד עשר ילדיו | מדוע נתן דינה בתיבה כל הלילה | למה חשש רק
על דינה ולא גם על כל התאומות | מהיכן היה הכסף לקניית חלקת השדה | דברי זכרון
למו"ז מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי אריה שכטר זצ"ל בעל ה'אריה שאג' ו'אביר
יעקב' עם מו"ר רבינו הקדוש מרן שר

מו"ז זצ"ל, ומו"ז זצ"ל אמר לי בענוותנותו בפליאה מדוע רבינו מרן שליט"א הוסיף הסכמתו
דווקא על ההסכמה שלי והרי יש שם מכתבי הסכמות מרבנים גדולי ישראל גדולים ממני?
ואמרת לי, שכידוע אצל רבינו מרן שליט"א הכל זה 'רוח הקודש' ומרן רבינו שליט"א ראה
שכל מה שיש למחבר הספר הגדול הזה שליט"א הוא הכל מכוחו של מו"ז זצ"ל, ומו"ז זצ"ל
הסכים עם דברינו שרוח הקודש שוכנת אצל רבינו מרן שליט"א.

דעת רבינו מרן שליט"א על עסקיו של מו"ז זצ"ל עם כלל ישראל

פעמים הרבה כאב מו"ז זצ"ל על זה שעסוק בצרכי רבים יומם ולילה ללא הפוגה, ואין לו
די פנאי לעסוק בתורה, והיה אומר זה בכאב גדול מאוד מאוד, ואף כשהיה כבן שבעים
אמר לי שעדיין הוא בכוחות והוא יכול ללמוד ולכתוב ספרים על כל הש"ס כולו, ומה
יעשה שכלל ישראל מבקשו, ואכן בכל יום בכל עת ובכל שעה היה עוסק בחזרה בתשובה
ובשלום בית ובהצלת נערים ונערות מרדת שחת וכהנה רבות עד אין מספר כלל וכלל בל
ישוער ובל יתואר ממש, ואמנם הדבר היה קשה לו עד מאוד שאינו יכול לעסוק בתורה
כדבעי, ולכן הלך ושאל בעצת רבו הגדול מרן הגר"ח גריינימן זצ"ל שלא משה ידו של מו"ז
זצ"ל ממנו מאז פטירת מרן החזו"א זצ"ל ועד לפטירתו בשביעי של פסח תשע"ה וכל אורח
חיינו התנהל על פיו, האם הוא יכול לעזוב הכל ורק לשבת וללמוד? ונענה רבו מרן הגר"ח
זצ"ל ואמר לו: זה השליחות שלך, וכל הזכויות של התורה ושל השבת ושל כל המצוות
כולם של כל הבעלי תשובה ושל כל מי שמתחזק ממך על ידי שאתה מעוררם בעבודת ה'
הכל נזקף לזכותך וכמו שכתוב בחובת הלבבות בשער אהבת השם. וסיפר לי עוד שכמו כן
הלך בכאבו זה אף לרבינו מרן שליט"א, ואמר כדברים האלה, והשיבו רבינו מרן שליט"א:
אני לא בטוח שאתה יכול לעשות כן. וזאת למרות שמי גדול מהם אשר יודע ערכה של
תורה האמיתי, והוא, משום שידעו שאין מי שיעשה את אשר פעל ועשה, וכבר בשנים
קדמוניות השיב בתשובה ואף הקים את ארגון ערכים, ואף שלא ידוע לציבור שהוא היה
המקים ושנאלץ לעזוב משם בעל כרחו, וכהנה עוד ארגונים, מ"מ לא נחלשה דעתו והמשיך
במלאכת הקודש של החזרה בתשובה ושל חיזוק בעבודת ה' בדרשותיו החוצבים להבות
אש באופן בל ישוער ובל יתואר ואכן היה ה' עמו ובכל מקום שהיה הצליח דרכו כי כאב
את כבוד ה' ואת אבדן נשמות ישראל ח"ו. וכמה היה מכתת רגליו ובפרט בעשור שנים
האחרון שהיה נוסע כמעט לכל שבת ושבת לאיזה ישוב אחר לחזק ולהחזיר בתשובה והיה
מוסר כשמונה שיעורים ויותר בשבתות אלו בכל שבת ושבת וכיתת רגליו מרחקים גדולים
למרות שהיה מיוסר ברגליו הרבה, וכל זה היה עם מסירות נפש בהמשך דקדוקו בהלכה
של שמירת כשרות החשמל בשבת שהיה נושא עמו תאורה כשרה לשבתות אלו וכן
מאכלים שלו דווקא כשהכל מעושר כדת וכדין, ואין ספור דברים שדקדק על עצמו ואעפ"כ
לא מצא מנוח אלא בזיכוי הרבים בכל מחיר ומצב, רק איפה שאפשר לחזק ולהביא עוד

למה כתיב רק ואת אחד עשר ילדיו | מדוע נתן דינה בתיבה כל הלילה | למה חשש רק על דינה ולא גם על כל התאומות | מהיכן היה הכסף לקניית חלקת השדה | דברי זכרון למו"ז מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי אריה שכטר זצ"ל בעל ה'אריה שאג' ו'אביר יעקב' עם מו"ר רבינו הקדוש מרן שר

עבד לה' או נשמה תועה להחזירה לטוב לא חשך ממנו שום מצב קשה, הכל למען הרבות כבוד ה' בעולם.

רבינו מרן שליט"א על סדרת ספרי 'אריה שאג' של מו"ז זצ"ל

בשנים האחרונות ביקשנו ממו"ז זצ"ל להדפיס עלי ספרים את דרשותיו שדרש במשך עשרות השנים, ואכן סייעו מן השמים, והתחילו בעבודת קודש זו, וזכה ובחייו הודפסו ה' כרכים על כל המועדים, וג' כרכים על התורה, וכעת אוחזים באמצע חומש ויקרא וחומש דברים, ועוד חזון למועד להדפסת ספריו על ספר אמונה ובטחון של מרן החזו"א זצ"ל, וספר דרך ה' של רבינו הרמח"ל זיע"א, וכן ספריו שעל שלום בית ושעל חינוך הילדים, ועוד, ועוד חידושי תורה רבים על כל התנ"ך ועל כל הש"ס שהניח אחריו ברכה בכתב יד.

וכשהותחלה מלאכת הקודש זו, אמר בזה רבינו מרן שליט"א דבריו ונעתיקם כפי שהודפס בספרו 'אריה שאג' הראשון שעל 'חנוכה': כשהביאו את הגליונות הראשונים של הכרך הראשון בסדרה לפני מרן הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א, הוא התבטא ואמר: 'כבר שנים שיש לך חזקה שכל מה שאתה אומר זה אמת'. מרן הורה ששמו של הספר יהיה 'אריה שאג', וטעם הדבר - אי בעית אימא קרא ואי בעית אימא סברא, אי בעית אימא קרא (עמוס ג' ח'): אריה שאג מי לא יירא, וכשרבי אריה שואג את 'קול ה' בכח', אין בנמצא לב אחד שלא רועד, שלא שואף להתעלות, שלא מבקש להפתח, ולו כפתחו של מחט. ואי בעית אימא סברא: דרשה של רבי אריה אינה אמירה בעלמא של דברי מוסר ותוכחה, דרשה זו היא בבחינת 'שאגת הלב', 'שאגת האריה', רבי אריה, בדרשותיו, שופך בפני שומעיו את לבו הספוג ביראת אלקים, המלא והגדוש באהבת הבורא ובאהבת הבריות. ע"כ.

פטירתו המופלאה של מו"ז זצ"ל ורוח קדשו של מרן רבינו שליט"א

אי אפשר לסיים מבלי לכתוב את סדר פטירתו המופלא שאין בנמצא כמוהו, ונתחיל בסיפור מעניין ששמענו בימי השבעה מבעל המעשה, אשר לפני כשנתיים וחצי נסע עם מו"ז זצ"ל לדרום אפריקה למשך שבועיים, להציל שם איזה נפשות תועות מסויימים, והיה זה נסיעה במסירות נפש ללא גבולות מפני מצב בריאותו, ולא חשך מנסיעה זו למרות הקושי הגדול שהיה כרוך לו בזה, ובמשך שבועיים אלו מסר שם מו"ז זצ"ל ארבעים וחמש שיעורים !!!, תוך כדי שבשבתות כיתת רגליו שהיו מיוסרות מרחקים גדולים מאד מבית כנסת אחד למשנהו, אז אמר לו מו"ז זצ"ל כמה הוא שמח שהקב"ה זיכהו בזה היות שהוא הולך להסתלק מן העולם !.

ונקדים עוד אשר חודש קודם פטירתו הייתי אצל מו"ז זצ"ל, וסיפר לי: היום הייתי אצל רבי חיים (מרן רבינו שליט"א), ושאל אותי ג' פעמים, האתה זה רבי אריה שכטר? (כמובא בספה"ק ששלושים יום קודם פטירת האדם, הצלם מסתלק ממנו) ואז אמר לו אני זוכר שהייתי בבר מצוה שלך, והשבתי לו: ואני זוכר שהייתי בשבע ברכות שלך... (וכדרכם שהיו

למה כתיב רק ואת אחד עשר ילדיו ׀ מדוע נתן דינה בתיבה כל הלילה ׀ למה חשש רק על דינה ולא גם על כל התאומות ׀ מהיכן היה הכסף לקניית חלקת השדה ׀ דברי זכרון למו"ז מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי אריה שכטר זצ"ל בעל ה'אריה שאג' ו'אביר יעקב' עם מו"ר רבינו הקדוש מרן שר

מדברים בחביבות יתירה מאד ביניהם, וסיפר מו"ז זצ"ל שרבינו מרן שליט"א היה רגיל לברכו שיזכה לחיות שנים הרבה כמו רבי פרידא, והיה מו"ז זצ"ל משיבו: ביחד אתך !, ומרן רבינו שליט"א נהנה מזה מאד), ואחר זאת הביא מו"ז זצ"ל את ספרו 'אריה שאג' על חומש בראשית למרן רבינו שליט"א, וכדרכו בכל פעם שיצא ספר חדש שהביאו לרבינו מרן שליט"א, [כפי שנהג רבינו מרן שליט"א שבכל ספר שהדפיס שלח למו"ז זצ"ל בתוספת הקדשה בכתי"ק], ומרן רבינו שליט"א עיין בספר החדש והזיל דמעות רבים מאוד מעיניו הקדושות, ואמר לי מו"ז זצ"ל שבני הבית אף לא הביאו לו לנגב דמעותיו ונתמלא כל עיניו מלא מלא דמעות, ויהי לפלא ממש! ועוד דיבר עימי על המצבה ועל הנוסח שלה וכהנה דיבורים, כל זה קודם שנפל למשכב בעוונותינו הרבים.

והנה ביום שישי ערב שבת קודם שנסע לכפר יונה כדרכו שהיה נוסע לכל שבת לשבות בעיר אחרת ובכל מיני ישובים נידחים לקרב הלבבות לאביהם שבשמים, וכל זה במסירות נפש עצומה למרות כל מכאוביו העצומים שלא שת לבו להם והעיקר לקרב לבבות ישראל לאביהם שבשמים, היה מו"ז זצ"ל במצב רוח מרומם מאוד מאוד, ואמר לבנו מו"ח הגראי"ש שליט"א שזה בחינה של 'תוסף רוחם יגועון' ויהי לפלא, ובפרט שבספר אריה שאג בראשית האחרון שהדפיס חודש קודם הפטירה מדבר בזה בגלוי יעו"ש בעמ' תקצ"ה, והוא פלא ! (ומבנו הרה"ח ר' יעקב שליט"א ביקש שישגיח עליו שבעת יציאת הנשמה לא תפול הכיפה מעל ראשו, ושלא יסור שום אבר מחוץ למטתו, אבל כל הפטירה היתה בניחותא ממש ולא היה שום צורך ליזהר בזה, ויהי לפלא), ואכן באותה שבת נפל למשכב והיה מונשם ומורדם שבוע שלם בבי"ח צאנו בנתניה, וכשהתעורר מיד ביקש לחזור לביתו, וחזר ביום רביעי שאחר כן, ובכל הימים שהיה שם השיב בתשובה עוד רופאים ואחיות, ואף רשמים לסימינרים, ועוד זכויות שתפס לעצמו בכל רגע ורגע שהיה שם, וכל זה בעודו שכוב על מטתו בטיפול נמרץ בעודו מחובר למכשירים, ולמחרת ביום חמישי אחר שחזר לביתו מסר שיעור שעתיים וחצי דיבורים גבוהים מאד בספר הקדוש אור החיים כדרכו בכל ליל שישי, וכל זה היה כנגד דרך הטבע כפי שאמרו הרופאים פה אחד, וסיים באומרו שזה השיעור האחרון, ושהוא לא הולך למות אלא הולך לחיות חיים אחרים בעולם שכולו טוב, ולאחר מכן ביקש שכל צאצאיו יבואו אליו לביתו במוצאי שבת [שהיה האחרון לחייו], ואכן הגענו כולנו ודיבר כשעתיים בשארית כוחותיו במאמצים מרובים והתחיל ודרש כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' וגו', וקודם לזה בשבת קודש האחרון ניהל בעצמו כל השבת באורח פלאי, וביום שני שלאחר מכן היה חתונה של נכדו והיה החופה בחצר ביתו וביקש להדליק בסלון ביתו י"ב נרות לנשמות של אבותיו שבאים להשתתף בשמחה (וזהו דבר שמעולם לא עשה), והשתתף בשמחה בכוחות שמעל לגדרי הטבע, ובכל הימים של השבוע האחרון קרא לעורכי ספריו 'אריה שאג' והמשיך עמהם בשארית כוחותיו כל מה שהיה יכול, וביום רביעי המר והנמהר, הזכיר כמה פעמים

למה כתיב רק ואת אחד עשר ילדיו | מדוע נתן דינה בתיבה כל הלילה | למה חשש רק על דינה ולא גם על כל התאומות | מהיכן היה הכסף לקניית חלקת השדה | דברי זכרון למו"ז מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי אריה שכטר זצ"ל בעל ה'אריה שאג' ו'אביר יעקב' עם מו"ר רבינו הקדוש מרן שר

את השעה שמונה בערב, ואף ביקש מא' ממשמשיו שישאר כל היום ולא ילך, ואח"כ כשנפטר אחר השעה שמונה הובנו דבריו, ובתחילה ביקש לשפוך עליו ט' קבין מים במקום טבילה במקוה, ואח"כ קרא לבניו ובנותיו חתניו וכלותיו ובירכם ונפרד מכל או"א, ודבר נפלא היה כשא' מילדיו הי' עמו שאל אותה האם מישהו הדליק כאן איזה אור? וענתה לו שיש רק פלורוסנט הדלוק כאן, ושתק (עי' דברי האור החיים הקדוש בזה), ושוב שאל אותה: היכן אני נמצא? והשיבה לו: במטה בחדר. ושאל אותה: מה יש אחרי הקיר של החדר? והשיבה לו: עוד חדר. ושוב שאל: ומה יש אחרי חדר זה? והשיבה לו: יש עוד איזה חדר. ואמר לה: את רואה טוב. ושאלה את אביה: אבא, אתה רואה דברים אחרים? ושם יד על פיו. ושוב שאלה אותו: למה אתה שם יד על הפה, זה בגלל שאסור לך להגיד מה אתה רואה? ונענע בראשו כאומר כן. ויהי לפלא גדול. אחר כן ביקש שיאמרו עמו תפלת נשמת בנוסח זידיטשוב (כי הוא צאצא של אדמור"י זידיטשוב זצ"ל, ואביו הצדיק רבי יעקב זצ"ל היה אומר נשמת בנוסח זה בפסח בליל הסדר), אחר כן ביקש שיביאו לו מים לברך עליהם ברכת שהכל, וביקש מים מהמעייץ של הבעל שם טוב, ושאלוהו היכן יש כאלו מים והשיב בצלילות הדעת היכן הם מונחים (אחד מתלמידיו הביא לו זה משלוח מנות לפורים, ושמר זה), ובירך ברכת שהכל בקול ברור ממש והי' לפלא כי כל דברותיו היו קשים וכאן בירך בקול ברור ממש, ושתה מעט ממים אלו, ואחר זה אמרו עמו תפלת שכיב מרע שסידר הרמב"ם, וביקש לומר זה עמו פעם שניה, ואחר זה אמרו לו שיאמר וידידי ואמר שאין צריך כי כבר אמר ב' ימים קודם, ומיד נתברר שאכן אמר עם א' מילדיו בבכיות גדולות אשמנו בגדנו כו', ומשפט אחרון בחייו שאמר לאחמ"כ היה הפסוק: הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. ואחר זה אמרו הפסוקים וכו' עד שהגיע העת וצעקו שמע ישראל וגו', ובעת שאמרו שמע ישראל חזר ופתח את עיניו מאוד והוריד מהם ב' דמעות, ובדיוק ממש כשאמרו 'אחד' יצאה נשמתו כשחיוך גדול על פניו והכל ברוגע ובניחותא ממש, ויהי לפלא! והמשתתפים העידו שבעת שנפטר היו פניו מאירות באור גדול ומיוחד, כן שמעתי ממו"ח הגראי"ש שליט"א. ואחר זאת בהלוייה מיד כשנסתיימה אמירת הקדיש שלאחר ההספדים, מיד ממש, הי' ברק גדול עם אש, וב' רעמים נוראים ממש, אחר שבסוף ההספדים נתכסו השמים בעבים שחורים ונהיה חושך גדול, וברגע שהרימו המטה לשאתה מיד זלפו גשמים עצומים על מטתו, עד שהכניסו המטה ברחוב שאחר כך לאמבולנס, ובכל עת הקבורה היה ניגון מצילצול של חיידר סמוך בקול השר 'לעשות אלקי רצונך חפצתי', פסוק המסמל היטב את מו"ז זצ"ל שכ"כ רצה להישאר בחיים לקרב עוד לבבות ועוד לבבות לאביהם שבשמים, אך אמר מו"ז זצ"ל שכיון שרצון ה' הוא שיסתלק מן העולם עתה הוא מקבל זאת באהבה ובשמחה. ויהי לפלא גדול מאוד! **תנצב"ה.**

זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל אמן.

תשובות הגר"ח פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א (שעדיין לא נדפסו) / הרב אהרן הלוי גרנרש,
מח"ס תשובות הגר"ח

למה כתיב רק ואת אחד עשר ילדיו | מדוע נתן דינה בתיבה כל הלילה | למה חשש רק
על דינה ולא גם על כל התאומות | מהיכן היה הכסף לקניית חלקת השדה | דברי זכרון
למו"ז מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי אריה שכטר זצ"ל בעל ה'אריה שאג' ו'אביר
יעקב' עם מו"ר רבינו הקדוש מרן שר

ונביא כאן מעט מאוד מהם עלי גליון חשוב זה, שאמנם אם נרצה לכתוב אף רק מעטים
מהם הרי שהזמן יכלה והם לא יכלו, אשר על כן א"א לנו אלא לכתוב בזה איזה גרגירים
מהם, ונכתוב מהם מעט בעזה"י:

סיפר מו"ז זצ"ל, אשר היה מלווה את מרן החזו"א זצ"ל בשמחת תורה להקפות בישיבת
פונוביז', ושנה אחת כשחל שמחת תורה בשבת קודש, אמר מרן החזו"א למו"ז, בעת לכתם
לישיבת פונוביז', כמה אני נהנה ששמחת תורה חל היום בשבת שכך א"א לקחת אותי על
הכסא', וסיפר מו"ז שבכל שנה היה לוקח את מרן החזו"א [עם עוד אנשים] על כסא כדי
שלא יצטרך ללכת ברגליו את העליה שמביתו לישיבת פונוביז', ובאותה שנה שחל שמחת
תורה בשבת לא היו יכולים ליקחו בכסא מפני הטלטול, ומרן החזו"א שמח בזה מאד שא"א
ליתן לו הכבוד הזה, ומבין כל מלוויו לא מצא מרן החזו"א לומר מסר זה אלא למו"ז כאשר
היה עדיין ילד !

עוד סיפר מו"ז זצ"ל, ששנה אחת היה מרן הגרי"ז הלוי מבריסק זצ"ל בישיבת פונוביז'
והיה נוכח כאשר הביטו שני גדולי עולם אלו זה על זה משך כמה מינוטין מבלי להחליף
שום מילה ביניהם עד אשר מרן החזו"א אמר למרן הגרי"ז 'אגוט יו"ט' וחזר לביתו, וכשחזר
מרן החזו"א לביתו היה שמח מאד יותר מכפי הרגלו ורקד עימם ריקוד עצום מאוד מרוב
שמחה שראה את מרן הגרי"ז זצ"ל.

ופעם אחת מרן החזו"א בחן את מו"ז בהיותו ילד על כל פרק' כיצד הרגל והמניח, וסיפר
שידע לענות על הכל, חוץ משאלה אחת, שלא זכר מי אומר ממירא זו ומי אומר מימרא זו,
וסיפר גיסו הגר"י ברטלר זצ"ל [שלמד עם מרן החזו"א בחברותא, ומו"ז זצ"ל היה השדכן]
שלאחר מכן בכל היום כולו כל מי שנכנס למרן החזו"א, היה אומר לו 'היום אריה ידע
טוב'.

שבועיים קודם פטירת מרן החזו"א, שלח מרן החזו"א את מו"ז ללמוד אצל תלמידו הגאון
ר' משה יהושע לנדא זצ"ל, באומרו אליו 'אם תלמד אצל ר' משה יהושע אני בטוח שתדע
ללמוד טוב ותהיה ת"ח'.

כ"כ היה מו"ז זצ"ל דבוק ברבו מרן החזו"א עד כדי כך שכששמע מו"ז מפטירת מרן החזו"א
במוצאי שבת היה זה בלכתו ברחוב בעיר ירושלים ומיד נפל והתעלף.

אחר פטירת מרן החזו"א זצ"ל הלך מו"ז זצ"ל והסתופף בצילו של מרן הגרי"ז מבריסק
זצ"ל אחר שקודם פטירת מרן החזו"א, בהיותו בירושלים, שמע מהגאון ר' חיים אהרן
טורצין זצ"ל שמרן החזו"א אמר שמי שהוא חכם ילך ויחזיק בידיות דלתו של מרן הגרי"ז,
ואכן כן עשה, ובכל שבת היה מו"ז מקבל שם עלייה לתורה, ופ"א היה שאלה גדולה כיצד
לנהוג במלחמה עם המדינה הארורה שנטלו גופה לניתוחי מתים רח"ל, כידוע שמו"ז זצ"ל
היה לוחם גדול בענין ניתוחי מתים, ומו"ז הלך למרן הגרי"ז ואמר לו שיש שאלה כזו וכזו,

תשובות הגר"ח פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א (שעדיין לא נדפסו) / הרב אהרן הלוי גרנרש,
מח"ס תשובות הגר"ח

למה כתיב רק ואת אחד עשר ילדיו | מדוע נתן דינה בתיבה כל הלילה | למה חשש רק
על דינה ולא גם על כל התאומות | מהיכן היה הכסף לקניית חלקת השדה | דברי זכרון
למו"ז מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי אריה שכטר זצ"ל בעל ה'אריה שאג' ו'אביר
יעקב' עם מו"ר רבינו הקדוש מרן שר

וכאשר מרן הגרי"ז ענהו שאינו יודע לענות, אמר לו מו"ז בחזקה שכבר אין את החזו"א
והוא חייב לענות, ומרן הגרי"ז הרכין ראשו אל השולחן איזה זמן, ובאותו הזמן ממש
הצליחו להבריא את המת ולהצילו, ולאחר מכן שיבח מרן הגרי"ז את מו"ז על חזקו שלא
הניחו מזה.

לאחמ"כ הלך והסתופף אצל מרן הסטייפלער זצ"ל, אחר שכבר הכירו זה את זה אצל מרן
החזו"א, ומעשים רבים המה, ונכתוב מהם איזה גרגירים בס"ד.

בראשית דרכה של בית הכנסת חזון איש - לדרמן, היה זה רק מבנה קטן, ובעת שראו
צורך להרחיבו עשו אסיפה, אז קם מו"ז זצ"ל ואמר 'כשיהיה משוגע ראשון שיקח על עצמו
את גבאות בית הכנסת, אז אהיה המשוגע השני לאסוף הממון לבניית בית הכנסת', אז קם
הגה"צ ר' משה כהן שליט"א גבאי בהכ"נ לדרמן, ואמר שנטול תפקיד זה על עצמו, וחילקו
שם כל אחד מה הוא יקח על עצמו, ומרן הסטייפלער זצ"ל לקח על עצמו את המפות
הלבנות לשולחנות ביהכ"כ לשבתות, והגאון ר' יהודה שפירא זצ"ל לקח על עצמו את
המגבות, ומו"ז זצ"ל לקח על עצמו את הפרוכות של ארונות הקודש.

בכל פעם שהיה מו"ז נוסע לחו"ל, היה מרן הסטייפלער מלווהו עד לפתח ביתו, ובפעם
הראשונה שנסע עבור בניית הבית הכנסת ליווהו עם עוד גדולי ישראל של התקופה ההיא
עד שדה התעופה ממש.

פעם ביקשתיו שיספר את מהלך הבניה של הבית הכנסת, כי שמענו ממנו איזה גרגירים
בזה, ולאחרונה ממש הסכים לספר הדברים בהחבא ולא בפירסום, וסיפר את הקושי הגדול
שהיה בזה, אם זה חוסר המלט שהיה באותו זמן בדיוק, וכיצד הוא פעל בס"ד להמציא
מלט לבניית הבית הכנסת, ומדוע בית הכנסת התחתון חפור בעומק באדמה, ואיך שהם
חפרוהו בלילה אחד, ומי חפרו, ועוד ועוד, ופרט א' נכתוב שהיה זה סמוך לאלול וראה
מו"ז שלא יהיה מקום למרן הסטייפלער היכן להתפלל באלול ומסר נפשו ולקח עבור זה
איזו הלוואה וכשהיה צריך להחזיר ההלוואה הלך ביקש מחברת בנייה שיטלו על עצמם
ההלוואה כדי שלא יתמהמה הבנייה ולמרן הסטייפלער יהיה בית הכנסת להתפלל בו, וכל
סיפור בניית בית הכנסת לדרמן סיפר מו"ז זצ"ל לפרטי פרטים עם שמות אנשים ותאריכים
מדוייקים, ודבר מענין ונפלא מאוד סיפר מו"ז שבמקום שחפר הוא עצמו, ויצק שם עמוד,
שם נבנה העזרת נשים, וכשנפטרה אשתו הסבתא הרבנית מרת אילה שרה הינדא ע"ה,
תרם תאורה לשבת לעזרת הנשים שם, ובאורח פלאי תלוהו על עמוד אבן שהוא בעצמו
יצקו. פלאי פלאים !

*

למה כתיב רק ואת אחד עשר ילדיו | מדוע נתן דינה בתיבה כל הלילה | למה חשש רק על דינה ולא גם על כל התאומות | מהיכן היה הכסף לקניית חלקת השדה | דברי זכרון למו"ז מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי אריה שכטר זצ"ל בעל ה'אריה שאג' ו'אביר יעקב' עם מו"ר רבינו הקדוש מרן שר

גילוי מן השמים השבוע בחשיבות לימוד משניות לעילוי נשמה

אאמו"ר הגאון הגדול רבי יעקב הלוי גרנרש שליט"א מחבר ספרי שושנת יעקב על מסכתות הש"ס, מוסר כלמעלה משלושים שנים בלעה"ר, בכל יום ויום מימיות השנה כולה, 2 שיעורים של גמרא, כשבכל שיעור לומדים 2 דפי גמרא בשעה בבהירות עצומה, ובכל שיעור לומדים מסכת אחרת, כך שבכל 3 וחצי שנים מסיימים הש"ס, (אאמו"ר שליט"א עצמו לומד בכל יום 4 דפי גמרא אלו לעצמו ג"כ קודם השיעורים, כך שב 3 וחצי שנים מסיימים הש"ס 4 פעמים, וכבר סיים הש"ס למעלה מחמישים פעמים בלעה"ר עד מוע"ש), השיעורים בעיקר לצעירי הצאן, אשר מתחילים מכתה ז' או ח' ובסוף ישיבה קטנה כבר סיימו את כל הש"ס כולו, כך הנוהג כבר למעלה משלושים שנה ועשרות ומאות בחורים סיימו הש"ס בעזה"י, וכיום תלמידים שכבר נישאו העתיקו מרבם וגם הם מוסרים שיעורים כיוצא בזה, וכבר פירי פירות הם.

עם אאמו"ר הגאון שליט"א היה מתפלל במנין וותיקין ת"ח צדיק נסתר ושמו הרב פרסמן זצ"ל, והוא למרות גילו המבוגר ביקש ואכן הצטרף לשיעורי אאמו"ר שליט"א, וכך זכה לסיים בשיעורים אלו 3 וחצי פעמים את הש"ס, והנה לפני 8 חודשים נלב"ע, ובסוף שבוע שעבר נגלה לאאמו"ר שליט"א בחלום, ואאמו"ר שליט"א למד משניות במיוחד לעילוי נשמתו, והנה השבוע לפני יומיים ניגש ת"ח אחד ושמו הרב רוטשילד שליט"א ממתפללי מנין וותיקין הנ"ל לאאמו"ר שליט"א, ואמר לו שהרב פרסמן זצ"ל נגלה אליו בחלום הלילה ואמר לו: תמסור להרב גרנרש תודה רבה וישר כוח על זה שהוא למד משניות לעילוי נשמתו כי זה עזר לי מאד מאד בשמים. ע"כ. והנה הרב רוטשילד לא ידע כלום ממה שהרב פרסמן נגלה לאאמו"ר שליט"א לפני כמה ימים ושהוא למד משניות לעילוי נשמתו, ואמרו שלא נגלה שוב לאאמו"ר שליט"א לאמירת התודה כי היו אומרים שזה משום שחשב עליו, ולכן הוא נגלה לצדיק אחר שימסור התודה כדי שיבינו שחלומות אמת המה. וכמה יש ללמוד מזה הסיפור: א. גם בזמנינו יש גילויים מן השמים. ב. יש דין ויש דיין יש שכר ויש עונש. ג. אף שהיה צדיק נסתר ופרוש מן העולם הזה והיה ת"ח נפלא וחיבר ספרים חשובים, עדיין היה צריך לעזרה בשמים שילמדו בשבילו משניות לעילוי נשמתו. ד. כמה חשובה תורתו של אאמו"ר הגאון שליט"א בשמים. ועוד הרבה, והחכם יחכם.

וכעין זה סיפר אחד מנכדיו של מו"ז הגה"צ רבי אריה שכטר זצ"ל זיע"א, שזקינו רבי אריה נגלה אליו בחלום בתוך השנה הראשונה ושאל אותו: אתה לומד משניות? והבין שהשאלה היא נוקבת אם לומד משניות לעילוי נשמתו, ולא היה לו נעים לומר שאינו לומד, ואמר שאומר תהילים [שבאמת אמר תהילים אך לא לעילוי נשמתו], ורבי אריה השיב לו: גם תהילים זה טוב, אבל משניות זה יותר טוב. ואמר הנכד: זידא, קשה לי לגרוס הרבה משניות בפה. ואמר לו רבי אריה: גם במחשבה זה טוב. ונעלם. וגם מפה כמה יש ללמוד שהיה רבי

תשובות הגר"ח פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א (שעדיין לא נדפסו) / הרב אהרן הלוי גרנרש,
מח"ס תשובות הגר"ח

למה כתיב רק ואת אחד עשר ילדיו | מדוע נתן דינה בתיבה כל הלילה | למה חשש רק
על דינה ולא גם על כל התאומות | מהיכן היה הכסף לקניית חלקת השדה | דברי זכרון
למו"ז מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי אריה שכטר זצ"ל בעל ה'אריה שאג' ו'אביר
יעקב' עם מו"ר רבינו הקדוש מרן שר

אריה גאון וגדול בתורה ומלא זכויות רבים שהשיב אלפים ורבבות בתשובה וכו' וכו', ועדיין
צריכים למשניות של החיים שילמדו לעילוי נשמתם !

בנתיבות החינוך - הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י.

'תתן אמת ליעקב' | נקודה למחשבה: ללמוד מהאבות הקדושים איך להגיע לתוצאות אמיתיות גם ברקע חיים קשה!

חינוך

בנתיבות החינוך - הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י.

'תתן אמת ליעקב' | נקודה למחשבה: ללמוד מהאבות הקדושים איך להגיע לתוצאות אמיתיות גם ברקע חיים קשה!

כל מי שיש לו ידיעות כלשהן בספרי החסידות יודע, שעולה מהם מסר קבוע בכל פרשה ופרשה - שהתורה הקדושה היא נצחית, וכלל אינה 'ספר סיפורים' שנועד לספק אינפורמציה על ההיסטוריה והעבר.

הספרים הקדושים מלמדים אותנו מדי שבוע, איך כל פרשה היא 'שיעור שבועי' עבור כל אחד מאיתנו, ואיך על כל אחד מוטלת משימה - למצוא את עצמו בפסוקי הפרשה, למצוא את הניסיון האישי שלו בין שורות התורה הקדושה.

מסיבה זו אנו חוזרים ולומדים בכל שנה מחדש את כל חמשת חומשי התורה, שהרי עלינו למצוא בתוך הפרשה מהי שליחותנו בעולמנו! עלינו להביט כל העת דרך עדשות התורה לעבר הזמן והתקופה שבהם אנו חיים!

אם אמרנו שידוע זאת כל מי שעוסק בתורת החסידות, הלוא למעשה כולנו בכלל זה... כולנו עוסקים בספרי חסידות וכולנו יודעים את סוד זה. מוטל עלינו אפוא, להפיק מהפרשה את הלקח הנדרש, ולחבר את עצמנו בדרך כלשהי למעשה האבות.

אנחנו חיים בתזמון מאוד מאתגר. הרעיונות הליברליים מבית היוצר של אומות העולם קולחים לנו בפרצוף, הילדים שלנו שרויים בסיכון, ה'אידישקייט' שלנו בסיכון! לכולנו מקננות בלבנו פנימה אכזבות שונות מהעבר שלנו, ואלו מעיבות על חיינו. כל אחד מאיתנו מתנסה בניסיונות דומים לאלו המתוארים בפרשיות התורה הק' - אחד מתנסה בניסיון מסוג 'עקידת יצחק' ואחד מתנסה בבדידות כמו יעקב אבינו, וכן הלאה, ואי אפשר לפורטם כי רבים הם.

דעו! שהאבות הקדושים נלחמו למען כל הדורות העתידיים, עד סוף הדורות, והם הכניסו בנו את הכוחות החזקים - 'נִצַּח יִשְׂרָאֵל לֹא יִשְׁקָר' (שמואל א' טו, כט). האבות הקדושים נתנו לנו את הכח שנוכל בדיוק כמותם להתגבר על כל האתגרים שצצים לנו במשך חיינו.

אילו רק היינו יכולים ללמד את ילדינו או תלמידינו ולכוונם כיצד להתייחס לסיפור פרשת השבוע, איך למצוא בו קשר לחיים האישיים שלנו, הרי שהיינו נותנים להם מתנה עצומה לכל החיים. התורה הקדושה 'מחכימת פתי' ומביאה לאדם הבזק של הגיון בריא שבאמצעותו מסוגל הוא להתמודד מול כל הפיתויים, להיות חסין ממעשי הפתאים.

'תתן אמת ליעקב' | נקודה למחשבה: ללמוד מהאבות הקדושים איך להגיע לתוצאות אמיתיות גם ברקע חיים קשה!

התורה מלמדת אותנו שעם ישראל הוא נצחי, ושיש לנו את הכוחות הנסתרים לשרוד ולנצח - בדיוק כמו כל הדורות הקודמים שמסרו נפשם על קדושת השם. המשימה שלנו בימינו אינה 'למות' על קידוש השם אלא 'לחיות' על קידוש השם, ועלינו ללמד גם את חניכינו איך מבצעים זאת, איך חיים על קידוש השם, בחיים שלמים מתוך שמחה ותקווה. אכן, כדי שנוכל להעביר את מסרים אלו הלאה לילדינו ולתלמידינו, קודם כל עלינו לוודא שאף אנחנו עצמנו מאמינים בהם, ומכוונים לאורם את השקפתנו על עולמנו. ניש להעיר במאמר מוסגר, שבכלל דרוש תיקון גדול עצם הקשר החינוכי בימינו. החינוך חייב להיות עמוק ושורשי יותר! למרבה הצער, לבם של הילדים שלנו אינו פונה אל המידע שאנו מוסרים להם על היהדות. חלקם אומרים את זה בקול רם, וחלקם מסתירים את זה עד שזה מתפרץ החוצה, ה' ירחם. כלל הוא בידינו: 'קושטא -קאי, שיקרא - לא קאי' (שבת קד, א). הכתוב אומר 'שִׁפְתַי אֶמֶת תִּכּוֹן לְעַד' (משלי יב, יט), אמנם למסירת היהדות לא די ב'שפת אמת' חיצונית של מגידות והטפה - אלא נדרשת טהרת לב מצד המחנך, שהוא עצמו תהיה עבודתו, בבחי' 'לעבדך באמת', וד"ל.

סיפור חייו של יעקב אבינו כמשל והדרכה

לפניך רעיון עמוק למחשבה, עטוף בסיפור חייהם של האבות הקדושים. אין לנו שום שמץ השגה באבות הקדושים, ננסה בדרך משל ומליצה להשוות בין המצבים המתוארים בפרשיות אלו לבין המציאות בת ימינו, כדי להפיק את הלקחים הנדרשים.

הבה נצייר כולנו בדמיוננו את יעקב אבינו יוצא איתנו היום למה שנקרא 'אבחון מקצועי' אצל עובדים סוציאליים. כיצד היו הם מתייחסים אליו בפגישת הייעוץ? אלו שאלות היו שואלים אותו על ההיסטוריה של ילדותו, ואיך היה מצטייר בעיניהם?

מה העתיד שפסיכולוגים היו מציירים ליעקב אבינו?...

הנה ניתוח האישיות כפי שהם היו מציגים אותה!

- הוא לא קיבל אהבה מספיק מאביו (ע"פ פשטו של מקרא)!
- הוא נאלץ לדור בישיבה במשך 14 שנה.
- אביו תמיד עמד לצד אחיו הרשע!
- על מנת לשרוד הוא היה מוכרח לחיות עם 'פרצוף כפול' כדי להתאים את התנהגותו להתנהגות של אחיו.
- הוא ברח לבדו כדי להציל את חייו, ללא כל תמיכה רגשית! (בשונה מסבו אברהם אבינו שיצא מעירו יחד עם אשתו).
- הוא נשאר ביער לבדו, כשכל הרכוש שהיה עמו כלל רק את סט הבגדים האחד שלו, ומקל!

'תתן אמת ליעקב' | נקודה למחשבה: ללמוד מהאבות הקדושים איך להגיע לתוצאות אמיתיות גם ברקע חיים קשה!

- כאשר הלך לישון הוא יצר סביבו גדר מאבנים, כנראה סבל מטראומה... אפילו הנוף של החלומות שלו היה טראומטי וסימל עליות ומורדות!
 - חייו לא הסתיימו באותה נקודת זמן, אלא אחרי אותו 'חלמא טבא' הוא נאלץ לעבוד שבע שנים כדי לזכות באשתו. למחרת החתונה נוכח שהערימו עליו, ואז עבד עבודה עוד שבע שנים!
 - כמו כן החיים במחיצת חותנו היו קשים במיוחד, חותנו היה רמאי מושחת וחיפש שוב ושוב איך לרמות ולעשוק אותו.
 - בהמשך חייו קמה עליו פרשת מכירת יוסף, שציערה אותו כל כך עד שאמר 'כי אָרְד אֶל בְּנֵי אָבִל שְׂאֵלָה' (בראשית לז, לה).
- ליעקב אבינו היו את כל הסימפטומים החיצוניים של מצב רגשי קשה, בימינו היה אדם במצבו מתמודד עם תחושות כישלון והאשמה, והיה יכול אפילו לסבול מדיכאון והתמכרויות!
- אבל התורה הקדושה מלמדת אותנו, שיעקב אבינו לא הלך בדרך הזאת של להיות 'קרבן' אומלל, ולא בחר בדרך הייאוש והחידלון. במקום להסתכל על עצמו כמסכן, הוא בחר 'לקחת אחריות' על חייו וליצוק להם משמעות! הוא בחר להפוך את כל הכשלונות שלו ל'משימות', ואת כל האתגרים ל'הזדמנויות'!
- הוא בחר לראות את האור שמהל על ראשו, ולא נתן לרגשות השליליים שלו להגיב יתר על המידה, והתוצאה המבורכת של זה היתה: "עם ישראל חי!" י"ב השבטים. חז"ל מספרים לנו שהייתה 'מיטתו שלמה', ושהוא עצמו היה גדול מכולם.

איך עושים את זה?

ובאמת, יש להתבונן - כיצד? איך עושים את זה?! אם המציאות הטופחת על פנינו הינה כל כך שחורה, איך אפשר לחיות חיי שמחה ושלוה?! איך אפשר בתוך רקע כזה לקחת אחריות על עצמנו, ובפרט במקרים שנראה שאחרים אשמים במצב?! **התשובה שאור החסידות מלמד אותנו היא:** כי גם בכל תמונת מצב שחורה גנוזות 'נקודות אור', ועלינו רק למקד את מבטנו בנקודות אלו!

*

אדרבה, נמשיך אפוא ונתבונן כעת הלאה בתמונת המצב החיצונית אשר מציגה התורה לפנינו. נלמד מחדש את השתקפות דמותו של יעקב אבינו, ונשכיל מתוך הדברים איך אפשר למצוא את נקודות האור גם בתוך מציאות חיים מעורפלת, כואבת ומאתגרת. כיצד מתבקש האדם להביט אל החלקים המשמחים בחייו, ומעבר לכך - איך להשתמש בקשיים כמנוף לעלייה!

נקודת אור במסכת חיים כואבת

ננסה יחד למצוא בעין הבשר שלנו את נקודות האור המשמחות יותר בפרקי חייו החיצוניים של יעקב אבינו, בדרך משל.

'נקודות האור' אשר בחר:

- הייתה לו אמא חמה ואכפתית.
- הוא למד תורה בישיבה הטובה ביותר - ישיבת שם ועבר, שם למד בהתמדה רבה במשך 14 שנים מלאות ללא הפרעות.
- בעזרת הראש התורני שלו הוא הצליח לקבל את הברכות מיד אביו.
- אחרי 14 שנה הוא ישן טוב בלילה, כשהוא מצליח ליצור לעצמו הגנה טובה מפני בעלי חיים תוקפניים.
- הוא זכה לחלום אלוקי שבו הובטחו לו הבטחות טובות לגבי עתידו.
- זכה באחרית ימיו לפגוש שוב את בנו מחמדו, כאשר התברר שהוא שליט בכל ארץ מצרים, ושאלקים חשב לטובה את מה שהוא ירד למצרים כדי להחיות עם רב.

'מעשה אבות סימן לבנים'

במעשיהם נסמן ונאותת לבנינו ולתלמידינו!

אנו ההורים והמחנכים, ניקח את הדברים ככלי חינוכי חשוב. את מסרים אלו עלינו להעביר הלאה לילדינו ולתלמידינו, כדי ללמד אותם איך ללכת בדרכי האבות. זהו פירוש 'מעשה אבות סימן לבנים' - אנחנו צריכים לסמן ולאותת לחניכינו את הדרך ילכו בה באמצעות מעשה האבות. סיפור חייהם מהווה עבורנו 'סימן' וציון דרך, כיצד עלינו לנהל את חייו.

עלינו ללמד את החניכים איך לנצל את ההזדמנויות שנקרות לפניהם מבלי לעצור בכבישים החסומים. עלינו ללמד אותם איך לקחת אחריות בידיהם על החיים שלהם, ואיך להפוך את כל הכשלונות למשימות של הבאת אורות מבהיקים וברכה לעולם.

המקום של הבחירה שלנו

הבה לא נסתפק במסקנה זו שיעקב אבינו הסתכל על חצי הכוס המלאה. גם זה נכון, אבל הבהב ניכנס יחד לפני ולפנים לעומק העניין, ונמצא כי המסר כאן עוד יותר עמוק!

יעקב אבינו התמקד בנקודות האור, חשב בצלילות מה עליו לבחור, וכתוצאה מכך קיבל את האחריות על חייו, להאיר ולהזריח. כידוע מצווים אנו במצוות 'וּבְחִרְתָּ פְּחִיִּים' (דברים ל, יט). מלבד מה שזו הוראה עבורנו לבחור בחיי תורה, למדים אנו מכאן עוד, שבכל אדם יש כח לבחור את עצם הוויית חייו. עלינו לפשפש אפוא ולבדוק: היכן מתחילה הבחירה? ועד כמה נתנו רשות לאדם לבחור הוויית חיים?

'תתן אמת ליעקב' | נקודה למחשבה: ללמוד מהאבות הקדושים איך להגיע לתוצאות אמיתיות גם ברקע חיים קשה!

קורה שהאדם נתקל בעיכוב מן שמיא, נכשל באבן נגף בדרכו, וכאן הוא המבחן. אם כאשר ייקלע למצב כזה ינסה לשנות גם את מה שלא נתנו לו כח לבחור - הדבר עשוי לגרור תוצאות שליליות, כגון: משברים, התרגזויות וחיי הפקרות. אבל, אם יבחר לנהוג בתבונה ולחפש רק את המקומות שייעדו לו להתקדם, לגדול, לפרוח ולהתקרב - הרי ירגיש 'רווח אלקים מרחפת' (בראשית א, ב) - שרוח ה' חופפת עליו, ובסופו של דבר יזכה לסייעתא דשמיא טמירה שתסייע לו להגיע למחוז חפצו. להשיג את היעד שלמען השגתו הגיע הלום - לתקן עולם במלכות ש-ד-י. זה מה שמצינו ביעקב אבינו. כיצד הצליחה דרכו בסייעתא דשמיא? מאחר שחילפש את נקודות האור שבהן יש לו את היכולת לבחור, ובחר נכון!

זהו מסר עבורנו, ללמד לאנוש בינה - לחפש את 'נקודות האור'. זאת הבחירה שנתונה בידינו, ודווקא במצב הנוכחי שאנו נתונים בו נוכל לקבל כראוי את עול מלכות שמים, על ידי התמקדות בנקודות אור אלו. כמו כן, למדים אנו מכאן מסר - לקבל באהבה גם את אותם הדברים שלא ניתנה לנו האפשרות לבחור לשנותם. גם את מה שעל פי גזירת עליון בחכמתו הסתומה נבצר בידינו מלהשיג. זוהי בחינת 'יידם אהרן' (ויקרא י, ג), 'דום לה' (תהלים לז, ז).

חיוו של יוסף הצדיק

כעין מה שמצאנו בעניינו של יעקב אבינו, מוצאים אנו גם בפרשת חיוו של בנו - יוסף הצדיק. גם הוא עבר חיים קשים ביותר - הוא היה הילד הצעיר שכל האחים שנאו, זרקו אותו לבור מסוכן מלא נחשים ועקרבים, אחר כך נמכר לישמעאלים והפך מכאן ולהבא ל'עבד'... נוספה על כך בהמשך חיוו הפרשייה של הוצאת שם רע עליו, העלילה שטפלו עליו, שבוודאי היתה קשה ביותר לצדיק ונקי כמותו, ובפרט שבעקבות זאת השליכו אותו לבית הסוהר. יש לבאר שנכלל דבר זה במה שאמרו חז"ל 'כל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף' - על שניהם אפשר לומר את אותה ההגדרה, שלפי עיני בשר הם עברו 'חיי טראומה', כמיטב הכינויים שהפסיכולוגיה משתמשת בהם בימינו, ובכל זאת נשארו 'על הגובה' והיו למגדל אור!

התמודדות יהודית!

בעוד שהפסיכולוגים בני ימינו רואים באנשים כאלו נכשלים פוטנציאליים, גם אלו הפסיכולוגים הנמנים על שומרי תורה ומצוות, הרי שאנו עדים כאן למצבים אחרים לגמרי - של התמודדות יהודית.

וכאן נשאלת השאלה הגדולה: פסיכולוג יקר! כל הכבוד שיש לך תעודה על הקיר, אבל היזכר נא בפעם האחרונה שהגיע אליך מטופל שמתמודד עם קשיים כאלו, או אפילו חצי מהם, ושאל את עצמך: האם הוא אכן יצא מהטיפול אצלך עם ארגו כלים אמיתי להתמודדות? האמנם גם הוא הצליח לצאת מהמסכנות שלו וגדל לתפארת, בהתאם לאופן גדילתם של יעקב אבינו ויוסף הצדיק?

בנתיבות החינוך - הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י.

'תתן אמת ליעקב' | נקודה למחשבה: ללמוד מהאבות הקדושים איך להגיע לתוצאות אמיתיות גם ברקע חיים קשה!

בינינו, הרי כולנו יודעים את התשובה - שלא. בגלל את תורת הנפש למדת בבית ספר שמתנהל על פי שיטת חכמי אומות העולם - שאין להם שום קשר להשקפת תורתנו הקדושה, אתה מסתכל על המטופל לפי נקודת המבט ולפי הנחות היסוד שלהם, ולכן התוצאות - שליליות ביותר!

ולכן בלית ברירה הנך אומר להוריהם של תלמידים כאלו, שהם צריכים להבין אותו ולקבל אותו כמות שהוא, מאחר שהוא חולה נפש. אתה אומר שאין תרופה שתרפא אותו, ועל ההורים רק לקרב אותו ולתת לו חום בבית [שאכן, בלי ספק, זה כשלעצמו דבר חיובי, בכל בית ולכל ילד]. הנך טוען שאין לדרוש ממנו מאומה, אלא צריך לאפשר לו לעשות כל מה שלבו חפץ... [כמובן - ישנם גם מצבים קיצוניים שדורשים התערבות קלינית והתייחסות אחרת, איננו עוסקים במקרים של נפש חולה באמת, ה' ישמרנו. המצב שונה לגמרי כאשר לפי דעת תורה עומד לפנינו חולה מסוכן, שדורש טיפול קליני. במקרים כאלו ייתכן שהרב יכריע לשלוח אותו לטיפול תרופתי ואיך לגשת עם המצב וכדו'. אבל נחוץ לזכור שזה לא 'משכך כאבים'... ממש לא כל מי שנקלע למשבר נמצא במקום הזה. כאשר עוסקים בסוגיה זו נחוץ להתריע, שישנם כאלו שהיו יכולים לצאת מן הסבך אילו היו מקבלים הדרכה נכונה כבר בשלב מוקדם של המשבר. כמו כן הנידון בנושא הכאב של שלום בית שהמטפלים מתייעצים להתגרש או להפריד ביניהם לאיזה זמן כאילו דעתם דעת תורה, זו זעקה מרה גדולה עד לב השמים, ואם הם היו מקבלים כלים תורניים להתמודדות, והיו מלמדים אותם איך לבחור ולקבל אחריות, היה עוזרים ומצילים הרבה בתי ונשמות מאחינו בני וד"ל]. תורתנו הקדושה מלמדת אותנו במלוא הבהירות מהו המבט הנכון בחינוך הדור הצעיר. על המחנך ללמד את החניך איך ימצא את עצמו בתוך הפרשה הנלמדת, ואיך ישאב הימנה כוחות איתנים להתמודד כראוי, כדי למנוע מהם משברים נפשיים.

פרט זה הנו חשוב ויסודי בתפקידנו כהורים ומחנכים, או כמטפלים. בו בזמן שאנו נושאים עמם בעול המוטל על כתפיהם, עלינו לתת להם את הכח לשפוט בעצמם מצבים שונים, וללמד אותם לקבל אחריות על מעשיהם. כמו כן, עלינו לעזורם למצוא את נקודות האור הגנוזות, ששם יכולים הם 'לבחור' ולהאיר לדורות עולם. זהו פירוש הפסוק 'תתן אמת ליעקב' (מיכה ז, כ) - 'אמת' אין פירושה: כפי הצער האמיתי שהם עברו, להשלים עם המציאות שהם מסכנים בבחינת 'תעיתי כשה אבד' (תהלים קיט, קעו), חס ושלום. 'אמת' פירושה - תוצאות אמיתיות! האבות הקדושים בחרו להכנס אל תוך הסבל והקושי, ומשם למצוא משמעות לחיים, נקודות אור ותקווה. הם אחזו בעוז בחבל החיים, ולא איבדו אף לרגע את האמונה בה' אלוקים אמת.

אבן נגף או מדרגה לעלייה?

ננסה לקשר את הדברים יותר לחיי המעשה של כולנו.

האם הנך זוכר את הפעם האחרונה שהתמודדת עם מכשול בדרכך? בדבר שהפריע לך להתקדם בשטף חייך וביקש למנוע ממך להגיע ליעד כלשהו שהצבת לעצמך? והאם אתה זוכר מכשול כזה שבאמת הכביד עליך איכשהו?

אם הנך בן-אנוש יש להניח שהתשובה לשאלות אלו חיובית. כשמדברים על מכשולים ואבני נגף, גם אתה מבין בדיוק על מה מדברים. בוודאי גם אתה נתקלת בעבר במכשול בדרכך, ואולי אפילו הנך עומד גם כעת בהווה בפני מכשול כזה. המציאות היא שכולנו צריכים להתמודד עם אבני נגף, בכל משך חיינו.

כולם מתמודדים עם מכשולי דרך שונים - בהם חמורים במיוחד. גם אם ישנם כמה בני-מזל בודדים שמשייטים להם בחיים עם מכשולים בכמות מועטה יחסית, הרי שכל האחרים מתמודדים עם קשיים גדולים הרבה יותר. הכל נקבע על ידי יוצר האדם, לפי מה שכל אחד צריך לעבור למען תיקון נפשו.

לא כולם מתמודדים עם מכשולים בהתלהבות וממשיכים הלאה בחייהם. אדרבה! רוב האנשים מביטים על מכשולים כעל דבר שלילי. חלקם עושים מאמצים רבים כדי לברוח מהם, או כדי להכחיש את קיומם... ואחרים נותנים לכשלונות להציף את הרגש שלהם, והם חשים מובסים. אמנם המבט של כל אלו על החיים - אינו נכון.

הצורך להתמודד הוא דבר רצוי!

אם לא היינו צריכים להתמודד אף פעם עם מצוקות, חסמים או כישלונות - לכאורה היינו חווים חיי דבש! נדמה הדבר שהיה לנו כל כך קל ונעים!

אבל לפי מציאות חיינו, קיים חיסרון גדול באפשרות של חיים ללא מכשולים: אילו היה מצב כזה, לא היה מה שמאלץ אותנו להתבגר ולהסתגל למצבים מורכבים! הוי אומר, כי ככל שזה לא נעים - הרי שמכשולים אלו שנקרים בדרכם של כולנו, נחוצים לנו לצמיחתנו ולהתקדמותנו.

לכן, ייאמר עקרונית, כי **הצורך להתמודד עם אבני נגף בחיים הוא דבר רצוי**. ככל שהאדם מתלמד להתמודד עם יותר מכשולים, כך גדל הסיכוי שיהיה די בוגר וסתגלן.

ככל שתוכל לשמור על גישה סתגלנית יותר בהתמודדות עם הכשלונות או עם המגבלות שלך, תהיה לך תוצאה מרשימה עוד יותר בהתקדמות לעבר המטרות שלך!

כמובן, לא תגיע ליעדים שלך בין יום או בין לילה, אבל בהחלט תוכל לנקוט צעדים מתקדמים לקראתם, תוך שימוש במכשולים שלך כמדריך ונווט. הגישה שלך לכישלונות תגדיר את התוצאה - האם תקום ותתאושש מהאתגר ותיעזר בו להתקדם הלאה, או שתישאר תקוע בו.

איפוס מטרות וחישוב מסלול מחדש

הנה עוד מעלה נפלאה שיש בחיים כאלו, שאינם סוגים בשושנים ושיש בהם צורך להתמודד עם אבני נגף כלשהם:

לפעמים מכשולים יכולים לאפס את המטרות שלך.

ייתכן שהייתה לך גישה שגויה ביחס שלך לביצוע משימות שונות, או שרצית בגלל סיבה לא נכונה לרדוף אחרי מטרות מסוימות, וכאשר הנך מתמודד עם מכשולים או קשיים הנך נאלץ לחשוב מחדש, לבחון שוב את הדרך שלך. ייתכן שבסופו של דבר תתמקד במשהו חדש ומרגש, אולי משהו נכון יותר שלא היה לך אלמלא המכשול. [נאמנם, עצם הדבר שהמכשול עשוי להסיט אותך קצת מהמסלול המקורי שתכננת אינו חיובי בכל המקרים]. המכשולים הם הם אלו שלמעשה יעזרו לך למצוא בנפשך את הכח כאשר תתמודד חזיתית מול אתגר. על ידי הצורך להתגבר על מכשול, תהפוך ל'מגשים מטרות', ולא תישאר 'צולח תנועה' בלבד. לאחר שהתגברת על מכשול, סביר יותר שתרגיש בטוח יותר לקראת המכשול הבא שעשוי לעמוד בדרכך, תחוש מוכן היטב להתמודד ולכבוש מטרות נוספות שממתינות לך.

הכרה בעובדה שאבני נגף הם מציאות בלתי נמנעת

למרות שמכשולים אינם נעימים, ויכולים לגרום לנו רגשות שליליים רבים, כמו תסכול, כעס או עצב, חשוב להבין ולהפנים שכל אלו אינם בהכרח מונעים מאיתנו להשיג את היעדים שהצבנו לעצמנו, הם רק מאלצים אותנו להחליף את הדרך. לוותר על המסלול שמלכתחילה ציפינו לצעוד בו, ולעבור למסלול אחר.

המכשולים משמשים כמדריכים כיצד להתקדם הלאה, וכאמור - במובן מסוים הינם מעוררים את האדם להקדיש פרק זמן לעצור ולחשוב - אולי ישנה דרך חדשה וטובה יותר שאוכל לאמץ לעצמי?

למעשה, בין אם נרצה בכך ובין אם לאו, מכשולים הם בלתי נמנעים.

כך סיבב הבורא ברוך הוא, מהסיבה האמורה: כיון שהחיים משתנים ללא הרף, וגם אנו עצמנו צריכים להשתנות כל הזמן ולהסתגל למצבים חדשים.

מאחר שהחיים לעולם לא יפסיקו להטיל לפני האדם מכשולים חדשים, לכן, הדבר הטוב ביותר שניתן לעשות בהקשר למכשולים, הוא לקנות אינפורמציה איך לראות אותם במבט טוב יותר, ואיך להתמודד איתם. איך להפוך אותם להזדמנויות לשיפור עצמי.

ככל שיהיה האדם מסוגל לראות את המכשולים כיתרון, כך יתנהלו חייו בצורה טובה ואיכותית יותר. האדם צובר ניסיון רב-שנים, וככל שהאדם מתמודד עם חיים דינאמיים יותר כך רוכש הוא ניסיון אפקטיבי יותר, שמועיל לאדם לנווט את עצמו לכיוון הנכון, ולוקח אותו רחוק יותר.

קבלת מכשולים באהבה תציב לקראת האדם מטרה, תכין אותו לקראת הבלתי-צפוי ותשנה את נקודת המבט שלו. תאפשר לאדם לצמוח לגרסה טובה יותר של עצמו.

רב כוחו של הלך-רוח חיובי. הלך הרוח של האדם הוא המפתח בהתמודדות עם מכשולים. כאשר האדם מתרגל אופטימיות במצבי מצוקה, הריהו מרחיק את עצמו במודע מכוחות שליליים שעלולים להזיק לו.

כשהאדם ניגש להתמודדות עם הלך-רוח חיובי, יצליח בס"ד להפיח בעצמו תקוה ולחסות בה'.

במה נמדדת הצלחה?

דע! כי לא מה שקורה לך הוא שקובע את גורלך, אלא אופן ההתנהלות שלך בהקשר לך. זאת הבחירה שנתן השי"ת בידינו, ושם טמון המפתח.

זהו המסר שעלינו להפנים לכל אורך הדרך - לאמץ את המחשבות החיוביות, לבחור במסלול ההתקדמות, להגדיר מסגרת נכונה וריאלית למה שאנחנו אומרים לעצמנו, 24/7.

הנה ציטוט מעורר השראה שאני רוצה להשאיר לכם כצידה לדרך:

"למדתי שהצלחה צריכה להימדד לא כל כך על ידי המיקום שהאדם הגיע אליו בחיים, כמו על ידי המכשולים שהוא נאלץ להתגבר עליהם בזמן שהוא מנסה להצליח."

חזקו ואמצו!

לסיום דבריי, אפנה אליכם אחיי וידידיי, המוכרים לי ושאינם מוכרים לי, ואקרא אליכם: חזקו ואמצו! הטו שכמכם לסבול! אמצו לכם כדרך, להסתכל בכל פעם על המכשול הנוכחי שאתם מתמודדים אתו, ולשאל את עצמכם: "האם קיבלתי אותו עם חשיבה חיובית?".

יחד עם זאת, אם הנך מתמודד עם מציאות בלתי ניתנת לשינוי, מחמת איזו סיבה הנסתרת מעמנו וכבושה בכבשי דרחמנא, אם ניצב לפניך מכשול של מציאות קשה שנגזרה על ידי המקום ברוך הוא ואין ביכולתך לשנותה - אל תישבר מכך! להפך! דע לך שרק באמצעות קבלת המצב באהבה ובשמחה, תוכל להאיר את נקודות האור שבהן כן ניתנה לך מן השמיים האפשרות לבחור! כאשר תאיר אותם, תוסיף ותבהיק עוד בס"ד, תזכה לעשות נחת רוח לפני השי"ת ולעבדו בלבב שלם, ויהיו לך 'אורה ושמחה וששון'! כל צער ותוגה לא ישלטו על רגשותיך, ותהיה ממוקד בצד החיובי של החיים!

הבה נאחד את עצמנו, כדי שנוכל לאחד כנדרש את הדורות הבאים!

בתפילה שנזכה אנחנו וכל ישראל למבט נכון ומאיר על החיים, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.

*

לתגובות, ולייעוץ והדרכה בענייני חינוך ושלום בית: Achdus123@gmail.com

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

עין טובה, אחת...

פרשתנו מלמדת לדורות כיצד יעקב נערך להתמודדות מול עשיו. כהורים ומחנכים נעשיר את עולמם של ילדינו ללימוד וחשיבה עמוקים מעבר 'סיפור פרשת השבוע' שטחית, התבוננות חינוכית "מה התורה מלמדת אותנו כאן?".

אחרי שנים רבות בהן מסתתר יעקב בבית לבן מפחד עשיו אחיו, נאמר וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רַחֵל אֶת יוֹסֵף וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לְבָן שְׁלַחֲנִי וְאֶלְכָה וְגו', דרשו חז"ל שכוחו של יוסף גובר על עשיו הרשע, "שנא" וַיְהִי בֵּית יַעֲקֹב אִשׁ וּבֵית יוֹסֵף לְהֵבֶה וּבֵית עֵשָׂו לְקֵשׁ (עובדיה א) אִשׁ בְּלֹא לְהֵבֶה אֵינוֹ שׁוֹלֵט לְמִרְחוֹק. מְשֻׁנָּלֵד יוֹסֵף, בְּטַח יַעֲקֹב בַּהֲקַב"ה וְרָצָה לְשׁוֹב".

רבינו השל"ה הק' מביא רעיון נשגב. 'עשיו' הוא כוח הרוע והפירוד, ובהם שולט 'עשיו' בנפשות בני אדם החוששים ונכנעים בפניו. הקב"ה נתן לנו תורת אמת, המלמדת מידות טובות ונעימות, וכך נתגבר על עשיו. אור התורה מגרש חשכת עשיו. וכתב כי **וּבֵית עֵשָׂו לְקֵשׁ**, קש - ר"ת **ק'נאה ש'נאה**. שמרבה מידות הרעות. אך **בֵּית יַעֲקֹב אִשׁ! אש** - ר"ת **א'הבה ש'לום**! יעקב גובר על עשיו ע"י מידותיו הטובות. אך זקוקים ללהבת יוסף להפיץ את האהבה ואת השלום!

ומהי אותה להבה? מהו כוחו של יוסף שמגביר אהבה ושלום וגורם לסילוק קנאה ושנאה? **מידת עין טובה**. יוסף נתברך במידה זו: **בֵּן פְּרַת יוֹסֵף בֶּן פְּרַת עֲלֵי עֵינָי**. בכל מצב ובכל מקום מתעלה יוסף הצדיק ומלמדנו להביט בטובה על כל הנעשה - בידי אלוקים ואדם. לא בלבד שאינו נוקם באחיו על מכירתו, הוא דואג לכל צרכיהם ומכלכלם, בהכריזו **בכנות אֱלֹהִים חֲשָׁבָה לְטֹבָה!** מידה זו ירש מאמו רחל, שוויתרה ללאה להינשא ליעקב. יוסף הוריש 'עין טובה' לבניו. בשעה שיעקב מניח יד ימינו על ראש הפרים, והוא הצעיר, אין מנשה מתרעם ומתווכח. על כן מברכם יעקב, ולדורות, **בְּךָ יִבְרַךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יִשְׁמַךְ אֱלֹהִים בְּאֶפְרַיִם וּכְמִנְשָׁה**, לחיות באהבה ובשלום, למרות וַיִּשָּׂם אֶת אֶפְרַיִם לְפָנָי מִנְשָׁה.

ומהי **'עין טובה'**? פירש"י (אבות פרק ה') "שאינו לו קנאה על חברו, וחביב לו כבוד חברו מכבודו". כמה צריך האדם לעמול לפתח בקרבו מידה גדולה וחשובה זו! לראות את האחר באור חיובי, ולשמוח בשמחתו ובהצלחתו. להסתפק במה שיש לו ולא לחמוד את שאינו שלו. מידה זו אינה נרכשת בקלות! **רבינו החידושי הרי"ם** התבטא כי עמל י"ז שנים שלימות לרכוש מידת 'עין טובה'. בן-בתו, **רבינו ה'שפתי צדיק'** כותב ששמע מפיו הק' שהוא מצטער על שמיום שהוכתר למנהיג ורבי מוכרח הוא לדעת גם את חסרונותיהם של תלמידיו, בכדי לסייע להם ולהדריכם לדרך הישרה.

קנאה היא מידה 'מולדת'. ילדים רכושנים, רוצים עוד ועוד. יש ללמדם, להביאם להבנה שקנאה היא שורש השנאה, המדון והפירוד. תלמידים רואים אותנו ומתחקים אחרינו -

כיצד להחמיא ולעודד, לשמוח בהצלחת הזולת. יותר ממה שילדים 'שומעים' מפינו - הם 'רואים'. ייקחו מאתנו דוגמא של ויתור וחשיקת שפתיים, התגייסות למען האחר 'נטו'. בעסקנו בחינוך והעיצוב נפשות, מוכרחים גם לדעת את מגרעותיהם, כנ"ל. נִפְתַּח בקרבנו מחויבות להביט בתלמידינו בעין טובה, למרות כל קשייהם. ה'מאמין' שכל נשמה היא יהלום, רק הוא יזכה ללטשה! חרוטה בקרבי חוויה מרה: ישבתי פעם בוועדה מקצועית בדיון אודות תלמיד מוחלש. המחנך שטח בפרוטרוט קשייו בלמידה ובהתנהגות, תיאר מריבות וחוצפות. ביקש איש-מקצוע בוועדה 'ספר נא, במה הוא טוב? במה מצליח? אמור משהו טוב עליו'. המחנך שתק. לא ידע להשיב! מרוב שקיעותו בראיית חסרונותיו, כלל לא הכיר במעלותיו! ראיית הטוב היא בסיס לעזרה!

ומדוע אומרים 'עין טובה', ביחיד, ולא 'עיניים טובות' ברבים? דרש ראש הישיבה מוה"ר שאול אלטר שליט"א, כי יש לעצום עין אחת, להסיט מבט, לא לראות את הכל, עין אחת פקוחה ורואה בטוב, את החיובי. זו 'עין טובה', אחת!

בערוב ימיו אמר על עצמו 'המשגיח' הג"ר אליהו לופיאן "שבעים שנה שימשתי 'משגיח'. מעולם לא 'תפסתי' בחור על חם... בבחרותי היו משבחים מעלת 'משגיח' ש"יודע לחקור בחורים". היום אני מבין שאומנות זו, לחקור ולחפור, טובה בשב"כ ובקג"ב. משגיח לא אמור 'לחקור' ו'לתפוס', כי אם ללטש יהלומים באהבה ועין טובה. הגר"ח מבריסק התבטא "הן עקרת הבית והן החתול מוצאים עכברים בבית. אך בעוד עקרת הבית מִצְרָה שמוצאת, החתול שמח." בין העופות הטמאים בתורה: הַרְאָה, ש'עומדת בבבל ורואה נְבִלָה באר"י (חולין סג). ראיית נבלות מסימני הטומאה...

"אדרבא, תן בלבנו שנראה כל אחד מעלת חברנו, ולא חסרונם...". בוודאי שיש חסרון בכל אחד, אך אל לנו לראותו! נראה את הטוב! "הרגיל לראות חצי הכוס הריקה, לא יתן ליבו למילוי הכוס". לא נְכַלָּה את ה'קש' - רק ב'אש' ולהבה!
בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ

123ymm@gmail.com

חידות

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא

יסור שבט מיהודה'

חידה בפרשת השבוע!

להזמנת ברכות מחורזות ניתן לפנות דרך מערכת אספקלריא (לבקש עריכת 'פתשגן
הכתב')

הוויתור כה מושרש

בחזרה ישוב כרש

הפוך ממתיר ולא אוסר

ממקומו עלה לכן ייאסר

פתרון חידת פתשגן הכתב

פגישת יעקוב עם שרו של עשיו.

הוויתור כה מושרש - כתוב: "ויותר יעקב לבדו... " [ל"ב, כ"ה] השורש של המילה: "ויותר" הוא ו.ת.ר, כמו השורש של 'ויתור'.

בחזרה ישוב כרש - כתוב: "ויותר יעקב" [ל"ב, כ"ה] ורש"י מפרש: "שכח פכים קטנים וחזר עליהם". יעקב חזר בחזרה אל מעבר לנהר מכיוון ששכח שם כלים קטנים ומועטים בערכם, כאילו היה רש מעוט-יכולת.

הפוך ממתיר ולא אוסר - כתוב: "ויאבק איש עמו... " [ל"ב, כ"ה] ורש"י מפרש באחד הפירושים את "ויאבק": "לשון ויתקשר... שכן דרך שנים שמתעצמים להפיל איש את רעהו, שחובקו ואובקו בזרועותיו". הפוך ממתיר = קושר, ואין הכוונה להפוך ממתיר במשמעות האחרת = אוסר.

ממקומו עלה לכן ייאסר - בהקשר לעניין זה אומרת התורה: "על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה... " [ל"ב, ל"ג], ורש"י מפרש "למה נקרא גיד הנשה? לפי שנשה ממקומו ועלה", ומשום כך נאסר באכילה לעולם.

אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים

דף כה.

במשנה 'נדרי שגגות אם אכלתי ואם שתיתי ונזכר שאכל ושתה שאני אוכל ושאני שותה ושכח ואכל ושתה', ובר"ן 'תרי גווני קתני חדא דבשעת נדרו היה שוגג כגון קונם אם אכלתי אם שתיתי וכו' וקתני נמי שהיה שוגג בשעה שהנדר ראוי לחול ואף על פי שבשעה שיצא מפיו לא היה שוגג וכדקתני שאני אוכל ושאני שותה כלומר דאמר קונם ככר זה עלי אם אני אוכל ואם אני שותה היום ושכח ואכל ושתה דכיון דנדרא באכילה קמייתא חייל וההיא שעתא הוה ליה שוגג כלומר שלא נזכר שיהא תלוי באותה אכילה שום נדר לא חייל נדרא כלל', הנה פשטות לשון המשנה הוא שטעה ושכח מהשבועה, אבל לכאור' הוא דבר פלא שיש קולא בעבר על הנדר בשוגג ומ"ש מכל האיסורין, דבשלימא בשוגג בשעת הנדר והשבועה, מובן שלא חל הנדר והשבועה, אבל כשכבר חל הנדר והשבועה, לכאור' השגגה בעבירה על השבועה למה שתיכלל בדין של האדם בשבועה, וכפי הנראה שמה"ט פירש הר"ן שאין הכוונה על כל טעות אלא רק על אופן שבאכילה זו חל הנדר או השבועה, אבל לכאור' צע"ג שהרי הגמ' מביאה בזה את הדוגמא של רב כהנא ורב אסי שנשבעו איך אמר רב, ושם לא חל בזה שבועה או נדר על דבר אחר, ומשמע שגם זה נכלל בדין של האדם בשבועה, אלא שמאידך באמת הדבר צ"ב איך למדו מזה להוציא את דין שבועה מכל התורה כולה, וצ"ע.

*

דף כו.

בגמ' 'יש נדר שמקצתו מותר ומקצתו אסור כיצד נדר מן הכלכלה והיו בה בנות שוח ואמר אילו הייתי יודע שבנות שוח בתוכה לא הייתי נודר הכלכלה אסורה בנות שוח מותרות עד שבא ר' עקיבא ולימד נדר שהותר מקצתו הותר כולו, ובר"ן 'נראה לי דבמקצתו מותר בלא שאלה קאמר כיון שיש טעות בעיקר הנדר שזה לא נתכוון לבנות שוח לעולם', יל"ע בכוונת הר"ן למה נחשב טעות בעיקר הנדר דבשלימא באופן הקודם של בצל י"ל כיון שאמר "שהבצל רע ללב", א"כ מונח בגוף דיבורו שזה טעם נדרו וממילא כיון שבאמת אינו רע ללב הוי טעות בעיקר הנדר, אבל כאן למה נחשב טעות בעיקר הנדר, ואולי כל שברור לנו שזה טעות ולא היתה כוונתו לכך נחשב לטעות, כי הוא טעות על דבר שהיה כבר ולא דבר שנתחדש, [וכעין הא דלקמן סה ע"א], וצ"ע.

*

דף כז.

בגמ' 'ולרב הונא מכדי אסמכתא היא ואסמכתא לא קניא שאני הכא דמיתפסן זכותן', ובר"ן 'דכיון דמחילה היא לית בה אסמכתא דמיד זוכה בה חבירו וכן במוסר ליד חבירו ואמר לו אם לא אעשה כך זכה במה שבידך קנה דליכא אסמכתא אלא באומר אתן או אשלם וכיוצא בהן וכן דעת הרמב"ם ז"ל ואין כן דעת רש"י ז"ל וכו' אלא ה"פ שאני הכא דאמר ליבטלן זכותאי כלומר שהוא מודה שאם לא בא לאותו זמן שראיותיו בטלות כלומר שהם שקר', צ"ב קצת הטעם שאין בזה אסמכתא, שהרי פשוט לכאן שאין הכוונה להודאה אמיתית, שמודה על המציאות, אלא שהוא כעין קניין אודיתא שכיון שהודה חל אע"פ שאינו כן, וא"כ למה לא יהיו בזה ג"כ כללי אסמכתא, שכיון שסמך שלא יתקיים התנאי אינו גומר בדעתו, וצ"ע.

*

דף כח.

בגמ' 'שהן של בית המלך ואף על פי שאינן של בית המלך היכי נדר א"ר עמרם אמר רב באומר יאסרו פירות העולם עלי אם אינן של בית המלך כיון דאמר יאסרו איתסרו עליה כל פירי עלמא באומר היום אי דאמר היום לא מקבל מיניה מוכס באומר בלבו היום ומוציא בשפתיו סתם ואף על גב דסבירא לן דברים שבלב אינם דברים לגבי אונסין שאני', לכאן לפי"ז אין כאן כלל שקר, שהרי לא אמר שזה של תרומה או של בית המלך, אלא נדר איסור על עצמו היום אם הם של תרומה או של בית המלך, ובזה אין שום שקר, ויש שדנו להוכיח מכאן שמותר לשקר כדי להציל את שלו שלא יקחו ממנו ממון שלא כדין, ולפום ריהטא אין כאן כלל שקר, ואולי עצם זה שגורם להבין דבר לא נכון נחשב ג"כ לשקר וא"כ כן צ"ל שטעם ההיתר הוא כנ"ל וצ"ע.

*

דף כט.

בר"ן סוף ד"ה וכתב הרשב"א 'ואף הרשב"א ז"ל היה חוכך בדינו לומר דאין דין זה אלא במקדיש בלבד משום דהקדש חל בקדושת פה ובאמירה בלחוד וה"ה לאומר יהא קרקע זה לעניים עד שאעלה לירושלים דאמירה כמסירה אבל במקנה לחבירו בעלמא לא' מבואר מדברי הרשב"א האלו שגם בהקדש לעניין שייך דין זה של אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, [ויל"ע אם הוא מוסכם], אמנם יל"ע איזה עניין יזכו בזה, דהקדש הוא דבר מוגדר שזוכה בזה, אבל עניים בכל עיר ועיר, ויל"ע אם יש דבר כזה שעניים דעלמא יזכו בזה, או שכוונת הרשב"א באמת לעניי עירו וכיוצא"ב, וצ"ע.

*

דף ל.

בגמ' 'ומותר בנשים ובקטנים שאין נקראין שחורי הראש אלא אנשים מ"ט אנשים זימנין דמיכסו רישייהו וזימנין דמגלו רישייהו אבל נשים לעולם מיכסו וקטנים לעולם מיגלו',

לכאן תימה שהרי גם בנשים הבתולות הולכות פרועות ראש ולמה מותר בכל הנשים, [ובאמת לפום ריהטא יש מזה ראייה להסוברים שגם בתולות צריכות לכסות ראשן, אבל לפי מה דקיי"ל שאין צריכות צ"ע איך יתפרש דברי הגמ' כאן, וכמדומה שכבר העירו בזה], ולכאן צ"ל שהוא מחמת שבזמנם בדר"כ בתחילת הגדלות כבר היו מקודשות, והכוונה שנשים גדולות הם כבר בדר"כ נשואות ולכן מכסות ראשן, [וקטנים הרי באמת מותרים], ולפי"ז כהיום לכאן ישתנה דין זה, ואכתי צ"ע.

*

דף לא.

במשנה 'הנודר משובתי שבת אסור בישראל ואסור בכותים מאוכלי שום אסור בישראל ואסור בכותים מעולי ירושלים אסור בישראל ומותר בכותים', ובגמ' 'אמר אביי מצווה ועושה קתני בתרתי בבי קמייתא ישראל וכותים מצווין ועושין' צ"ע הטעם שהכותים מקיימים תקנה זו של אכילת שום, שהרי בדר"כ אינם מקיימים תקנות חז"ל ומה שנשתנה תקנה זו שמקיימים, וצ"ע.

*

דף לב.

בגמ' 'דבר אחר גדולה מילה שאילמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה וגו' ופליגא דר' אליעזר דאמר ר' אליעזר גדולה תורה שאילמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתיו, יל"ע למה מוכרח דפליגי, ולמה אי אפשר לדרוש את שניהם, הלא קיי"ל [בסנהדרין דף לד ע"א] מקרא אחד יוצא לכמה טעמים, וצ"ע.

*

דף לג.

בגמ' 'מחזיר לו את אבידתו פליגי בה ר' אמי ור' אסי חד אמר לא שנו אלא בשנכסי מחזיר אסורין על בעל אבידה דכי מהדר ליה מידעם דנפשיה קא מהדר ליה אבל נכסי בעל אבידה אסורין על מחזיר לא קא מהדר ליה דקא מהני ליה פרוטה דרב יוסף וחד אמר אפי' נכסי בעל אבידה אסורין על מחזיר מהדר ליה ומשום פרוטה דרב יוסף לא שכיח', לכאן הדבר פלא והפלא, איך ייתכן שגרמא רחוקה כזו שלא יצטרך לתת פרוטה לעני נחשבת הנאה, ומאידך מה שמביא לו את אבידתו לא יחשב הנאה, הרי הוא הנאה הרבה יותר גדולה, ואף שזה שלו, הרי חסך לו טרחא לחפשו, וגם אם היה מחפשו לא וודאי שהיה מוצאו, וא"כ בוודאי יש כאן הנאה גדולה במה שעכשיו יש לו את החפץ, [ובאמת בלישנא בתרא מבואר שיש מ"ד שאסר כי מהני ליה, ויש מקום להבין שיש מ"ד שיסבור שאינו נחשב להנאה, אבל אותו מ"ד סובר שפרוטה דרב יוסף נחשבת הנאה, וזה קשה מאוד להבין איך ייתכן שהחזרת האבידה עצמה תהיה פחות מפרוטה דרב יוסף, וצע"ג, ובאמת גם עיקר ההנאה של פרועה דרב יוסף מחודשת מאוד שהרי סוף סוף הוא מצוה, גם שהרי אם אין

לו מעות אצלו לכאן' אינו חייב לתת לו, וא"כ הרי יכול לדאוג שלא יהיה לו מעות, ויש לפלפל בכל זה, אבל עכ"פ זה לכאן' קשה מאוד להבין איך ייתכן שזה יותר הנאה מעצם ההחזרת האבידה, וצע"ג].

*

דף לד.

בר"ן ד"ה אמר רבא היתה לפניו ככר של הפקר ואמר ככר זו הקדש נטלה לאכלה מעל לפי כולה' האי דנקיט לה בככר של הפקר ולא נקט לה בככר שלו שהיתה עומדת בחצרו והקדישה משום דבכי האי גוונא נטלה לאכלה לא מעל דכיון דמקמי הקדש שלו היתה ולאחר הקדש ג"כ ברשותו עומדת ה"ל כגזבר של הקדש דאמרי' בסוף פ"ק דחגיגה (דף יא) שאם נטל דבר של הקדש לזכות בו לא מעל משום דמעיקרא נמי ברשותיה קאי והשתא נמי ברשותיה ואין מעילה בהקדש אלא במוציא מרשות הקדש לרשות אחר ומה לי בחצרו מה לי בידו הכא והכא לא נפיק מרשותיה להכי נקיט ליה בככר של הפקר שהיתה עומדת תוך ד' אמותיו שקונות לו בכל מקום ומש"ה כי אמר ככר זו הקדש חייל ומקדיש זה לא זכה בו מעולם דאע"ג דאמר בפ"ק דב"מ (דף י) דד' אמות של אדם קונות לו אפי' כי לא אמר אקנה הכא שאני משום דכיון דאמר ככר זו הקדש גלי אדעתיה דלהקדש ניחא ליה דליקני לדידיה לא ניחא וגילויי דעתא כי האי מהני כדמוכח סוגיית דהתם ומצי למעבד הכי דה"ל כמגביה מציאה לחבירו דקנה חבירו ולא הוא הכא נמי הקדש קני ואיהו מעולם לא קנה זה נ"ל ומש"ה נטלה לאכלה מעל לפי כולה שכיון שלא זכה בו מעולם אינו כגזבר עליה ולפיכך כשנטלה הוציאה מרשות הקדש ומשום הכי מעל', לכאן' הוא חידוש עצום ששייך תורת זכייה להקדש וכמו זכייה לחבירו, וצ"ע, ויל"ע אם הוא מתורת זכייה איך חל ע"ז הקדש, הלא הקדש הוא לכאן' דבר שחל בדיבור שהרי נחשב לדבר הנדור, ואם הוא רק מתורת זכייה, הרי הוא "ממון" של הקדש, אבל איך יהיה בזה תורת הקדש לעניין מעילה, נוכחו בגידולין למ"ד אין מעילה בגידולין, שהוא ממון הקדש ויש בזה איסור אבל אין בזה תורת הקדש], וצ"ע.

*

דף לה.

בגמ' 'בעא מיניה רבא מרב נחמן יש מעילה בקונמות או לא אמר ליה תניתוה מקום שנוטלין עליה שכר תיפול הנאה להקדש למימרא כי הקדש מה הקדש יש בו מעילה אף קונמות יש בהן מעילה', ובר"ן 'תפול הנאה להקדש למימרא כהקדש - דאי לא דמי קונמות להקדש הוה ליה למימר יוליך הנאה לים המלח כדקתני בכל דוכתא אלא משום דבקונמות יש בהן מעילה כהקדש כיון דבהקדש עסיק תנא תפול הנאה להקדש', לכאן' צע"ג דאיזה טעם יש לומר שישליך את הדמים לים המלח, הרי במעות האלו יכולים ליהנות והוא ממש בל תשחית, [וגם יכול להרויח מצוות צדקה], ואינו דומה כלל למקומות ששנו ישליך הנאה לים המלח ששם המדובר באיסורי הנאה, ועל כן אסור לו ליהנות מהשווי ומוכרח לגרום שלא יהיה לו הנאה מזה, אבל כאן אין שום חסרון במה שיהנו מכך אחרים, והעיקר רק

שהמודר הנאה לא יהנה מזה, ואם כן בוודאי הדבר המתבקש הוא שיתן את המעות לצרכי מצוה, וא"כ מהי הראיה, וצע"ג, ואולי הגמ' מוכיחה ממה שאמרו שיתן להקדש ולא אמרו שיתן לעניים, אבל מה שפירש הר"ן מדלא שנו שישליך לים המלח זה לכאן קשה מאוד להבין וכנ"ל, וצ"ע.

*

דף לו.

בגמ' 'תנן הכהנים שפיגלו במקדש מזידין חייבין הא שוגגין פטורין אלא שפיגולן פיגול אי אמרת בשלמא שלוחי דשמיא הוו היינו שפיגולן פיגול אלא אי אמרת שלוחי דידן הוו אמאי פיגולן פיגול לימא ליה שליחא שויתיק לתקוני ולא לעוותי אמרי שאני גבי פיגול דאמר קרא לא יחשב לו מכל מקום, יל"ע למה לא נילף מינה ששלוחי דרחמנא הם ולמה צריך לומר שיש פה סתם גזירת הכתוב ולא לומר שזה גופא גילתה כאן התורה ששלוחי דרחמנא נינהו, וצ"ע.

*

דף לז.

בגמ' 'ולמאן דאמר שכר פיסוק טעמים מ"ט לא אמר שכר שימור קסבר בנות מי קא בעיין שימור, קצת פלא למה בנות אינם צריכות שימור, דאף אם בנים צריכים יותר שמירה מבנות, אבל האם בנות אין צריכות "כלל" שמירה, וצע"ג.

*

בגמ' 'אמר רבי יצחק מקרא סופרים ועיטור סופרים וקריין ולא כתיבן וכתיבן ולא קריין הלכה למשה מסיני, תמוה לכאן הרי כל התורה הלכה למשה מסיני, ולמה הוצרכו למנות תיבות ועניינים אלו, וכי ס"ד שהם דברים ששינו אח"כ, הרי וודאי שאין כזו הו"א, וצ"ע.

*

דף לח.

בגמ' 'אמר רבי יוסי בר' חנינא לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו שנאמר כתב לך פסל לך מה פסולתן שלך אף כתבן שלך משה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל ועליו הכתוב אומר טוב עין הוא יבורך וגו' מתיב רב חסדא ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם ואותי צוה ואני לכם ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי אותי צוה ואני לכם, לכאן תמוה איך יתפרש המשך הפסוק 'ואותי צוה ה' ללמד אתכם, הרי שמפורש שהצווי הוא ללמד אתכם, נובשלימא בפסוק שאח"כ אפשר לחלק את הדברים, היינו למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צווני, היינו שאני מלמד אותכם את אותם דברים שצווני ה' בלי שינוי, אבל כאן לכאן אינו מובן איך יוכל להתפרש הפסוק על פי זה, וצע"ג.

*

הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב

בס"ד

דף מה. הפקר בפני שנים לא הוי הפקר. הכוונה שלא חל לאלתר רק כשאתי לרשות זוכה עי' ברא"ש ומבואר שגם לר' יוסי שייך הפקר שיוצא מיד מרשותו כגון בג', ועי' בר"ן שכתב שלפי מסקנת הגמ' לא קי"ל כר' יוחנן אלא כרבנן אבל גם לשי' רבנן יש מושג של הפקר דלא חל לאלתר רק כשאתי לרשות זוכה כגון בהפקר לזמן, וכן מבואר שגם לשי' רבנן מדרבנן לא חל הפקר רק בפני ג' אבל בתוס' בב"מ דף ל': דהיכן דמוכח שאינו רוצה לעבור איסור כגון במשאיל לגוי בשבת מהני אפילו בלי ג' וכן צ"ל לענין חמץ ועי' בתוס' בפסחים ד:; והנה שי' הר"מ שהפקר הוא מצד נדר נובפשטות הוי בכלל נדרי צדקה מכיון שעניינם יכולים לזכות בהן ועי' בקצות סי' רעג' א' שהקשה דהא לפי מסקנת הגמ' בודאי בהפקר יוצא מרשות מיד ואם הוי רק נדר א"כ לכאו' הא עדיין הוי ברשותו, ובאחרונים איתא דזהו דומה לקנין אודיתא דמבואר בב"ב קמט. דהוי קנין והקו"ש ביאר שכיון שיודע שבי"ד יחייבו לו ליתן החפץ א"כ גומר בדעתו ליתן החפץ וממילא נעשה שלו דעיקר הקנין תלוי בגמירות דעת עי' בב"מ טז. וכמו כן בהפקר בודאי מתחיל עם נדר אבל מכיון שיודע שיחייבו אותו להפקיר ואינו יכול לחזור ממילא כהיום בכל פעם שאומר שיהא הפקר גמר בדעתו להפקיר ונעשה הפקר ואה"נ שיוצא מרשותו מיד.

*

דף מו: וכמה תפיסת יד למחצה לשליש ולרביע. והנה לא נחלקו כאן רבנן וראב"י אם יכול לומר לתוך חלקו של שוכר אני נכנס, שרק בשותפות אמרי' שיש לכל אחד אותו זמן דשייך לו ובאותו זמן קנוי לו לגמרי אבל בשכירות חלק של הגוף של הקרקע בודאי שייך למשכיר, ולשוכר יש לו רק זכות של השתמשות עם הגוף של המשכיר [ועי' בקוה"ע החילוק בין המ"ח אם קנין פירות כקנין הגוף לשכירות] אלא שצ"ע מהו השיעור של למחצה ושליש דהא אפילו בפחות הא קמשתמש בגוף של המשכיר ומדברי הר"ן משמע שהטעם שתלוי בדעתו כשאסר עצמו ליהנות מנכסי חבירו אם זה קרוי אצלו נכסי חבירו ואם המשכיר מקבל מחצה שלישי ורביע עדיין שמו עליו ואולי שזהו השיעור של אריסות שאז אפשר לומר ששמו עליו אבל אם מקבל פחות מזה אין שמו עליו, ובזה מובן דברי הר"ן שכתב דהא דמותר אם אין לו תפיסת יד היינו דוקא דהיו מושכרין כבר בשעת הנדר דאז אפשר שלא היה דעתו על זה אבל אם השכירין לאחר הנדר אסור והיינו שכיון שהיה דעתו על זה לא פקע איסורו דבודאי נחשב שמשתמש עם הגוף דשייך להמודר.

*

דף מז. בחייו ובמותו ומת לא יירשנו. וכתב הר"ן דא"א לומר דכיון שאסורים בהנאה לא יזכה בהן דהא קתני בסיפא דההיא ויתן לבניו או לאחיו או שלוח ובעלי חובין באין ונפרעין מהן, אלא הכוונה דאינו רשאי ליהנות, והקשה הר"ן דהיאך נותן לבניו דהא מתהני מטובת הנאה ותי' דאינו אלא מראה להם מקום והם באים וזוכים דלא הוי מתנה אלא גוונא דהפקר וצ"ב רב מהו הגוונא דהפקר, והנה בכל איסורי הנאה כגון ערלה וכלאי הכרם ידוע

שנחלקו הראשונים בהא דאיתא בסוכה דף לה. דלא הוי לכם וכן חמץ בפסח דאיתא דלא היה עובר עליו מכיון שלא הוי ברשותו אם הפשט דהוי שלו רק שאינו ברשותו למכור וליתן וממילא אינו נקרא לכם וכן לך לענין חמץ או דהפשט הוא דלא הוי שלו ונפקע לגמרי הבעלות שלו, ובפשטות דבעלות נקבע אם יכול למכור או ליתן או ליהנות ואם אין לו אפילו אחד מהם אז נפקע שם הבעלים, אבל לכו"ע אינו יכול למכור או ליתן דהוי אינו ברשותו דילפי' מהקדש דכתיב איש כי יקדיש את ביתו דבעינן שיהא ברשותו בשליטתו על החפץ, ולכאו' צ"ב דברי הר"ן דהיה יכול להקשות בלי האיסור מצד טובת הנאה דהא איסורי הנאה אינן ברשותו והיאך יכול ליתן ולהקנות לאחרים, אבל באמת כאן בסוגין אינו דומה ממש לכלל איסורי הנאה דהא אינו אסור רק לו אבל לעלמא מותר וא"כ אולי דוקא דבר האסור לכל העולם נפקע השם ממון דנעשה כעפרא בעלמא וכלשון הרשב"א כאן וא"כ היה אפשר לומר שבכה"ג לא נעשה גם לאינו ברשותו ומש"ה הקשה רק מצד טובת הנאה ועי' ברשב"א שחולק על הר"ן גם בכה"ג דנעשה כעפרא בעלמא.

*

דף מח. מתני' שהכותב לנשיא א"צ לזכות. ופי' הר"ן דמיד שכתב קנה אע"פ שלא זיכה לו ולא מסר לו השטר משום דיפה כח הנשיא וצ"ב, ואולי ע"ד שכתבנו לעיל כט: בקנין אודיתא או בהקדש אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט שכתב הרא"ש שזהו מכח הנדר, והיינו דכל היכן דיודע שמחויב ליתן לחבירו גמר בדעתיה להקנות וקונה בזה וכעין דאיתא בכתובות קב: דברים הנקנין באמירה היכן דגמר בדעתו וכמו כן הכא מכיון שמצד כבוד הנשיא מחויב לקיים מה שכתב ממילא גמר בדעתו לקנות ועי' ברא"ש דמשמע דהוי תקנת חכמים.

*

דף מח: קני ע"מ להקנות הוא ולא קני. ועי' בר"ן שכתבו דלא דמי למתנה ע"מ להחזיר דשם זוכה בה לשעתו אבל כאן דלא זכי כלום לעצמו לא שייך להיות לוקח או מקבל אם אינו מקבל כלום, ורק שצ"ב דבסודר למה זה גופיה דיכול להשתמש לו לעשות קנין אינו נחשב שקנה לעצמו כמו שמקנה דקל לפירות, וזהו כפי הבנת הר"ן דקני ע"מ להקנות הוא בעצם תנאי אבל בראשונים מבואר עוד מהלך דאין זה תנאי רק שיור דאינו מקנה לו רק לענין זה להקנות בו [עי' בגיטין פב: החילוק בין תנאי לחוץ] ולפ"ז אינו דומה למתנה ע"מ להחזיר ועי' ברשב"א.

*

דף מט. הלך אחר לשון בני אדם. ועי' בר"ן שהביא מהירושלמי באומר קונם יין שאינו טועם בחג שאם הולכים בתר לשון התורה מותר ביו"ט אחרון של חג דשמ"ע אינו קרוי חג, ועי' בסי' תרסח' מ"ח המחבר והרמ"א אם אומרים שמ"ע נקרא חג והרמ"א כתב שלא מצינו שנקרא חג והרבו להקשות עליו, ובחת"ס כתב שבודאי שמ"ע נקרא חג דלא גרע מכל יו"ט כמו חג המצות וחג השבועות וכל דברי הירושלמי היינו רק שלא נקרא חג הסוכות וסתם חג קאי על חג הסוכות וע"ז איתא בירושלמי דמן התורה אינו קרוי חג הסוכות דאינו

בכלל סוכות, אלא דיש לעיין דבגמ' סוכה מח. איתא דשמ"ע הוי רגל בפנ"ע לענין פז"ר קשב ומשמע דלענין שאר דברים הוי בכלל סוכות, וכן עצם הדבר דנקרא שמיני מוכח לכאור' דהוי חלק מן סוכות, ועי' בשע"ת סי' תרסח' שדן אם טעה ואמר חג הסוכות אם יצא.

*

דף מט: אלא קידושא ואבדלתא וד' כסי דפסחא וחוגרני צידעי מן הפסח עד העצרת. והא שלא שתה יין מגתו היינו דבזמן הגמ' לא החזיק היין שעשו בימי תשרי עד הפסח, והגם שהיה יכול לעשות קידוש על הפת והבדלה על חמר מדינה לכאור' מבואר מכאן דלכתחלה צריך לעשות על היין, ועי' במהרש"א מהו עם כוס ברכת המזון ובאמת היה יכול לכבד אחרים לברך אבל גם בקידוש היה יכול לצאת עם שומע כעונה ואולי לא היה לו ממי לצאת, וע"ע במהרש"א דהגם שיש חיוב שתיית יין בכל יו"ט אבל מכיון שלא היה לו שמחה מיין לא היה מחויב לשתות יין וכן הוא לשון הגמ' בפסחים קט. אנשים בראוי להם והוא חידוש להלכה וצ"ב למעשה, וע' בשערי תשובה סי' תרצה' ב' היאך קיים המצוה עד דלא ידע בפורים.

*

דף מט: הוה מברך שעטני מעיל. וצ"ב על איזה ברכה קאי ומדברי הרא"ש בברכות פ"ט טז' משמע שהיה מברך ברכת ברכת שהחיינו מכיון שהיה עני והיה שמח על זה אבל צ"ב נוסח הברכה ובאמת בשו"ע סי' רכג' מבואר דבשעה שהוא קונה מברך שהחיינו ובשעה שהוא לובש אותן מברך מלבשים ערומים ובכובע איתא שם שמברכים עוטר ישראל בתפארה ואולי זה היה הנוסח במקום ברכת מלביש ערומים וצ"ב בזה.

*

דף נ. אמר ליה לשלוחא חזי מאי איבא מיהו לא ניחא ליה דאיתהני בהדין עלמא. והנה הר"ן פירש דהיה כאן מעשה ניסים ובהגהות מהר"ץ חיות איתא דאסור ליהנות ממעשה ניסים, וצ"ב לפ"ז מהו הקשר דמש"ה לא קיבל מרשב"ג, ובפשטות משמע שלא רצה ליהנות מהאי דעלמא וכמו שאומרים בשם הגאון ר' ישראל סלנטר זצ"ל דהאי עלמא הוא כבית מלון יוקרתי שכל דבר עולה בחשבון, וכעין דאיתא ברבי בכתובות קב. דזקף י' אצבעות דלא נהנה מן העולם אפילו באצבע קטנה, ובאמת מצינו גם שהקב"ה ברא העולם ליהנות בה בני אדם וכן איתא בירושלמי שהקב"ה ברא כדי ליהנות אבל איתא בספרים שתלוי דאם נהנה כדי להודות לה' או לקיים מצות בזה אז הוי מצוה כמו שאומרים בזמירות סועדים בו, כדי לברך שלש פעמים, עשר בשביל שתתעשר שכל העשירות כדי לקיים מצות מעשר וכדומה אבל אם לוקח הנאות עוה"ז בעד עצמו אז עולה בחשבון וכמו שאמר החי' הרי"ם דשומר חייב אם שולח יד נואנו שומרים על כל הכלים והפקדונות שהקב"ה מסר לנון ואם שולח יד לעצמו חייב אבל אם בעליו עמו והיינו דהשם עמו אז פטור, ובאמת איתא על הגמ' בתענית כה. דבתו של רחב"ד היה עציבה שנתחלפה לו שמן בחומץ ואמר דמי שאמר לשמן שידליק יאמר לחומץ שידליק, והוא תמוה דלמה היתה עציבה דהא היה דולק, וביארו דאסור ליהנות ממעשה ניסים והיתה עציבה דלא יהא אפשר ליהנות מנרות

שבת וע"ז אמר לה דמי שאמר והיינו דאצלו לא היה שום שינוי מטבע לנס וממילא ליכא איסור ליהנות ממעשה ניסים עי' בבן יהודיע שם, ובוזה כתבו לת' קושית הבית יוסף למה קבעו שמונה ימים להראות שאין שום שינוי בין טבע לנס [נדאל"כ היה פסול להדליק בה מצד משקה ישראל] וזהו מה שמזמרים בני בינה קבעו ימי שמונה, ובאמת לר' יהודה לא היה שום חילוק בין נס לטבע אלא שלא רצה ליהנות מהאי דעלמא וכמ"ש.

*

דף נא: ומותר בציר ומוריסי. ולכאו' צ"ב דהא בחולין קכ. מבואר דכל דבר היוצא מן דבר האסור אסור ומבואר שם שגם בהקדש יש הדין דיוצא אסור [והיה אפשר לחלק לקונם פרטי אבל הדין יוצא הוי דין בכל התורה כולה] וא"כ למה לא יהא אסור מצד הדין דכל היוצא מן הטמא טמא, ולפמ"ש החו"ד בסי' פא' דכיון דבדגים טמאים צירן מותר ע"כ שכלפיה דגים ליכא דין דהיוצא מהם אסור נוחא, ועי' לקמן נב: הנודר מן הענבים מותר ביין אבל אמר קונם זיתים וענבים אלו שאיני טועם אסור ביוצא מהן, וצ"ב למה ברישא אינו אסור מצד יוצא ומדברי הרשב"א מבואר שתלוי בדעתו שאם אמר רק ענבים לא היה דעתו לאסור רק ענבים לחוד בלי שהיוצא יהא אסור אבל אם אמר קונם ענבים אלו אז עשה אותן כחפצא דאיסורא עם האיסור יוצא, ורבא לקמן מסתפק כשאמר איני טועם מה היה דעתו והגמ' מייתי ראייה מדגים ולכאו' לפי החוות דעת ליכא ראייה דשם ליכא איסור יוצא, ומשמע מזה שאפשר לעשות איסור בלי שיהא עליו דין יוצא וזהו כשי' הר"מ דאין לוקין על איסור יוצא ואיתא בשם הגר"ח שזהו איסור חדש דליכא ע"ז מלקות [ומה"ט החמיר הגרי"ז דמיץ תפוזים מפירות טבל הגם שהם אסורים אבל א"א לעשר אותן מכיון שאינו אסור מצד איסור טבל] ועי' לקמן דהנודר מן החלב מותר בקום היינו מי חלב ולכאו' צ"ב דלמה לא יהא אסור מצד יוצא דיוצא מן הדבר האסור אלא דאפשר לומר עפ"י דברי החו"ד שם דרק דבר שמתמצה מן דבר אחר נחשב ליוצא אבל אין מי החלב מתמצה מן החלב אלא דמעיקרא היה שם כמה חלקים בתוך החלב, ועי' בשו"ע שם סי' פא' ה' שמי חלב מותר ובטור הביא דעה דאסור מצד היוצא מן דבר האסור [איסור אבר מן החין] ורק חלב הותר התורה כמבואר בבכורות ו: אבל לענין מי חלב אסור מצד דהוי יוצא מן דבר האסור ועי' בש"ך שם למה באמת מותר, ולכאו' הא בשעה שהיה חלב פקע האיסור יוצא וא"כ לאח"כ שמפרידים השומן ונעשה מי חלב היאך יחזור האיסור, ויל"ע דבמשנה אצל דגים וכן בחלב לא נקט שאם אמר אלו אסור ביוצא מהן ולענין חלב נוחא וכמ"ש אבל לענין דגים צ"ב ואכמ"ל.

סיפור

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינשטוק

צדיק מצרה נחלץ

ממלכת תימן, שנת תרצ"ג.

החמה ליהטה באותו יום, כמו בכל יום ויום בארץ זו שנקראת על שם צידה הדרומי, החם. ואם בכל תימן חם, הרי בצד דרום של תימן חם בכפלי כפליים.

העיר ביידא השוכנת בדרום תימן לא נבדלה מעריה האחרות של הממלכה. בתיה בתי חימר מגובבים זה על זה בצפיפות בבקעה השטוחה שבין ההרים הגבוהים, וצבע חום-אדמדם שולט בכל.

רבי זכריה כהן ישב בחצר האחורית של ביתו ואצבעותיו מוללו עלים יבשים. יש שהוא מפורר עלים יבשים, כדי כך שהם נפרכים בצפורן. ויש שהוא מרסק וטוחן עלים לחים דווקא, סוחט מהם את המיץ הירקרק ואוגר אותו בצלוחיות זכוכית קטנות. עיניו הכהות בחנו בשימת לב את מרקמו של העלה. לראות אם לא נגסו בו התולעים, האם עונה הוא לציפיות הגבוהות שתולים בו.

רבי זכריה כהן רופא הוא. מיטיב לרקוח סממני מרפא מן העלים. יודע איזה צמח עדיף למחלת ראש, איזה שיקוי ייטיב לחולה הסובל מכאבי בטן, ואיזו משחה תיטיב לעורו המודלק של חולה עור.

שמו של רבי זכריה יצא בכל האיזור ואף בין הגויים מסביב יודעים לספר מנפלאותיו של "מורי זכריה ארון". (הוי"ו חרוקה). שכן כל היהודים הכהנים בני תימן נקראים בפי הישמעאלים שכניהם בשם 'ארון' על שם אהרן הכהן, סבם של הכהנים. כולם יודעים שמורי זכריה ארון הוא רופא מעולה מאין כמוהו, ושיקויי המרפא שלו מחוללים נפלאות. את נפלאותיו של הרופא יודעים הכל יהודים וגויים כאחד, אולם מה שאין הכל יודעים אלא רק בני משפחתו הקרובים, מה שמורי זכריה עושה לאחר שבדק את החולה היטב וצייד אותו בבקבוק של תרופה.

לאחר שיוצא החולה מביתו של מורי זכריה, מסתגר הרופא בחדרו. פותח את ספר התהלים ומתפלל בדמעות לפני בוראו, "אני עשיתי מה שאני יכול. אבל אתה, אבא שבשמים, הרי אתה הרופא האמיתי, רופא כל בשר, אנא כשם ששלחת לאיש פלוני את המחלה, כן תשלח מאתך עזר ותרופה, תרפאו ברפואה שלמה".

ויותר ממה ששיקויי המרפא ומיצוי של צמחים מסייע לחולים, תפילותיו הבוקעות מקירות לבו מחוללות פלאים. לאחר כמה שעות והמחלה כלא היתה. החולה מרגיש כמי שנולד מחדש. קם ומתהלך בחוץ בריא ושלם, ולא נודע כי אך לפני שעות ספורות התייסר במכאובים.

כיון שיצא שמו הטוב של מורי זכריה היו נוהרים אליו מכל רחבי האיזור, ולא דווקא מן העיר ביידא. מורי זכריה טיפל גם בערבים באותה מסירות ונאמנות שהעניק לאחיו בני עמו, "מפני דרכי שלום". גם המושל המחוזי, איסמעיל, שהעיר ביידא היתה תחת חסותו, העריץ את היהודי בן מחוזו, והמליץ עליו לפני כל מי שנזקק לטיפולו ולאבחונו של רופא מומחה.

ענת אבק התאבכה לפתע מן הדרך הראשית. עיניו של מורי זכריה נטשו לרגע את העלה הירוק והתמקדו בענת האבק שהתקרבה במהירות. בתימן לפני כשבעים שנה אנשים לא מיהרו בדרך כלל. הם הלכו מרחקים רבים ברגל, ומי שהשיגה ידו רכב על גמל או חמור. סוס מהיר היה בגדר מותרות השמורות רק לאישי המלוכה. "מה יש לאיש ממשפחת המלוכה לחפש כאן?" תמה מורי זכריה אל עצמו.

עתה זיהה בבירור את הסוס הדוהר מבעד לענן החום שיצרו פרסותיו הנוקשות על הקרקע החולית. על האוכף ישב פרש לבוש במדי צבא. לא נותר מקום לספק. פניו של הרוכב היו מועדות אל ביתו של מורי זכריה.

הקצין ירד מן הסוס ונכנס בצעדים מהירים אל החצר הקדמית בה ישב מורי זכריה. "האם אתה הוא מורי זכריה, הרופא?"

מורי זכריה הנהן בראשו.

"האימאם יחיא קורא לך בדחיפות" אמר הקצין בפנים חמורות.

"המלך בכבוד ובעצמו שלח אותך אלי?" השתומם מורי זכריה, "מה יכול יצור קטן כמוני לעזור למלכה הגדול של תימן?"

"לא עת היא לענווה" אמר הקצין, "בן אחיו של המלך, נער צעיר בן 15 חלה במחלה קשה. שום רופא, ואפילו רופאי ארמון המלוכה לא הצליח למצוא לו תרופה. מצבו של הנער הולך ומתדרדר, עליך לבוא איתי מיד. הסוס החסון יכול לשאת את שנינו על גבו."

"עלי לדעת ממה הוא סובל" אמר הרופא, "לא אוכל לקחת עמי את כל התרופות. אם תפרט את סימני המחלה, אוכל להצטמצם בבחירת צלוחיות התרופה הנדרשות."

הקצין נאנח קלות. "הוא חולה במחלת הפחד! מפחד מאנשים, מכל אדם. כל היום מסתגר הוא בחדר חשוך, וכאשר הוא רואה מישהו, נתקף בפחד איום, וכל גופו רועד כאילו עומדים להרוג אותו. תאבוננו אבד לו. איננו אוכל מאומה מזה זמן רב, וגופו נראה כשלד. הרופאים אומרים כי אם לא יטופל בידי רופא מומחה, ימות בקרוב."

מורי זכריה שקע בהרהורים, כאשר הקצין קרע את חוט מחשבותיו. "אני יודע מה מפריע לך, אתה בוודאי חושב על האיסור שלך כיהודי להכנס לאיזור ארמון המלוכה. אבל אחמד, מנהל משק הארמון, המליץ עליך בחום לפני האימאם, וטען כי אתה האדם היחידי בכל תימן העשוי להועיל לנער החולה. האימאם יחיא אינו יכול לשאת את צערו של אחיו ואת מצבו העגום של אחיינו החולה, הוא מוכן לתת לך רשות להכנס לארמון, למרות שאתה יהודי. יתר על כן, האימאם מודיע: אם תסרב לבוא לארמון, בן מוות אתה!"

"אין צורך לאיים עלי בגזר דין מוות" אמר מורי זכריה בנעימות, "אינני מסרב גם לבקשתו של אחד מדלת העם. מטפל אני בכל אדם סובל, ובודאי לא אמנע את עזרתי ממלכנו הנכבד, האימאם יחיא ירום הודו".

מורי זכריה נטל עמו את טליתו ותפיליו, ומבחר גדול של בקבוקוני תרופות. הוא נפרד מאשתו וילדיו ועלה על הסוס כשפניו מועדות לעיר הבירה צנעא, אל ארמון המלוכה.

*

מורי זכריה לא התקשה לאבחן את מחלת העצבים של הצעיר ששכב במיטה ונראה על סף המוות. האימאם ואחיו עמדו והתבוננו בו בתקווה. "תוכל לעזור לו?" שאל האימאם כמעט בתחינה.

מורי זכריה נשא עיניו אל השמים, "בעזרת הא-ל יתברך ויתעלה, אני חושב שיש לי כאן שיקוי מתאים למחלתו. אצוק כעת כמה טיפות לפיו ובעוד כמה שעות אעשה זאת בשנית. מחר בבוקר הוא כבר יחוש הרבה יותר טוב. אבל אסור לאיש להכנס לחדרו של הנער כל הלילה".

"בסדר ועשה זאת מיד" רעם קולו של האימאם, "מחר בבוקר נבוא לבקר אותו. אם לא יחול שיפור במצבו, ינקרו העורבים את בשרך".

פניו של מורי זכריה הלבינו. האימאם העריץ לא יהסס לקיים את איומו ולנקום בו אם התרופה לא תועיל. מהי אשמתו במצב הזה, וכי הוא הביא את המחלה על הנער? אבל זאת ידע, כבוש הוא תחת ידי השליט, לשבט או לחסד, ועל כל גל וגל עליו לנענע את ראשו ולהמתין שיחלוף וידעך.

הוא יצק כמה טיפות לפיו של הנער, שהה בחדר כמה שעות ואחר עשה זאת בשנית. לאחר מכן הובל על ידי משרתי האימאם לחדר באגף אחר של הארמון. שם נכלא מאחורי דלת נעולה. האימאם לא הותיר מקום לספק. מחר בבוקר ייבדק הנער, ואם לא יחול שיפור במצבו, חייו של מורי זכריה שווים פחות מקליפת השום.

מיד לאחר שנסגרה הדלת מאחורי גבו החל מורי זכריה להתפלל. הפעם, ידע, לא רק חייו של הנער נתונים בכף המאזניים, גם חייו שלו. הוא התפלל בכל מאודו אל הבורא שיחוס על חייו שניהם. הוא לא ישן כל הלילה ושפתיו רחשו פרקי תהילים ללא הרף.

*

בבוקר השכם נשמע שקשוק המפתח, המשרת חייך בשמחה.

"הנער מרגיש הרבה יותר טוב" אמר בצהלת צחוק, "זה נראה כמו נס של תחיית המתים". בנשימה אחת הוסיף וסיפר: "כל הלילה בכה הנער וזעק 'מים, מים, הביאו לי מים, אני צמא, חם לי מאד, אני מזיע' ועוד דברים כאלו. רצינו להיכנס לחדרו ולהגמיעו מים, אך פקודתך חזקה עלינו ובקושי רב התאפקנו כל הלילה. כעת נראה שאתה צדקת".

לאחר שעה קצרה יכול היה מורי זכריה כהן לאשר את דבריו של המשרת. עיניו של הנער שאתמול היו כבויות וחסרות חיים נדלקו עתה בניצוץ מחודש. גם בלחיי החיוורות עלה סומק קל.

האימאם ואחיו נכנסו אחריו. כאשר נוכחו לראות בהטבה הגדולה שחלה במצבו של החולה כמעט פצחו במחול.

“הביאו לי כד עם מים רתוחים” ביקש מורי זכריה. כאשר נתמלאה בקשתו הסתגר עם הנער ביחידות, והשקה אותו בכפית מעט מעט עד שתמו המים מן הכד והצמא עזב את החולה המיוזע. מיד לאחר מכן נעצמו עיניו של הנער, הוא ישן שלוש יממות רצופות, וכשהתעורר לאחריהן ניכר היה בחוש כי מצבו הגופני והנפשי השתפרו פלאים. לאחר שעות אחדות קם והתהלך בחוץ, עליז ומחייך.

האימאם לא ידע את נפשו מרוב התפעלות. הוא שילם לרופא היהודי את שכרו ביד נדיבה, ולא נתקררה דעתו עד שהעניק לו כעין “תעודת דיפלומט”, שהוענקה רק למקורבי חצר המלוכה ובעזרתה אפשר היה לנוע ללא קשיים ממקום למקום. יהודי תימן באותו זמן היו מוגבלים מאד ברשימת האתרים אליהם הורשו להיכנס, ברם, מורי זכריה הרופא יכול היה להיכנס ללא הגבלה לכל מקום שליבו חפץ.

*

שנים אחדות חלפו מאז.

היחסים בין מושל המחוז לבין האימאם יחיא נתערערו מאד. המושל המחוזי איסמעיל היה “מלך קטן” במקומו והוא מרד באימאם יחיא, מלך תימן. לרשותו עמד צבא קטן של חיילים חמושים ונאמנים שהיו מוכנים לעשות הכל למען המושל שהיה עבורם המלך האמיתי, בעוד את האימאם שנאו בכל מאודם.

כמרדכי היהודי בשעתו שידע שבעים לשון וכך גילה את מזימתם של בגתן ותרש, כך אירע עם מורי זכריה. השפה המדוברת בתימן היתה שונה ממקום למקום. לא השפה והניבים השולטים באזור ביידא, כהרי השפה והניבים המיוחדים לאיזור צנעא. אבל מורי זכריה הכיר את כל הניבים והדיאלקטים המיוחדים של כל מקום ומקום. באחד הימים כשיצא לשדה ללקט עשבי מרפא, קלטו אוזניו שיחה סודית בין כמה מחייליו של המושל המחוזי. הללו נדברו ביניהם להרעיל בלילה הבא את מי הבאר של ארמון האימאם. החיילים ראו את הרופא היהודי, אך לא ייחסו לכך כח חשיבות. הם באו מאיזור אחר בתימן ואיש מן המקומיים לא הבין את שפתם. הם סיכמו ביניהם פרטים בדבר המקום והשעה המדויקת בלילה בה תתבצע הרעלת הבאר.

לאחר שעה קלה יצא מורי זכריה רכוב על סוס מהיר בדרכו לצנעא. “תעודת הדיפלומט” שלו הקלה את צעדיו והוא הגיע במהירות רבה אל ארמון האימאם, שם גילה לו את מה ששמע בסתר.

“אתה בטוח שאיסמעיל רוצה להרעילני?” שאל האימאם בהתרגשות וחימה עצורה בקולו.

“האם אעלה דבר כזה בדמיוני” ענה הרופא בשאלה, “הזדרזתי ושעטתי לכאן בכל המהירות כדי להציל את חייך, מלכנו רב החסד”.

בתחילת הלילה, עם רדת החשכה, יצאו חיילים מצבא תימן והציבו מארב בין השיחים סביב הבאר. שעה לאחר חצות לכדו כמה מחייליו של מושל ביידא בשעת מעשה, כאשר בידיהם צלוחיות של רעל שקוף ונטול ריח וטעם. הסם, כפי שהתברר, היה כה חריף עד שהיה בכוחו לקטול בקלות את כל דיירי הארמון.

עוד באותו יום נתלו החיילים המרעילים בעיר המלוכה צנעא ופני איסמעיל מושל ביידא חפו.

בירור חשאי שערך העלה כי הרופא רכב באותו יום לצנעא, על סוס מהיר. “לשם מה מיהר זכריה לצנעא?” רתח המושל בזעם, “אין זאת אלא שמרגל הוא”.

ביתו של מורי זכריה הוקף חיילים. הוא נגרר כפות-ידיים לבית הכלא ובתום משפט שדה נגזר דינו: הנידון יתלה עד צאת נשמתו!

התאריך אותו ייעד המושל איסמעיל לביצוע גזר הדין היה ביום חג שביעי של פסח.

הימים היו ימי ערב פסח, אבל ביתו של מורי זכריה נראה כמו בתשעה באב, קולות בכי וארשת אבל. אבי המשפחה איננו ואין מי שיעזור להכין את חג הגאולה בבית, ולא עוד אלא סמוך לצאת החג עומדים להעלותו לגרדום.

רק אם המשפחה, מרת שאמס (שושנה), זוגתו של מורי זכריה, לא איבדה את תקוותה אפילו לרגע אחד. “הם לא יהרגו את זכריה” חזרה ואמרה באמונה יוקדת, “הקב”ה יעשה לו נס, אתם עוד תראו”.

*

בערב חג הפסח יצאו כל הגברים לאפות את המצות בקול שירה וזמרה. לשו את הבצק, רידדו ואפו, כאשר פיהם מזמר כל העת את פסוקי ההלל. עמדו כולם בגלאביות הארוכות שלהם, ראשם עטוי במצנפת התימנית המסורתית, פאותיהם המסולסלות מתנדנדות בקצב נענועי גופם, ודומה כי לא באפיית מצות טרודים הם, אלא בתפילה.

רק עיניו של שלום כהן, לא הביעו אותה שמחה של מצוה שזרחה מעיניהם של כל המתעסקים במלאכת אפיית המצות. אבא, מורי זכריה כהן נעדר השנה מן המקום. הלילה יישבו כולם על הארץ, יסבו כבני מלכים על כרים וכסתות לסדר ליל הפסח, חג הגאולה. סלסולי שירה וזמרה יתנגנו מכל פה. ורק אבא ישב בבור כלא בלי מצות ובלי יין, ויספור את השעות שנותרו עד לעלייתו אל הגרדום.

בנו הגדול של מורי זכריה, שלום, בחור פקח ושנון היה, מחונן מהבורא בכישרונות רבים וביניהם חוש הנגינה וקול חזק וערב לאוזן. כששר, עצרו האנשים מהלכם ועמדו כנטועים במסמרות, כדי להקשיב בהנאה לקול שירתו.

מוחו החריף של שלום הגה כל העת תחבולות איך להציל את אביו מחבל התליה המתנופף מעל צווארו. יגע ומצא.

באחד מימי חול המועד יצא שלום לעבר צנעא. בדרך נס הצליח להגיע עד לגבעה השוכנת מול ארמון האימאם יחיא. הוא פצח את פיו והחל שר בקולו החזק שיר מלא רגש, שסיפר בחרוזים כיצד נתפס אביו, שהציל את חייו של המלך, בידי אויביו של המלך, ובעוד כמה ימים יוצא להורג.

האימאם שהה בחדרו כאשר שמע לפתע את השירה. הוא שכח מהכל והתמכר לקול השירה הערבה שהילכה עליו קסמים, אבל לא הצליח לפענח את המילים. ניגש אל החלון וראה את העלם העומד ושר במלוא גרונו.

"מיהו המשורר הזה?" שאל את משרתיו, "הכניסוהו אלי. מבקש אני להתענג על שירתו הנהדרת".

יצאו המשרתים אל הגבעה והביאו את שלום לחדרו של האימאם.
"מהו השיר היפה ששרת מקודם?" שאל האימאם.
"מלכנו רוצה לשמוע אותו שוב?" נצצו עיניו של שלום בברק פקחי.
"בוודאי".

סלסוליו הערבים של שלום מילאו את חלל האוויר ויחד עימם התנגנו מילותיו של השיר שסיפר בחרוזים מה קרה לאביו.

"ככה?" התקמט מצחו של האימאם. הוא התהרהר קלות ואחר חיין. "נער פקח אתה, הצלת את אבין! אל דאגה, המושל לא יזכה לתלות את זכריה".

*

ביום שביעי של פסח הוצא זכריה מבור כלאו והובל לבמת הגרדום שנבנתה במיוחד עבורו בכיכר העיר. המוני ישמעאלים באו לצפות במחזה בתאוות רצח. הם התגודדו מול הבמה והביטו חליפות ביהודי העומד כששפתיו נעות ובמושל איסמעיל וחבר מרעיו שישבו על כסאות ממול, והמתינו בשקיקה לעבודתו של התליין.

היהודים בני ביידא לא ישבו בחיבוק ידים. הם עלו קודם לכן לגבעה נישאה ושם פרסו את טליתותיהם בחופה רחבת ממדים שיצרה כתם צל גדול מעל ראשו של זכריה. הם ייחלו לנס ועשו כל שביכולתם להקל מן הרופא הנערץ אפילו את הסבל מן השמש הקופחת. באוזניהם הדהדו כל העת דבריה של שאמס, רעייתו של זכריה, שנשארה בבית ולא באה לראות כיצד מעלים את בעלה לגרדום. "השם יעשה לו נס, אתם עוד תראו".

"מה זה הצל הזה שיש על היהודי?" קדרו פניו של איסמעיל. גביני עיניו התכווצו כשהתבונן בריכוז בגבעה שמעליו. הוא קלט מיד את המתרחש, "היאהוד באו לעשות צל לחבר שלהם?! לא אתן להם!"

פלוגת חיילים עלתה מיד אל הגבעה והניסה משם את היהודים יחד עם הטליתות. אך באותו רגע הגיע מקצה האופק ענן לבן קטן שעגן באותו מקום כמו נקשר אליו בחבלים סמויים. הענן הטיל חופת צל מופלאה על זכריה למרבה חרונו של המושל, שראה כיצד נלחמים בו משמים. "לא נורא" מלמל בשקט, "עוד כמה דקות ילך זכריה אל בוראו".

התליין הגיע אל הבמה עליה עמד זכריה, הוא התכוון להשחיל את גרונו של הנידון למוות לתוך הלולאה העבה.

לפתע נפלטה צווחה רמה מפיו של התליין. הוא קרס על הארץ ולפת את בטנו כשפניו מתעוותות בכאבים. "אוי לי, הצילו, הבטן שלי מתפוצצת" צרח בקול נורא.

איסמעיל צפה במחזה בהבעת זעם. "מדוע מתעכבת ההוצאה להורג?"

"התליין שוכב על הארץ ומייבב בכאבי בטן" הסביר לו מזכירו.

"יש תליין שני" צרח המושל, "שימלא מיד את מקומו של הראשון".

אבל כאשר ניגש ממלא המקום אל היהודי, נפל גם הוא על הארץ כשצעקות מחרידות בוקעות מגרונו. ידיו לפתו את בטנו ופניו הוריקו. אחרי רגע התקרב תליין שלישי לבצע את גזר הדין המתמהמה, וגם הוא הצטרף מיד אל חבריו המתפתלים על הארץ.

ולפתע, בעוד המושל איסמעיל משתולל מרוב זעם על אנשיו המתרשלים במילוי תפקידם, ירדו מן ההרים בהפתעה מוחלטת חייליו של האימאם. הם כיתרו את הכיכר ולכדו את המושל המורד ואנשיו. לאחר שעה קלה התנוססה על עמוד הגרדום גופתו של איסמעיל שנתלה על העץ אשר הכין ליהודי.

רק מרת שאמס (שושנה) כהן, לא התפעלה. "מה אמרתי לכם כל הזמן? הקב"ה יעשה לו נס. הרי זה פסוק מפורש: צדיק מצרה נחלץ ויבוא רשע תחתיו".

(מקור הסיפור: ידידי הרב מרדכי כהן שליט"א משכונת מקור-ברוך בירושלים, מתלמידיו של זקני הרה"צ רבי אשר פריינד זיע"א, ששמע את המעשה כולו מאביו, הרב משה כהן הי"ו מבני-ברק, בנו של מורי זכריה כהן זצ"ל, הזוכר את כל המעשה מימי ילדותו)

*

דברים אחדים לקהל הקוראים הקדוש שליט"א בעקבות הספר "מתוך ההפיכה"

בס"ד נארגו כאן משך כשלוש שנים 128 פרקים של הספר "מתוך ההפיכה" מאורעות חיים הסוערים של העילוי התוסס חיים שלום פינקלשטיין שעבר את כל התהפוכות שבחור אנרגטי כמוהו יכול לעבור מאירא רמא לבירא עמיקתא והיציאה המופלאה משאול תחתית והעליה לשמי רום.

תיאור החיים הללו נותנים לנו מבט רחב לחיים שהיו לפני ובעת קום המדינה, כאשר מאות רבות של בחורים יקרים נסחפו בשבי הדמיון, כי הם הולכים להקים ארץ חופשית ליהודים, בה יוכלו לפרוק את עול שעבוד מלכויות והיו שכבר דימו שהם מקימים את התשתית לבית הבחירה.

הם שכחו לחלוטין את כל האזהרות החמורות שהזהירו חז"ל בסוף מסכת כתובות שלא יעלו בחומה ושלא יפרקו את עול שעבוד המלכויות ונובא בגמ' שם עונש חמור ביותר שהקב"ה יתיר את דמם ובשרם של אלו כאיילות וצבאות השדה רח"ל.

מעולם לא היינו אדונים לעצמנו, הקב"ה בחר בנו מכל העמים כעם סגולה ונתן לנו את ארץ ישראל כדי שנקיים בכך את המצוות התלויות בארץ וכך זאת באזהרות חמורות, שלא נטמא חלילה וחס את הארץ ואם לא היא תקיא אותנו רח"ל.

לאחר מאות רבות של שממה יהודית התחדשה העלייה היהודית לפני כמאתיים חמישים שנים, אבל הייתה זאת עליה מדורגת, טיפין טיפין מכל רחבי פולין רוסיה רייסן גליציה ליטא הונגריה וכו', כשגדולי הצדיקים והחסידים אנשי מעשה מתלמידי תלמידי הבעש"ט הקדוש זיע"א מחד ותלמידי הגר"א זי"ע מאידך שהתיישבו ובנו את הישוב האשכנזי בירושלים יפו צפת טבריה והגליל, מלבד מאות רבות של חכמים צדיקים וקדושים מבני עדות המערב והמגרב שיישבו את הארץ מאות שנים קודם לכן, כבר בזמן הרמב"ן ז"ל היה ישוב קטן בארץ.

כל עוד לא חששו הישמעאלים כי היהודים חושבים ליטול את הארץ מידיהם חיו עמנו בשלום, כל הצרות הגדולות החלו מאז שהציונים חלמו שיוכלו להקים מדינה ולשלוט על כל הארץ, מאז התרגשו כל הצרות עד היום. הדברים ברורים, כל מי שיקרא את ההיסטוריה בעין אובייקטיבית יראה זאת.

חיים שלום פינקלשטיין נשבה בקסמי ההבטחות של המפתים השונים למיניהם, כי הוא נוטל חלק בהקמת בית המקדש וכי יש מצווה גדולה ליטול חלק בזה, הוא קפץ לכך בתמימות, אבל בכך סיכן את כל עתידו הרוחני, אלא שבס"ד לבסוף נחלץ מהמצודה הפרושה ושב אל בוראו בתמימות.

לצערנו הרב היו רבים שנפלו במצודה הפרושה של ארגוני המחתרת האצ"ל הלח"י וההגנה שהיו להם בלדרי משנה גייס חמישי שהכירו את הבחורים הצעירים וידעו את מי ללכוד ברשתם חבר מביא חבר וכך התפרקו כיתות שלמות של בחורים טובים שתעו בדרך ולא שבו אלינו, מי יודע כמה אלפים נשרו מאתנו, לפי עדויות בדוקות היו כיתות שלימות שנמחו לחלוטין או כמעט לחלוטין מהחדרים הטובים ביותר בירושלים.

בחורים מבתים טובים ביותר ערקו לצד השני והקימו משפחות חילוניות או מסורתיות, אפילו אלו שהיו דתיים היו נחשבים כדתיים לייט (בלי הרבה מחויבות) סיפר לכותב נ"י יהודי ז"ל שמהחידר שלו כמעט לא שרד איש, הייתה לו כיתה של 35 תלמידים ומתוכם נותרו רק 5 לפליטה כשגם הם לא ממש חרדים מלבדו, זה היה יצר הרע של אותם ימים שמשך אחריהם רבים ואלמלי שהקב"ה עמד לעזר גדולי ישראל שזעקו והרעישו עולמות מי יודע להיכן היינו מגיעים.

בחסדי הבורא הוקם דור חדש של ישיבות וכוללים אכשר דרא ממש, אבל היצר הרע בשלו אינו מוותר ולכן כיום לדאבון הלב, המלחמה היא ממש על חיינו ונפש ילדינו בבית ובבית מדרש, למלך זקן וכסיל הזה יש תחבולות שונות ומשונות איך לשבות בקסמי השווא, ו

וצריכים את האיש החכם והמסכן שימלט את העיר ממוקשי המוות שנפרשים לרגלינו אמן
כן יהי רצון.

בעזר השי"ת יופיע בקרוב סיפור מאד מרגש עם תכנים חיוביים תחת השם "בומרנג"
גיבור הסיפור כבר ל"ע בעולם האמת כמה עשרות שנים, את הסיפור המדהים העביר
המנוח ז"ל לאחי היקר שיבדל לחיים טובים וארוכים, הסופר החרדי רב הכישרון הרב רבי
יאיר וינשטוק שליט"א והוא הרשני לעבד את הסיפור במעבדה של "מסיפורי המגיד" עם
השטנץ היחודי של "מסיפורי המגיד" עד שהפרקים הראשונים יהיו ראויים להיכנס
למכבש הדפוס יופיעו מספר סיפורים יפהפיים קצרצרים מאת אחי שליט"א.

בברכת עורך הסיפור חנוך חיים וינשטוק נ"י